

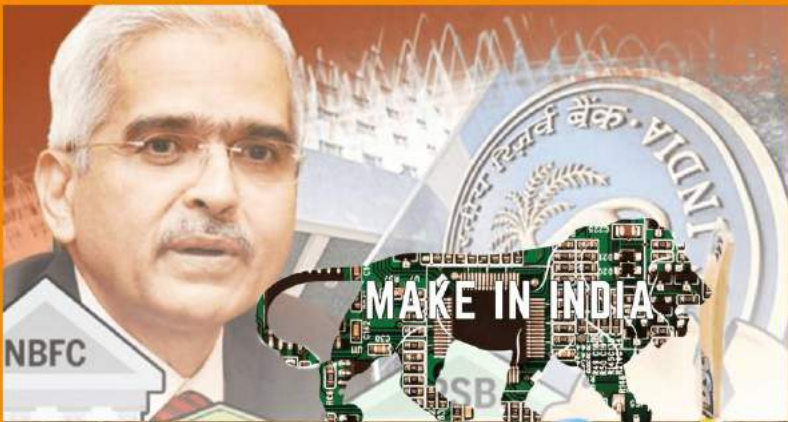

चालू घडामोडी मासिक

फेब्रुवारी २०१९/अंक ३८/वर्ष ४

मूल्य
२० रुपये

MPSC | PSI | STI | ADO तसेच इतर अनेक स्पर्धापरीक्षांसाठी उपयुक्त

लेखन आणि संकलन

विशाल दत्तात्रय वझरकर

नियमित चालू घडामोडी व प्रश्नावली सरावासाठी ४.८ रेटिंग
असलेले सर्वोत्तम ऑप आजच प्ले स्टोअरमधून डाउनलोड करा.

अनुक्रमणिका		
क्र.	चालू घडामोडी घटक	पृष्ठ क्र.
१.	विशेष लेख १. भारतरत्न पुरस्कार २०१९ २. पद्म पुरस्कार २०१९ ३. पंतप्रधान राष्ट्रीय बाल पुरस्कार ४. ग्रॅमी पुरस्कार २०१९ ५. बाफ्टा पुरस्कार २०१९ ६. ऑस्कर पुरस्कार २०१९ ७. आरबीआयचे द्विमाही पतधोरण: फेब्रुवारी २०१९ ८. प्रधानमंत्री किसान सम्मान निधी ९. राष्ट्रीय इलेक्ट्रॉनिक्स धोरण २०१९ १०. सिंधू पाणी वाटप करार ११. तोपची अभ्यास २०१९ १२. व्हिजन २०३०	३
२.	राष्ट्रीय	४६
३.	आंतरराष्ट्रीय	९३
४.	प्रादेशिक	१२१
५.	आर्थिक	१४१
६.	योजना व विधीविषयक	१६६
७.	क्रीडा	१९६
८.	संरक्षण व विज्ञान-तंत्रज्ञान	२१६
९.	परिषदा व युद्धसराव	२६०
१०.	अहवाल व निर्देशांक	२८२
११.	नवीन नियुक्त्या व राजीनामे	१९३
१२.	पुरस्कार व सन्मान	३१६
१३.	निधनवार्ता	३४६
१४.	दिनविशेष	३४८

© वरील नोट्सबाबत सर्व हक्क **MPSC TOPPERS**च्या अधीन असून, यातील कोणताही भाग **MPSC TOPPERS**च्या लेखी परवानगीशिवाय कोणत्याही प्रकारे पुनर्मुद्रित किंवा पुनर्प्रकाशित करता येणार नाही. तसेच याचा व्यावसायिक स्तरावर वापर करता येणार नाही. असे करताना आढळल्यास कॉपीराईट कायदांतर्गत कारवाई करण्यात येईल.

विशेष लेख

भारतरत्न पुरस्कार २०१९

- प्रख्यात सामाजिक कार्यकर्ते आणि जनसंघाचे नेते नानाजी देशमुख, माजी राष्ट्रपती प्रणव मुखर्जी आणि नामवंत संगीतकार भूपेन हजारिका यांची या वर्षाच्या देशातील सर्वोच्च 'भारतरत्न' सन्मानासाठी निवड झाली आहे.
- भारतरत्न हा देशातील सर्वोच्च नागरी सन्मान आहे. देशपातळीवर उल्लेखनीय कामगिरी बजावणाऱ्या महान व्यक्तींना या सर्वोच्च पुरस्काराने गौरवित केले जाते.
- यंदाचे भारतरत्न जाहीर करताना सत्ताकारण, समाजसेवा व संगीत अशा तीन क्षेत्रांतील दिग्गजांना गौरविण्यात आले.
- यापैकी नानाजी देशमुख आणि भूपेन हजारिका यांना हा सन्मान मरणोत्तर जाहीर झाला.

प्रणव मुखर्जी

- भारतीय राजकारणाचा प्रदीर्घ अनुभव असलेले निष्णात राजकारणी प्रणव मुखर्जी हे भारताचे १३वे राष्ट्रपती होते. २०१२ ते २०१७ या कालावधीत त्यांनी देशाचे राष्ट्रपतीपद सांभाळले.
- ११ डिसेंबर १९३५ रोजी त्यांचा तत्कालीन बंगाल प्रांतातील मिराती येथे जन्म झाला. १९९१ ते १९९६ या काळामध्ये ते नियोजन आयोगाचे उपाध्यक्ष होते.
- भारतीय राजकारणातील 'स्टेट्समन' अशी ओळख असलेल्या आपल्या ६ दशकांहून जास्त काळाच्या राजकीय प्रवासात काँग्रेसच्या धर्मनिरपेक्ष विचारांची भक्कम पाठराखण केली.
- त्यांनी अर्थ, परराष्ट्र व्यवहार, संरक्षण, वाणिज्य अशी महत्त्वाची सर्व मंत्रालये

समर्थपणे हाताळली.

- अलीकडेच त्यांनी नागपूरला संघ मुख्यालयातील कार्यक्रमाला लावलेली हजेरी हा चर्चेचा विषय ठरला होता.
- प्रणव मुखर्जी यांनी इमर्जिंग डायमेन्शन्स ऑफ इंडियन इकॉनॉमी, दी टर्ब्युलन्ट इयर्स १९८०-१९९६'आदी काही उत्तम पुस्तकेही लिहिली आहेत.

नानाजी देशमुख

- राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे संस्थापक डॉ. हेगडेवार यांच्या एका भेटीने संघकार्याकडे ओढले गेलेले नानाजी हे आधुनिक काळातील दधिची म्हणून ओळखले जातात.
- त्यांचे संपूर्ण नाव चंडिकादास अमृतराव देशमुख असे होते. परभणी जिल्ह्यात ११ ऑक्टोबर १९१६ रोजी त्यांचा जन्म झाला होता.
- महाराष्ट्रात जन्म झाला असला तरी त्यांचे कार्यक्षेत्र राजस्थान आणि उत्तर प्रदेशात राहिले. डॉ. हेडगेवारांच्या संपर्कात आल्यानंतर ते राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे स्वयंसेवक झाले. १९९९साली ते राज्यसभेचे सदस्यही झाले.
- पुढे नानाजींनी राजकारणातून सन्यास घेतला व दीनदयाळ शोध संस्थेच्या माध्यमातून सर्वांगीण ग्रामविकासाच्या कामाला गोंडा (उत्तर प्रदेश) येथून सुरुवात केली.
- संघाचे तत्कालीन सरसंघचालक गोळवलकर गुरुजी यांच्या मार्गदर्शनाखाली जनसंघाची निर्मिती करण्यात त्यांचा मोलाचा वाटा होता. आचार्य विनोबा भावे यांच्या भूदान चळवळीतही त्यांनी कार्य केले होते.
- मध्यप्रदेशामधील चित्रकूट व परिसरातील ५०० गावे दत्तक घेऊन नानाजींनी ग्रामविकासाचे काम सुरू ठेवले. या कामाची साऱ्या जगात प्रशंसा झाली.
- चित्रकूटचे ग्रामीण विद्यापीठ हे हजारो ग्रामस्थांसाठी प्रेरणाकेंद्र ठरले. २७

फेब्रुवारी २०१० रोजी नानार्जीनी चित्रकूट येथेच वयाच्या ९३ व्या वर्षी अखेरचा श्वास घेतला.

- मात्र आपल्या मृत्यूनंतर आपल्या शरीराचा प्रत्येक अवयवाचा उपयोग समाजाला व्हावा यासाठी त्यांनी **देहदान** केले.
- यापूर्वी त्यांना भारत सरकारने **पद्मविभूषण** पुरस्कार देऊनही गौरवले होते.

भूपेन हजारिका

- भूपेन हजारिका **सुप्रसिद्ध गायक, संगीतकार आणि चित्रपट निर्माते** होते. त्यांनी मुख्यत्वे आसामी भाषेत गाणी गायली.
- आसामीसह बंगाली व हिंदी सिनेसंगीत क्षेत्रातही हजारिका यांनी मुशाफिरी केली. गांधी अँड हिटलर चित्रपटात त्यांनी गायलेले **‘वैष्णव जन तो’ हे भजन** जगभरातील रसिकांची दाद मिळविणारे ठरले.
- ८ सप्टेंबर १९२६ रोजी त्यांचा तत्कालीन आसाम प्रांतातील सदिया येथे जन्म झाला होता. तर ५ नोव्हेंबर २०११ रोजी त्यांचे निधन झाले.
- त्यांना आतापर्यंत **पद्मश्री (१९७७), पद्मभूषण (२००१), पद्मविभूषण (२०१२), दादासाहेब फाळके (१९९२) पुरस्काराने सन्मानित** करण्यात आले होते.
- तसेच ब्रह्मपुत्रा नदीवरील धोला-सदिया या पुलाला भूपेन हजारिका यांचे नाव देण्यात आले आहे.
- ईशान्य भारतातील लोकांना भारताच्या मुख्य प्रवाहाशी जोडण्याचे कार्य करणाऱ्या व्यक्तीला पुण्यातील सरहद संस्थेतर्फे २०१३ पासून **‘भूपेन हजारिका राष्ट्रीय पुरस्कार’** प्रदान केला जातो.

भारतरत्न पुरस्काराबद्दल

- भारतरत्न हा देशाचा सर्वात मोठा नागरी सन्मान असून **देशासाठी सर्वोच्च त्याग**

करणाऱ्या किंवा भारताची किर्ती जगभरात वृद्धीगंत करणाऱ्या व्यक्तीस भारतरत्न हा सर्वोच्च नागरी सन्मान देवून गौरविले जाते. १९५४ मध्ये हा सन्मान सुरू झाला.

- वंश, व्यवसाय, लिंगभाव यावर आधारित भेदभावाशिवाय तो पात्र व्यक्तीस दिला जातो.
- पंतप्रधान भारतरत्नसाठी व्यक्तीच्या नावाची शिफारस करतात. इतर औपचारिक शिफारशीची गरज नसते.
- **एका वर्षात जास्तीत जास्त ३ जणांना भारतरत्न पुरस्कार देता येतो.**
- भारतरत्न मिळालेल्या व्यक्तीला सनद (प्रमाणपत्र) व पदक दिले जाते.
- राज्यघटनेच्या कलम १८ (१) अनुसार पुरस्कार हा नावापुढे किंवा मागे लावता येत नाही. बायोडाटांमध्ये मात्र भारतरत्न उल्लेख केला जाऊ शकतो. लेटरहेड किंवा व्हिजिटिंग कार्डमध्ये त्याचा उल्लेख करता येतो.
- भारतरत्न सन्मान राष्ट्रपती प्रदान करतात. २ फेब्रुवारी १९५४ साली पहिला पुरस्कार डॉ. राजेंद्रप्रसाद यांच्या हस्ते दिला गेला.
- १९५५साली कायद्यात बदल करून मरणोत्तर 'भारतरत्न' देण्याची सोय उपलब्ध करून घेण्यात आली. त्यानंतर १९६६साली लाल बहादूर शास्त्री यांना पहिल्यांदा मरणोत्तर भारतरत्न प्रदान करण्यात आला. आजपर्यंत **१४ जणांना मरणोत्तर भारतरत्न दिले गेलेले आहे.**
- आत्तापर्यंत **४८ जणांना हा अत्युच्च सन्मानाचा भारतरत्न पुरस्कार** लाभलेला आहे. त्यात ३ नावे परदेशी व्यक्तींची आहेत.
- १९९२साली नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांना मरणोत्तर 'भारतरत्न' प्रदान करण्यात आला होता. सुप्रीम कोर्टात दाखल केलेल्या एका जनहित याचिकेचा आधार घेवून नेतार्जींना दिलेला हा पुरस्कार परत काढून घेण्यात आला. त्या याचिकेत

नेतार्जीच्या मृत्युचा कुठलाही पुरावा उपलब्ध नसल्याने त्यांना मरणोत्तर भारतरत्न पुरस्कार देणे अवैध आहे असा युक्तिवाद करण्यात आलेला होता.

- **भारतरत्न पुरस्कार प्राप्त महाराष्ट्रातील व्यक्ती:** महर्षी धोंडो केशव कर्वे, पांडुरंग वामन काणे, विनोबा भावे, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, जे. आर.डी. टाटा, लता मंगेशकर, भीमसेन जोशी, सचिन तेंडुलकर, नानाजी देशमुख.

पद्म पुरस्कार २०१९

- दरवर्षी प्रजासत्ताक दिनाच्या पूर्वसंध्येला केंद्र सरकारकडून पद्म पुरस्कारांची घोषणा केली जाते.
- कला, शिक्षण, उद्योग, साहित्य, विज्ञान, क्रीडा, समाजसेवा आणि सार्वजनिक जीवनात उल्लेखनीय कामगिरी करणाऱ्यांना पद्म पुरस्कारांनी सन्मानित करण्यात येते.
- मार्च किंवा एप्रिल महिन्यात हे पुरस्कार **राष्ट्रपतींच्या हस्ते** प्रदान केले जातात. राष्ट्रपती कोणत्याही व्यक्तीचा पुरस्कार रद्द करू शकतात किंवा परत काढून घेऊ शकतात.
- पद्म पुरस्कारांची **सुरुवात १९५४पासून** करण्यात आली. पण १९७८ ते १९७९ आणि १९९३ ते १९९६ या कालखंडात यामध्ये खंड पडला. या ६ वर्षात पद्म पुरस्कार प्रदान करण्यात आले नाहीत.
- यंदा ७०व्या प्रजासत्ताक दिनाच्या पूर्वसंध्येला जाहीर करण्यात आलेल्या ११२ पद्म पुरस्कार विजेत्यांमध्ये ४ जणांना पद्मविभूषण, १४ जणांना पद्मभूषण, ९४ जणांना पद्मश्री पुरस्काराचे मानकरी आहेत.
- याखेरीज यंदाच्या पद्म पुरस्कारांचे वैशिष्ट्य म्हणजे **एका तृतीयपंथी व्यक्तीचीही पद्म पुरस्कारांसाठी सरकारने निवड केली आहे.**

- यंदाच्या पद्म पुरस्कार विजेत्या ११२ जणांमध्ये ११ मानकरी महाराष्ट्रातील (२ पद्मविभूषण, १ पद्मभूषण, ८ पद्मश्री) आहेत.
- या ११२ जणांमध्ये २१ महिला असून, ११ परदेशी नागरिक आहेत. कादर खान यांचा उल्लेख कॅनडामधील रहिवासी असा आहे. तर ३ जणांना मरणोत्तर पद्म पुरस्कार जाहीर झाला आहे.
- २०१८साली एकूण ८५ व्यक्तींना पद्म पुरस्कारांनी सन्मानित करण्यात आले होते. त्यापैकी ३ जणांना पद्मविभूषण, ९ जणांना पद्मभूषण व ७३ जणांना पद्मश्री पुरस्कार प्रदान करण्यात आले होते.
- **पद्मविभूषण:** हा भारतरत्ननंतर देशातील दुसऱ्या क्रमांकाचा सर्वोच्च नागरी सन्मान आहे.
- **पद्मभूषण:** हा भारतरत्न व पद्मविभूषण पुरस्कारनंतर देशातील तिसऱ्या क्रमांकाचा सर्वोच्च नागरी सन्मान आहे.
- **पद्मश्री:** हा भारतरत्न, पद्मविभूषण व पद्मभूषण पुरस्कारनंतर देशातील चौथ्या क्रमांकाचा सर्वोच्च नागरी सन्मान आहे.
- या तिन्ही पुरस्कारविजेत्यांना राष्ट्रपतींच्या हस्ते पदक व प्रशस्तीपत्रक देवून गौरविण्यात येते.

पद्म पुरस्कार विजेते २०१९

क्र.	नाव	क्षेत्र	राज्य/देश
पद्मविभूषण (४)			
१.	तीजन बाई	कला (लोकगायन)	छत्तीसगढ
२.	इस्माइल उमर गुलेह (विदेशी)	सार्वजनिक कार्य	जिबूती
३.	अनिलकुमार मणिभाई नाइक	व्यापार, उद्योग, पायाभूत सुविधा	महाराष्ट्र
४.	बळवंत मोरेश्वर पुरंदरे	कला: अभिनय (नाटक)	महाराष्ट्र
पद्मभूषण (१४)			
१.	जॉन चैम्बर्स (विदेशी)	व्यापार व उद्योग: तंत्रज्ञान	अमेरीका

नियमित चालू घडामोडी व प्रश्नावली सरावासाठी ४.८ रेटिंग
असलेले सर्वोत्तम ऑप आजच प्ले स्टोरमधून डाउनलोड करा.

२.	सुखदेव सिंह ढीडसा	सार्वजनिक कार्य	पंजाब
३.	प्रवीण गोरधन (विदेशी)	सार्वजनिक कार्य	द. आफ्रिका
४.	महाशय धरमपाल गुलाटी	व्यापार व उद्योग: खाद्य	दिल्ली
५.	दर्शन लाल जैन	सामाजिक कार्य	हरियाणा
६.	अशोक कुकडे	वैद्यकीय सेवा	महाराष्ट्र
७.	करिया मुंडा	सार्वजनिक कार्य	झारखंड
८.	बुधादित्य मुखर्जी	कला: संगीत (सितार)	पश्चिम बंगाल
९.	मोहनलाल विश्वनाथन नायर	कला: अभिनय (चित्रपट)	केरल
१०.	एस नांबी नारायण	विज्ञान व अभियांत्रिकी: अंतरिक्ष	केरल
११.	कुलदीप नैयर (मरणोत्तर)	साहित्य व शिक्षण (पत्रकारिता)	दिल्ली
१२.	बछेंद्री पाल	क्रीडा: पर्वतारोहण	उत्तराखंड
१३.	वी के शुंगलू	सिविल सेवा	दिल्ली
१४.	हुकुमदेव नारायण यादव	सार्वजनिक कार्य	बिहार
पद्यश्री (१४)			
१.	राजेश्वर आचार्य	कला: गायन	उत्तर प्रदेश
२.	बंगारू आदिगलर	इतर: अध्यात्म	तामिळनाडू
३.	इलियास अली	वैद्यकीय सेवा: सर्जरी	आसाम
४.	मनोज बाजपेयी	कला: अभिनय (चित्रपट)	महाराष्ट्र
५.	उद्धव कुमार भाराली	विज्ञान व अभियांत्रिकी	आसाम
६.	ओमेश कुमार भारती	वैद्यकीय सेवा: रेबीज	हिमाचल प्रदेश
७.	प्रीतम भर्तवान	कला: लोकगायन	उत्तराखंड
८.	ज्योति भट्ट	कला: चित्रकार	गुजरात
९.	दिलीप चक्रवर्ती	इतर: पुरातत्व	दिल्ली
१०.	मम्मीन चांडी	वैद्यकीय सेवा: रुधिर	पश्चिम बंगाल
११.	स्वप्न चौधरी	कला: संगीत (तबला)	पश्चिम बंगाल
१२.	कंवल सिंह चौहान	इतर: कृषी	हरियाणा
१३.	सुनील छेत्री	क्रीडा: फुटबॉल	तेलंगणा
१४.	दिनयार कॉनट्रैक्टर	कला: अभिनय (नाटक)	महाराष्ट्र
१५.	मुक्ताबेन पंकजकुमार दागली	सामाजिक कार्य: दिव्यांग कल्याण	गुजरात
१६.	बाबूलाल दहिया	इतर: कृषी	मध्य प्रदेश

MPSC TOPPERS मासिक : फेब्रुवारी २०१९

नियमित चालू घडामोडी व प्रश्नावली सरावासाठी ४.८ रेटिंग
असलेले सर्वोत्तम ऑप आजच प्ले स्टोअरमधून डाउनलोड करा.

१७.	थंगा दारलेंग	कला: संगीत (बासरी)	त्रिपुरा
१८.	प्रभु देवा	कला: नृत्य	कर्नाटक
१९.	राजकुमारी देवी	इतर: कृषी	बिहार
२०.	भागीरथी देवी	सार्वजनिक कार्य	बिहार
२१.	बलदेव सिंह ढिल्लों	विज्ञान व अभियांत्रिकी: कृषी	पंजाब
२२.	हरिका द्रोणावल्ली	क्रीडा: बुद्धिबळ	आंध्र प्रदेश
२३.	गोदावरी दत्ता	कला: चित्रकार	बिहार
२४.	गौतम गंभीर	क्रीडा: क्रिकेट	दिल्ली
२५.	द्रौपदी घिमिरय	सामाजिक कार्य: दिव्यांग कल्याण	सिक्किम
२६.	रोहिणी गोडबोले	विज्ञान व अभियांत्रिकी: परमाणु	कर्नाटक
२७.	संदीप गुलेरिया	वैद्यकीय सेवा: सर्जरी	दिल्ली
२८.	प्रताप सिंह हार्डिया	वैद्यकीय सेवा: नेत्र विज्ञान	मध्य प्रदेश
२९.	बुलु इमाम	सामाजिक कार्य: संस्कृति	झारखंड
३०.	फ्रेडरिके इरिना (विदेशी)	सामाजिक कार्य: पशु कल्याण	जर्मनी
३१.	जोरावरसिंह जादव	कला: लोकनृत्य	गुजरात
३२.	एस जयशंकर	सिविल सेवा	दिल्ली
३३.	नरसिंह देव जम्वाल	साहित्य व शिक्षण	जम्मू-काश्मीर
३४.	फैयाज अहमद जान	आर्ट: शिल्पकला	जम्मू-काश्मीर
३५.	के जी जयान	कला: संगीत: भक्ति	केरल
३६.	सुभाष काक (विदेशी)	विज्ञान व अभियांत्रिकी: तंत्रज्ञान	अमेरीका
३७.	शरथ कमल	क्रीडा: टेबल टेनिस	तामिळनाडू
३८.	रजनी कांत	सामाजिक कार्य	उत्तर प्रदेश
३९.	सुदाम केवट	औषधी: सिकल सेल	महाराष्ट्र
४०.	वामन केंद्रे	कला: अभिनय (नाटक)	महाराष्ट्र
४१.	कादर खान (मरणोत्तर, विदेशी)	कला: अभिनय (चित्रपट)	कॅनडा
४२.	अब्दुल गफूर खत्री	कला: चित्रकार	गुजरात
४३.	रवींद्र व स्मिता कोल्हे	वैद्यकीय सेवा: सामाजिक आरोग्य	महाराष्ट्र
४४.	बोम्बायला देवी लेशराम	क्रीडा: तीरंदाजी	मणिपुर
४५.	कैलाश मडबैया	साहित्य व शिक्षण	मध्य प्रदेश

४६.	रमेश बाबाजी महाराज	सामाजिक कार्य: पशु कल्याण	उत्तर प्रदेश
४७.	वल्लभभाई वासरांभाई मारवानिया	इतर: कृषी	गुजरात
४८.	गीता मेहता (विदेशी)	साहित्य व शिक्षण	अमेरीका
४९.	शादाब मोहम्मद	वैद्यकीय सेवा: दंत वैद्यकीय सेवा	उत्तर प्रदेश
५०.	के के मुहम्मद	इतर: पुरातत्व	केरल
५१.	श्यामा प्रसाद मुखर्जी	वैद्यकीय सेवा: सामाजिक आरोग्य	झारखंड
५२.	दैतारी नाइक	सामाजिक कार्य	ओडिशा
५३.	शंकर महादेवन नारायण	कला: गायन	महाराष्ट्र
५४.	शांतनु नारायण (विदेशी)	व्यापार व उद्योग: तंत्रज्ञान	अमेरीका
५५.	नर्तकी नटराज	कला: नृत्य (भरतनाट्यम)	तामिळनाडू
५६.	टर्सिंग नोरबो	वैद्यकीय सेवा: सर्जरी	जम्मू-काश्मीर
५७.	अनूप रंजन पांडे	कला: संगीत	छत्तीसगढ
५८.	जगदीश प्रसाद पारिख	इतर: कृषी	राजस्थान
५९.	गणपतभाई पटेल (विदेशी)	साहित्य व शिक्षण	अमेरीका
६०.	बिमल पटेल	इतर: वास्तुकला	गुजरात
६१.	हुकुमचंद पाटीदार	इतर: कृषी	राजस्थान
६२.	हरविंदर सिंह फुल्का	सार्वजनिक कार्य	पंजाब
६३.	मदुरै चिन्ना पिल्लई	सामाजिक कार्य: सूक्ष्म वित्त	तामिळनाडू
६४.	ताओ पोर्चन: लिंच (विदेशी)	इतर: योग	अमेरीका
६५.	कमला पुझारी	इतर: कृषी	ओडिशा
६६.	बजरंग पुनिया	क्रीडा: कुश्ती	हरियाणा
६७.	जगत राम	वैद्यकीय सेवा: नेत्र विज्ञान	चंडीगढ
६८.	आर वी रमानी	वैद्यकीय सेवा: नेत्र विज्ञान	तामिळनाडू
६९.	देवरापल्ली प्रकाश राव	सामाजिक कार्य: शिक्षण	ओडिशा
७०.	अनूप साह	कला: फोटोग्राफी	उत्तराखंड
७१.	मिलिना साल्विनी (विदेशी)	कला: नृत्य (कथकली)	फ्रांस
७२.	नागिनदास सांघवी	साहित्य व शिक्षण: पत्रकारिता	महाराष्ट्र
७३.	सिरीविनेला सीतारमा शास्त्री	कला: गायन	तेलंगणा
७४.	शब्बीर सैय्यद	सामाजिक कार्य: पशु कल्याण	महाराष्ट्र

७५.	महेश शर्मा	सामाजिक कार्य: आदिवासी कल्याण	मध्य प्रदेश
७६.	मोहम्मद हनीफ खान शास्त्री	साहित्य व शिक्षण	दिल्ली
७७.	बृजेश कुमार शुक्ल	साहित्य व शिक्षण	उत्तर प्रदेश
७८.	नरेंद्र सिंह	अन्य: पशुपालन	हरियाणा
७९.	प्रशांति सिंह	क्रीडा: बास्केटबॉल	उत्तर प्रदेश
८०.	सुल्तान सिंह	अन्य: पशुपालन	हरियाणा
८१.	ज्योति कुमार सिन्हा	सामाजिक कार्य: शिक्षण	बिहार
८२.	आनंदन शिवमणि	कला: संगीत	तामिळनाडू
८३.	शारदा श्रीनिवासन	इतर: पुरातत्व	कर्नाटक
८४.	देवेन्द्र स्वरूप (मरणोत्तर)	साहित्य व शिक्षण: पत्रकारिता	उत्तर प्रदेश
८५.	अजय ठाकुर	क्रीडा: कबड्डी	हिमाचल प्रदेश
८६.	राजीव थारानाथ	कला: संगीत (सरोद)	कर्नाटक
८७.	शालुमारदा थिमक्का	सामाजिक कार्य: पर्यावरण	कर्नाटक
८८.	जमुना टुडू	सामाजिक कार्य: पर्यावरण	झारखंड
८९.	भारत भूषण त्यागी	इतर: कृषी	उत्तर प्रदेश
९०.	रामास्वामी वेंकटस्वामी	वैद्यकीय सेवा: सर्जरी	तामिळनाडू
९१.	राम शरण वर्मा	इतर: कृषी	उत्तर प्रदेश
९२.	स्वामी विशुद्धानंद	इतर: अध्यात्म	केरल
९३.	हीरालाल यादव	कला: लोकगायन	उत्तर प्रदेश
९४.	वेंकटेश्वर राव यदलापल्ली	इतर: कृषी	आंध्र प्रदेश

पंतप्रधान राष्ट्रीय बाल पुरस्कार

- राष्ट्रपती रामनाथ कोविंद यांनी २४ जानेवारी रोजी राष्ट्रीय बाल पुरस्कारांचे वितरण केले. विविध क्षेत्रात उल्लेखनीय कामगिरी करणाऱ्या ५ ते १८ वर्षे वयोगटातील मुलांना हा पुरस्कार दिला जातो.
- अभिनव कल्पना, बुद्धिमत्ता, क्रीडा, कला आणि संस्कृती, समाज सेवा आणि शौर्य अशा विविध क्षेत्रांत अलौकिक काम करणाऱ्या मुलांना पुरस्कार देण्यात

आले.

- राष्ट्रीय बाल पुरस्कार २ विभागात दिले जातात. वैयक्तिक पराक्रम किंवा कर्तृत्व गाजवणाऱ्या मुलांना **बालशक्ती पुरस्कार**, तर मुलांसाठी काम करणाऱ्या संस्था अथवा व्यक्तींना **बालकल्याण पुरस्कार** देऊन गौरवले जाते.
- बालशक्ती पुरस्कारासाठी २६ जणांची निवड करण्यात आली. तर बालकल्याण पुरस्कारासाठी ३ संस्था आणि २ व्यक्तींची निवड करण्यात आली.**
- महिला व बालकल्याण मंत्री मनेका गांधी** यांच्या अध्यक्षतेखालील राष्ट्रीय निवड समितीने विजेत्यांची निवड केली.
- पदक, १ लाख रुपये रोख, १० हजारांच्या पुस्तकांचे व्हाऊचर्स आणि प्रमाणपत्र असे **बालशक्ती पुरस्काराचे स्वरूप** आहे.
- तर पदक, प्रमाणपत्र आणि १ लाख रुपये (व्यक्तीसाठी) किंवा ५ लाख रुपये (संस्थेसाठी) असे **बालकल्याण पुरस्काराचे स्वरूप** आहे.
- विजेत्यांना प्रजासत्ताक दिनाच्या परेडमध्ये सहभागी होता यावे, या उद्देशाने २६ जानेवारी पूर्वीच हा पुरस्कार सोहळा पार पाडण्यात आला.

पुरस्कार विजेते

- नवोन्मेष ६, बुद्धिमत्ता ३, समाजसेवा ३, कला व संस्कृती ५, क्रीडा ६, शौर्य ३ याप्रमाणे हे पुरस्कार दिले जाणार आहेत.
- नवोन्मेष:** मोहंमद सुहेल, अरुणिमा सेन, ए.यू. नचिकेता कुमार (कर्नाटक), अश्वथ सूर्यनारायण (तमिळनाडू), नैसर्गिक लैंका (ओडिशा), माधव लवकारे (दिल्ली)
- सामाजिक सेवा:** आर्यमान लखोटिया (पश्चिम बंगाल), प्रत्यक्ष बी.आर. (कर्नाटक), आइना दीक्षित (उत्तर प्रदेश)

- **बुद्धिमत्ता:** आयुष्मान त्रिपाठी (ओडिशा), मेघा (राजस्थान), निशांत धनखड (दिल्ली)
- **कला व संस्कृती:** राम. एम (तमिळनाडू), देवदुष्यंत जोशी (गुजरात), विनायक एम. (कर्नाटक), आर्यमान अग्रवाल (प. बंगाल), तृप्तराज पंड्या (महाराष्ट्र)
- **क्रीडा:** शिवांगी, अनिश (हरियाणा), आर. प्रागनंद्वा (तमिळनाडू), एशो (अंदमान), प्रियम. टी (आंध्र), एंजल देवकुळे (महाराष्ट्र)
- **शौर्य:** कार्तिक गोयल व आद्रिका गोयल (मध्य प्रदेश), निखिल जितुडी (कर्नाटक).

महाराष्ट्राच्या २ बालकांचा समावेश

- बालशक्ती पुरस्कार विजेत्यांमध्ये महाराष्ट्रातील एंजल देवकुळे आणि तृप्तराज पंड्या यांचा समावेश आहे.
- गडचिरोली येथील १० वर्षीय एंजल देवकुळेला 'स्के मार्शल आर्ट' क्रीडा प्रकारातील उल्लेखनीय कार्यासाठी हा पुरस्कार प्रदान करण्यात आला.
- विविध जागतिक स्पर्धांमध्ये भारताचे प्रतिनिधित्व करणारी एंजल ही 'स्के मार्शल आर्ट' क्रीडा प्रकारात उत्तम कामगिरी करणारी देशातील सर्वात लहान मुलगी ठरली आहे.
- एंजल ही आशियातील सर्वात लहान सुवर्णपदक विजेती असून, ७ विक्रम तिच्या नावावर आहेत. मलेशिया येथे होणार असलेल्या स्के चॅम्पियनशिपसाठीही एंजलची निवड झाली आहे.
- तृप्तराज पंड्या या मुंबईतील मुलुंडमधील १२ वर्षीय मुलाने तबलावादनात लौकिक मिळवला आहे.
- गिनीज बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्डने तृप्तराजच्या तबलावादनाची नोंद घेऊन जगातील सर्वात कमी वयाचा तबला तज्ज्ञ म्हणून त्याला गौरविले आहे.

- तृप्तराजे वयाच्या दुसऱ्या वर्षीच तबलावादनाचा जाहीर कार्यक्रम सादर केला असून, आकाशवाणी व दूरचित्रवाहिन्यांवरही त्याचे कार्यक्रम झाले आहेत.

पंतप्रधान राष्ट्रीय बाल पुरस्कार

- देशपातळीवरील या बाल कल्याण निवड परिषदेतर्फे दिल्या जाणाऱ्या या शौर्य पुरस्कारांचा प्रारंभ १९५७मध्ये करण्यात आला होता.
- विविध घटनांमध्ये धाडस दाखवून मानवतेची जपणूक करणाऱ्या ९६३ धाडसी मुलांना (६८० मुले, २८३ मुली) आजवर हे पुरस्कार देण्यात आले आहेत.
- पं. जवाहरलाल नेहरू यांच्या जन्मदिनी साजऱ्या होणाऱ्या राष्ट्रीय बालदिनाच्या निमित्ताने देशभरातील गुणवंत मुलांना 'नॅशनल अवॉर्ड फॉर चिल्ड्रन' हा पुरस्कार देण्यात येतो. परंतु यंदा या पुरस्काराचे नाव बदलून 'पंतप्रधान राष्ट्रीय बाल पुरस्कार' असे करण्यात आले आहे.
- याआधी हा पुरस्कार नवोन्मेष, बुद्धिमत्ता, समाजसेवा, कला व संस्कृती, क्रीडा या ५ श्रेण्यांमध्ये देण्यात येत होता. आता यात शौर्य पुरस्काराची श्रेणी जोडण्यात आली आहे.

वाद

- १९५७पासून या पुरस्कार सोहळ्याचे आयोजन करणाऱ्या भारतीय बालकल्याण परिषद (इंडियन कौन्सिल फॉर चाइल्ड वेलफेअर) या स्वयंसेवी संस्थेसोबतचा करार सरकारने रद्द केल्याने यावर्षीचा पुरस्कार सोहळा चर्चेत आला होता.
- या संस्थेवर आर्थिक घोटाळ्याचा आरोप झाल्यामुळे हा करार रद्द आकरण्यात आला व १९५७नंतर प्रथमच या पुरस्कार विजेत्यांची निवड महिला व बालकल्याण मंत्रालयामार्फत करण्यात आली.

ग्रॅमी पुरस्कार २०१९

- संगीत क्षेत्रातील मानाचा समजला जाणारा ६१वा ग्रॅमी पुरस्कार सोहळा लॉस एंजलिसमध्ये दिमाखदार वातावरणात पार पडला.
- प्रसिद्ध गायिका लेडी गागा, चाइल्डिश गॅम्बिनो, ब्रँडी चार्ली या कलाकारांनी दमदार कामगिरीसाठी ग्रॅमी पुरस्कार पटकावले.

ठळक मुद्दे

- १५ वेळा ग्रॅमी पुरस्काराची मानकरी ठरलेली गायिका एलिसिया कीज हिने यंदा ग्रॅमी पुरस्कारांचे सूत्रसंचलन केले.
- यंदाच्या पुरस्कारांमध्ये महिला कलाकारांने वर्चस्व राहिले. या पुरस्कारांमध्ये पुरुष कलाकारांना प्राधान्य दिले जात असल्याची टीका गेल्यावर्षी करण्यात आल्यानंतर यंदाच्या पुरस्कारांमध्ये महिलांना प्राधान्य देण्यात आले होते.
- हॉलिवूडमधील कृष्णवंशीय अभिनेता, गायक आणि डी.जे. डोनाल्ड ग्लोव्हर अर्थात चाइल्डिश गॅम्बिनो याचे 'दिस इज अमेरिका' हे गाणं यंदा सर्वोत्कृष्ट गाणे ठरले.
- अमेरिकेत माथेफिरू बंदुकस्वार सातत्याने करत असलेले हल्ले आणि गोळीबार, अमेरिकेतील राजकीय परिस्थिती, कृष्णवंशीय म्हणून अमेरिकेत जगणे हा सगळा पट 'चाइल्डिश गॅम्बिनो'ने आपल्या 'दिस इज अमेरिका' या गाण्यातून मांडला आहे.
- आपल्या हटके शैलीने आणि आवाजाने अनेक संगीत रसिकांना भूरळ घालणारी गायिका लेडी गागाने ३ ग्रॅमी पुरस्कारांवर आपली मोहोर उमटवली.

- तिचे 'व्हेअर डू यू थिंक यू आर गोइंग' हे गाणे सर्वोत्कृष्ट सोलो परफॉर्मन्स ठरले. तर ब्रॅडली कूपरसोबतच्या तिच्या 'शॅलो' या गाण्याने 'सर्वोत्कृष्ट ग्रुप परफॉर्मन्स'चा ग्रॅमी पुरस्कार पटकावला.
- गायक ख्रिस कॉर्नेल यांना ६१ व्या ग्रॅमी पुरस्कार समारंभात व्हेन बॅंड डज गॉड या गाण्यासाठी सर्वोत्कृष्ट रॉक गीतासाठी मरणोत्तर पुरस्कार जाहीर करण्यात आला.
- सर्वोत्कृष्ट रॅप अल्बमसाठी कार्डी बी पहिल्या एकल महिला मानकरी ठरल्या आहेत.
- व्हिन्सी जोन्स यांनी २८वा ग्रॅमी पुरस्कार मिळवून इतिहास घडवला.
- भारतीय संगीतकार ए. आर. रहमान हे ग्रॅमी पुरस्कार सोहळ्यास कन्या रहीमा हिच्यासह उपस्थित होते. रहमान यांना स्लम डॉग मिलिनिअर मधील संगीतासाठी २००९मध्ये दोन ग्रॅमी पुरस्कार मिळाले होते.
- अमेरिकेचे माजी अध्यक्ष जिमी कार्टर यांच्या फेथ: अ जर्नी फॉर ऑल या बोलीशब्दातील अल्बमला दुसरा ग्रॅमी पुरस्कार मिळाला आहे. कार्टर हे अमेरिकेचे ३९ वे अध्यक्ष होते. त्यांना २०१६मध्ये अ फुल लाइफ: रिफ्लेक्शन्स अॅट ९० या रचनेसाठी पुरस्कार मिळाला होता.
- अमेरिकेच्या माजी प्रथम महिला मिशेल ओबामा यांची हजेरी लक्षणीय ठरली. त्यांनी त्यांच्या आयुष्यात संगीताचे विशेष महत्त्व असल्याचे सांगितले.

ग्रॅमी पुरस्कार विजेत्यांची यादी

- सर्वोत्कृष्ट अल्बम ऑफ द इअर: केसी मसग्रेव्स (गोल्डन अव्हर्स)

- सर्वोत्कृष्ट रेकॉर्ड ऑफ द इअर: चाइल्डिश गॅम्बिनो (दिस इज अमेरिका)
- सर्वोत्कृष्ट नवोदित कलाकार: डुआ लिपा
- सर्वोत्कृष्ट रॅप अल्बम: कार्डी बी (इन्वेशन ऑफ प्रायव्हेसी)
- सर्वोत्कृष्ट रॅप गीत: ड्रेक (गाँड्स प्लॅन)
- सर्वोत्कृष्ट गाणे: चाइल्डिश गॅम्बिनो (दिस इज अमेरिका)
- सर्वोत्कृष्ट पॉप/ग्रुप परफॉर्मन्स: लेडी गागा आणि ब्रॅडली कूपर (शॅलो)
- सर्वोत्कृष्ट पॉप सोलो परफॉर्मन्स: लेडी गागा (व्हेअर डु यू थिंक यु आर गोईंग)
- सर्वोत्कृष्ट आर अँड बी अल्बम: एच.ई.आर. (डॅनियल सीजर)
- सर्वोत्कृष्ट रॅप व गायन: धीस इज अमेरिका (चाइल्डिश गॅम्बिनो)
- सर्वोत्कृष्ट रॅप प्रदर्शन: किंग इज डेड (केंद्रिक लमार, जे रॉक, प्युचर अँड जेम्स ब्लेक: बबलिन, अँडर्सन)
- सर्वोत्कृष्ट रॉक अल्बम: फ्रॉम दी फायर्स (ग्रेटा व्हॅन फ्लीट)
- सर्वोत्कृष्ट रॉक गीत: मॅसेडक्शन (सेंट व्हिन्सेंट)
- सर्वोत्कृष्ट मेटल परफॉर्मन्स: इलेक्ट्रिक मसिहा (हाय ऑन फायर)
- सर्वोत्कृष्ट ट्रेंडिशनल पॉप व्होकल अल्बम: माय वे (विली नेल्सन)
- सर्वोत्कृष्ट पॉप व्होकल अल्बम: स्वीटनर (एरियाना ग्रान्डे)
- सर्वोत्कृष्ट डान्स/ इलेक्ट्रिक अल्बम: वुमेन वर्ल्डवाईड (जस्टिस)
- सर्वोत्कृष्ट कंटेपरेरी इंस्ट्रुमेंटल अल्बम: स्टीव गैड बँड (स्टीव गैड बँड)

- सर्वोत्कृष्ट रॉक कामगिरी: व्हेन बॅंड गोज गुड (ख्रिस कॉर्नेल)
- सर्वोत्कृष्ट अर्बन समकालीन अल्बम: एव्हरीथिंग इज लव्ह (दी कार्टर्स)
- सर्वोत्कृष्ट आर अँड बी गीत: बूड अप (एला माय)
- सर्वोत्कृष्ट लॅटिन जॅझ अल्बम: बॅक टू द सनसेट (डॅफनीस प्रिएटो बिग बँड)
- सर्वोत्कृष्ट जॅझ एकल: डोन्ट फेन्स मी इन (जॉन डॅव्हेरसा)
- सर्वोत्कृष्ट रेगी अल्बम: ४४/८७६ (स्टिंग अँड शॉगी)
- सर्वोत्कृष्ट नृत्य व इलेक्ट्रॉनिक अल्बम: वुमन वर्ल्डवाइड (जस्टीस)
- सर्वोत्कृष्ट नृत्य रेकॉर्डिंग: इलेक्ट्रिसिटी, सिल्क सिटी, दुआ लिपा (डिप्लो व मार्क रॉन्सन)

ग्रॅमी पुरस्कार

- ग्रॅमी पुरस्कार हा अमेरिका देशामधील नॅशनल अँकॅडमी ऑफ रेकॉर्डिंग आर्ट्स अँड सायन्स संस्थेतर्फे दिला जाणारा एक वार्षिक पुरस्कार आहे.
- ग्रॅमी पुरस्कार संगीतातील त्या वर्षीच्या सर्वोत्तम योगदानासाठी दिला जातो.
- पहिला ग्रॅमी पुरस्कार वितरण सोहळा ४ मे १९५९ रोजी अमेरिकेच्या लॉस एंजेलिस व न्यूयॉर्क या शहरांमध्ये साजरा झाला.
- तेव्हापासून दरवर्षी ग्रॅमी पुरस्कार आयोजित केले जात आहेत. २००४पासून हा सोहळा लॉस एंजेलिसच्या स्टेपल्स सेंटरमध्ये भरवला जातो.

बाफ्टा पुरस्कार २०१९

- २०१९ वर्षासाठी ७२व्या ब्रिटिश अकॅडेमी ऑफ फिल्म अँड टेलिव्हिजन अवॉर्ड्स अर्थात **बाफ्टा पुरस्कारांची घोषणा** फेब्रुवारी २०१९मध्ये करण्यात आली.
- हे **ब्रिटिश अकॅडेमी ऑफ फिल्म अँड टेलिव्हिजन** तर्फे दिले जाणारे वार्षिक पुरस्कार असून, ते १९४७पासून दिले जात आहेत.
- या पुरस्कार सोहळ्याचे आयोजन १० फेब्रुवारी रोजी लंडन येथील रॉयल अल्बर्ट हॉलमध्ये करण्यात आले होते. ब्रिटीश अभिनेत्री **जोअॅना लमली** यांनी सलग दुसऱ्या वर्षी या पुरस्कार सोहळ्याचे सूत्रसंचालन केले.
- या पुरस्कार सोहळ्यात '**द फेव्हरेट**' या चित्रपटाला सर्वाधिक १२ नामांकने व सर्वाधिक ७ पुरस्कार मिळाले.

पुरस्कार विजेत्यांची यादी

- सर्वोत्कृष्ट चित्रपट: रोमा
- सर्वोत्कृष्ट ब्रिटीश चित्रपट: द फेव्हरेट
- सर्वोत्कृष्ट मूळ पटकथा: द फेव्हरेट
- सर्वोत्कृष्ट विदेशी भाषेतील (इंग्रजी व्यतिरिक्त) चित्रपट: रोमा
- सर्वोत्कृष्ट अभिनेता: रामी मलेक (बोहेमियन राप्सोडी)
- सर्वोत्कृष्ट अभिनेत्री: ओलीव्हिया कोलमॅन (द फेव्हरेट)
- सर्वोत्कृष्ट सहाय्यक अभिनेता: मेहर्शाला अली (ग्रीन बुक)
- सर्वोत्कृष्ट सहाय्यक अभिनेत्री: रेचल वेझ (द फेव्हरेट)

- सर्वोत्कृष्ट दिग्दर्शक: अल्फोंसो कुआरोन (रोमा)
- सर्वोत्कृष्ट उदयोन्मुख कलाकार: लेटीशिया राईट
- सर्वोत्कृष्ट नवोदित लेखक व दिग्दर्शक: मायकल पिअर्स (बीस्ट)
- सर्वोत्कृष्ट नवोदित निर्माती: लॉरेन डार्क (बीस्ट)
- सर्वोत्कृष्ट वेशभूषा: सँडी पॉवेल (द फेव्हरेट)
- सर्वोत्कृष्ट संगीत: ब्रॅडली कुपर, लेडी गागा, लुकास नेल्सन (अ स्टार इज बॉन)
- सर्वोत्कृष्ट ध्वनी: बोहेमियन राप्सोडी
- सर्वोत्कृष्ट ॲनिमेटेड चित्रपट: स्पाइडर-मैन-इनटू द स्पाइडर-वर्स
- सर्वोत्कृष्ट ब्रिटिश ॲनिमेटेड लघुचित्रपट: रफहाउस
- सर्वोत्कृष्ट सिनेमेटोग्राफी : रोमा
- सर्वोत्कृष्ट डॉक्युमेंट्री: फ्री सोलो
- सर्वोत्कृष्ट लघुचित्रपट: ७३ काउज
- सर्वोत्कृष्ट स्पेशल विजुअल इफेक्ट्स: ब्लॅक पँथर
- सर्वोत्कृष्ट संपादन: हँक कॉर्विन (वाईस)

ऑस्कर पुरस्कार २०१९

- चित्रपटसृष्टीत सर्वाधिक मानाचा समजला जाणारा ९१ वा ऑस्कर पुरस्कार सोहळा कॅलिफोर्नियामधल्या डॉल्बी थिएटरमध्ये पार पडला.
- या सोहळ्यात उत्कृष्ट कामगिरीसाठी विविध श्रेणींमध्ये विविध कलाकारांचा

गौरव करण्यात आला. या सोहळ्याला जगभरातील अभिनेते, अभिनेत्री उपस्थित होते.

- या सोहळ्यात आकर्षणाचा केंद्रबिंदू ठरला 'रोमा' हा चित्रपट. हा चित्रपट विविध १० श्रेणींमध्ये नामांकित झाला होता. याशिवाय 'द फेव्हरेट' या चित्रपटासाठी १० नामांकने मिळाली होती.
- रोमा हा ऑस्करसाठी नामांकन मिळविणारा आणि ऑस्कर पुरस्कार मिळविणारा नेटफ्लिक्सचा पहिला चित्रपट ठरला.
- यंदा 'दी बोहेमियन रॅपसडी' व 'रोमा' या चित्रपटांना सर्वाधिक प्रत्येकी ४ ऑस्कर मिळाले. तर 'ब्लॅक पँथर' व 'ग्रीन बुक' या चित्रपटांना प्रत्येकी ३ पुरस्कार मिळविले.

पुरस्कार विजेते

- सर्वोत्कृष्ट चित्रपट: ग्रीन बुक
- सर्वोत्कृष्ट दिग्दर्शन: अल्फोन्सो क्युअरॉन (रोमा)
- सर्वोत्कृष्ट अभिनेत्री: ओलिविया कोलमन (द फेव्हरेट)
- सर्वोत्कृष्ट अभिनेता : रामी मालेक (बोहेमियन रॅपसडी)
- सर्वोत्कृष्ट गीत : लेडी गागा, मार्क रॉन्सन, अँथनी रोसोमंडो, अँड्र्यू व्हॅट (शॅलो: अ स्टार इज बॉर्न)
- सर्वोत्कृष्ट पार्श्वसंगीत : लुडविग गोरान्ससन (ब्लॅक पँथर)
- सर्वोत्कृष्ट पटकथा (अडॅप्टेड): ब्लॅककेकेकेन्समन
- सर्वोत्कृष्ट पटकथा (ओरिजिनल): ग्रीन बुक
- लाईव्ह ॲक्शन लघुपट: स्किन

- सर्वोत्कृष्ट व्हिज्युअल इफेक्ट्स: फर्स्ट मॅन
- सर्वोत्कृष्ट डॉक्युमेंट्री (शॉर्ट सबजेक्ट): पिरियड: एण्ड ऑफ सेंटेंस
- सर्वोत्कृष्ट ॲनिमेटेड लघुपट: बाओ
- सर्वोत्कृष्ट ॲनिमेटेड चित्रपट: स्पायडर मॅन: इनटू द स्पायडर वर्स
- सर्वोत्कृष्ट सहायक अभिनेता: महेशाला अली (ग्रीन बुक)
- सर्वोत्कृष्ट सहायक अभिनेत्री : रेजिना किंग (इफ बेल स्ट्रीट कुड टॉक)
- सर्वोत्कृष्ट संकलन: जॉन ऑटमन (बोहेमियन रॅपसडी)
- सर्वोत्कृष्ट परभाषीय चित्रपट: रोमा
- सर्वोत्कृष्ट ध्वनी मिश्रण: बोहेमियन रॅपसडी
- सर्वोत्कृष्ट ध्वनी संकलन: बोहेमियन रॅपसडी
- सर्वोत्कृष्ट छायांकन: अल्फोन्सो क्युरॉन (रोमा)
- सर्वोत्कृष्ट निर्मिती: ब्लॅक पॅंथर
- सर्वोत्कृष्ट वेषभूषा: रुथ कार्टर (ब्लॅक पॅंथर)
- सर्वोत्कृष्ट रंगभूषा आणि केशभूषा: व्हाईस
- सर्वोत्कृष्ट डॉक्युमेंट्री (फिचर): फ्री सोलो
- व्हिज्युअल इफेक्ट: फर्स्ट मॅन (केबीके ग्राफिक्स)

ऑस्करमध्ये भारताची छाप

- भारतातील ग्रामीण भागात महिला, मुलींना सामोरे जावे लागत असलेल्या मासिक पाळीच्या समस्येवर आधारित लघुपट 'पिरियड: एण्ड ऑफ सेंटेंस'ला सर्वोत्कृष्ट डॉक्युमेंट्री (शॉर्ट सबजेक्ट) या श्रेणीमध्ये ऑस्कर पुरस्कार प्राप्त झाला आहे.

- २६ मिनिटांच्या या लघुपटात उत्तर प्रदेशातील हापूर जिल्ह्यातील काठीखेडा गावात सॅनिटिरी पॅड बनवण्याची मशीन बसवल्यानंतर कसा बदल झाला याची कहाणी आहे.
- या गावातील स्नेहा या तरुणीने लघुपटात भूमिका केली आहे. लॉस एंजलिसच्या ओकवूड स्कूलच्या विद्यार्थी व शिक्षिका मेलिसा बर्टन यांनी या लघुपटाची निर्मिती केली आहे.
- भारतीय चित्रपट सृष्टीतील गुनित मोंगा सहनिर्मात्या आहेत, तर इराणी-अमेरिकन चित्रपट क्षेत्रातील रेका जेहताब दिग्दर्शक आहेत. जेहताबची व बर्टन यांनी हा पुरस्कार स्वीकारला.

स्पायडरमॅन: ऑस्कर पटकावणारा तिसरा सुपरहिरोपट

- २००८ साली 'बॅटमॅन द डार्क नाइट' ऑस्कर पटकावणारा पहिला सुपरहिरोपट ठरला होता. त्यानंतर गेल्या १० वर्षांत कोणत्याच सुपरहिरोपटाला ऑस्करपर्यंत मजल मारता आली नाही.
- परंतु या वर्षी सुपरहिरोपटांनी ऑस्कर पुरस्कारावर आपली छाप सोडताना 'ब्लॅक पँथर'ने ३ व 'स्पायडरमॅन: इन दू द स्पाइडर वर्स'ने १ असे एकूण ४ ऑस्कर पटकावले आहेत.

मार्वेलला ऑस्कर मिळवून देणारा पहिला आफ्रिकन सुपरहिरो

- मार्वेल स्टुडिओसाठी ऑस्कर जिंकणारा 'ब्लॅक पँथर' हा पहिलाच आफ्रिकन सुपरहिरो ठरला आहे.
- ऑस्कर सोहळ्यात 'ब्लॅक पँथर'ला एकूण ७ नामांकने मिळाली होती. यातल्या ३ पुरस्कारांवर 'ब्लॅक पँथर'ने आपली मोहोर उमटवली.

- 'ब्लॅक पँथर' हा मार्व्हल स्टुडिओचा पहिला आफ्रिकन सुपरहीरो आहे. जगभरातील १० टक्क्यांपेक्षा जास्त समीक्षकांकडून या चित्रपटाचं कौतुक करण्यात आले.
- सर्वोत्कृष्ट वेशभूषा, सर्वोत्कृष्ट प्रोडक्शन डिझाइन, ओरिजनल स्कोअर या ३ प्रकारात 'ब्लॅक पँथर'ने पुरस्कार पटकावला आहे.

लेडी गागाने रचला इतिहास

- 'अ स्टार इज बॉर्न' चित्रपटातील 'शॅलो' या गाण्यासाठी लेडी गागाला ऑस्करचा 'बेस्ट ओरिजीनल सॉंग'साठीचा पुरस्कार प्रदान करण्यात आला.
- ऑस्करबरोबरच हॉलिवूडमध्ये मानाचे समजले जाणारे ग्रॅमी, बाफ्टा आणि गोल्डन ग्लोब हे पुरस्कारही यंदा तिने पटकावले आहेत.
- त्यामुळं एकाच वर्षात हॉलिवूडमधील सर्वच मानाचे पुरस्कार जिंकणारी ती पहिली पार्श्वगायिका ठरली आहे.
- 'अ स्टार इज बॉर्न' या लेडी गागाच्या जीवनावर आधारित चित्रपटात लेडी गागा आणि ब्रॅडली कूपर प्रमुख भूमिकेत आहे.

ऑस्कर सोहळा आणि वाद

- द ॲकेडमी ऑफ मोशन पिक्चर आर्ट्स ॲण्ड सायन्सेसने ४ मोठ्या श्रेणीतील ऑस्कर पुरस्कार यंदा ऑफ-एअर देण्याचा निर्णय घेतला होता त्यामुळे यंदाचा ऑस्कर सोहळा वादात सापडला होता. पण यातील बरेच बदल नंतर मागे घेण्यात आले.
- याशिवाय १९८९नंतर ३० वर्षांनी पहिल्यांदाच सूत्रसंचालकाशिवाय या पुरस्कारांचे वितरण करण्यात आले.

- कॉमेडियन केविन हार्ट यावर्षीच्या ऑस्कर सोहळ्याचे सूत्रसंचालन करणार होते. २०१०मध्ये समलैंगिक संबंधाबद्दल केलेल्या टिप्पणीचा वाद उफाळून आल्यानंतर केविन यांनी डिसेंबरमध्ये माघार घेतली.

ऑस्कर पुरस्कार

- ऑस्कर पुरस्कार अर्थात अकॅडमी पुरस्कार हे अमेरिकेतील अकॅडमी ऑफ मोशन पिक्चर आर्ट्स अँड सायन्स या चलचित्र अकादमीमार्फत दिले जाणारे वार्षिक पुरस्कार आहेत.
- चित्रपट क्षेत्रात उत्कृष्ट कामगिरी करणाऱ्यांना गौरवण्यासाठी हे पुरस्कार दरवर्षी दिले जातात.
- मेट्रो-गोल्डिन-मेयर स्टुडिओचे लुईस बी. मेयर यांनी अकॅडमी ऑफ मोशन पिक्चर आर्ट्स अँड सायन्स अकादमीची स्थापना केली, तसेच ऑस्कर पुरस्कारांचीही सुरुवात केली.
- पहिला ऑस्कर पुरस्कार सोहळा १६ मे १९२९ रोजी हॉलिवुड रुझवेल्ट हॉटेलमध्ये अंदाजे २७० जणांच्या उपस्थितीत झाला.
- मराठी वेशभूषाकार भानू अथय्या यांना १९८२ मध्ये गांधी चित्रपटातील वेशभूषा संकल्पनासाठी जॉन मोल्लो यांच्यासह ऑस्कर पुरस्कार विभागून मिळाला होता.
- २००९ मध्ये 'स्लमडॉग मिलेनियर' चित्रपटासाठी संगीतकार ए. आर. रेहमान व साउंड इंजिनिअर रेसूल पोकुट्टी यांना ऑस्कर मिळाला होता.

आरबीआयचे द्विमाही पतधोरण: फेब्रुवारी २०१९

- रिझर्व्ह बँकेचे नवे गव्हर्नर शक्तिकांत दास यांच्या अध्यक्षतेखालील रिझर्व्ह बँकेच्या पतधोरण आढावा समितीने द्विमाही पतधोरण जाहीर केले.
- पतधोरण आढावा समितीने भारतीय अर्थव्यवस्थेला चालना देण्यासाठी रेपो दरात ०.२५ टक्क्यांची कपात केली आहे. यापूर्वी ऑगस्ट २०१७मध्ये व्याजदर घटवले होते.
- रिझर्व्ह बँकेच्या गव्हर्नरपदी विराजमान झाल्यानंतर शक्तीकांत दास यांची पतधोरण समितीची ही पहिलीच बैठक होती.
- या द्विमाही पतधोरणानुसार आता रेपो रेट ६.५० टक्क्यांवरून ६.२५ टक्क्यांवर आला आहे. तर रिव्हर्स रेपो रेट ६.२५ टक्क्यांवरून ६ टक्के झाला आहे.
- या निर्णयामुळे सर्वसामान्य जनतेला मिळणारी सर्व प्रकारची कर्जे स्वस्त होणार आहेत. तसेच सध्या सुरु असलेल्या कर्जांवरील व्याजदरही कमी होणार असल्याने बँकेचा हप्ताही कमी होणार आहे.
- सध्या देशात होत असलेली गुंतवणूक प्रामुख्याने सरकारमार्फत होत असताना खासगी क्षेत्राला चालना देण्यासाठी आरबीआयने हे धोरण स्वीकारले आहे.
- डिसेंबर महिन्यात आटोक्यात आलेला महागाई दर, कच्च्या तेलाचे घसरलेले दर, एनबीएफसीसाठी रोखतेची गरज व देशांतर्गत अर्थव्यवस्थेला चालना देण्यासाठी आरबीआयने कठोर पवित्रा सोडून तटस्थ (न्यूट्रल) धोरण स्वीकारले आहे.

आरबीआयचे आगामी वर्षासाठीचे विविध अंदाज

- आरबीआयने २०१९-२०च्या पहिल्या सहामाहीसाठी विकास दराचा अंदाज ७.५ टक्क्यांवरून कमी करून ७.२ ते ७.४ टक्के केला आहे. पूर्ण २०१९-२० मध्ये ७.४ टक्के वाढीचा अंदाज आहे.

- त्याचबरोबर आरबीआयने महागाई दराचा अंदाज कमी केला आहे. जानेवारी ते मार्च २०१९ दरम्यान किरकोळ महागाई दर २.८ टक्के राहिल असा अंदाज आहे.
- आर्थिक वर्ष २०१९-२०च्या पहिल्या सहामाहीत (एप्रिल-सप्टेंबर) आरबीआयने ३.२ ते ३.४ टक्के महागाई दराचा अंदाज व्यक्त केला आहे.

या बैठकीतील इतर महत्त्वपूर्ण निर्णय

- रिझर्व्ह बँकेने बल्क डिपॉझिटची मर्यादा १ कोटीवरून वाढवून २ कोटी रुपये केली. अशा ठेवीवर बँका अधिक व्याज देतात, यामुळे लोकांचा फायदा होईल.
- रिझर्व्ह बँकेने तारणमुक्त कृषी कर्जाची मर्यादा १ लाखावरून १.६ लाख रुपये केली आहे. तारणमुक्त कर्जावरील १ लाख रुपयांची सध्याची मर्यादा २०१०मध्ये ठरविण्यात आली होती.
- कृषी कर्जाचा आढावा घेण्यासाठी अंतर्गत कार्य गटाची (इंटरनल वर्किंग ग्रुप) स्थापना करण्याचा निर्णयही रिझर्व्ह बँकेने घेतला.
- दिवाळखोरीच्या टप्प्यावर येऊन पोहोचलेल्या कंपन्यांना देशातील बँका आणि वित्तसंस्थांचे कर्ज फेडण्यासाठी विदेशातून कर्ज घेण्याची मुभा रिझर्व्ह बँकेने देऊ केली आहे. वित्तीय बाजारातील गरज लक्षात घेऊन सध्याच्या नियमांमध्ये हा बदल आरबीआयने केला आहे.

पतधोरण आढावा समिती

- ऑक्टोबर २०१६पर्यंत रिझर्व्ह बँकेच्या गव्हर्नरांनी व्याजदर निश्चितीबाबत अंतिम अधिकार होते.
- ऑक्टोबर २०१६पासून मात्र पतधोरणाकरिता सरकारने ६ सदस्यांची नियुक्ती केली असून, तिचे अध्यक्षपद गव्हर्नरांकडे देण्यात आले आहे.
- गव्हर्नर वगळता समितीतील अन्य ५ सदस्यांना व्याजदराबाबत निर्णय घेण्याचे

अधिकार आहेत. गव्हर्नरांना केवळ अधिक मतांच्या बाजूनेच कौल द्यावयाचा आहे.

पतधोरणाशी संबंधित विविध संकल्पना

रेपो रेट

- आरबीआयद्वारे रेपो रेट या साधनाचा १९९२पासून उपयोग केला जात आहे. रेपो याचा अर्थ **Repurchase Obligation** किंवा पुनखरिदी बंधन असा होतो.
- दररोजच्या व्यवहारांसाठी बँकांना मोठ्या रकमेची गरज असते. ही गरज पूर्ण करण्यासाठी **रिझर्व्ह बँक देशातल्या बँकांना अल्प मुदतीचे कर्ज देते.** या कर्जावर जो व्याजदर आकारला जातो त्याला रेपो रेट म्हणतात.
- रिझर्व्ह बँकेकडून कमी व्याजदराने कर्ज मिळत असेल तर बँका आपल्या ग्राहकांना कमी व्याजदराने कर्ज देतात. रिझर्व्ह बँकेने व्याजदर वाढवले की बँकाही आपल्या कर्जांचे दर वाढतात.
- रेपो व्यवहारांमुळे बँकांच्या हातातील अल्पकालीन रोखता वाढते, त्यामुळे बँकांची कर्ज देण्याची क्षमता वाढते.
- **चलनवाढीच्या परिस्थितीत आरबीआय रेपो दर वाढवते.** त्यामुळे बँकांच्या हातातील अल्पकालीन रोखता कमी होते, म्हणून बँकांची ग्राहकांना कर्ज देण्याची क्षमता घटते.
- याउलट, **चलन घटीच्या परिस्थितीत रिझर्व्ह बँक रेपो दर कमी करून कर्जे स्वस्त करते.** त्यामुळे बँकांच्या हातातील अल्पकालीन रोखता वाढते व बँकांची ग्राहकांना कर्ज देण्याची क्षमता वाढते.
- **सध्याचा रेपो दर ६.२५ टक्के आहे.**

रिहर्स रेपो रेट

- बँकांकडील अतिरिक्त रोख रक्कम **बँका अल्प मुदतीसाठी रिझर्व्ह बँकेकडे जमा करतात.** त्या रकमेवर रिझर्व्ह बँक ज्या दराने व्याज देते त्या दराला रिर्व्ह रेपो रेट म्हणतात.
- रिर्व्ह रेपो व्यवहारांमुळे **बँकांच्या हातातील अल्पकालीन रोखता कमी होते,** त्यामुळे कर्ज देण्याची क्षमता कमी होते.
- **चलनवाढीच्या परिस्थितीत आरबीआय रिर्व्ह रेपो दर वाढवते.** यामुळे बँका जास्त व्याज मिळवण्यासाठी आपल्याकडील जास्तीत-जास्त रोख रक्कम रिझर्व्ह बँकेत जमा करतात. त्यामुळे बँकांची आपल्या ग्राहकांना कर्ज देण्याची क्षमता कमी होते. परिणामी बाजारातल्या पैशांची तरलता कमी होते.
- **चलनघटीच्या परिस्थितीत आरबीआय बँक रिर्व्ह रेपो दर कमी करते,** यामुळे बँका आरबीआयमध्ये कमी रक्कम जमा करतात. परिणामतः बँकेकडील अल्पकालीन रोखता वाढते, त्यामुळे बँकांची आपल्या ग्राहकांना कर्ज देण्याची क्षमता वाढते.
- मे २०११पर्यंत रिर्व्ह रेपो दर हा स्वतंत्र दर होता. मे २०११मध्ये आरबीआयने असा निर्णय घेतला की, यापुढे रिर्व्ह रेपो दर हा स्वतंत्रपणे घोषित केला जाणार नाही तर तो रेपो दराशी जोडला असेल.
- **सध्याचा रिर्व्ह रेपो दर ६ टक्के आहे.**

सीआरआर (रोख राखीव प्रमाण)

- देशात लागू असलेल्या बँकिंग नियमांनुसार, प्रत्येक बँकेला आपल्याकडे उपलब्ध असलेल्या एकूण रकमेपैकी ठराविक रक्कम रिझर्व्ह बँकेकडे जमा करावी लागते. यालाच **रोख राखीव प्रमाण (Cash Reserve Ratio)** असे म्हटले जाते.
- **सध्याचा सीआरआरचा दर ४ टक्के आहे.**

एसएलआर (वैधानिक रोखता प्रमाण)

- एसएलआरचे पूर्ण रूप **वैधानिक रोखता प्रमाण (Statutory Liquidity Ratio)** असे आहे.
- व्यापारी बँकांना कर्जे देण्यापूर्वी काही ठराविक रक्कम स्वतःकडे रोख, सोने अथवा आरबीआयद्वारे प्रमाणित रोख्यांच्या स्वरूपात ठेवावी लागते. त्याला एसएलआर असे म्हटले जाते.
- बाजारात रोख रक्कम नियंत्रित ठेवण्यासाठी हा आणखी एक उपाय आहे. या रक्कमेचा वापर व्यापारी बँकांद्वारे आपातकालीन व्यवहारांसाठी केला जाऊ शकतो.
- बँकांनी सर्व ठेवी कर्ज रूपाने वाटून टाकल्या तर बँकेची पत धोक्यात येऊन बँक बुडण्याची शक्यता निर्माण होऊ शकते, म्हणून सर्व बँकांवर एसएलआरचे बंधन टाकण्यात आले आहे. बँकांना **एसएलआरच्या ठेवी कर्ज देण्यासाठी वापरता येत नाही.**
- आरबीआयने एसएलआर वाढवल्यास बँकांजवळील कर्ज देण्याजोगी रक्कम कमी होऊन **पतसंकोच** घडून येतो.
- याउलट आरबीआयने एसएलआर कमी केल्यास बँकांजवळील कर्ज देण्याजोगी रक्कम वाढून **पतविस्तार** घडून येतो.
- सध्याचा सीआरआरचा दर १९.५ टक्के आहे.

एमएसएफ (मार्जिनल स्टँडिंग फॅसिलिटी)

- **एमएसएफचे पूर्ण रूप मार्जिनल स्टँडिंग फॅसिलिटी** आहे. व्यापारी बँकांसाठी एमएसएफ ही अल्पकालीन कर्ज योजना आहे.
- रोखतेची तीव्र कमतरता असताना **बँका सरकारी सिक्युरिटीजच्या बदल्यात आरबीआयकडून ज्या दराने कर्ज घेतात, एमएसएफ दर म्हणतात.**

- एमएसएफ दर हा साधारणतः रेपो दरापेक्षा जास्त असतो. सध्याचा एमएसएफ दर ६.७५ टक्के आहे.

हॉकिश अप्रोच

- जेव्हा महागाईचा दर वाढलेला असतो अशा वेळी रिझर्व्ह बँक बाजारातील चलन नियंत्रणात आणण्यासाठी व्याज दर वाढवत असते.
- या स्थितीत कर्जे महाग होतात. कर्जे महाग झाल्याने त्याचा फटका विकासा कार्यांना बसतो.
- रुपयाला आंतरराष्ट्रीय चलन बाजारात मजबूत बनविण्यासाठी हॉकिश धोरणाचा फायदा होतो.

डोव्हिश अप्रोच

- हे धोरण देशाच्या विकासासाठी चालना देण्यासाठी उचलले जाते. यामध्ये आरबीआय व्याजदरात कपात करत असते.
- कर्जे स्वस्त झाल्याने विकासकामांवर खर्च केला जातो. नागरिकांच्या हातात चलन खेळते राहते. सर्वसाधारणपणे महागाई आटोक्यात असताना हे धोरण स्वीकारले जाते.
- सध्याच्या पतधोरणात आरबीआयद्वारे डोव्हिश अप्रोच स्वीकारण्यात आला आहे.

आरबीआयची पतनियंत्रणाची संख्यात्मक साधने

- वर नमूद करण्यात आलेल्या सर्व साधनांना आरबीआयची पतनियंत्रणाची संख्यात्मक साधने म्हंटले जाते.
- या संख्यात्मक साधनांचा परिणाम प्रत्यक्ष चलनाच्या प्रमाणावर होत असतो. या साधनांच्या वापरामुळे बँकेकडील व पर्यायी देशाच्या अर्थव्यवस्थेतील रोख

रकमेची वाढ / घट होते. परिणामतः एकूण पतचलनाचे प्रमाण वाढते किंवा कमी होते.

आरबीआयची पतनियंत्रणाची गुणात्मक साधने

- या साधनांचा हेतू हा पतचलनाचे आकारमान निश्चित करणे असा नसतो तर देशातील अर्थव्यवस्थेस हानीकारक ठरतील अशा क्षेत्राकडील (उदा. सट्टेबाजी) पतचलनाचा पुरवठा रोखणे व त्याचा उपयोग अर्थव्यवस्थेतील विविध उत्पादक क्षेत्रांकडे उदा. शेती उद्योग, दळणवळण इ. करून घेणे, हा असतो.
- यात उपभोग कर्जाचे नियंत्रण, कर्जाचे रेशनिंग, नैतिक समजावणी, प्रत्यक्ष कारवाई, प्रसिद्धी, आदेशाद्वारे नियंत्रण, कर्ज रक्कम व तारण मूल्य यांतील गाळा ठरवणे यांचा समावेश होतो.
- केवळ गुणात्मक साधनांद्वारे चलनवाढ थांबवता येत नाही. देशातील विविध वस्तूंची टंचाई ही चलनवाढीचे कारण असल्याने **गुणात्मक पतनियंत्रण साधने परिणामकारक ठरत नाहीत.**
- भारतात स्वतःच्या भांडवलावर साठेबाजी व सट्टेबाजी चालते. त्यामुळे गुणात्मक नियंत्रण प्रभावी ठरत नाहीत. **या साधनांचा वापर जर संख्यात्मक साधनांबरोबर झाला तरच ते उपयुक्त ठरते.**

प्रधानमंत्री किसान सम्मान निधी

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी २४ फेब्रुवारी रोजी उत्तर प्रदेशमधील गोरखपूर येथे प्रधानमंत्री किसान सम्मान निधी अर्थात पीएम-किसान योजनेचा शुभारंभ केला.
- यावेळी काही निवडक शेतकऱ्यांना प्रशस्तीपत्रके आणि २ हजार रुपयांचा पहिला हप्ता हस्तांतरित करत या योजनेची औपचारिक सुरुवात केली.

- या योजनेच्या शुभारंभामुळे निवड झालेल्या लाभार्थी शेतकऱ्यांच्या बँक खात्यात २ हजार रुपयांचा पहिला हप्ता थेट जमा होणार आहे.
- प्रधानमंत्री किसान सम्मान निधी (पीएम-किसान) ही योजना २०१९-२०च्या अंतरिम अर्थसंकल्पामध्ये घोषित करण्यात आली होती.

योजनेची उद्दिष्टे

- पिकांचे आरोग्य सुधारणे तसेच त्याद्वारे उत्पन्न मिळवणे तसेच शेतकऱ्यांच्या आर्थिक उत्पन्नाला हातभार लावणे, हे या योजनेचे उद्दिष्ट आहे.
- यामुळे शेतकऱ्यांची सावकारांच्या कचाट्यातून मुक्तता होईल आणि त्यांना शेती करणे सुलभ होईल.
- खराब हवामानामुळे किंवा कमी किंमतीमुळे पीडित शेतकऱ्यांना मदत करणे, हा या योजनेचा उद्देश आहे.
- छोट्या आणि वंचित शेतकऱ्यांचे उत्पन्न वाढवण्यासाठी ही योजना सुरू करण्यात आली असून, तिचा लाभ किमान १२ कोटी शेतकऱ्यांना मिळण्याची अपेक्षा आहे.
- २०२२पर्यंत शेतकऱ्यांचे उत्पन्न दुप्पट करणार, या आपल्या वचनाची पूर्तता करण्याच्या दृष्टीने भाजपा सरकारने उचललेले हे एक महत्वाचे पाउल आहे.

योजनेचे स्वरूप

- या योजनेअंतर्गत ज्यांच्याकडे २ हेक्टरपेक्षा कमी जमीन असलेल्या लहान आणि वंचित शेतकऱ्यांना शेतकऱ्यांना दरवर्षी ६ हजार रुपये (प्रतिमाह ५०० रुपये) दिले जाणार आहे.
- ही रक्कम २ हजार रुपयांच्या ३ हप्त्यांमध्ये थेट लाभ हस्तांतरण सार्वजनिक

अर्थव्यवस्था प्रणाली अर्थात डीबीटी-पीएफएमएस शेतकऱ्यांच्या खात्यामध्ये वर्ग केली जाईल.

- याद्वारे लाभार्थ्यांपर्यंत पूर्ण रक्कम पोहोचेल व पूर्ण प्रक्रियेमध्ये पारदर्शकता आणली जाईल.
- ही केंद्र सरकार पुरस्कृत योजना असून तिच्यासाठी केंद्र सरकार द्वारे पूर्ण अनुदान देण्यात येईल. ही योजना १ डिसेंबर २०१८ पासून कार्यान्वित करण्यात येईल.
- या योजनेमुळे सरकारी तिजोरीवर ७५ हजार कोटी रुपयांचा ताण पडणार आहे.
- राज्य सरकार आणि केंद्रशासित प्रदेश हे या योजनेसाठी पात्र शेतकऱ्यांची निवड करतील, ही निवड केंद्र सरकारने घालून दिलेल्या निकषांवर होईल.

योजनेचे लाभ

- ही योजना छोट्या व वंचित शेतकऱ्यांचे जीवन बदलून टाकण्यासाठी एक क्रांतिकारक पाऊल आहे.
- याद्वारे शेतकऱ्यांना खात्रीचे उत्पन्न मिळेल या सर्व प्रक्रियेतून दलालांना वेगळे केल्यामुळे भ्रष्टाचार कमी होईल.
- कर्जमाफीपेक्षा पीएम-किसान ही योजना शेतकऱ्यांच्या सक्षमीकरणात मोठी भूमिका बजावेल.
- नाबार्डने २०१५-१६मध्ये केलेल्या ग्रामीण वित्तीय सर्वेक्षणानुसार शेतकऱ्याचे सरासरी मासिक उत्पन्न ३,१४० रुपये होते. अशा प्रकारे, शेतकऱ्याचे मासिक उत्पन्न ५०० रुपये प्रतिमहिना म्हणजे जवळपास १६ टक्क्याने वाढेल.
- पीएफएमएस अंतर्गत होणाऱ्या या इलेक्ट्रॉनिक हस्तांतरणामुळे केंद्र

सरकारच्या डिजिटल इंडिया उपक्रमाला अधिक बळ मिळणार आहे.

राष्ट्रीय इलेक्ट्रॉनिक्स धोरण २०१९

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखाली केंद्रीय मंत्रिमंडळाने इलेक्ट्रॉनिक्स व माहिती तंत्रज्ञान मंत्रालयाद्वारे प्रस्तावित **राष्ट्रीय इलेक्ट्रॉनिक्स धोरण २०१९ला (एनपीई २०१९)** मंजूरी दिली आहे.
- या धोरणात चिप सेटसह महत्वपूर्ण सुटे भाग देशात विकसित करण्याच्या क्षमतांना प्रोत्साहन देऊन, तसेच जागतिक स्तरावर स्पर्धेसाठी पोषक वातावरण तयार करून **भारताला इलेक्ट्रॉनिक्स प्रणाली संरचना आणि निर्मितीचे जागतिक केंद्र बनवण्याचे उद्दिष्ट** आहे.

एनपीई २०१९ची ठळक वैशिष्ट्ये

- जागतिक स्तरावर स्पर्धात्मक **ईएसडीएम क्षेत्रासाठी अनुकूल वातावरण** तयार केले जाईल. ईएसडीएमच्या संपूर्ण मूल्य साखळीत देशांतर्गत उत्पादन निर्मिती आणि निर्यातीला प्रोत्साहन दिले जाईल.
- प्रमुख इलेक्ट्रॉनिक सुट्या भागाच्या निर्मितीसाठी प्रोत्साहन आणि साहाय्य दिले जाणार आहे.
- अत्यंत उच्च तंत्रज्ञान आणि ज्यात मोठी गुंतवणूक आवश्यक आहे अशा सेमी कंडक्टर सुविधा, डिस्प्ले फॅब्रिकेशन सारख्या मोठ्या प्रकल्पांसाठी प्रोत्साहनाचे विशेष पॅकेज दिले जाईल.
- नवीन कारखान्यांना प्रोत्साहन व सध्याच्या कारखान्यांचे विस्तारीकरण करण्यासाठी उपयुक्त योजना व प्रोत्साहन देण्याशी संबंधित व्यवस्था आखल्या जातील.
- इलेक्ट्रॉनिक्सच्या सर्व उप-क्षेत्रांमध्ये उद्योगप्रणित संशोधन व विकासाला

प्रोत्साहन दिले जाईल. यामध्ये ५-जी, आयओटी, सेंसर, कृत्रिम बुद्धिमत्ता (एआय), मशीन लर्निंग, व्हर्चुअल रियलिटी (वीआर), ड्रोन, रोबोटिक्स, एडिटिव मॅन्युफॅक्चरिंग, फोटोनिक्स, नॅनो आधारित उपकरणे आदी क्षेत्रात प्रारंभिक टप्प्यातील स्टार्ट-अप्सचा समावेश आहे.

- कुशल मनुष्यबळाची उपलब्धता वाढवण्यासाठी प्रोत्साहन व सहाय्य दिले जाईल. यामध्ये कामगारांचे कौशल्य पुन्हा सुनिश्चित करणे समाविष्ट आहे.
- फॅबलेस चिप डिजाइन उद्योग, वैद्यकीय इलेक्ट्रॉनिक उपकरण उद्योग, ऑटोमोटिव इलेक्ट्रॉनिक्स उद्योग आणि मोबिलिटी व धोरणात्मक इलेक्ट्रॉनिक्स उद्योगासाठी पावर इलेक्ट्रॉनिक्सवर विशेष भर दिला जाईल.
- ईएसडीएम क्षेत्रात आईपीचा विकास आणि अधिग्रहण यांना प्रोत्साहन देण्यासाठी सार्वभौम स्वामित्व निधी (एसपीएफ) स्थापन केला जाईल.
- राष्ट्रीय सायबर सुरक्षा व्यवस्था सुधारण्यासाठी विश्वासाहर् इलेक्ट्रॉनिक्स मूल्य श्रृंखला (वैल्यू चेन) संबंधित उपक्रमांना प्रोत्साहन दिले जाणार आहे.
- २०२५पर्यंत १ अब्ज मोबाईल हँडसेट तयार करण्याचा ध्येय, ज्यामुळे १९० अब्ज डॉलर्सचा महसूल प्राप्तीचे लक्ष्य ठेवण्यात आले आहे. यापैकी ६०० दशलक्ष मोबाईल हँडसेट निर्यात केले जाणार आहेत.
- ईएसडीएम: इलेक्ट्रॉनिक्स सिस्टम डिझाईन ॲण्ड मॅन्युफॅक्चरिंग

सिंधू पाणी वाटप करार

- पाकिस्तानातील जैश-ए-महंमद या दहशतवादी संघटनेने पुलवामा येथे केलेल्या दहशतवादी हल्ल्याच्या पार्श्वभूमीवर पाकिस्तानकडे जाणारा पाण्याचा थेंब अन् थेंब रोखण्याचा इशारा केंद्रीय जलसंपदामंत्री नितीन गडकरी यांनी दिला आहे.

- पण त्यासाठी दोन्ही देशांत १९६०मध्ये झालेला सिंधू पाणी वाटप करार मोडीत काढावा लागेल. उरी येथील हल्ल्यानंतरही भारताने असाच इशारा दिला होता.
- त्यानिमित्ताने सिंधू पाणी वाटप कराराची पार्श्वभूमी, स्वरूप याबाबतचे विवेचन.

कराराबद्दल

- हा करार १९६० मध्ये जागतिक बँकेच्या मध्यस्थीने झाला. त्या वेळी पंतप्रधान जवाहरलाल नेहरू व पाकिस्तानचे अध्यक्ष अयुब खान यांनी कराचीत या करारावर स्वाक्षऱ्या केल्या होत्या.
- सिंधू पाणी वाटप करार होण्यास ९ वर्षे लागली. त्यानंतर ६ नद्यांचे पाणी दोन देशांत वाटण्यात आले.
- सिंधू नदी व्यवस्थेत सिंधू, झेलम, चिनाब, रावी, बियास व सतलज या नद्यांचा समावेश होतो. सिंधू नदीचे खोरे प्रामुख्याने भारत आणि पाकिस्तानमध्ये विभागले असून, चीन आणि अफगाणिस्तान यांचाही थोडा वाटा आहे.
- सिंधू पाणी वाटप करारांतर्गत रावी, सतलज व बियास या पूर्ववाहिनी नद्यांचे पाणी भारताच्या वाट्याला आले तर सिंधू, झेलम आणि चिनाब या पश्चिमवाहिनी नद्यांचे पाणी पाकिस्तानला देण्यात आले.
- पूर्वेकडील नद्यांचे पाणी वापरण्यासाठी भारताने सतलजवर भाक्रा नांगल, बियासवर पोंग व पंडोह, रावीवर थेह ही धरणे बांधली आहेत. भारताने पूर्वेकडील नद्यांचे ९५ टक्के पाणी वापरात आणले.
- तसेच प्रस्तावित शाहपूर-कांडी धरण प्रकल्प, सतलज-बियास जोडकालवा, उझ धरण प्रकल्प भारताच्या वाट्याचे पाणी पुरेपूर वापरण्यासाठी महत्त्वाचे आहेत.
- या करारानुसार सिंधू नदीचे केवळ २० टक्के पाणी भारताला वापरता येईल.
- १९४८मध्ये भारताने पाकिस्तानकडे जाणारे पाणी रोखले होते. नंतर जागतिक

बँकेने हस्तक्षेप करून सिंधू पाणी वाटप करार घडवून आणला.

- या करारावर **भारत व पाकिस्तानच्या जलआयुक्तांची दर २ वर्षांनी बैठक** होत असते. त्यात तांत्रिक बाबी व नद्यांवरील प्रकल्पांचा विचार केला जातो. पाण्याचा नेमका किती वाटा वापरला जातो याची माहिती यात दिली जाते.

पाणी रोखणे कितपत शक्य

- उरी हल्ला २०१६मध्ये झाला त्या वेळी भारताने पाकिस्तानचे पाणी रोखण्याचा इशारा दिला होता.
- **भारत एकतर्फी सिंधू पाणी वाटप कराराचे उल्लंघन करून पाणी रोखू शकत नाही.** केवळ पाकिस्तानकडे जाणारे पाणी कमी करू शकतो.
- हा करार एकतर्फी मोडण्यासाठी दोन्ही देशांत मतैक्य घडून त्यासाठी वेगळ्या करारास मान्यता द्यावी लागेल.
- हा करार मोडला तर भारताच्या नेपाळ व बांगलादेशबरोबरच्या पाणी करारांवर त्याचे सावट येईल.
- तसेच भारताला **संयुक्त राष्ट्रांच्या सुरक्षा परिषदेत स्थान** मिळवायचे असल्याने हा द्विपक्षीय करार मोडणे भारतासाठी अयोग्य ठरेल.
- याशिवाय भारताने हा करार मोडून पाकिस्तानचे पाणी रोखले तर पाकिस्तानचा मित्र असलेला **चीन ब्रह्मपुत्रेचे भारताकडे येणारे पाणी रोखू शकतो.**
- तसेच हा करार करताना सिंधू नदी ज्या चीनमधील तिबेटमधून उगम पावते त्याला चर्चेतून दूर ठेवण्यात आले होते. चीनने ठरवले तर तो सिंधूच्या पाण्याचा प्रवाह वळवून भारत व पाकिस्तान या दोन्ही देशांना अडचणीत आणू शकतो.

तोपची अभ्यास २०१९

- भारतीय सैन्याने १२ फेब्रुवारी 'तोपची अभ्यास'मध्ये आपल्या तोफखान्याची प्रहारक क्षमता सादर केली. महाराष्ट्रातील नाशिक जवळील देवळाली कॅम्पमध्ये हा अभ्यास आयोजित करण्यात आला होता.
- तोफखाना दलाकडील वेगवेगळ्या आयुधांची ओळख आणि क्षमता या निमित्ताने अधोरेखित करण्यात आली.
- या अभ्यासादरम्यान भारतीय लष्कराने एम७७७ अल्ट्रा लाइट होवित्झर तोफ आणि स्वाती शस्त्र शोधक रडारचे प्रदर्शन केले.
- या प्रदर्शनात तोफांसोबत विविध क्षेपणास्त्रे, हवामानाची माहिती देणारे रडार, टेहळणी उपकरणे, वैमानिकरहित विमाने यांचेही सादरीकरण करण्यात आले.
- याशिवाय रशियन बनावटीच्या स्मर्च व पिनाका रॉकेट्सचे सादरीकरणही करण्यात आले.
- वेलिंग्टनच्या डिफेन्स सर्व्हिस स्टाफ महाविद्यालयाचे कमांडंट लेफ्टनंट जनरल व्ही. के. मोहन, तोफखाना स्कूलचे प्रमुख लेफ्टनंट जनरल आर. एस. सरालिया यांच्या प्रमुख उपस्थितीत हा अभ्यास पार पडला.
- तसेच याप्रसंगी पुणे व अहमदनगर येथील टेक्निकल स्टाफ ऑफिसर्स कोर्सचे प्रशिक्षणार्थी आणि नेपाळचे लष्करी शिष्टमंडळही उपस्थित होते.
- या कार्यक्रमात तोफखाना दलात नुकतीच समाविष्ट झालेली हलक्या वजनाची होवित्झर एम ७७७ व स्वयंचलित के ९ वज्र या तोफा प्रमुख आकर्षण होत्या.
- ३० ते ४० वर्षे जुन्या बोफोर्स, मॉर्टर, इंडियन फील्ड गन आणि लाइट फील्ड

गन या तोफांनीही सडेतोड कामगिरी करत आपले महत्त्व अधोरेखित केले.

- एकाचवेळी ४० रॉकेट डागण्याची क्षमता असणारे १२२ एमएम मल्टी बॅरल रॉकेट लाँचर आणि रुद्र, ध्रुव व चिता हेलिकॉप्टर्सच्या कामगिरीचे दर्शन घडविण्यात आले.

के-९ वज्र तोफ

- या तोफा दक्षिण कोरियाच्या हानवा तेचविन कंपनीकडून अर्ध जोडणी असलेल्या स्थितीत आयात करण्यात आल्या असून, भारतात लार्सन अँड टुब्रोतर्फे त्यांची पूर्ण जोडणी करण्यात आली आहे.
- के-९ वज्र या तोफेवर ४,३६६ कोटी रुपयांचा खर्च होणार असून, याचे कार्य नोव्हेंबर २०२०पर्यंत पूर्ण होणार आहे.
- एकूण १०० तोफांपैकी सुरुवातीस १० तोफा सैन्यदलास सोपवण्यात येणार आहेत. उर्वरित ९० तोफा मुख्यत्वेकरून भारतात निर्मित केल्या जातील.
- यापैकी ४० तोफा नोव्हेंबर २०१९ आणि उर्वरित ५० तोफांचा नोव्हेंबर २०२०मध्ये सैन्यात समावेश करण्यात येईल.
- या तोफेची २८ ते ३८ किलोमीटर क्षेत्रापर्यंत मारा करण्याची क्षमता आहे. ही तोफ वाळवंटात वापरासाठी सर्वाधिक उपयुक्त आहे.
- ही तोफ ३० सेकंदामध्ये ३ तोफगोळे आणि ३ मिनिटांमध्ये १५ तोफगोळ्यांचा मारा करू शकते.
- या तोफेचे मुख्य वैशिष्ट्य म्हणजे दिवसासहीत रात्रीच्या वेळेसही ही तोफ अचूक लक्ष्यभेद करू शकते.

- या तोफा तैनात झाल्यानंतर पश्चिम सीमेवरील भारताच्या मारक क्षमतेत मोठी वाढ होणार आहे.

एम७७७ अल्ट्रा लाईट हॉवित्झर तोफ

- १५५ मिमीच्या अल्ट्रा लाईट (अती हलक्या) हॉवित्झर तोफा अमेरिकेकडून घेण्यात आल्या असून, भारतात महिंद्र डिफेन्स आणि बीएई सिस्टीम्स यांच्या भागीदारीतून या तोफांची जुळणी करण्यात आली आहे.
- ही तोफ बहुआयामी, वजनाने हलकी तसेच हेलिकॉप्टरद्वारे नेता येण्यासारखी आहे. यामुळे देशातल्या दुर्गम भौगोलिक भागात या तोफा सहजतेने तैनात करता येतील.
- या अत्याधुनिक तोफेचे वजन केवळ ४.२ टन आहे. तर मारकक्षमता सुमारे २४ ते ३१ किमी आहे. ही तोफ ३० सेकंदामध्ये ३ तोफगोळ्यांचा मारा करू शकते.
- २०२१पर्यंत एकूण १४५ एम७७७ अल्ट्रा लाईट हॉवित्झर तोफा सैन्यदलाकडे सोपवण्यात येतील. या तोफेच्या प्रकल्पाचा खर्च ५,००० कोटी रुपये एवढा आहे.
- अमेरिका, कॅनडा, ऑस्ट्रेलिया आणि जगातल्या इतर काही देशांच्या लष्करात या तोफा तैनात आहेत.
- अफगाणिस्तान आणि इराण सारख्या दुर्गम भागात या तोफांची कार्यक्षमता सिद्ध झाले आहे.

स्वाती शस्त्र शोधक रडार

- हे भारताद्वारे बनविलेले स्वदेशी रडार आहे. हा रडार शत्रू देशाच्या येणाऱ्या

रॉकेटचा शोध लावू शकतो.

- भारतीय सरंक्षण संशोधन आणि विकास संस्थेच्या (डीआरडीओ) बंगळूरू स्थित प्रयोगशाळा आणि भारत इलेक्ट्रॉनिक्स लिमिटेडने ही रडार विकसित केली आहे.

देवळाली कॅम्प

- देवळाली हे महाराष्ट्रातील नाशिक जिल्ह्यातील एक थंड हवेचे ठिकाण आहे. याठिकाणी देशातील सर्वात जुना लष्करी तळ आहे.
- या तळाची स्थापना १८६९ साली झाली असून, तो दारणा नदीच्या काठावर वसलेला आहे. प्रतिष्ठित तोफखाना प्रशिक्षण केंद्र देवळालीमध्येच स्थित आहे.

व्हिजन २०३०

- केंद्र सरकारने २०१९च्या अंतरिम अर्थसंकल्पात आपले २०३०साठीचे ध्येय (व्हिजन) सादर करताना, गरीबी, कुपोषण, कचरा आणि निरक्षरता यासारख्या गीर्ष्ठांपासून मुक्त भारताच्या निर्मितीसाठी १० परिमाणांची यादी प्रसिद्ध केली.
- २०१९च्या अंतरिम अर्थसंकल्पात सूचीबद्ध केलेल्या 'व्हिजन २०३०'ची १० परिमाणे खालीलप्रमाणे:
- **भौतिक आणि सामाजिक पायाभूत सुविधा**
- सामाजिक पायाभूत सुविधांसोबत रस्ते, रेल्वे, बंदरे, विमानतळे आणि अंतर्देशीय जलमार्ग सर्व क्षेत्रातील अत्याधुनिक पायाभूत सुविधांची निर्मिती करणे.

- **डिजिटल इंडिया**

- अर्थव्यवस्थेच्या कानाकोपऱ्यात व प्रत्येक नागरिकापर्यंत पोहचेल असा 'डिजिटल इंडिया' निर्माण करणे.

- **स्वच्छ आणि हरित भारत**

- विद्युत वाहनांचा वापर असलेला, नवीनीकरणीय ऊर्जा हा उर्जेचा एक प्रमुख स्रोत असलेला, आयात निर्भरता कमी करून लोकांसाठी ऊर्जा सुरक्षा निर्माण केलेला भारत घडविणे हे स्वच्छ आणि हरित भारतचे ध्येय आहे.

- **ग्रामीण औद्योगिकीकरण**

- आधुनिक औद्योगिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून ग्रामीण औद्योगिकीकरणाचा मेक इन इंडिया, देशातील एमएसएमई आणि स्टार्टअप्स यांच्या धर्तीवर विकास करणे.

- **स्वच्छ नद्या**

- सूक्ष्म-सिंचन तंत्राचा वापर करून सर्व भारतीयांना स्वच्छ पिण्याचे पाणी व स्वच्छ नद्या उपलब्ध करून देणे.

- **महासागर आणि किनारे**

- निळ्या अर्थव्यवस्थेचा (ब्ल्यू इकॉनॉमी) विकास करणे. समुद्र किनाऱ्याजवळील भागात मोठ्या संख्येने राहणाऱ्या लोकांच्या राहणीमानाचा दर्जा उंचावणे.

- **अंतराळ**

- जगातील उपग्रहांसाठी भारताला लाँचपॅड म्हणून विकसित करणे आणि

भारताची मानवमोहीम (गगनयान प्रकल्प) २०२२पर्यंत पूर्ण करणे.

- अन्न उत्पादनामध्ये स्वयंपूर्णता
- अन्न उत्पादनामध्ये आत्मनिर्भरता प्राप्त करणे आणि सेंद्रिय शेतीवर भर देऊन शेती उत्पादनामध्ये सुधारणा करणे.
- आरोग्य
- सर्वांसाठी व्यापक आरोग्य व्यवस्था असलेला निरोगी भारत.
- किमान सरकार, कमाल प्रशासन
- सक्रिय, जबाबदार, मैत्रीपूर्ण नोकरशाही आणि इलेक्ट्रॉनिक प्रशासन.

राष्ट्रीय

राष्ट्रीय युद्ध स्मारक राष्ट्रांला समर्पित

- देशासाठी शहीद झालेल्या जवानांप्रती कृतज्ञता दर्शवण्यासाठी नवी दिल्ली येथे उभारण्यात आलेले राष्ट्रीय युद्ध स्मारक २५ फेब्रुवारी रोजी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी राष्ट्रांला समर्पित केले.
- इंडिया गेटजवळ असणारे हे स्मारक म्हणजे स्वातंत्र्यानंतर देशाची रक्षा करताना प्राणांची आहुती देणाऱ्या आपल्या सैनिकांना दिलेली मानवंदना आहे.
- राष्ट्रीय युद्ध स्मारकामध्ये शांतता काळात आणि घुसखोरी विरुद्धच्या लढ्यात सर्वोच्च बलिदान देणाऱ्या सैनिकांचाही अंतर्भाव आहे.

राष्ट्रीय युद्ध स्मारक

- हे स्मारक ४० एकर परिसरात उभारण्यात आलेले आहे. हे स्मारक बांधण्यासाठी सुमारे १७६ कोटी रुपयांचा खर्च आला आहे.
- राष्ट्रीय युद्ध स्मारकात ४ वर्तुळाकार चक्रे असून, त्यांना अमर चक्र, वीरता चक्र, त्याग चक्र आणि रक्षक चक्र अशी नावे देण्यात आली आहेत. (ही चक्रे एकात एक अशा समकेंद्री वर्तुळ (Concentric circle - ◎) मध्ये आहेत.)
- या स्मारकात मध्यवर्ती स्तंभ, अक्षय ज्योत व भारतीय सैन्यदल, हवाई दल आणि नौदलाने लढलेल्या प्रसिद्ध लढाया दर्शवणाऱ्या ६ कांस्य चित्रांचा समावेश आहे.
- रक्षक चक्र:** सर्वात बाहेरील चक्र. ६०० पेक्षा अधिक झाडांनी बनलेले. हे सैनिक भारताच्या सीमांचे अहोरात्र रक्षण करतात त्याचे प्रतिक
- त्याग चक्र:** रक्षक चक्राच्या आत. चीन आणि पाकिस्तानशी झालेल्या युद्धात

हुतात्मा झालेल्या सैनिकांना अर्पण. २५९४२ ग्रॅनाइट पट्ट्यांनी बनविलेल्या १६ भिंतींनी तयार केलेले गोल चक्र. प्रत्येक पट्टीवर हुतात्मा झालेल्या सैनिकाचे व क्रमांक आणि रेजिमेंटचे नाव

- **वीरता चक्र:** वर्तुळाकार संग्रहालय. संग्रहालय मध्ये ६ युद्धाची कांस्य भित्तिचित्रे.
- **अमर चक्र:** सर्वात आतील चक्र. याच्या मध्यभागी १५.५ मीटर उंचीचा मध्यवर्ती स्तंभ. या स्तंभाच्या मध्यवर्ती भागात अक्षय ज्योत व स्तंभावर भारताचे राष्ट्रचिन्ह सिंहशीर्ष आहे.
- या स्मारकात परम वीर योद्धा स्थळावर २१ परमवीर चक्र विजेत्यांचे अर्धपुतळे बांधण्यात आले आहेत. यात सुभेदार मेजर (मानद कॅप्टन) बन्ना सिंग (निवृत्त), सुभेदार मेजर योगेंद्र सिंग यादव व सुभेदार संजय कुमार या ३ हयात विजेत्यांचा समावेश आहे.
- या राष्ट्रीय युद्ध स्मारकामध्ये नवीन अक्षय ज्योत असणार आहे. यापूर्वीची अक्षय ज्योत १९७१च्या युद्धातील शहीद जवानांच्या स्मरणार्थ बांधलेल्या अमर जवान स्मारकात आहे.
- १९६२चे भारत-चीन युद्ध, १९६५ व १९७१चे भारत-पाक युद्ध, श्रीलंकेतील भारतीय शांतीसेना व १९९९च्या कारगिल युद्धातील सैनिकांना या स्मारकाद्वारे श्रद्धांजली देण्यात आली आहे.
- राष्ट्रीय युद्ध स्मारकाचे एक मोबाईल ऑपही लॉन्च करण्यात आले आहे. यामध्ये शहीदांचे नाव टाईप करून त्यांचे स्मारक कुठे आहे याची माहिती मिळते.
- शहीदांना आदरांजली अर्पण करणाऱ्या कृतज्ञ देशाच्या एकत्रित भावनांचा राष्ट्रीय युद्ध स्मारक हा अविष्कार आहे.

राष्ट्रीय युद्ध स्मारकाची निर्मिती

- पहिल्या महायुद्धात (१९१४-१९१८) व तिसऱ्या अँग्लो-अफगाण युद्धात (१९१९) शहीद झालेल्या भारताच्या जवानांच्या स्मरणार्थ इंग्रजांनी इंडिया गेट उभारले होते.
- त्यानंतर १९७१च्या युद्धातील ३,८४३ शहीद जवानांच्या स्मरणार्थ अमर जवान ज्योती स्मारक बांधण्यात आले होते.
- परंतु स्वातंत्र्यानंतर शहीद झालेल्या सर्व जवानांच्या स्मरणार्थ राष्ट्रीय स्मारक आतापर्यंत नव्हते.
- राष्ट्रीय युद्ध स्मारकाची निर्मिती करण्याबाबत १९६८मध्ये चर्चा झाली होती. मात्र, प्रत्यक्षात २०१५मध्ये या स्मारकाच्या बांधकामाला सुरुवात झाली.
- २०१४मध्ये पंतप्रधान मोदींनी जागतिक दर्जाच्या राष्ट्रीय युद्ध स्मारकाबाबतचा आपला दृष्टीकोन मांडला होता.
- याबाबतच्या प्रकल्पाला १८ डिसेंबर २०१५ रोजी मंजूरी मिळाली. प्रत्यक्ष कामाला सुरुवात मात्र फेब्रुवारी २०१८ मध्ये झाली व १ वर्षाच्या आतच या स्मारकाचे बांधकाम काम पूर्ण झाले.

कांस्य भित्तिचित्रांवरील ६ युद्धे

- **लोंगेवालाची लढाई:** लोंगेवालाची लढाई १९७१ चे भारत-पाकिस्तान युद्धात भारतीय सेना व पाकिस्तानी सेनेमध्ये (राजस्थान - थार वाळवंटात) पश्चिम सीमेवर झालेली लढाई होती. या लढाईत भारताच्या केवळ १२० सैनिकांनी पाकिस्तानच्या २,००० पेक्षा जास्त सैनिक असलेल्या मोठ्या ब्रिगेडचा आणि सुमारे ६५ रणगाड्यांचा सामना करून कडवी झुंज दिली व सकाळपर्यंत पाकिस्तानी सेनेला झुंजवत ठेवले. सकाळी भारतीय हवाईदलाने आकाशातून

हल्ला चढवून पाकिस्तानी लष्कराचे प्रचंड नुकसान केले व लढाई जिंकली.

- **गंगासागरची लढाई:** गंगासागरची लढाई ही १९७१च्या भारत-पाकिस्तान युद्धातील एक लढाई होती. सध्या बांगलादेशात असणाऱ्या गंगासागर रेल्वे स्थानकावरून लान्स नायक अलबर्ट एक्का आणि त्यांच्या साथीदारांनी पाकिस्तानी सैन्याला खदडून लावले होते. हे पाकिस्तानी सैनिक आगरतळा वर हल्ला करण्याच्या प्रयत्नात होते. (गत वर्षीच परमवीर चक्र सम्मानित लान्स नायक अलबर्ट एक्का यांच्या स्मृतीनिमित्त आगरतळा शहरात एका भव्य बगीचाचे उद्घाटन करण्यात आले आहे.)
- **टिथवळची लढाई:** काश्मीरमधील टिथवळचा भाग भारताने १९४८मध्ये पाकिस्तानकडून परत जिंकला होता. मात्र अनेक महिने येथील लढाई सुरु होती. मात्र १३ ऑक्टोबर रोजी पाकिस्तानने एका दिवसात ८ वेळा हल्ले केले. संपर्क यंत्रणा नष्ट होऊन आणि साधनसामुग्री जवळपास संपून सुद्धा करम सिंह आणि त्यांच्या साथीदारांनी पाकिस्तानी सैन्याला हरवले. हा पराभव इतका जबरी होता की पाकिस्तानी सैन्याने शेवटी या लढाईत माघार पत्करली.
- **रेझांग ला:** लडाख क्षेत्रातील रेझांग ला भाग कुमाऊं रेजिमेंटच्या शैतान सिंह यांनी १९६२च्या युद्धामध्ये जिंकला होता. या लढाईत भारताच्या १२३ सैनिकांनी चीनच्या १७०० सैनिकांना यमसदनी धाडले.
- **ऑपरेशन मेघदूत:** १९८४मध्ये भारतीय लष्करातील जवानांनी सियाचिन पाकिस्तानकडून पुन्हा जिंकले होते. या सैनिकी कार्यवाहीला ऑपरेशन मेघदूत नाव देण्यात आले होते.
- **ऑपरेशन ट्रायडेंट:** ऑपरेशन ट्रायडेंट (४ व ५ डिसेंबर) हे १९७१च्या भारत-पाकिस्तान युद्धातील भारतीय नौदलाने कराची बंदर व शहरावर केलेल्या

हल्ल्याचे नाव होते. या हल्ल्यात भारतीय नौदलाने स्वतःला काहीही नुकसान न होऊ देता पाकिस्तानच्या सुरंगनाशक नौका, विनाशिका नौका आणि युद्धसामुग्री वाहक नौकेला नष्ट केले होते. याच ऑपरेशनच्या स्मृतीप्रित्यर्थ दरवर्षी ४ डिसेंबर रोजी इंडियन नेव्ही डे म्हणजे भारतीय नौदल दिन साजरा केला जातो.

भारताने पाकिस्तानचा एमएफएनचा दर्जा काढला

- १४ फेब्रुवारी रोजी झालेल्या पुलवामा दहशतवादी हल्ल्याच्या पार्श्वभूमीवर भारताने पाकिस्तानला दिलेला मोस्ट फेव्हर्ड नेशनचा (एमएफएन) दर्जा काढून घेतला आहे.
- पाकिस्तानची कोंडी करण्यासाठी तसेच व्यापारी पातळीवर पाकिस्तानला धडा शिकविण्यासाठी भारताने हे पाउल उचलले आहे.
- १५ फेब्रुवारी रोजी पंतप्रधानांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडलेल्या सुरक्षेवरील संसदीय समितीच्या बैठकीत हा निर्णय घेण्यात आला.

मोस्ट फेव्हर्ड नेशन म्हणजे काय?

- जागतिक व्यापार संघटनेच्या (डब्ल्यूटीओ) गॅट करारातर्गत मोस्ट फेव्हर्ड नेशनचा दर्जा दिला जातो.
- यानुसार, जागतिक व्यापार संघटनेच्या सदस्य देशांना व्यापारात प्राधान्य देणे बंधनकारक आहे. याची सुरुवात १९९४मध्ये झाली.
- दोन देशांदरम्यान आर्थिक आणि व्यापारी संबंध सलोख्याचे राहावेत, व्यापाराला चालना मिळावी यासाठी एमएफएन देश प्रयत्नशील असतात.
- यामुळे एखाद्या देशाला आपला जास्तीत जास्त माल दुसऱ्या देशात निर्यात

करता येतो. त्यावर समोरच्या देशातून कमीतकमी आयात शुल्क लावले जाते. त्याशिवाय विभिन्न व्यापारी करांमध्ये सूट मिळते.

- मात्र असे असूनही दुसऱ्या देशातून येणाऱ्या मालामुळे देशाच्या अर्थव्यवस्थेवर परिणाम होत असेल, तर या देशाला अतिरिक्त आयात कर आकारण्याची परवानगी आहे. (ज्याप्रकारे अमेरिकेने चीनच्या वस्तूवर आयात कर लावला आहे)
- **१ जानेवारी १९९६ रोजी** भारताचे तत्कालीन पंतप्रधान पी. व्ही. नरसिंह राव यांच्या काळात भारताने पाकिस्तानला मोस्ट फेव्हर्ड नेशनचा दर्जा दिला होता.
- हा दर्जा मिळाल्याने पाकिस्तानला व्यापारात सवलती मिळाल्या होत्या. किमान निर्यात शुल्क आणि विभिन्न व्यापारी करांमध्ये सूट मिळाली होती.
- परिणामी २०१७-१८मध्ये भारत-पाकिस्तान व्यापार वाढून २.४१ अब्ज डॉलरपर्यंत पोहचला होता.
- या काळात भारताने पाकिस्तानकडून फक्त ४८८.५ दशलक्ष डॉलरच्या वस्तूंची आयात केली, तर १.९२ अब्ज डॉलर वस्तूंची निर्यात केली होती.
- त्यामुळे भारताने पाकिस्तानला दिलेला एमएफएनचा दर्जा काढून घेतल्याने पाकिस्तानचा फारसे आर्थिक नुकसान होणार नसले, तरी यामुळे पाकिस्तानची जागतिक पातळीवर प्रतिमा आणखी खराब होईल.
- पाकिस्तानने भारताला अद्यापपर्यंत एमएफएनचा दर्जा दिलेला नाही. २०१२मध्ये पाकिस्तानने भारताला हा दर्जा देण्याचे मान्य केले होते. मात्र त्याची अंमलबजावणी झाली नाही.
- भारताचा पाकिस्तानच्या तुलनेत अधिक विकास झाला असून भारतातील उत्पादने पाकिस्तानच्या बाजारात स्वस्त दरात उपलब्ध झाल्यास त्याचा पाकिस्तानच्या उद्योगांना फटका बसेल असे कारण पाकिस्तानने दिले होते.

- डब्ल्यूटीओ अंतर्गत सदस्य देशांना दिला जाणारा मोस्ट फेवर्ड नेशनचा दर्जा काढून घेणे किचकट बाब आहे. मात्र, देशाच्या संरक्षणाला बाधा येत असेल तर मात्र एमएफएनचा करार मोडता येतो.
- भारताने हा दर्जा **व्हिएतनाम आणि बांग्लादेश यांनाही एमएफएनचा दर्जा प्रदान केलेला आहे.**

पुलवामा हल्ला

- जम्मू-काश्मीरमधील पुलवामा जिल्ह्यात १४ फेब्रुवारी रोजी केंद्रीय राखीव सुरक्षा दलाच्या (सीआरपीएफ) एका तुकडीवर दहशतवाद्यांनी आयईडी स्फोट करत भीषण हल्ला केला. यात सीआरपीएफचे ४४ जवान शहीद झाले.
- पाकिस्तानातील जैश-ए-महंमद या दहशतवादी संघटनेने या हल्ल्याची जबाबदारी स्वीकारली आहे. २०१६मध्ये उरी येथे लष्कराच्या तळावर झालेल्या हल्ल्यानंतर करण्यात आलेला हा सर्वात मोठा हल्ला आहे.

जवानांना श्रीनगरहून येण्या-जाण्यासाठी निशुल्क हवाई सेवा

- पुलवामासारख्या घटनेची पुनरावृत्ती टाळण्यासाठी गृहमंत्रालयाने केंद्रीय सशस्त्र निमलष्करी दलांच्या सर्व जवानांना श्रीनगरहून येण्या-जाण्यासाठी निशुल्क हवाई सेवेचा वापर करण्याची परवानगी दिली आहे.
- यात कर्तव्यावर असतांनाच्या प्रवासासोबतच सुट्टीसाठी घरी जाताना आणि घरून परततानाचा प्रवासही समाविष्ट आहे.
- याचा तात्काळ फायदा सीएपीएफच्या कॉन्स्टेबल, हेड कॉन्स्टेबल आणि एएसआय अशा **७.८० लाख जवानांना** होणार आहे. यापूर्वी ही सुविधा फक्त इन्स्पेक्टर आणि त्यावरील पदांकरिता देण्यात येत होती.
- यामुळे आता निमलष्करी दलांचे जवान कोणत्याही व्यावसायिक विमान

कंपनीचे तिकीट खरेदी करून प्रवास करू शकतात. नंतर सरकारद्वारे त्यांना तिकिटाच्या रकमेची परतफेड केली जाणार आहे.

- हा निर्णय म्हणजे निमलष्करी दलांसाठी आधीच उपलब्ध हवाई कूरियर सेवेचे विस्तारित स्वरूप आहे. याअंतर्गत दिल्ली, जम्मू आणि काश्मीरमधील सैनिकांच्या वाहतूकीसाठी संपूर्ण विमान आरक्षित केले जाते.

पुलवामा हल्ला

- जम्मू-काश्मीरमधील पुलवामा जिल्ह्यात १४ फेब्रुवारी रोजी केंद्रीय राखीव सुरक्षा दलाच्या (सीआरपीएफ) एका तुकडीवर दहशतवाद्यांनी आयईडी स्फोट करत भीषण हल्ला केला. यात सीआरपीएफचे ४० जवान शहीद झाले.
- पाकिस्तानातील जैश-ए-महंमद या दहशतवादी संघटनेने या हल्ल्याची जबाबदारी स्वीकारली आहे. २०१६मध्ये उरी येथे लष्कराच्या तळावर झालेल्या हल्ल्यानंतर करण्यात आलेला हा सर्वात मोठा हल्ला आहे.

स्टार्टअप इंडिया- व्हॉट्सअप ग्रँड चॅलेंज

- फेसबुकच्या मालकीचे इन्स्टंट मेसेजिंग ॲप व्हॉट्सअपने भारतातील लघु उद्योग आणि उद्योजकांना प्रोत्साहित करण्यासाठी स्टार्टअप इंडिया- व्हॉट्सअप ग्रँड चॅलेंज सुरू करण्याची घोषणा केली.
- या ग्रँड चॅलेंजचे आयोजन 'इन्व्हेस्ट इंडिया'च्या सहकार्याने केले जात असून, याच्या प्रथम ५ विजेत्यांना २.५० लाख डॉलर्स (सुमारे १.८ कोटी रुपये) बक्षीस म्हणून देण्यात येणार आहेत.
- ज्यांच्याकडे नवीन कल्पना आहेत अशा भारतीय उद्योजकांना प्रोत्साहित करणे, ज्यामुळे देशातील स्थानिक समस्यांचे निरसन करण्यास मदत होईल व मोठ्या प्रमाणावर सामाजिक-आर्थिक प्रभाव पडेल, हा या आव्हानाचा उद्देश आहे.

- या स्टार्टअप चॅलेंजची थीम **आरोग्य, ग्रामीण अर्थव्यवस्था, वित्त, डिजिटल समावेश, शिक्षण आणि नागरी सुरक्षा** आहे.

इन्वेस्ट इंडिया

- ही **केंद्र सरकारची अधिकृत गुंतवणूक संवर्धन आणि सुविधा एजन्सी** आहे. देशामध्ये गुंतवणूक सुलभ करणे, हे या संस्थेचे मुख्य कार्य आहे.
- वाणिज्य आणि उद्योग मंत्रालयाच्या औद्योगिक धोरण आणि संवर्धन विभागाची ही ना-नफा तत्वावर कार्य करणारी संस्था आहे. देशातील संभाव्य जागतिक गुंतवणूकदारांसाठी हे पहिले केंद्र आहे.
- जागतिक गुंतवणूकदारांना भारतात गुंतवणूक करण्यास प्रोत्साहित करण्यासाठी या संस्थेची भूमिका फार महत्वाची आहे. विदेशी गुंतवणूकदारांसोबत व्यापार आणि व्यावसायिक संबंधांना प्रोत्साहन देण्याचे कार्य इन्वेस्ट इंडिया करते.
- अलीकडेच, शाश्वत विकासासाठीच्या गुंतवणूकीला प्रोत्साहन देण्यासाठी **इन्वेस्ट इंडियाला युनायटेड नेशन्स कॉन्फरन्स ऑन ट्रेड अँड इन्वेस्टमेंटद्वारे (UNCTAD) उत्कृष्टता पुरस्कारही देण्यात आला होता.**

१६ राज्यांमध्ये '११२ हेल्पलाईन' सुरु

- यापूर्वी हिमाचल प्रदेश आणि नागलँडमध्ये सुरु करण्यात आलेली **'११२ हेल्पलाईन'** गृहमंत्री राजनाथ सिंग यांनी १६ राज्ये व केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये आपत्कालीन प्रतिसाद समर्थन प्रणाली अंतर्गत सुरु केली आहे.
- ही **१६ राज्ये व केंद्रशासित प्रदेश** आहेत: आंध्रप्रदेश, उत्तराखंड, पंजाब, केरळ, मध्यप्रदेश, राजस्थान, उत्तर प्रदेश, गुजरात, पुद्दुचेरी, लक्षद्वीप, अंदमान, तेलंगाना, तामिळनाडू, दादरा आणि नगर हवेली, दमण आणि दीव, जम्मू-

काश्मीर.

- आपत्कालीन प्रतिसाद समर्थन प्रणालीमुळे (ईआरएसएस) **पोलीस (१००), अग्निशमन (१०१) व महिला सहाय्य हेल्पलाईन क्रमांक (१०९०)** इत्यादी आपत्कालीन सेवांना ११२ या आपत्कालीन मदत क्रमांकामध्ये एकत्रित करण्यात आले आहे.
- लवकरच **आरोग्य आपत्कालीन क्रमांकदेखील (१०८)** यात समाविष्ट केला जाणार आहे.
- अमेरिकेतील ९११ या आपत्कालीन फोन क्रमांकाच्या धर्तीवर भारतात ११२ हा फोन क्रमांक सुरु करण्यात आला आहे.

या प्रणालीचा वापर कसा करणार?

- कोणत्याही प्रकारच्या आपत्कालीन सेवांची गरज भासल्यास फोनवरून ११२ क्रमांक डायल करावा लागणार आहे.
- आपत्कालीन प्रतिसाद केंद्राला पॅनिक कॉल पाठविण्यासाठी व्यक्ती त्वरीत ३ वेळा स्मार्टफोनचे पॉवर बटण दाबून किंवा सामान्य फोनवरून ५ किंवा ९ हे बटन जास्त वेळ दाबून ठेवू शकते.
- ईआरएसएसचा उपयोग '११२' इंडिया **मोबाईल ऑप**द्वारेदेखील केला जाऊ शकतो. हे ऑप Google Play Store आणि Apple Storeवर विनामूल्य उपलब्ध आहे.
- संबंधित राज्यांच्या **ईआरएसएस वेबसाइट**चा वापर करूनही आपत्कालीन ईमेल किंवा एसओएस अलर्ट राज्य आपत्कालीन प्रतिसाद केंद्रांना पाठविला जाऊ शकतो.
- ईआरएसएस: इमरजन्सी रिसपॉन्स सपोर्ट सिस्टीम

हरियाणाच्या रेवाडीमध्ये २२वी एम्स सुरु होणार

- देशातील २२वी अखिल भारतीय आयुर्विज्ञान संस्था (एम्स) हरियाणाच्या रेवाडी येथील मनेठी गावामध्ये केली जाणार आहे.
- त्यासाठी २२० एकर जमीन देखील चिन्हांकित करण्यात आली आहे. हंगामी अर्थमंत्री पियुष गोयल यांनी अर्थसंकल्पीय भाषणात याचा उल्लेख केला.
- आपल्या भाषणादरम्यान पियुष गोयल म्हणाले की, देशातील सध्या एकूण २१ एम्स आहेत, ज्यापैकी १४ एम्सची घोषणा २०१४नंतर करण्यात आली आहे.

नवीन एम्सचे फायदे

- प्रत्येक नवीन एम्समध्ये एमबीबीएस आणि बीएससी (नर्सिंग)साठी जागा सामील केल्या जातील.
- या नवीन एम्समध्ये अनेक सुपर स्पेशलिटी विभाग देखील असतील. यामुळे लोकांना चांगल्या आरोग्य सुविधा पुरविल्या जातील.
- तसेच डॉक्टरांचा एक नवा मोठा समूह तयार होईल, जो राष्ट्रीय आरोग्य मिशनद्वारे निर्माण केलेल्या प्राथमिक आणि दुय्यम आरोग्य संस्थांना बळकट करण्यास मदत करेल.

अखिल भारतीय आयुर्विज्ञान संस्था

- एम्स (AIIMS): ऑल इंडिया इंस्टिट्यूट ऑफ मेडिकल सायन्सेस
- एम्स ही अखिल भारतीय आयुर्विज्ञान संस्था अधिनियम १९५६अंतर्गत स्थापन करण्यात आलेली स्वायत्त संस्था आहे. एम्सला राष्ट्रीय महत्वाची संस्था घोषित करण्यात आले आहे.
- एम्समध्ये अवलंब करण्यात आलेल्या पद्धती आणि शैक्षणिक तत्त्वे देशाच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी सर्वोत्तम आहेत.

एम्सची उद्दिष्टे

- सर्व वैद्यकीय महाविद्यालये आणि भारतातील इतर संबंधित संस्थांमध्ये वैद्यकीय शिक्षणाचा दर्जा उच्च राखण्यासाठी सर्व शाखांमध्ये पदवीपूर्व व पदव्युत्तर वैद्यकीय शिक्षणाची अध्यापनाचा आकृतीबंध विकसित करणे.
- आरोग्य क्षेत्रातील सर्व महत्वाच्या शाखांमधील कर्मचाऱ्यांच्या प्रशिक्षणासाठी उच्च दर्जाच्या शैक्षणिक सुविधा एकाच ठिकाणी एकत्र आणणे.
- पदव्युत्तर वैद्यकीय शिक्षणामध्ये स्वयंपूर्णता प्राप्त करणे.

एम्सची कार्ये

- वैद्यकीय व संबंधित भौतिक जैविक शास्त्रांमध्ये पदवीपूर्व व पदव्युत्तर शिक्षण देणे.
- नर्सिंग आणि दंत चिकित्सा शिक्षण देणे.
- शिक्षणामध्ये नवकल्पना विकसित करणे.
- देशासाठी वैद्यकीय शिक्षक तयार करणे.
- वैद्यकीय आणि संबंधित विज्ञान क्षेत्रात संशोधन करणे.
- आरोग्य सेवा पुरविणे. (प्रतिबंधात्मक, प्रोत्साहक आणि उपचारात्मक; प्राथमिक, माध्यमिक आणि तृतीयांश अशा सर्व सेवा.)
- समुदाय आधारित शिक्षण आणि संशोधनास चालना देणे.

पंतप्रधान मोदींचा जम्मू-काश्मीर दौरा

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी आपल्या जम्मू-काश्मीर भेटीदरम्यान खालील विकास कार्यांचे उद्घाटन केले.

- विजयपुर (जम्मू) आणि अवंतीपोरा (श्रीनगर) येथे २ एम्सची पायाभरणी केली.
- जम्मूच्या भारतीय जन संचार संस्थेच्या उत्तरी क्षेत्रीय केंद्राच्या कॅम्पसची पायाभरणी केली.
- लडाखमधील पहिले विद्यापीठ 'लडाख विद्यापीठ' सुरू केले.
- राष्ट्रीय उच्च शिक्षण अभियानांतर्गत अनेक प्रकल्पांचे अनावरण केले.
- किश्तवार, कुपवाडा आणि बारामुल्ला येथे ३ मॉडेल डिग्री महाविद्यालयांची पायाभरणी केली.
- केंद्र सरकारच्या सौभाग्य योजनेअंतर्गत जम्मू-काश्मीरमध्ये १०० टक्के विद्युतीकरण झाल्याचे त्यांनी जाहीर केले.
- किश्तवारच्या चिनाब नदीवर बांधल्या जाणाऱ्या ६२४ मेगावॅट क्षमतेच्या किरू जलविद्युत प्रकल्पाची पायाभरणी केली.
- त्यांनी ९ मेगावॅट क्षमतेच्या दाह जलविद्युत प्रकल्पाचे उद्घाटन केले.
- त्यांनी ४०० केव्ही डीसी जालंधर-सांबा-राजौरी-शोपियान-अमरगड (सोपोर) आणि २२० केव्ही श्रीनगर-अलुस्तेंग-द्रास-ल्कार्गोल-लेह या ट्रान्समिशन लाइनचे उद्घाटन केले.
- त्यांनी सजवलममध्ये चिनाब नदीवर बांधल्या जाणाऱ्या १६४० मीटरच्या दुहेरी लेनच्या पुलाची पायाभरणी केली.

मोदीकडून दोन एम्सची पायाभरणी

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी जम्मू-काश्मीरमधील विजयपुर (जम्मू) आणि अवंतीपोरा (श्रीनगर) येथे २ एम्सची पायाभरणी केली.
- हे एम्स राज्यातील लोकांना चांगल्या आरोग्य सुविधा देतील. या एम्समध्ये ७०० खाटांची व्यवस्था केली जाईल. यासाठी ७५० कोटी रुपयांचा खर्च

अपेक्षित आहे.

अखिल भारतीय आयुर्विज्ञान संस्था

- एम्स (AIIMS): ऑल इंडिया इंस्टिट्यूट ऑफ मेडिकल सायन्सेस
- एम्स ही अखिल भारतीय आयुर्विज्ञान संस्था अधिनियम १९५६अंतर्गत स्थापन करण्यात आलेली स्वायत्त संस्था आहे. एम्सला राष्ट्रीय महत्वाची संस्था घोषित करण्यात आले आहे.
- एम्समध्ये अवलंब करण्यात आलेल्या पद्धती आणि शैक्षणिक तत्त्वे देशाच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी सर्वोत्तम आहेत.

एम्सची उद्दिष्टे

- सर्व वैद्यकीय महाविद्यालये आणि भारतातील इतर संबंधित संस्थांमध्ये वैद्यकीय शिक्षणाचा दर्जा उच्च राखण्यासाठी सर्व शाखांमध्ये पदवीपूर्व व पदव्युत्तर वैद्यकीय शिक्षणाची अध्यापनाचा आकृतीबंध विकसित करणे.
- आरोग्य क्षेत्रातील सर्व महत्वाच्या शाखांमधील कर्मचाऱ्यांच्या प्रशिक्षणासाठी उच्च दर्जाच्या शैक्षणिक सुविधा एकाच ठिकाणी एकत्र आणणे.
- पदव्युत्तर वैद्यकीय शिक्षणामध्ये स्वयंपूर्णता प्राप्त करणे.

एम्सची कार्ये

- वैद्यकीय व संबंधित भौतिक जैविक शास्त्रांमध्ये पदवीपूर्व व पदव्युत्तर शिक्षण देणे.
- नर्सिंग आणि दंत चिकित्सा शिक्षण देणे.
- शिक्षणामध्ये नवकल्पना विकसित करणे.
- देशासाठी वैद्यकीय शिक्षक तयार करणे.
- वैद्यकीय आणि संबंधित विज्ञान क्षेत्रात संशोधन करणे.

- आरोग्य सेवा पुरविणे. (प्रतिबंधात्मक, प्रोत्साहक आणि उपचारात्मक; प्राथमिक, माध्यमिक आणि तृतीयांश अशा सर्व सेवा.)
- समुदाय आधारित शिक्षण आणि संशोधनास चालना देणे.

रस्ता सुरक्षा सप्ताह २०१९

- केंद्रीय परिवहन आणि महामार्ग मंत्रालयाने ४ फेब्रुवारी रोजी देशभरात **रस्ता सुरक्षा सप्ताह २०१९**ला सुरुवात केली.
- वाहतुकीच्या नियमांविषयी लोकांमध्ये प्रबोधन करणे व वाहतुकीच्या नियमांविषयी जागरूकता निर्माण करणे, हा या सप्ताहाचा उद्देश आहे. यामुळे रस्ते अपघातांमध्ये होणाऱ्या मृत्यूंची संख्या कमी होईल.
- खासगी कंपन्या, एनजीओ आणि काही स्वयंसेवी संस्था रस्ता सुरक्षा सप्ताहाच्या मोहिमेसाठी सरकारला सहाय्य करीत आहेत. रस्ता सुरक्षा सप्ताहाचे आयोजन प्रतिवर्षी केले जाते.
- यावर्षी **४ ते १० फेब्रुवारीदरम्यान** देशभरात आयोजित करण्यात आलेला हा **३०वा** रस्ता सुरक्षा सप्ताह आहे. 'सडक सुरक्षा, जीवन रक्षा' हे यंदाचे घोषवाक्य आहे.
- हेल्मेट व सीट बेल्ट यांचा वापर न करणे, वाहतूक सिग्नल तोडणे, मद्यपान करून वाहन चालविणे अशा वाहतुकीच्या नियमांच्या उल्लंघनामुळे मुखत्वे रस्ते अपघात होतात.
- लोकांना वाहतुकीचे नियम न पाळण्याचा धोका समजावून देणे आणि त्यामुळे त्यांच्या कुटुंबावर होणाऱ्या भावनिक व आर्थिक आघाताची त्यांना जाणीव करून देणे या उद्देशाने रस्ता सुरक्षा सप्ताह आयोजित करण्यात येतो.

या सप्ताहात आयोजित उपक्रम

- रस्त्यावरील प्रवाशांना चॉकलेट व फुले यांच्यासह रस्ते सुरक्षितता पत्रके वितरित केली जातील.
- या जागरूकता मोहिमेदरम्यान पायी चालणाऱ्या लोकांनादेखील रस्त्याच्या सुरक्षा नियमांची जाणीव करून देण्यात येईल.
- हेल्मेट आणि सीट बेल्ट वापरण्याचे महत्त्व वाहन चालकांना सांगितले जातील.
- हेल्मेटचा वापर आणि रस्ते सुरक्षा यासाठी चित्रकला स्पर्धा, कार्यशाळा, सेमिनार, स्कूटर रॅली आणि प्रदर्शनाचे आयोजन केले जाईल.
- याशिवाय, रस्ता सुरक्षेसाठी ऑल इंडिया रेडिओवर एक वादविवाद आयोजित केला जाईल.
- वाहन चालकांसाठी मोफत वैद्यकीय तपासणी शिबिरे आणि ड्रायव्हिंग प्रशिक्षण कार्यशाळाही आयोजित करण्यात येईल.
- शालेय विद्यार्थ्यांना रहदारीच्या नियमांविषयी जागरूक करण्यासाठी त्या नियमांशी संबंधित असलेले कार्ड गेम, बोर्ड गेम इ. आयोजित केले जातील.

रोडीयो: वाहतूक यंत्रमानव

- वाहतूकीच्या नियमांविषयी जागरूकता पसरविण्यासाठी आणि वाहतूक व्यवस्था टिकवून ठेवण्यासाठी पुणे वाहतूक विभागाने 'रोडीयो' नामक वाहतूक यंत्रमानव (ट्रॅफिक रोबॉट) रस्ता सुरक्षा सप्ताह २०१९मध्ये लाँच केला.
- हा यंत्रमानव पुण्यातील 'एसपी रोबोटिक्स लॅब मेकर'ने विकसित केला आहे. अशा प्रकारचा देशातील हा पहिलाच प्रयोग आहे.
- हा यंत्रमानव शहरातील रस्त्यांवर फिरेल आणि वाहतूक पोलिस कर्मचाऱ्यांप्रमाणे कार्य करेल.

- रोडियो आपल्या हातांचा वापर करून वाहनांना थांबण्याचा इशारा देऊ शकतो. तसेच हा यंत्रमानव प्रवाशांना रहदारीच्या नियमांविषयी जागरूक करेल.
- या रोडियोमध्ये १६-इंच एलईडी स्क्रीन आहे. या स्क्रीनवर रहदारीचे नियम आणि महत्वाचे संदेश लिहिले जातील.
- रोडियोमध्ये सायरन, स्किड स्टीयरिंग व्हील व बाधा ओळखणारे सेन्सर लावलेले आहेत.

दृष्टिहीन मतदारांसाठी ब्रेल वोटर स्लिप्स

- भारतीय निवडणूक आयोगाने सार्वजनिक निवडणुकीत दृष्टिहीन मतदारांसाठी ब्रेल लिपीतील व्होटर स्लिप्स उपलब्ध करून देणार असल्याचे जाहीर केले आहे.
- नुकत्याच पार पडलेल्या विधानसभा निवडणुकांमध्येही ब्रेल वोटर स्लिपचा वापर करण्यात आला होता.
- याशिवाय निवडणूक आयोगाने ब्रेल निवडणूक ओळख पत्र जारी करण्याचा निर्णयही घेतला आहे.
- हा उपक्रम सुलभ निवडणुकांसाठीच्या (ॲक्सेसिबल इलेक्शन्स) धोरणात्मक कार्यचौकटीचा एक भाग आहे.
- इलेक्ट्रॉनिक वोटिंग मशीनमध्ये आधीच ब्रेलची सुविधा समाविष्ट आहे. मतपत्रिकेवर उमेदवाराचे नाव आणि निवडणूक चिन्ह ब्रेलमध्ये देखील उपलब्ध असतात.

ब्रेल लिपी

- ४ जानेवारी १८०९ रोजी फ्रान्सच्या कुप्रे नामक एका खेड्यात जन्मलेले लुई

ब्रेल यांनी **दृष्टीहीन लोकांसाठी ब्रेल लिपी**चा शोध लावण्यासाठी ते ओळखले जातात.

- बालपणाच्या अपघातानंतर लुई ब्रेल यांना अंधत्व आले आणि त्यांनी वयाच्या १५व्या वर्षी ब्रेल भाषेचा शोध लावला. याच भाषेमुळे जगभरात दृष्टिहीन लोकांना लिहिता आणि वाचता येते.
- ब्रेल कोड लहान आयताकृती ६ टिपक्यांमध्ये बनवण्यात येतो. ३ x २ च्या नमुन्यात असलेले ठिपके सेल म्हणून संबोधले जातात. प्रत्येक सेलमध्ये एक अक्षर, संख्या किंवा विरामचिन्ह दर्शविले असते.
- ब्रेल हा जगभरात ओळखणारा कोड असल्यामुळे, सर्व भाषा, गणित, संगीत आणि संगणक प्रोग्रामिंग असे सगळेच विषय ब्रेलमध्ये वाचता आणि लिहिता येतात.
- ब्रेल लिपीचे शोध लावणारे लुई ब्रेल यांच्या वाढदिवसानिमित्त **जागतिक ब्रेल दिन ४ जानेवारी**ला साजरा केला जातो.

सुलभ निवडणुकांसाठी धोरणात्मक कार्यचौकट

- सुलभ निवडणुकांसाठी धोरणात्मक कार्यचौकट ही भारतीय निवडणूक आयोग, दिव्यांग व्यक्ती सशक्तीकरण विभाग, सामाजिक न्याय व सशक्तीकरण मंत्रालय, भारत सरकार यांनी जारी केलेल्या मार्गदर्शक तत्वांचा संग्रह आहे.
- शिक्षण व प्रशिक्षणाद्वारे दिव्यांगांप्रति संवेदनशिलता निर्माण करणे, दिव्यांगांच्या विशेष गरजा पूर्ण करण्यासाठी सुविधांची उभारणी व विविध संस्थांसोबत भागीदारी करणे, हा या मार्गदर्शक तत्वांचा उद्देश आहे.

- मणिपूरचे प्रसिद्ध चित्रपट निर्माते अरिबम श्याम शर्मा यांनी नागरिकत्व दुरुस्ती विधेयक २०१९चा विरोध म्हणून पद्मश्री पुरस्कार परत करण्याचा निर्णय घेतला आहे.
- ईशान्य भारतामध्ये स्थलांतरितांची समस्या अत्यंत संवेदनशील आहे. ईशान्य भारतीय राज्यांच्या सीमा बांग्लादेशला लागून असल्यामुळे, बांग्लादेशमधून मोठ्या संख्येने स्थलांतरित येऊन भारतात स्थायिक झाले आहेत.
- यापूर्वी अनेकदा या स्थलांतरित आणि स्थानिक लोकांमध्ये सांप्रदायिक दंगे झाले आहेत.
- त्यामुळे, ईशान्येकडील राज्यांमध्ये नागरिकत्व दुरुस्ती विधेयक २०१९ला मोठ्या प्रमाणावर विरोध केला जात आहे आणि लोक स्थलांतरितांना परत त्यांच्या देशात पाठविण्याची मागणी करत आहे.
- नागरिकांच्या मते नागरिकत्व दुरुस्ती विधेयकामुळे ईशान्येकडील राज्यांमध्ये सामाजिक आणि आर्थिक भार वाढणार आहे.

नागरिकत्व दुरुस्ती विधेयक २०१९

- जानेवारी २०१९मध्ये लोकसभेत मंजूर झालेल्या नागरिकत्व दुरुस्ती विधेयक २०१९ मध्ये अफगाणिस्तान, बांग्लादेश आणि पाकिस्तानातून आलेल्या बिगरमुस्लिम धार्मिक अल्पसंख्याकांना भारताचे नागरिकत्व देण्याची तरतूद असलेले आहे.
- अफगाणिस्तान, पाकिस्तान आणि बांग्लादेशातून ३१ डिसेंबर २०१४ पूर्वी भारतात आलेल्या हिंदू, शीख, जैन, बौद्ध, ख्रिश्चन व पारसी या ६ समुदायातल्या लोकांना भारतीय नागरिकत्व घेता येण्याची तरतूद या विधेयकात आहे.
- हे विधेयक देशातील सर्व राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांसाठी ते लागू राहील. या विधेयकाअंतर्गत येणारे लाभार्थी देशाच्या कोणत्याही राज्यात राहू

शकतील.

- प्रस्तावित विधेयकानुसार हे हिंदू, जैन, ख्रिश्चन, शिख, बौद्ध आणि पारशी अल्पसंख्यांक शरणार्थी आता भारतीय नागरिकत्वासाठी अर्जही करू शकणार आहेत.
- नागरिकत्वासाठीची सध्याची १२ वर्षे किमान वास्तव्याची अट शिथील करून ६ वर्षे करण्यात आली आहे. तसेच अशा लोकांकडे **पुरेशी कागदपत्रे नसतानाही त्यांना नागरिकत्व बहाल करण्याची तरतूद** या विधेयकात आहे.
- राज्य सरकार आणि जिल्हा प्रशासनाच्या शिफारसी आणि सविस्तर छाननीनंतरच त्यांना नागरिकत्व दिले जाईल. यासाठी १९५५च्या नागरिकत्व कायद्यात दुरुस्ती करण्यात येणार आहे.
- संसदेत २०१६साली पहिल्यांदा सादर करण्यात आलेले नागरिकत्व दुरुस्ती विधेयक संयुक्त संसदीय समितीकडे (जेपीसी) पाठविण्यात आले होते.
- या समितीच्या अहवालातील शिफारशीनुसार पुन्हा हे विधेयक लोकसभेत सादर करण्यात आल्यानंतर आवाजी मतदानाने ते मंजूर करण्यात आले होते. राज्यसभेत ते अद्याप प्रलंबित आहे.

भारत जगातील दुसरा सर्वात मोठा एलपीजी ग्राहक देश

- पंतप्रधान उज्ज्वला योजनेच्या प्रसारानंतर **भारत हा चीननंतर जगातील दुसरा सर्वात मोठा एलपीजी ग्राहक असलेला देश** बनला आहे.
- देशात एलपीजीची मागणी २०२५पर्यंत ३४ टक्के वाढण्याची शक्यता पेट्रोलियम सचिव एम. एम. कुट्टी यांनी व्यक्त केली आहे.
- प्रधानमंत्री उज्ज्वला योजनेतर्गत आतापर्यंत **६.३१ कोटी गरीब महिलांना एलपीजी गॅस कनेक्शन** उपलब्ध करून देण्यात आले आहे. २०२०पर्यंत

आणखी २ कोटी कनेक्शन देण्याचे सरकारचे लक्ष्य आहे.

- एलपीजी ग्राहकांच्या संख्येत वार्षिक आधारावर १५ टक्के वाढ झाली आहे. २०१४-१५मध्ये एलपीजी ग्राहकांची संख्या १४.८ कोटी होती ती संख्या २०१७-१८ मध्ये वाढून २२.४ कोटी झाली आहे.
- लोकसंख्या वाढ आणि ग्रामीण भागात एलपीजीचा झालेला विस्तार यामुळे एलपीजी ग्राहकांच्या संख्येत सरासरी ८.४ टक्के वाढ झाली आहे.
- यामुळे **२.२५ कोटी टनसह** भारत जगातील दुसरा सर्वात मोठा एलपीजी ग्राहक असलेला देश झाला आहे.
- २०२५ पर्यंत एलपीजीचा वापर वाढून ३.०३ कोटी टनपर्यंत जाईल. २०४० पर्यंत हा आकडा ४.०६ कोटी टनवर जाईल.
- सरकारने देशात एलपीजीला प्रोत्साहन देण्यासाठी अनेक पावले उचलली आहेत. विशेषतः ग्रामीण कुटुंबात एलपीजीच्या वापराला प्रोत्साहन देण्यात येत आहे.
- देशात एलपीजीचा पुरवठाही ९० टक्क्यांपर्यंत पोहोचला आहे. ही संख्या २०१४ मध्ये ५५ टक्के होती.

पंतप्रधान उज्ज्वला योजना

- देशातल्या **दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबांना स्वयंपाकासाठी स्वच्छ इंधन पुरविण्याच्या उद्देशाने** प्रधानमंत्री उज्ज्वला योजना सुरू करण्यात आली.
- केंद्र सरकारने **१ मे २०१६ रोजी पंतप्रधान उज्ज्वला योजनेची सुरुवात** केली होती. या योजनेचे घोषवाक्य 'स्वच्छ इंधन, बेहतर जीवन' आहे.
- पेट्रोलियम आणि नैसर्गिक वायू मंत्रालयाने ओआयसी, बीपीसीएल व एचपीसीएल या तेल विपणन कंपन्यांच्या सहकार्याने या योजनेची अंमलबजावणी केली आहे.

- ही योजना सर्व राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये लागू करण्यात आली आहे.
- अनुसूचित जाती-जमाती, आदिवासी, मागासवर्गीय, बेतावरील रहिवासी, अंत्योदय अन्न योजनेचे लाभार्थी, चहाच्या मळ्यात काम करणारे लोक हे या योजनेचे प्रमुख लाभार्थी आहेत.
- सुखातीला सरकारने ३१ मार्च २०१९पर्यंत दारिद्र्य रेषेखालच्या कुटुंबातल्या ५ कोटी महिलांना मोफत गॅस जोडणी देण्याचे लक्ष्य ठेवले होते.
- परंतु नियोजित वेळेपूर्वीच हे लक्ष्य साध्य झाल्यामुळे यामध्ये वाढ करून ८ कोटी कुटुंबांना मोफत एलपीजी सुविधा प्रदान करण्याचे सुधारित लक्ष्य ठेवले आहे. तसेच यासाठी १२,८०० कोटी रुपयांच्या निधीची तरतूदही अर्थसंकल्पात केली आहे.
- समाजातल्या सर्व गरीबांपर्यंत योजनांचा लाभ पोहोचायला हवा हे राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांचे स्वप्न पूर्ण करण्यासाठी प्रधानमंत्री उज्वला गॅस योजनेद्वारे प्रयत्न करण्यात येत आहेत.
- या योजनेमुळे आरोग्य आणि पर्यावरणाचा प्रश्न सोडवण्यासाठी मदत होण्याबरोबरच महिला सबलीकरणाचे उद्दिष्टही साध्य होत आहे.

बुलेट ट्रेन प्रकल्पाला राष्ट्रीय वन्यजीव मंडळाची मंजूरी

- मुंबई-अहमदाबाद बुलेट ट्रेन प्रकल्पाला राष्ट्रीय वन्यजीव मंडळाने मंजूरी दिली आहे. हा प्रकल्प भारतातील पहिला हायस्पीड रेल्वे प्रकल्प आहे.
- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी आणि जपानचे पंतप्रधान शिन्जो अबे यांनी सप्टेंबर २०१७मध्ये या प्रकल्पाचे भूमिपूजन केले होते. हा कॉरिडोर २०२२ पर्यंत पूर्ण होईल.
- मुंबई-अहमदाबाद बुलेट रेल्वे प्रकल्प ठाणे क्रीक फ्लेमिंग वन्यजीव

अभयारण्य आणि संजय गांधी राष्ट्रीय उद्यानमधून जाणार आहे.

- या मंजूरीसाठी वन्यजीव अभयारण्यात नैसर्गिक अधिवासाच्या सुधारणेसाठी **१० कोटी रुपये** जमा करावे लागतील. तसेच प्रकल्प क्षेत्राबाहेर कचरा होणार नाही याची काळजीही घ्यावी लागणार आहे.
- याशिवाय या प्रकल्पादरम्यान जेवढी **मँग्रूव्ह रोपे** नष्ट होतील त्याच्या पाच पट जास्त रोपांचे रोपण करावे लागणार आहे.

मुंबई-अहमदाबाद हाय स्पीड रेल्वे प्रकल्प

- या प्रकल्पासाठी सुमारे **१.०८ लाख कोटी रुपये खर्च अपेक्षित** आहे. या हायस्पीड रेल्वे मार्गाची लांबी ५०८ किलोमीटर असेल.
- या प्रकल्पासाठी **जपान इंटरनॅशनल कोऑपरेशन एजन्सी**ने ८८ हजार कोटीचे कर्ज ०.१ टक्के इतक्या अत्यल्प व्याज दराने दिले असून, ५० वर्षांत हे कर्ज फेडावे लागणार आहे.
- उर्वरित ३० हजार कोटी रुपयांपैकी प्रत्येकी ८ हजार कोटी रुपये महाराष्ट्र व गुजरात सरकार देईल आणि उर्वरित निधी हा रेल्वे मंत्रालय देणार आहे.
- हा ट्रॅक मुंबईतील बांद्रा-कुर्ला कॉम्प्लेक्सपासून सुरू होईल आणि गुजरातच्या साबरमती येथे संपेल. या प्रकल्पामुळे मुंबई ते अहमदाबादचे **५०८ किमीचे अंतर ताशी ३५० किमी वेगाने पूर्ण** होईल.
- या मार्गाच्या एकूण लांबीपैकी १५५.६४ किमी मार्ग महाराष्ट्रात, ४.३ किमी दादरा आणि नगर हवेलीमध्ये आणि ३८८.२ किमी मार्ग गुजरातमध्ये स्थित आहे.
- वांद्रे-कुर्ला कॉम्प्लेक्स, ठाणे, विरार, बोईसर, वापी, बिल्लीमोरा, सुरत, भरुच, बडोदा, आणंद, अहमदाबाद, साबरमती ही १२ या ट्रेनची नियोजित स्थानके असतील.

- हा मार्ग गुजरातच्या अहमदाबाद, खेडा, आनंद, वडोदरा, भरुच, सूरत, नवसारी आणि वलसाड जिल्ह्यामधून जाणार आहे.
- जपानी हायस्पीड रेल्वे तंत्रज्ञानाचा वापर करून मुंबई व अहमदाबाद दरम्यानच्या मोठ्या लोकसंख्येसाठी वाहतूक व्यवस्था विकसित करणे हा या प्रकल्पाचा उद्देश आहे.
- या प्रकल्पामुळे तंत्रज्ञान तसेच **औद्योगिक क्षेत्राचा विकास** होण्यास मदत होणार असून, यातून सुमारे २४ हजार रोजगार निर्माण होणार असल्याचा प्राथमिक अंदाज आहे.
- १५ ऑगस्ट २०२२ रोजी बुलेट ट्रेन सुरू करण्याचा सरकारचा मानस आहे. कारण **२०२२ हे भारतीय स्वातंत्र्याचे अमृत महोत्सवी वर्ष** असेल.

राष्ट्रीय कामधेनु आयोगाच्या स्थापनेस मंजूरी

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखाली केंद्रीय मंत्रिमंडळाने **राष्ट्रीय कामधेनु आयोगाच्या स्थापनेस मंजूरी** दिली आहे.
- याचा उद्देश **गार्यांच्या विकास, सुरक्षा आणि संरक्षणासाठी कार्य करणे** हा आहे. अंतरिम अर्थसंकल्प २०१९-२०मध्ये या आयोगाच्या स्थापनेची घोषणा करण्यात आली होती.
- हा आयोग पशुवैद्य, पशु विज्ञान, कृषी विद्यापीठ आणि केंद्र व राज्य सरकारांचे विभाग आणि संघटनांच्या मदतीने कार्य करेल.
- यामुळे लहान आणि किरकोळ शेतकरी आणि स्त्रियांना मोठ्या प्रमाणात फायदा होईल.
- यामुळे देशातील गार्यांच्या संरक्षणासाठी आणि विकासासाठी धोरच्या आखणीसाठी बळ मिळेल.

- हा आयोग गार्यीच्या कल्याणासाठी केलेल्या नियमांची योग्य अंमलबजावणी देखील सुनिश्चित करेल.

आयकर परतावा भरण्यासाठी पॅन आधारशी जोडणे अनिवार्य

- सर्वोच्च न्यायालयाने आयकर कायद्याचे कलम १३९ अअ कायम ठेवताना आयकर परतावा भरण्यासाठी पॅन क्रमांक आधार क्रमांकाशी जोडणे अनिवार्य असल्याचा निर्णय दिला आहे.
- दिल्ली उच्च न्यायालयाच्या आदेशाविरुद्ध केंद्र सरकारने दाखल केलेल्या याचिकेवर सुनावणी करताना सर्वोच्च न्यायालयाने हा निर्णय दिला.
- दिल्ली उच्च न्यायालयाने श्रेया सेन व जयश्री सातपुते यांना २०१८-१९ या वर्षासाठी आधार व पॅन क्रमांक न जोडता आयकर परतावा भरण्यासाठी परवानगी दिली होती.

आयकर कायद्यातील कलम १३९अअ

- वित्त कायदा २०१७द्वारे आयकर कायद्यामध्ये कलम १३९अअ सामील करण्यात आले होते.
- या कलमाद्वारे आयकर परतावा भरण्यासाठी तसेच पॅन क्रमांकासाठी अर्ज करताना आधार क्रमांक देणे अनिवार्य करण्यात आले आहे.
- परतावा भरण्यासाठी या विभागात आधार आणि पॅन नंबर प्रदान करणे आवश्यक आहे. .
- या कलमामध्ये असे म्हटले गेले आहे की, ज्यांच्याकडे यापूर्वीच पॅन क्रमांक

आहे त्यांनी लगेच पॅन क्रमांक आधार क्रमांकशी जोडणे अनिवार्य आहे. अन्यथा अशा व्यक्तीचा पॅन क्रमांक अवैध घोषित केला जाऊ शकतो.

पंतप्रधान मोदी यांनी अरुणाचल प्रदेशमध्ये उद्घाटन केलेले प्रकल्प

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी अलीकडेच अरुणाचल प्रदेशमध्ये अनेक विकास कामांचे उद्घाटन केले. यातील काही प्रमुख विकास कार्ये खालीलप्रमाणे:

डीडी अरुणप्रभा: अरुणाचल प्रदेशसाठी २४*७ उपग्रह वाहिनी

- डीडी अरुणप्रभा दूरदर्शनद्वारे संचालित २४वी उपग्रह वाहिनी आहे.
- अरुणाचल प्रदेशची समृद्ध परंपरा व स्थानिक संस्कृतीच्या विविधतेचे प्रदर्शन या वाहिनीवर करण्यात येईल.
- यावर ईशान्येकडील क्षेत्राशी संबंधित सामग्री प्रसारित केली जाईल. या वाहिनीमुळे ईशान्य भारतास उर्वरित भारताशी जोडण्यास मदत होईल.
- डीडी अरुणप्रभामध्ये सर्व आधुनिक सुविधा आहेत. यात डिजिटल उपग्रह बातमी संकलन युनिट समाविष्ट आहे, ज्याद्वारे ते दूरच्या भागातून बातम्यांचे थेट प्रसारण केले जाऊ शकते.
- डीडीके इटानगर येथे स्थापन करण्यात आलेल्या प्लेआउट फॅसिलिटी आणि अर्थ स्टेशनद्वारे डीडी अरुणप्रभाचे निर्बाध प्रेषण निश्चित केले जाईल.

जोटमधील चित्रपट आणि दूरदर्शन संस्था

- अरुणाचल प्रदेशच्या पापुम परेच्या जोल्लांग-राकप (जोट) येथे चित्रपट आणि दूरदर्शन संस्थेचे कायमस्वरूपी कॅम्पस स्थापित केले जाईल.

- ही माहिती आणि प्रसारण मंत्रालयाची तिसरी चित्रपट आणि दूरदर्शन संस्था असेल. (इतर दोन एफटीआयआय पुणे व एसआरएफटीआय कलकत्ता).
- ईशान्य भारतातील ही पहिलीच चित्रपट आणि दूरदर्शन संस्था आहे. यामुळे येथील प्रतिभावान युवकांना चित्रपट आणि दूरदर्शन क्षेत्रात करियर तयार करण्याची संधी मिळेल.

बांगलादेशी नागरी कर्मचाऱ्यांना भारत प्रशिक्षण देणार

- फेब्रुवारी २०१९मध्ये बांगलादेशचे परराष्ट्र मंत्री अबुल हसन महमूद अली यांनी भारताचा दौरा केला.
- या दौऱ्यात भारत-बांगलादेश यांच्यात १८०० बांगलादेशातील नागरी कर्मचाऱ्यांना भारताद्वारे प्रशिक्षण देण्याच्या करार करण्यात आला.
- हा करार भारतीय राष्ट्रीय सुशासन केंद्र (NCGG) आणि बांगलादेशच्या सार्वजनिक प्रशासन मंत्रालयादरम्यान झाला.
- बांगलादेशी कर्मचाऱ्यांना प्रशिक्षण देण्याची राष्ट्रीय सुशासन केंद्राची ही दुसरी वेळ आहे. यापूर्वी १५०० बांगलादेशी नागरी कर्मचाऱ्यांना भारताने प्रशिक्षण दिले आहे. त्यासाठी ५ वर्षांपूर्वी करार झाला होता.
- बांगलादेशी कर्मचाऱ्यांना राष्ट्रीय सुशासन केंद्रात प्रशिक्षण देण्यात येईल. राष्ट्रीय सुशासन केंद्र प्रशासकीय सुधारणा आणि सार्वजनिक तक्रार मंत्रालयांतर्गत कार्य करते.
- या करारानुसार भारत बांगलादेशच्या अतिरिक्त जिल्हा न्यायाधीश, अतिरिक्त

उपायुक्त, उपजिल्हाधिकारी, वरिष्ठ सहाय्यक सचिव, वरिष्ठ सहाय्यक आयुक्त इत्यादी अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षण देईल.

- बांगलादेशी नागरी कर्मचाऱ्यांना इ-गव्हर्नन्स, सार्वजनिक धोरण व अंमलबजावणी, माहिती व तंत्रज्ञान, सत्तेचे विकेंद्रीकरण, शहरी विकास व नियोजन, प्रशासन इत्यादी क्षेत्रांमध्ये प्रशिक्षण येईल.

भारतात नेपाळच्या अधिकाऱ्यांसाठी प्रशिक्षण कार्यक्रम

- भारताच्या परराष्ट्र मंत्रालयाने नवी दिल्लीतील सरकारी लेखा आणि वित्त संस्थेमध्ये नेपाळच्या सरकारी अधिकाऱ्यांसाठी प्रशिक्षण अभ्यासक्रमाचे आयोजन केले.
- हा अभ्यासक्रम 'सार्वजनिक अर्थ व्यवस्थापनाबाबत जागतिक दृष्टीकोन' यावर आधारित होता. हा प्रशिक्षण कार्यक्रम भारतीय तांत्रिक व आर्थिक सहकार कार्यक्रमाचा भाग आहे.
- ई-पेमेंट, अकाउंटिंग आणि रोख व्यवस्थापन, सार्वजनिक कर्ज प्रणाली, आर्थिक अनुदान / पत लेखा, पेंशन पेमेंट यंत्रणा, अंतर्गत लेखापरीक्षा आणि अर्थसंकल्प व्यवस्थापन इत्यादी विषयांवर अधिकाऱ्यांना प्रशिक्षण देणे, हा या कार्यक्रमाचा उद्देश होता. यात ६२ नेपाळी अधिकारी सहभागी झाले होते.

भारतीय तांत्रिक व आर्थिक सहकार कार्यक्रम

- आयटीईसी: इंडियन टेक्निकल ॲण्ड इकोनॉमिक कोऑपरेशन प्रोग्राम
- भारत सरकारकडून सहाय्य प्रदान करणारा द्विपक्षीय कार्यक्रम म्हणून १५ सप्टेंबर १९६४ रोजी या कार्यक्रमाची सुरुवात झाली.
- या कार्यक्रमासाठी केंद्र सरकारद्वारे निधी उपलब्ध करून दिला जातो. विविध

देशांमधील अधिकाऱ्यांना वित्त संबंधित कौशल्य प्रदान करणे हा या कार्यक्रमाचा उद्देश आहे.

- या कार्यक्रमाच्या यशस्वी अंमलबजावणीमुळे तांत्रिक ज्ञान, कौशल्य, प्रशिक्षण संधी, सल्लागार सेवा इत्यादी विषयांच्या प्रशिक्षण प्रदात्याच्या रूपात भारताच्या क्षमतेबद्दल इतर देशांमध्ये जागरूकता वाढली आहे.
- विकसनशील देशांमध्ये हे कार्यक्रम भारतासाठी सद्भावना आणि सहकार्य निर्माण करीत आहेत.

हिमाचल प्रदेशातील पहिल्या मेगा फूड पार्कचे उद्घाटन

- केंद्रीय अन्नप्रक्रिया उद्योग मंत्री हरसिमरत कौर बादल यांनी हिमाचल प्रदेशातील ऊना येथे या **राज्यातील पहिल्या मेगा फूड पार्कचे उद्घाटन** केले. या मेगा फूड पार्कचे नाव '**क्रेमिका मेगा फूड पार्क**' आहे. हे देशातील **१८वे मेगा फूड पार्क** आहे.
- या मेगा फूड पार्कची उभारणी **१०७.३४ कोटी रुपयांच्या खर्चासह** करण्यात आली आहे. याचा फायदा हिमाचल प्रदेशच्या ऊना, कांगडा, हमीरपुर आणि बिलासपूर जिल्ह्यांमधील लोकांना होईल.
- या फूड पार्कमध्ये असेप्टिक पॅकेजिंग, फ्रोजन स्टोरेज, डीप फ्रीज, ड्राय वेयरहाउस, प्रयोगशाळा इत्यादी सुविधा उपलब्ध आहेत.
- या मेगा फूड पार्कद्वारे **दरवर्षी ४५०-५०० कोटी रुपये उत्पन्न मिळण्याची अपेक्षा** आहे.
- या मेगा फूड पार्कमुळे **५००० प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष रोजगारांची निर्मिती**

होईल. २५ हजारपेक्षा अधिक शेतकऱ्यांना या फूड पार्कचा फायदा होईल.

मेगा फूड पार्क योजना

- अन्न प्रक्रिया उद्योगाला प्रोत्साहन देण्यासाठी केंद्रीय अन्न प्रक्रिया उद्योग मंत्रालयाने ही योजना सुरु केली होती.
- संकलन केंद्र, प्राथमिक प्रक्रिया केंद्राच्या माध्यमातून शेतीपासून प्रक्रियेपर्यंत आणि नंतर ग्राहक बाजारपेठेपर्यंत थेट संबंध जोडण्यासाठी मेगा फूड पार्क या योजनेची निर्मिती करण्यात आली आहे.
- अन्न प्रक्रिया उद्योगाच्या माध्यमातून अन्न वाया जाण्याचे प्रमाण कमी करण्यासाठी शेतकरी, प्रक्रिया उद्योजक आणि किरकोळ विक्रेत्यांना एकत्र आणून कृषी उत्पादन बाजारपेठेशी जोडण्यासाठी मेगा फूड पार्कची निर्मिती करण्यात येत आहे.
- भारत सरकार ४२ मेगा फूड पार्क उभारत आहे, त्यापैकी ३५ मंजूर झालेले आहेत.
- सध्या ३५ मंजूर मेगा फूड पार्क पैकी १७ मेगा फूड पार्क कार्यरत असून, केंद्र सरकार प्रत्येक फूड पार्कसाठी ५० कोटी रुपयांची आर्थिक मदत पुरवते.

योजनेची मुख्य उद्दिष्टे

- अन्न प्रक्रियेसाठी आधुनिक पायाभूत सुविधांची निर्मिती करणे. कृषी उत्पादनांचे मूल्यवर्धन वाढविणे.
- अन्नाचा अपव्यय कमी करणे.
- उत्पादक आणि प्रक्रिया उद्योजकांची क्षमता वाढविणे.

- उत्पादनात वाढ करणे. विशेषतः ग्रामीण भागातील रोजगार वाढविणे.
- ग्रेडिंग, पॅकेजिंग, वेअरहाउस, कोल्ड स्टोरेज, आयक्यूएफ, रायपनिंग चेंबर्स, क्यूसी लॅब इ. ची निर्मिती करणे.
- औद्योगिक भूखंड, अंतर्गत रस्ते, ड्रेनेज, पाण्याची उपलब्धता विजेची गरज भागविणे इ. पायभूत सुविधा उपलब्ध करणे
- ट्रेनिंग सेंटर, कॅटीन, वर्कशॉप हॉस्पिटल इ. ची निर्मिती करणे.

त्रिपुरामधील पहिल्या मेगा फूड पार्कचे उद्घाटन

- केंद्रीय अन्नप्रक्रिया उद्योग राज्यमंत्री साध्वी निरंजन ज्योती यांनी **आगरताळा** येथील **तुलाकोना** गावात **सिकरीया मेगा फूड पार्कचे** उद्घाटन केले. हे **भारतातील १७वे आणि त्रिपुरामधील पहिले मेगा फूड पार्क** आहे.
- हे मेगा फूड पार्क **५० एकर जमिनीवर ८७.४५ कोटी रुपये खर्च करून** बांधण्यात आले आहे.
- या मेगा फूड पार्कमध्ये संकलन केंद्रे, प्राथमिक प्रक्रिया केंद्रे, केंद्रीय प्रक्रिया केंद्रे, शीत साखळी आणि उद्योजकांसाठी ३०-३५ पूर्ण विकसित प्लॉटसहित अन्नप्रक्रिया उद्योग उभारण्याची सोय आहे.
- या मेगा फूड पार्कद्वारे दरवर्षी **४५०-५०० कोटी रुपये उत्पन्न** मिळण्याची अपेक्षा आहे. या मेगा फूड पार्कमुळे **५००० प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष रोजगारांची निर्मिती** होईल. २५ हजारपेक्षा अधिक शेतकऱ्यांना या फूड पार्कचा फायदा होईल.

मेगा फूड पार्क योजना

- **अन्न प्रक्रिया उद्योगाला प्रोत्साहन देण्यासाठी** केंद्रीय अन्न प्रक्रिया उद्योग

मंत्रालयाने ही योजना सुरु केली होती.

- संकलन केंद्र, प्राथमिक प्रक्रिया केंद्राच्या माध्यमातून शेतीपासून प्रक्रियेपर्यंत आणि नंतर ग्राहक बाजारपेठेपर्यंत थेट संबंध जोडण्यासाठी मेगा फूड पार्क या योजनेची निर्मिती करण्यात आली आहे.
- अन्न प्रक्रिया उद्योगाच्या माध्यमातून **अन्न वाया जाण्याचे प्रमाण कमी करण्यासाठी** शेतकरी, प्रक्रिया उद्योजक आणि किरकोळ विक्रेत्यांना एकत्र आणून कृषी उत्पादन बाजारपेठेशी जोडण्यासाठी मेगा फूड पार्कची निर्मिती करण्यात येत आहे.
- भारत सरकार **४२ मेगा फूड पार्क** उभारत आहे, त्यापैकी ३५ मंजूर झालेले आहेत. सध्या ३५ मंजूर मेगा फूड पार्क पैकी १७ मेगा फूड पार्क कार्यरत असून, केंद्र सरकार प्रत्येक फूड पार्कसाठी ५० कोटी रुपयांची आर्थिक मदत पुरवते.

योजनेची मुख्य उद्दिष्टे

- अन्न प्रक्रियेसाठी आधुनिक पायाभूत सुविधांची निर्मिती करणे. कृषी उत्पादनांचे मूल्यवर्धन वाढविणे.
- अन्नाचा अपव्यय कमी करणे.
- उत्पादक आणि प्रक्रिया उद्योजकांची क्षमता वाढविणे.
- उत्पादनात वाढ करणे. विशेषतः ग्रामीण भागातील रोजगार वाढविणे.
- ग्रेडिंग, पॅकेजिंग, वेअरहाउस, कोल्ड स्टोरेज, आयक्यूएफ, रायपनिंग चेंबर्स, क्यूसी लॅब इ. ची निर्मिती करणे.
- औद्योगिक भूखंड, अंतर्गत रस्ते, ड्रेनेज, पाण्याची उपलब्धता विजेची गरज भागविणे इ. पायभूत सुविधा उपलब्ध करणे
- ट्रेनिंग सेंटर, कॅटीन, वर्कशॉप हॉस्पिटल इ. ची निर्मिती करणे.

इएसआयसी वैद्यकीय महाविद्यालय व रुग्णालय राष्ट्रांला समर्पित

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी हरयाणामधल्या फरिदाबाद येथील कर्मचारी राज्य विमा महामंडळ (इएसआयसी) वैद्यकीय महाविद्यालय व ५१० खाटांचे रुग्णालय राष्ट्रांला समर्पित केले.
- या वैद्यकीय महाविद्यालयामुळे या भागातील कामगार आणि त्यांच्या कुटुंबियांना आरोग्य सुविधा उपलब्ध होतील.
- हे इएसआयसी वैद्यकीय महाविद्यालय आणि ५१० खाटा असलेले रुग्णालय यांच्या बांधकामासाठी सुमारे ५९५ कोटी रुपये खर्च आला आहे.
- ही संस्था ३० एकर परिसरात उभारण्यात आली आहे. या रुग्णालयात अत्याधुनिक उपकरणे असून इएसआय कायद्यांतर्गत सर्व वैद्यकीय सेवा उपलब्ध आहेत.
- या इस्पितळात ओपीडी, मोड्यूलर ऑपरेशन थिएटर, आयसीयू, डायलिसिस, ब्लड बँक, रेडियो डायग्नोस्टिक्स इत्यादी सुविधा उपलब्ध आहेत.

इएसआयसी (कर्मचारी राज्य विमा महामंडळ)

- स्थापना: २४ फेब्रुवारी १९५१
- मुख्यालय: नवी दिल्ली
- ही एक घटनात्मक संस्था असून तिची स्थापना भारत सरकारच्या श्रम आणि रोजगार मंत्रालयांतर्गत करण्यात आली आहे.
- ही एक सामाजिक सुरक्षा आणि आरोग्य विमा योजना संस्था आहे. ही एक

प्रकारची स्वयं-वित्तपुरवठा असलेली संघटना आहे.

- या सामाजिक सुरक्षा संस्थेमार्फत आरोग्य सेवा तसेच कर्मचारी आजारी पडल्यास, जखमी झाल्यास किंवा त्यांचा मृत्यू झाल्यास आर्थिक पाठींबा उपलब्ध केला जातो.

गुंटूर येथील सामरिक पेट्रोलियम साठ्याचे उद्घाटन

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी आंध्रप्रदेशमधील गुंटूर येथील सामरिक पेट्रोलियम साठ्याचे उद्घाटन केले. या साठ्याची उभारणी खाजगी-सार्वजनिक भागीदारी अंतर्गत केली जाणार आहे.
- या साठ्याची एकूण स्टोरेज क्षमता २.५ दशलक्ष मेट्रिक टन (एमएमटी) आहे. यात एकूण ४ भाग असून, प्रत्येक भागाची क्षमता ०.६२५ एमएमटी आहे.

सामरिक पेट्रोलियम साठे

- इंडियन स्ट्रॅटेजिक पेट्रोलियम रिझर्व लिमिटेड (आयएसपीआरएल) एक विशेष उद्देश वाहन (SPV: Special Purpose Vehicle) आहे.
- हे केंद्रीय पेट्रोलियम आणि नैसर्गिक वायू मंत्रालयांतर्गत कार्यरत असलेल्या तेल उद्योग विकास मंडळाची एक उपकंपनी आहे.
- आयएसपीआरएलने विशाखापट्टणम (१.३३ एमएमटी), मंगळूर (१.५ एमएमटी) व पादुर (२.५ एमएमटी) या ३ ठिकाणी एकूण ५.३३ एमएमटी कच्च्या तेलाच्या साठ्यासाठी भूमिगत गुहांची निर्मिती केली आहे.
- एसपीआर कार्यक्रमाच्या पहिल्या टप्प्यांतर्गत हा ५.३३ एमएमटी कच्च्या

तेलाचा साठा सध्या देशाची ९.५ दिवसांची कच्च्या तेलाच्या गरज भागवू शकतो.

- जून २०१८मध्ये सरकारने ओडिशाच्या चंडीखोल आणि कर्नाटकच्या पादुर येथे ६.५ एमएमटी अतिरिक्त एसपीआर सुविधेच्या स्थापनेस तत्त्वतः मंजूरी दिली आहे, ज्यामुळे भारताच्या ऊर्जा सुरक्षेत ११.५ दिवसांची वाढ होण्याची आशा आहे.
- हायड्रोकार्बन पदार्थ साठवण्यासाठी जमिनीखाली या मानवनिर्मित गुहांचा वापर केला जातो. पेट्रोलियम पदार्थांचा तुटवडा निर्माण झाल्यावर त्यातील इंधन वापरले जाते.
- भारतात भूगर्भात खोदकाम करून इंधनाचा साठा करावा, हा निर्णय १९९८साली तत्कालीन **पंतप्रधान अटलबिहारी वाजपेयी** घेतला होता.

राष्ट्रीय कर्करोग संस्थेचे उद्घाटन

- हरियाणाच्या झज्जर येथील भारतातील सर्वात मोठी कर्करोग संस्था असलेल्या 'राष्ट्रीय कर्करोग संस्थे'चे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी उद्घाटन केले.
- राष्ट्रीय कर्करोग संस्थेची स्थापना दिल्लीस्थित एम्स (ऑल इंडिया इंस्टिट्यूट ऑफ मेडिकल सायन्सेस) प्रकल्पाच्या अंतर्गत करण्यात आली आहे.
- दिल्ली एम्समधील रॉटरी कॅन्सर हॉस्पिटल संस्थेचे प्रमुख डॉ. जी. के. रथ राष्ट्रीय कर्करोग संस्थेचे प्रमुख असतील.

राष्ट्रीय कर्करोग संस्था

- या संस्थेच्या उभारणीसाठी **२,०३५ कोटी रुपये खर्च** आला आहे.
- सध्या या संस्थेमध्ये ७१० खाटांची व्यवस्था आहे, यापैकी २०० खाटा संशोधन प्रोटोकॉल अंतर्गत कर्करोगाच्या रुग्णांच्या उपचारांसाठी राखीव आहेत.
- ही संस्था देशात कर्करोगाशी संबंधित क्रियाकलापांसाठी एक **केंद्रीय संस्था** म्हणून काम करेल.
- क्षेत्रीय कर्करोग केंद्र आणि भारतातील इतर कर्करोग संस्थांशी या संस्थेला जोडण्यात येईल.
- ही संस्था कर्करोगाच्या नियंत्रणासाठी कार्य करेल, ज्याअंतर्गत कर्करोगाला आळा घालणे, त्याचे निदान आणि उपचार ही कार्ये केले जातील.
- या संस्थेमध्ये कर्करोग **संशोधन आणि प्रशिक्षणाची सुविधा** आहे. तसेच या संस्थेत कर्करोगाशी संबंधित सर्व अत्याधुनिक उपकरणेही आहेत.

सरकारकडून ८ वैद्यकीय उपकरणे औषधे म्हणून अधिसूचित

- औषधे तांत्रिक सल्लागार मंडळासोबत (डीटीएबी) विचारविनिमय केल्यानंतर, सरकारने **८ वैद्यकीय उपकरणे औषधे म्हणून अधिसूचित** केली आहेत.
- ती ८ वैद्यकीय उपकरणे: सर्व इम्प्लांटेबल उपकरण, सिटी स्कॅन, पीईटी स्कॅन, एमआरआय उपकरण, डीफिब्रीलेटर, डायलिसिस मशीन, बोन मॅरो सेपरेटर व एक्स-रे मशीन.
- औषधे आणि सौंदर्यप्रसाधने अधिनियमाच्या कलम ३ अंतर्गत ही अधिसूचना जारी केली गेली आहे, ती **१ एप्रिल २०२० पासून लागू** होईल.

- या उपकरणांना औषधे म्हणून अधिसूचित केले जात असल्याने, ते आता नियामक फ्रेमवर्कमध्ये येतील. सध्या भारतातील बहुतेक वैद्यकीय उपकरणे अनियमित आहेत.

औषधे तांत्रिक सल्लागार मंडळ

- **डीटीएबी: ड्रग टेक्निकल अँडव्हायझरी बोर्ड**
- औषधांसंबंधित तांत्रिक समस्यांवरील निर्णय घेण्याकरिता डीटीएबी ही सर्वोच्च वैधानिक संस्था आहे.
- या मंडळाची स्थापना औषधे आणि सौंदर्यप्रसाधने कायदा १९४० अंतर्गत करण्यात आली होती.
- ही आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण मंत्रालयातील सेंट्रल ड्रग्स स्टँडर्ड कंट्रोल ऑर्गनायझेशन (सीडीएससीओ) अंतर्गत कार्य करते.

राष्ट्रीय नैसर्गिक वायू जाळे

- देशातील **राष्ट्रीय नैसर्गिक वायू जाळे** आणि **शहरी वायू वितरण जाळ्याचा** विकास करण्याचे उद्दिष्ट सरकारने ठेवले आहे.
- **देशातील जनतेला नैसर्गिक वायू उपलब्ध व्हावा यासाठी** हे उद्दिष्ट डोळ्यासमोर ठेवण्यात आले आहे.
- सध्या १६,७८८ किमी लांबीची नैसर्गिक वायू वाहिन्या कार्यरत असून, १४,२३९ किमी लांबीच्या वायू वाहिन्यांचा विकास करण्यात येत आहे.
- पेट्रोलियम आणि नैसर्गिक वायू नियामक मंडळाने या वाहिन्यांना मंजूरी दिली

आहे. हे काम पूर्ण झाल्यानंतर देशभरातील २६ राज्य व केंद्रशासित प्रदेशातल्या २८० जिल्ह्यात १७८ क्षेत्रांमध्ये नैसर्गिक वायू उपलब्ध होईल.

- पेट्रोलियम व नैसर्गिक वायू नियामक मंडळ अधिनियम २००६ अंतर्गत शहरी वायू वितरणासाठी **पेट्रोलियम व नैसर्गिक वायू नियामक मंडळाला (पीएनजीआरबी) अधिकृतता प्राधिकरण म्हणून नियुक्त केले आहे.**

उद्देश

- देशभरातील नैसर्गिक वायू व स्वच्छ इंधनाच्या असमान वितरणामध्ये समतोल राखणे.
- मोठी मागणी असलेल्या केंद्रांना नैसर्गिक वायूच्या स्रोतांशी जोडणे आणि विविध क्षेत्रातील ग्राहकांना वायू पुरवठा सुनिश्चित करणे.
- विविध शहरांमध्ये संकुचित (कम्प्रेस्ड) व नलिकांद्वारे नैसर्गिक वायू पुरवठा करण्यासाठी शहरी वायू वितरण जाळ्याचा विकास करणे.
- राष्ट्रीय नैसर्गिक वायू जाळ्याच्या माध्यमातून घरगुती ग्राहकांसह सीएनजीवर आधारित वाहनांसाठीही नैसर्गिक वायू उपलब्ध करून दिला जाईल.

भारत-अर्जेन्टिना अणुउर्जा सहकार्यासाठी सामंजस्य करार

- अर्जेन्टिनाचे राष्ट्रपती मौरिशियो मॅक्री यांच्या भारत दौऱ्यात (१८ फेब्रुवारी) **भारत आणि अर्जेन्टिना दरम्यान अणुउर्जा क्षेत्रात सहकार्यासाठी सामंजस्य करारावर स्वाक्ष्य केले.**
- भारताचा अणुउर्जा विभाग आणि अर्जेन्टिनाचा राष्ट्रीय अणुउर्जा आयोग यांनी या करारावर स्वाक्ष्य केले.

- अर्जेन्टिनाकडे लहान क्षमतेच्या अणुभट्ट्या बनविण्याची क्षमता आहे. या करारामुळे आता अर्जेन्टिना व भारत तिसऱ्या देशात त्रिपक्षीय प्रकल्पावर एकत्रितपणे काम करू शकतात.
- भारतातील वैश्विक अणुऊर्जा भागीदारी केंद्राच्या (जीसीएनईपी: ग्लोबल सेंटर फॉर न्यूक्लियर एनर्जी पार्टनरशिप) फ्रेमवर्क अंतर्गत सहकार्यासाठी या कराराद्वारे नागरी आण्विक संशोधन, विकास आणि क्षमता निर्मितीस प्रोत्साहन देण्यात येईल.
- हा करार आरोग्य, शेती, औद्योगिक वापर, प्रशिक्षण व क्षमता निर्मिती यामधील **अणुउर्जेच्या सामाजिक वापरास प्रोत्साहन** देईल.

भारत-अर्जेन्टिना आण्विक संबंध

- भारत आणि अर्जेन्टिना दरम्यान २०१०मध्ये अणुउर्जेच्या शांततामय वापरासाठी एक करार झाला होता.
- इन्वॅप नावाची अर्जेन्टिनाची कंपनी मुंबईतील मॉलिब्डेनम प्लांट उभारण्यासाठी फिशन मोली प्रकल्पावर कार्य करीत आहे.
- याशिवाय अर्जेन्टिना भारतीय अणुऊर्जा प्रकल्पांमध्ये वापरल्या जाणाऱ्या काही आण्विक उपकरणांची निर्यातही करते.

भारत-दक्षिण कोरिया सामंजस्य करार

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या दक्षिण कोरियाच्या दौऱ्यादरम्यान दोन्ही देशांमधील सहकार्य वाढविण्यासाठी ७ करारांवर स्वाक्षऱ्या केल्या.
- २०१५पासून पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांची दक्षिण कोरियाला ही दुसरी भेट आहे.
- पायाभूत सुविधांचा विकास, माध्यमे, स्टार्ट अप या क्षेत्रांतील करारांसह

आंतरराष्ट्रीय गुन्हेगारी रोखण्यासंदर्भातील कराराचा यात समावेश आहे.

- दक्षिण कोरियाच्या दौऱ्यावर असलेल्या पंतप्रधान मोदी यांनी दक्षिण कोरियाचे अध्यक्ष मून जे यांची 'ब्लू हाउस' या अध्यक्षीय निवासस्थानी भेट घेतली.
- दोन्ही नेत्यांमध्ये व्यापार, गुंतवणूक, संरक्षण आणि सुरक्षा यासह विविध विषयांवर विविध विषयांवर द्विपक्षीय संबंध वाढवण्यासाठी चर्चा झाली.
- १४ फेब्रुवारी रोजी सीअरपीएफच्या जवानांवर झालेल्या पुलवामा येथील हल्ल्याच्या घटनेबद्दल अध्यक्ष मून यांनी शोक व्यक्त केला.

दोन्ही देशांमधील करार

- कोरियन नॅशनल पोलिस एजन्सी आणि केंद्रीय गृह मंत्रालय यांच्यात आंतरराष्ट्रीय गुन्हेगारी रोखण्यासंदर्भात करार झाला आहे.
- राजकुमारी सुरीरत्ना (राणी हुर व्हांग ओक) यांच्या स्मृतिप्रित्यर्थ संयुक्त टपाल तिकीटासाठी करार. अयोध्येच्या राजकुमारी असलेल्या सुरीरत्ना ख्रिस्ताब्द ४८मध्ये कोरियात गेल्या आणि राजे किम सुरो यांच्याशी विवाहबद्ध झाल्या. अनेक कोरियन नागरिक स्वतःला राजकुमारी सुरीरत्ना यांचे वंशज मानतात.
- 'कोरियन प्लस' संस्था कार्यरत ठेवण्यासाठी करार. या संस्थेमार्फत कोरियन कंपन्या भारतात गुंतवणूक करतात. २०१६मध्ये या संस्थेची स्थापना करण्यात आली होती. यामध्ये कोरियाचे उद्योग, व्यापार आणि ऊर्जा मंत्रालय, तसेच कोरिया ट्रेड इन्वेन्समेंट अँड प्रमोशन एजन्सीचे (केओटीआरए) प्रतिनिधी आहेत.
- स्टार्टअप सहयोगाला चालना देण्यासाठी करार. भारतामध्ये कोरिया स्टार्टअप सेंटर (केएससी) उभारण्यात येणार आहे. त्यामध्यमातून स्टार्टअप कंपन्यांच्या

कल्पना, तंत्रज्ञान आणि डिझाईन्सचे व्यावसायिकरण केले जाईल.

- भारतातील रस्ते व वाहतूक पायाभूत सुविधा प्रकल्पांतील सहकार्य वाढवण्यासाठी भारताचे राष्ट्रीय महामार्ग प्राधिकरण तसेच कोरिया एक्सप्रेस वे कॉर्पोरेशन यांच्यात सामंजस्य करार.
- डीडी इंडिया चॅनेलचे प्रक्षेपण दक्षिण कोरियामध्ये व केबीएस वर्ल्ड चॅनेलचे प्रक्षेपण भारतामध्ये करता यावे यासाठी कोरियन ब्रॉडकास्टिंग सिस्टम आणि प्रसार भारती यांच्यात करार.
- मत्स्यपालन आणि ॲक्वाकल्चर यासाठीचा करार. आदान-प्रदानास उत्तेजन, कार्यशाळांचे आयोजन, सागरी विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाचा वापर व विकास याद्वारे मत्स्यपालन आणि ॲक्वाकल्चर क्षेत्रामध्ये सहकार्य दृढ करण्यासाठी हा करार करण्यात आला.

भारत-स्पेन द्विपक्षीय चर्चा

- परराष्ट्र व्यवहार मंत्री **सुषमा स्वराज** यांनी माद्रिद (स्पेन) येथे स्पेनचे समपदस्थ **जोसेफ बॉरेल** यांच्यासोबत द्विपक्षीय चर्चा केली.
- या बैठकीचे आयोजन माद्रिदमधील विअना पॅलेसमध्ये करण्यात आले होते. या बैठकीत आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील महत्वाच्या मुद्द्यांवर चर्चा करण्यात आली.

या बैठकीतील महत्वाचे मुद्दे

- भारत आणि स्पेन यांनी बहुपक्षीयतेचे आणि नियम-आधारित मुक्त व्यापाराचे समर्थन केले.
- या बैठकीत महत्वाच्या आंतरराष्ट्रीय बाबींवर चर्चा झाली.
- दोन्ही देशांनी संभाव्य आर्थिक आणि औद्योगिक संबंध आणि तांत्रिक

सहकार्यावर चर्चा केली. परमाणु उर्जेचा नागरी वापर, वाहतूक, रेल्वे आणि नुतनीकरणक्षम उर्जेच्या बाबतील स्पेन अग्रणी आहे.

- या बैठकीद्वारे आंतरराष्ट्रीय स्थिरता आणि शांततेवर भारताचा वाढणारा प्रभाव स्वीकारला गेला.
- पुलवामातील जैश-ए-महंमद या दहशतवादी संघटनेने केलेल्या दहशतवादी हल्ल्याचा स्पेनने निषेध केला व शहीद झालेल्या सैनिकांप्रति शोक व्यक्त केला.

ग्रँड क्रॉस ऑफ द ऑर्डर ऑफ सिव्हिल मेरिट मेडल

- भारतीय परराष्ट्र मंत्री सुषमा स्वराज यांना ग्रँड क्रॉस ऑफ द ऑर्डर ऑफ सिव्हिल मेरिट मेडल हा सन्मान प्रदान करण्यात आला. हा पुरस्कार स्पेनला मदत करणाऱ्या विदेशी नागरिकांना दिला जातो.
- २०१५मध्ये नेपाळमधील भूकंपाच्या वेळी स्पॅनिश पीडितांना मदत करण्यासाठी सुषमा स्वराज यांना हा सन्मान देण्यात आला.

भारत- सौदी अरेबिया द्विपक्षीय चर्चा

- सौदीचे अरेबियाचे युवराज मोहंमद बिन सलमान बिन अब्दुल सऊद यांच्या भारत दौऱ्यादरम्यान त्यांची पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्यासोबत द्विपक्षीय चर्चा झाली.

या चर्चेतील ठळक मुद्दे

- दहशतवाद्याला प्रोत्साहन देणारे व पाठिंबा देणाऱ्यांवर दबाव निर्माण करणे गरजेचे आहे, यावर उभय देशांत सहमती झाली. सलमान यांनी दहशतवादाच्या मुद्द्यावर भारताला पूर्ण पाठिंबा देण्याचे आश्वासन दिले.
- दहशतवादाचा वापर राष्ट्रीय धोरणाचे एक साधन म्हणून केला जाऊ नये, असे

वक्तव्य पाकिस्तानचा उल्लेख न करता सलमान यांनी केले.

- सौदी अरेबियाने भारताच्या कच्चे तेल आणि पेट्रोलियम उत्पादनांची वाढती मागणी पूर्ण करण्यासाठी प्रतिबद्धता व्यक्त केली.
- तसेच सौदी अरेबियाने **भारताच्या हज कोट्यामध्ये २५,०००ने वाढ** केली आहे. आता भारताचा हज कोटा वाढून २ लाख झाला आहे.
- सलमान यांनी सांगितले की, नरेंद्र मोदी यांच्या २०१६मधील सौदी अरेबियाच्या दौऱ्यानंतर सौदीने भारतात आतापर्यंत **४४ अब्ज डॉलर्सची गुंतवणूक** केली आहे.
- येत्या काही वर्षांमध्ये उर्जा, पेट्रोकेमिकल आणि उत्पादन क्षेत्रात आणखी १०० अब्ज डॉलर्स सौदी अरेबिया गुंतविण्याची शक्यता आहे.
- जम्मू-काश्मीरमधील सीआरपीएफच्या जवानांवर झालेल्या दहशतवादी हल्ल्याची मोहम्मद बिन सलमान यांनी निंदा केली.

युनिसेफच्या प्रतिनिधीकडून पोषण अभियानाची प्रशंसा

- युनिसेफचे भारतातील प्रतिनिधी यस्मिन अली हक यांनी केंद्र सरकारच्या पोषण अभियानाची खालील शब्दांमध्ये प्रशंसा केली आहे.
- स्त्रिया आणि बालकांमधील अल्पपोषण, कुपोषण व ॲनिमिया यावर लक्ष्य केंद्रित करणाऱ्या पोषण अभियानामुळे खूप फायदा झाला आहे. कुपोषण निर्मूलनासाठी हे एक मोठे पाऊल आहे.
- कुपोषण निर्मूलन करण्याच्या प्रयत्नांसाठी पोषण अभियानाला जागतिक ओळख मिळाली आहे.
- या अभियानांतर्गत देण्यात येणाऱ्या रोख रकमेमुळे कौटुंबिक उत्पन्नाला

हातभार लागतो. म्हणूनच कुपोषण निर्मूलन करण्याची गरज दाखवून देणारे पोषण अभियान हे एक मोठे पाऊल आहे.

- कुपोषणाची संपूर्ण समस्या घरे आणि समाजाच्या पातळीवरील तळाच्या पातळीपासून सुरू होणारी ठोस कृती आवश्यक आहे. भारतात कुपोषणास कमी करण्याचे पहिले आणि
- कुपोषण निर्मूलनासाठी पहिले आणि महत्वाचे पूल म्हणजे गर्भवती आणि स्तनदा मातांना पुरेसे पोषण पुरविणे. यामुळे बालकाचे कुपोषण होण्याचा धोका आपोआप कमी होतो.

पोषण अभियान

- पोषण अभियान (राष्ट्रीय पोषण मोहीम) हा केंद्रीय महिला आणि बालविकास मंत्रालयाचा महत्त्वकांक्षी कार्यक्रम आहे.
- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी मार्च २०१८मध्ये राजस्थानमधील झुनझुनू येथे पोषण अभियानाची सुरुवात केली होती.
- गर्भवती महिला, माता आणि बालकांसाठी समग्र विकास आणि पुरेसे पोषण सुनिश्चित करणे हे या योजनेचे मुख्य उद्दिष्ट आहे.
- मुले आणि महिलांमधील अल्पपोषण आणि रक्ताल्पता (अनिमिया) तसेच कमी वजनाच्या बाळांच्या जन्माचे प्रमाण कमी करणे हे या अभियानाचे उद्दिष्ट आहे.
- हा कार्यक्रम अंगण वाडी सेवा, प्रधानमंत्री मातृ वंदना योजना, जननी सुरक्षा योजना, राष्ट्रीय आरोग्य अभियान, स्वच्छ भारत अभियान, सार्वजनिक वितरण प्रणाली व मनरेगाशी जोडलेला आहे.
- POSHAN: Prime Minister's Overarching Scheme for

Holistic Nutrition

- घोषवाक्य: सही पोषण - देश रोशन

भोपाळ व जोरहाट येथे राष्ट्रीय संरचना संस्थेचे उद्घाटन

- केंद्रीय वाणिज्य व उद्योग मंत्री सुरेश प्रभू यांनी भोपाळ (मध्यप्रदेश) आणि जोरहाट (आसाम) या २ शहरांमध्ये उभारण्यात आलेल्या राष्ट्रीय संरचना संस्थांचे (National Institutes of Design: NID) उद्घाटन केले.
- या दोन्ही संस्था भारत सरकारच्या केंद्रीय वाणिज्य व उद्योग मंत्रालयाच्या अखत्यारीत उद्योग व अंतर्गत व्यापार प्रचार विभाग अंतर्गत कार्यरत असलेल्या स्वायत्त संस्था आहेत.
- सध्या अनेक क्षेत्रांमध्ये संरचना व नवकल्पनांची भूमिका मोठ्या प्रमाणात वाढली आहे, म्हणून संरचनेशी संबंधित शिक्षणास प्रोत्साहन देणे आवश्यक आहे.
- मेक इन इंडिया, स्किल इंडिया, डिजिटल इंडिया, स्टार्टअप इंडिया आणि स्मार्ट सिटी उपक्रम या कार्यक्रमांची भूमिका यात फार महत्वाची आहे.
- राष्ट्रीय संरचना धोरण २००७मध्ये अहमदाबाद येथील राष्ट्रीय संरचना संस्थेच्या धर्तीवर देशात इतरही ठिकाणी अशा संस्था स्थापन करण्याची शिफारस करण्यात आली आहे.
- त्यानुसार अमरावती (आंध्रप्रदेश), जोरहाट (आसाम), भोपाळ (मध्य प्रदेश) आणि कुरुक्षेत्र (हरियाणा) येथे राष्ट्रीय संरचना संस्था स्थापित केल्या जाणार आहेत.

- या संस्था देशाच्या विविध भागात स्थापित केल्या जात आहेत. या संस्थांमुळे कुशल कामगारांच्या संख्येत वाढ होईल आणि देशात प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्ष रोजगार निर्माण होईल.

राष्ट्रीय संरचना संस्था

- इम्स (Eames) अहवालातील शिफारशीच्या आधारे राष्ट्रीय संरचना संस्थेची स्थापना करण्यात आली होती.
- फोर्ड फाउंडेशन आणि साराभाई कुटुंबाच्या मदतीने १९६१ साली अहमदाबाद येथे राष्ट्रीय संरचना संस्थेची एक स्वायत्त संस्था म्हणून स्थापना करण्यात आली.
- त्यानंतर उद्योग, दूरसंचार, वस्त्रोद्योग आणि माहिती तंत्रज्ञान क्षेत्रातील अग्रगण्य संरचना संस्था म्हणून ही संस्था उदयास आली आहे.
- राष्ट्रीय संरचना संस्था अधिनियम २०१४ अंतर्गत या संस्थेला महत्वपूर्ण राष्ट्रीय संस्थेचा दर्जा देण्यात आला आहे.

आयसीएआर व सीएसआयआर यांच्यात करार

- भारतीय कृषी संशोधन परिषद (आयसीएआर) आणि वैज्ञानिक व औद्योगिक संशोधन परिषदेच्या (सीएसआयआर) अन्न आणि कृषी क्षेत्रातील सहकार्यासाठी करार केला आहे.
- अन्न, औषधी व सुगंधी वनस्पती, कृत्रिम बुद्धिमत्ता, कापसामधील अनुवांशिक बदल, शेतीमध्ये सेन्सरचा वापर, माहिती विश्लेषण, पीक व्यवस्थापन अशा विविध क्षेत्रात या दोन्ही संस्था सहकार्य करतील.
- तांत्रिक प्रदर्शन आणि वितरणासाठी आयसीएआरच्या कृषी विज्ञान केंद्रांच्या नेटवर्कचा वापर केला जाईल.

- सहकार्यासाठी कार्यक्रमांचे पुनरावलोकन करण्यासाठी एक संयुक्त कार्यकारी समितीची स्थापना करण्यात येईल. तिचे बैठक वर्षातून ४ वेळा घेण्यात येईल.

भारतीय कृषी संशोधन परिषद

- आयसीएआर: इंडियन कौन्सिल ऑफ अग्रीकल्चरल रिसर्च
- स्थापना: १६ जुलै १९२९
- मुख्यालय: नवी दिल्ली
- कृषी व शेतकरी कल्याण मंत्रालयाच्या कृषी संशोधन आणि शिक्षण विभागांतर्गत कार्य करणारी ही एक स्वायत्त संस्था आहे.
- मत्स्यशेती, पशु विज्ञान यासह कृषी संशोधन व शिक्षणाचे समन्वय, मार्गदर्शन आणि व्यवस्थापन यासाठीची ही भारतातील सर्वोच्च संस्था आहे.

वैज्ञानिक आणि औद्योगिक संशोधन परिषद

- सीएसआयआर: कौन्सिल ऑफ सायंटिफिक अँड इंडस्ट्रीयल रिसर्च
- स्थापना: २६ सप्टेंबर १९४२ (नवी दिल्ली येथे)
- मुख्यालय: नवी दिल्ली
- ही भारत सरकारच्या विज्ञान व तंत्रज्ञान मंत्रालयाची एक स्वायत्त संस्था आहे. देशाचे पंतप्रधान सीएसआयआरचे अध्यक्ष असतात.
- ही भारतातील सर्वात मोठी संशोधन आणि विकास संस्था आहे. देशभरात सुमारे ३८ राष्ट्रीय संशोधन प्रयोगशाळा या संस्थेद्वारे चालविल्या जातात.

विज्ञानाच्या विविध शाखांत संशोधन करतानाच उद्योग आणि संशोधन क्षेत्र यांच्यात दुवा साधण्यासाठी तसेच देशाला विज्ञानाभिमुख करण्यासाठी ही संस्था प्रयत्नशील आहे.

आंतरराष्ट्रीय

आयएनएफ संधीचे रशियाकडून निलंबन

- इंटरमीडिएट रेंज न्यूक्लियर फोर्सेस संधीमधून (ट्रीटी) अमेरिकेने माघार घेतल्याच्या पार्श्वभूमीवर आता रशियानेही या संधीचे निलंबन केले आहे.
- अमेरिकेचे अध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांनी यापूर्वीच रशियासोबत ३ दशकांपूर्वी केलेल्या या संधीमधून विलग होण्याची घोषणा केली होती. शीतयुद्धादरम्यान या संधीवर स्वाक्षऱ्या करण्यात आल्या होत्या.

इंटरमीडिएट रेंज न्यूक्लियर फोर्सेस (INF) संधी

- ही एक महत्त्वपूर्ण संधि होती. डिसेंबर १९८७मध्ये अमेरिकेचे अध्यक्ष रोनाल्ड रीगन आणि सोव्हिएत युनियनचे प्रमुख मिखाईल गोर्बाचेव यांनी या ठरावावर स्वाक्षरी केली होती.
- याद्वारे अमेरिका आणि सोव्हिएत युनियनवर ५०० ते ५००० किमी पल्ला असलेल्या जमिनीवरून डागण्यात येणाऱ्या आण्विक क्षेपणास्त्रांची निर्मिती व चाचणी करण्यावर प्रतिबंध घालण्यात आले होते.
- या संधीद्वारे सर्व आण्विक आणि पारंपरिक क्षेपणास्त्रांच्या (ज्यांची मारा करण्याची क्षमता ५०० ते १००० किमी व १००० ते ५५०० किमी) लांचवर बंदी घालण्यात आली होती.
- यामधून हवेतून आणि पाण्यातून मारा करणाऱ्या ५०० ते ५००० किमी पल्ल्याच्या क्षेपणास्त्रांना वगळण्यात आले होते.
- या संधीअंतर्गत अमेरिका आणि रशियाने अनुक्रमे ८४६ आणि १८४६ क्षेपणास्त्रे नष्ट केली.
- या संधीने २ महाशक्तींमधील शस्त्र निर्मितीच्या शर्यतीला आळा घातला. तसेच

युरोपमधील अमेरिकेच्या नाटो सहकाऱ्यांचे रशियाच्या आक्रमणापासून संरक्षणही केले.

- युरोपमध्ये स्थिरता आणण्यासाठी ही संधी तयार करण्यात आली होती.

संधीमधून माघार घेण्याचे कारण

- डोनाल्ड ट्रम्प यांनी रशिया या कराराचा भंग करत असल्याचा आणि यापूर्वीही **रशियाने अनेक वेळा या कराराचे उल्लंघन केल्याचा आरोप** केला आहे.
- रशियाने त्यांचे कथित क्षेपणास्त्र नोवातोर ९एम७२९ (एसएससी-८) विकसित आणि तैनात केल्याची माहिती समोर आल्यानंतर हे आरोप करण्यात आले. हे क्षेपणास्त्र अल्पावधीतच युरोपवर हल्ला करण्यास सक्षम आहे.
- बराक ओबामा यांनीही २०१४मध्ये आपल्या कार्यकाळात हा मुद्दा उपस्थित केला होता. परंतु रशियाने या आरोपांचे खंडन करत, अमेरिकेवर युरोपमध्ये मिसाईल सिस्टम स्थापन केल्याचा आरोप केला होता.

परिणाम

- या संधीचे निलंबन करण्यात आल्यामुळे आता अमेरिका प्रशांत महासागर क्षेत्रातील चीनचे वाढते प्रभुत्व कमी करण्यासाठी नवीन अण्वस्त्रे विकसित करू शकते.
- यामुळे **रशिया व अमेरिका यांच्यामध्ये पुन्हा शस्त्र निर्मितीसाठी स्पर्धा सुरु होण्याची शक्यता आहे.**

तुलसी गब्बार्ड यांचा राष्ट्राध्यक्ष पदासाठी प्रचार सुरु

- पहिल्या हिंदू अमेरिकन महिला काँग्रेस सदस्य तुलसी गब्बार्ड यांनी २०२०च्या अमेरिकन राष्ट्राध्यक्ष पदाच्या निवडणुक लढणार असल्याची अधिकृत घोषणा केली आहे.

- या निवडणुकीसाठी त्यांनी अमेरिकेतील हवाई या शहरातून औपचारिकरित्या प्रचाराला सुरुवात केली आहे.
- **एलिझाबेथ वॉरेन** यांच्यानंतर डेमोक्रेटिक पक्षाकडून राष्ट्राध्यक्ष पदासाठी निवडणूक लढवणाऱ्या तुलसी गब्बार्ड या **दुसऱ्या महिला उमेदवार** ठरणार आहेत.
- २०२०च्या निवडणूकीत डोनाल्ड ट्रम्प यांना आव्हान देण्यासाठी १२ पेक्षा अधिक डेमोक्रेटिक नेत्यांनी राष्ट्राध्यक्ष पदासाठी दावेदारीची घोषणा केली आहे. मात्र तुलसी गब्बार्ड या अमेरिकन नागरिकांमध्ये अतिशय लोकप्रिय आहेत.
- डेमोक्रॅटिक पक्षाचे संभाव्य उमेदवार निवडण्यासाठी प्राथमिक मतदानास फेब्रुवारी २०२०मध्ये इवोहा राज्यातून सुरुवात होईल. उमेदवाराची अंतिम निवड त्या वर्षीच्या उन्हाळ्यात पक्षाच्या राष्ट्रीय अधिवेशनात होईल.

तुलसी गब्बार्ड

- तुलसी या **हिंदू आहेत पण भारतीय नाहीत**. तुलसी गब्बार्ड यांचा जन्म १२ एप्रिल १९८१मध्ये अमेरिकेतील समोआ येथे एका कॅथलिक परिवारात झाला.
- माईक गब्बार्ड आणि कॅरल पोर्टर हे त्यांचे आई-वडील होते. त्यांच्या आईने हिंदू धर्माचा स्वीकार केला होता.
- त्यांनी हवाई पॅसिफिक युनिव्हर्सिटीतून सायन्स इन बिजनेस ॲडमिनची पदवी संपादन केली आहे.
- अमेरिकेच्या प्रतिनिधीगृहात एखादे पद धारण करणाऱ्या त्या पहिल्या हिंदू व्यक्ती आहेत.
- २००२मध्ये वयाच्या २१व्या वर्षी पहिल्यांदा अमेरिकन प्रतिनिधीगृहात निवडून येत त्या अमेरिकेतील **सर्वात तरुण खासदार** ठरल्या होत्या.

- तसेच अमेरिकन प्रतिनिधीगृहात **भगवद्गीतेवर हात ठेवून पद आणि गोपनीयतेची शपथ** घेणाऱ्या त्या पहिल्याच अमेरिकन राजकारणी आहेत.
- त्या भारतीय नसल्या तरी अमेरिकेतील भारतीय वंशाच्या नागरिकांमध्ये अतिशय लोकप्रिय आहेत. अमेरिकेत भारतीय-अमेरिकन संप्रदाय अतिशय प्रभावशाली मानला जातो.
- अमेरिकेच्या प्रतिनिधीगृहामध्ये गेल्या **६ वर्षांपासून हवाई बेट क्षेत्राचे प्रतिनिधित्व** करित आहेत.
- त्या हवाई प्रांतातून सलग २ वेळा (२०१२ व २०१६) अमेरिकेच्या प्रतिनिधीगृहाच्या सदस्य म्हणून निवडून आलेल्या आहेत.
- तुलसी **हवाई राज्यातून एकूण ४ वेळा जिंकून आल्या** असून, प्रत्येक वेळेला विक्रमी मतांनी त्या यशस्वी झाल्या आहेत.
- **राजकारणात सक्रिय होण्यापूर्वी त्या सैन्यात होत्या.** सैन्याकडून त्या १२ महिने इराकमध्ये तैनात होत्या.

व्हेनेझुएलामधील राजकीय व आर्थिक अस्थिरता

- दक्षिण अमेरिकेतील बोलिव्हियन गणराज्य **व्हेनेझुएला राजकीय आणि आर्थिक अस्थिरतेच्या गर्तेत** गेला आहे.
- एकीकडे **अध्यक्ष निकोलस मादुरो** यांच्याविरुद्ध जनआंदोलन होत असून, विरोधी नेते **जुआन गुएडो** यांनी स्वतःला 'हंगामी अध्यक्ष' घोषित केले आहे.
- तर दुसरीकडे व्हेनेझुएलात सत्ताबदल झाला नाही, तर तेथे लष्करी कारवाई करण्याची धमकी अमेरिकेचे अध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांनी दिली आहे.
- युरोपीय महासंघाच्या १९ देशांनी स्वतंत्र, निष्पक्ष आणि लोकशाही मार्गाने

अध्यक्षीय निवडणुकीचे आवाहन करत गुएडो यांना समर्थन देणाऱ्या संयुक्त घोषणेवर स्वाक्षरी केली होती.

- तसेच १४ सदस्यीय लीमा गटाच्या समुहाने कॅनडामधील ओटावा शहरातील एका बैठकीनंतर १७ सूत्री घोषणापत्र प्रसिद्ध केले असून, यानुसार १४ पैकी ११ देशांनी व्हेनेझुएलामध्ये तत्काळ सत्तांतराचे आवाहन केले होते.
- मादुरो यांनी नव्याने निवडणूक घेण्यास नकार दिल्याने युरोपीय महासंघाचे १९ सदस्य देश तसेच लीमा गटाचे ११ दक्षिण अमेरिकन देश यांनी **जुआन गुएडो यांना देशाचे हंगामी अध्यक्ष म्हणून मान्यता** दिली आहे.
- यामुळे व्हेनेझुएलाचे अध्यक्ष असलेले **निकोलस मादुरो यांच्यावर राजीनाम्यासाठी दबाव** वाढत आहे.

पार्श्वभूमी

- व्हेनेझुएलाचे माजी अध्यक्ष **हुगो चावेझ** यांच्या मृत्यूनंतर त्यांचे निकटवर्ती व उपराष्ट्राध्यक्ष **निकोलस मादुरो यांच्या हाती एप्रिल २०१३मध्ये सत्ता** आली.
- तेव्हापासून आजपर्यंत ते सत्तेवर आहेत. चावेझ यांच्या कारकीर्दीत ते व्हेनेझुएलाचे परराष्ट्र मंत्री व उपाध्यक्ष होते.
- २०१८मध्ये झालेल्या अध्यक्षीय निवडणुकीत ६७ टक्के मतांसह मादुरो यांनी विजय मिळविला होता. जानेवारी २०१९मध्ये **२०१९ ते २०२५ या काळाकरता त्यांनी व्हेनेझुएलाचे अध्यक्ष** म्हणून शपथ घेतली होती.
- निकोलस मादुरो यांचा हा अध्यक्षपदाचा दुसरा कार्यकाळ असून, **निवडणुकीत मतांमध्ये फेरफार केल्याचा आरोप** त्यांच्यावर आहे. त्यामुळे मादुरो यांच्याविरोधात देशात निदर्शने होत असून, यामुळे व्हेनेझुएलामध्ये तणाव वाढला आहे.
- या पार्श्वभूमीवर २३ जानेवारी रोजी विरोधी पक्षनेते जुआन गुएडो यांनी मादुरो

यांना थेट आव्हान देत स्वतःला हंगामी अध्यक्ष घोषित केले होते.

- देशाच्या घटनेच्या कलम २ अंतर्गत राष्ट्रीय संसदेच्या नेत्याला तात्पुरत्या स्वरूपात सत्ता हातात घेत निवडणुकीची घोषणा करण्याचा अधिकार असल्याचा युक्तिवाद गुएडो यांनी केला आहे.
- गुएडो यांना अमेरिका तसेच दक्षिण अमेरिकन देशांनी अध्यक्ष म्हणून मान्यता दिली आहे. युरोपीय देश देखील गुएडो यांच्या समर्थनार्थ सरसावले आहेत. तर रशिया आणि चीनने निकोलस मादुरो यांची पाठराखण केली आहे.

व्हेनेझुएला

- व्हेनेझुएला हा दक्षिण अमेरिका खंडाच्या उत्तर भागातील एक देश आहे. याची राजधानी काराकास आहे. या देशाचे चलन बोलीवर आहे.
- व्हेनेझुएलाला ५ जुलै १८११ रोजी स्पेनकडून स्वातंत्र्य मिळाले तर १३ जानेवारी १८३० रोजी तो ग्रान कोलंबियाकडून स्वतंत्र झाला. त्याच्या स्वातंत्र्याला २९ मार्च १८४५ रोजी मान्यता देण्यात आली.
- दीर्घकाळापासून व्हेनेझुएला आर्थिक संकटाला तोंड देत असून महागाई तसेच औषधांच्या कमतरतेमुळे मोठ्या संख्येने लोक देशातून पलायन करत आहेत.

सिआमीज फायटिंग फिश: थायलंडचा राष्ट्रीय जलचर प्राणी

- थायलंड देशाने 'सिआमीज फायटिंग फिश' या माशाला देशाचा राष्ट्रीय जलचर प्राणी म्हणून मान्यता दिली आहे.
- या माशाचे शास्त्रीय नाव बेट्टा स्प्लेन्डेन्स (Betta splendens) असून, हा मासा बेट्टा या नावाने ओळखला जातो.
- हा मासा सांस्कृतिक आणि ऐतिहासिकदृष्ट्या थायलंडसाठी महत्वाचा आहे.

तसेच थायलंडच्या अर्थव्यवस्थेसाठी हा एक महत्त्वपूर्ण प्राणी आहे.

- हा मासा **मत्स्यालय व्यापारातील अतिशय लोकप्रिय मासा** असून, थायलंडमधील चाओ फ्राया नदीमध्ये तो मोठ्या प्रमाणात आढळतो.
- २०१३मध्ये थायलंडच्या सांस्कृतिक मंत्रालयाने या माशाला अखंड सांस्कृतिक वारसा म्हणून नोंदणीकृत केले आहे.
- राष्ट्रीय जलचर प्राण्याचा दर्जा सिआमीज फायटिंग फिशच्या संवर्धन प्रयत्नांना आणि व्यावसायिक प्रजननास प्रोत्साहन देण्यासाठी फायदेशीर ठरणार आहे.

माळढोक पक्षी सीओपी-१३चा शुभंकर

- माळढोक (ग्रेट इंडियन बस्टर्ड) पक्ष्याला संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या स्थलांतरित पक्ष्यांच्या प्रजातींच्या संवर्धनासाठीच्या सीओपी-१३चा (कॉन्फरन्स ऑफ पार्टिज) शुभंकर म्हणून निवण्यात आले आहे.
- पुढच्या वर्षी गुजरातमध्ये या परिषदेचे आयोजन केले जाईल. केंद्रीय पर्यावरण, वन आणि हवामान बदल मंत्री हर्षवर्धन यांनी याबाबत घोषणा केली.
- माळढोक पक्ष्याला या कार्यक्रमासाठी 'गिबी' असे नाव देण्यात आले आहे.

जंगली प्राण्यांच्या स्थलांतर करणाऱ्या प्रजातींच्या संवर्धनासाठी परिषद

- सीएमएस: कन्वेंशन ऑन द कन्झर्वेशन ऑफ मायग्रेटरी स्पिशीज ऑफ वाइल्ड ॲनिमल्स
- सीएमएस संयुक्त राष्ट्र पर्यावरण कार्यक्रमांतर्गत एक आंतरराष्ट्रीय संधि आहे. तिला बॉन कन्वेंशन म्हणूनही ओळखले जाते.

- भूचर, जलचर आणि उडणाऱ्या स्थलांतरीत प्राण्यांचे संवर्धन करणे हा सीएमएसचा उद्देश आहे.
- या परिषदेमुळे स्थलांतरित वन्यजीवन आणि त्यांच्या नैसर्गिक अधिवासावरील चर्चासाठी एक जागतिक मंच उपलब्ध झाला आहे.
- १९७९मध्ये जर्मनीच्या बॉन शहरात या संधिवर हस्ताक्षर करण्यात आले होते. १९८३ मध्ये ही संधि लागू झाली.
- या संधिमध्ये आफ्रिका, मध्य व दक्षिण अमेरिका, आशिया, युरोप तसेच ओशनियातील १२० हितधारक (भागधारक) समाविष्ट आहेत.

माळढोक पक्षी

- हा भारतात आणि भारताला लागून असलेल्या पाकिस्तानमधील कोरड्या प्रांतांमध्ये आढळणारा अत्यंत दुर्मिळ पक्षी आहे. याला ग्रेट इंडियन बस्टर्ड असेही म्हणतात. विदर्भात या पक्ष्याला 'हुम' म्हणतात.
- मोठे, उभे शरीर, उंच पाय यामुळे हा पक्षी शहामृगासारखा दिसतो. उडणाऱ्या पक्ष्यांमधील सर्वात जड पक्ष्यांपैकी हा एक आहे.
- भारतातील कोरड्या माळरानांवर एकेकाळी सहज दिसणाऱ्या ह्या पक्ष्यांची संख्या २०११मध्ये केवळ २५० इतकी असल्याचा अंदाज करण्यात आला होता. २०१८मध्ये ही संख्या १५० आली.
- शिकार आणि अधिवासाचा न्हास यामुळे ही प्रजाती अतिशय संकटग्रस्त स्थितीत आहे. हा पक्षी १९७२च्या वन्यजीव संरक्षण अधिनियमअन्वये संकटग्रस्त म्हणून जाहीर करण्यात आला आहे.

- माळढोक पक्षी भारतात फक्त आंध्र प्रदेश, कर्नाटक, गुजरात, मध्यप्रदेश, महाराष्ट्र व राजस्थान या राज्यांत आढळतो.
- महाराष्ट्रात हा पक्षी साधारणपणे दुष्काळी जिल्ह्यांमध्ये म्हणजे अहमदनगर, नागपूर व बीड जिल्ह्यात तसेच सोलापूर जिल्ह्यात आढळतो.
- सोलापूरजवळ नान्नज अभयारण्य येथे या पक्ष्यासाठी अभयारण्य स्थापन करण्यात आले आहे.
- महाराष्ट्रात केवळ काही मोजके माळढोक शिल्लक राहिले असल्यामुळे त्यांच्या संवर्धनाचे प्रयत्न सुरू आहेत, यांमध्ये पक्ष्यांना रेडिओ कॉलर लावण्याचा समावेश आहे.
- डॉ.प्रमोद पाटील हे बॉम्बे नॅचरल हिस्ट्री सोसायटी बरोबर काम करणारे पर्यावरण संरक्षण तज्ज्ञ माळढोक संवर्धनासाठी विशेष प्रयत्न करत आहेत.
- टीप: माळढोक हा भारतातील राजस्थान राज्याचा राज्य पक्षी आहे.

मॅसेडोनिया नाटो संघटनेमध्ये सामील

- युरोपियन देश मॅसेडोनियाने नाटो संघटनेमध्ये सामील होण्यासाठीच्या करारावर स्वाक्षरी केली आहे. यासह मॅसेडोनिया नाटोचा ३०वा सदस्य बनला आहे.
- मॅसेडोनिया देशाच्या नावावरून ग्रीस आणि या देशामध्ये सुरू असलेला वाद मॅसेडोनियाच्या नाटो सदस्य बनण्याच्या मार्गात अडथळा ठरत होता.
- ग्रीस नाटोचा सदस्य आहे, परंतु मॅसेडोनिया या नावास ग्रीसमध्ये असलेल्या तीव्र विरोधामुळे मॅसेडोनियाचा या दोन्ही संघटनांमधील प्रवेश अडकून पडला

होता.

- परंतु मॅसेडोनिया या देशाचे नाव बदलून ते उत्तर मॅसेडोनिया प्रजासत्ताक (रिपब्लिक ऑफ नॉर्थ मॅसेडोनिया) असे करण्याबाबत ग्रीस व मॅसेडोनिया यांच्यात करार झाला.

मॅसेडोनिया

- मॅसेडोनिया प्रजासत्ताक दक्षिण-पूर्व युरोपमध्ये स्थित देश आहे. स्कोप्ये ही या देशाची राजधानी आहे. तर मॅसेडोनियन दीनार हे या देशाचे चलन आहे.
- मॅसेडोनिया हे नाव ग्रीसच्या उत्तर प्रांताचे नाव होते. १९९१साली युगोस्लाव्हियातून फुटून निघालेल्या नव्या देशाने हेच नाव घेतल्याने ग्रीक लोक संतप्त झाले.
- भविष्यात हा देश त्याच नावाच्या आपल्या प्रांतावर व ग्रीक संस्कृतीवर हक्क सांगेल, असा ग्रीकवासियांचा आक्षेप होता. त्यामुळे या शेजारी देशाचे संबंध ताणलेले होते.
- परंतु आता मॅसेडोनियाचे नामांतर उत्तर मॅसेडोनिया प्रजासत्ताक केल्यामुळे या दोन देशांमध्ये सुमारे २७ वर्षांनंतर पहिल्यांदाच शांतता प्रस्थापित झाली आहे.
- यापूर्वी मॅसेडोनिया हा देश फॉर्मर युगोस्लाव रिपब्लिक ऑफ मॅसेडोनिया (एफवायआरओएम) नावाने ओळखला जातो.

रशियाचा आक्षेप

- मॅसेडोनियाने नाटो संघटनेचे सदस्यत्व घेण्यावर रशियाने आक्षेप घेतला आहे.
- मॅसेडोनिया आणि माँटेनिग्रो देशांना नाटोचे सदस्यत्व घेण्यास भाग पडून नाटो

बाल्कन प्रदेशाला अस्थिर करण्याचा प्रयत्न करत असल्याचा आरोप रशियाने केला आहे.

- नाटोचे सदस्यत्व परस्पर संरक्षणाची हमी देते, तसेच संभाव्य आक्रमणांविरुद्ध संरक्षणही प्रदान करते.
- रशिया बाल्कनला आपला प्रभाव असलेला प्रदेश मानतो आणि नाटो किंवा अमेरिका व युरोपियन युनियनच्या अन्य कोणत्याही संघटनेने बाल्कन देशांसोबत संबंध प्रस्थापित करण्यास रशियाचा विरोध आहे.

नाटो (नॉर्थ अटलांटिक ट्रीटी ऑर्गनायझेशन)

- स्थापना: ४ एप्रिल १९४९
- मुख्यालय: ब्रुसेल्स, बेल्जियम
- ही जगातील २९ देशांचा सहभाग असलेली एक लष्करी संघटना आहे. नाटोची स्थापना ४ एप्रिल १९४९ रोजी १२ राष्ट्रांनी केली.
- २०१७मध्ये मोंटेनेग्रो हा देश नाटोमध्ये सहभागी होऊन नाटोची सदस्य संख्या २९ झाली आहे.
- शीतयुद्धाच्या काळात रशिया व त्याची अंकित राष्ट्रे यांविरुद्ध काही पाश्चात्य राष्ट्रांनी स्थापन केलेली ही एक संघटना आहे.
- उत्तर अटलांटिक प्रदेशातील राष्ट्रांमध्ये राजकीय स्वातंत्र्य, समान संस्कृती व आर्थिक स्थैर्य निर्माण करून सहकार्याच्या तत्वाचा प्रसार करणे व त्यासाठी आक्रमकांचा सामुदायिक प्रतिकार करणे व सभासद राष्ट्रांना संरक्षण देणे, या गोष्टी सर्व सदस्य राष्ट्रांवर बंधकारक आहेत.

- नाटोच्या सर्व सदस्य राष्ट्रांच्या सैन्याचा एकत्रित खर्च जगाच्या संरक्षण खर्चाच्या ७० टक्क्यांपेक्षा अधिक आहे.

आंतरराष्ट्रीय मजूर संघटनेच्या शताब्दी उत्सवाचे उद्घाटन

- भारतातील आंतरराष्ट्रीय मजूर संघटनेच्या शताब्दी उत्सवाचे उद्घाटन रोजगार व श्रम राज्यमंत्री संतोष कुमार गंगवार यांनी व्ही.व्ही. गिरि राष्ट्रीय श्रम संस्था (नोएडा) येथे केले.
- भारत आंतरराष्ट्रीय मजूर संघटनेचा संस्थापक सदस्य देश आहे. या संघटनेने संमत केलेल्या १८९ कारारांपैकी भारताने ४७ करार स्वीकारले असून, यात ८ मूळ कारारांचाही समावेश आहे.
- २०१९ हे आंतरराष्ट्रीय मजूर संघटनेच्या स्थापनेचे शताब्दी वर्ष आहे. त्यानिमित्त ही संघटना (खालील) ७ विविध उपक्रम राबवीत आहे.
 - The future of work initiative.
 - The end to poverty initiative.
 - The women at work initiative.
 - The green initiative.
 - The standards initiative.
 - The enterprises initiative.
 - The governance initiative.

आंतरराष्ट्रीय मजूर संघटना

- आयएलओ: इंटरनॅशनल लेबर ऑर्गनायझेशन
- स्थापना: २९ ऑक्टोबर १९१९
- मुख्यालय: जिनिव्हा (स्वित्झर्लंड)
- सदस्य: १८७ देश
- आंतरराष्ट्रीय मजूर संघटना ही **संयुक्त राष्ट्रसंघाची एक विशेष संस्था** आहे. ही संस्था जगातील मजूर वर्गाच्या समस्या सोडवण्याचा प्रयत्न करते.
- या संघटनेच्या प्रत्येक सदस्य-देशाचे या संघटनेवर त्रिपक्ष (सरकार, मालकसंघटना व कामगार संघटना) प्रतिनिधित्व असते.
- या संघटनेला तिच्या कार्यसाठी **१९६९ साली शांततेच्या नोबेल पुरस्काराने गौरविण्यात आले** आहे.

या संघटनेची प्रमुख उद्दिष्टे

- सामाजिक न्याय व जागतिक शाश्वत शांतता प्रस्थापित करणे.
- आंतरराष्ट्रीय कायदा व त्याची कार्यवाही यांसाठी एक आचारसंहिता तयार करणे.
- आंतरराष्ट्रीय श्रम-प्रमाणे तयार करून ती करार व शिफारशी यांच्या स्वरूपात मांडणे व त्यांवरून आंतरराष्ट्रीय श्रमविषयक आचारसंहिता बनविणे.
- जगातील कामगारांच्या परिस्थितीत सुधारणा करून त्यांचे जीवनमान उंचावण्याचा प्रयत्न करीत राहणे.

- रोजगार व श्रम राज्यमंत्री व्ही.व्ही. संतोष कुमार गंगवार यांनी गिरी यांनी राष्ट्रीय श्रम संस्था (नोएडा) येथे भारतातील आंतरराष्ट्रीय श्रम संघटनेच्या शताब्दी उत्सवाचे उद्घाटन केले.
- भारत आंतरराष्ट्रीय श्रम संघटनेच्या संस्थापक सदस्यांपैकी एक आहे. आंतरराष्ट्रीय श्रम संघटनेच्या १८९ करारांपैकी ४७ करारांना भारताने मान्यता दिली होती.

आंतरराष्ट्रीय श्रम संघटना

- आयएलओ: इंटरनॅशनल लेबर ऑर्गनायझेशन
- स्थापना: २९ ऑक्टोबर १९१९
- मुख्यालय: जिनिव्हा (स्वित्झर्लंड)
- सदस्य देश: १८७
- आंतरराष्ट्रीय श्रम संघटना ही संयुक्त राष्ट्रसंघाची एक विशेष संस्था आहे. ही संस्था जगातील मजूर वर्गाच्या समस्या सोडवण्याचा प्रयत्न करते.
- ही संस्था आंतरराष्ट्रीय श्रम मानके निश्चित करते व कामगारांची सामाजिक सुरक्षा निश्चित करण्यासाठी कार्य करते.
- शांततेचा प्रसार, कामगारांना काम व न्याय मिळवून देणे तसेच विकसनशील राष्ट्रांना तांत्रिक सहाय्य प्रदान करणे, यामधील योगदानाबद्दल १९६९मध्ये या संस्थेला नोबेल शांतता पुरस्कार प्रदान करण्यात आला आहे.

अबू धाबी येथील न्यायालयांमध्ये हिंदीला अधिकृत भाषेचा दर्जा

- संयुक्त अरब अमीरातमधील (युएई) अबू धाबी येथील न्यायालयांमध्ये हिंदी या भाषेला तिसऱ्या क्रमांकाची अधिकृत भाषा म्हणून समाविष्ट करण्यात आले आहे.
- यापूर्वी, अबू धाबीच्या न्यायालयात अरबी व इंग्रजी या दोनच अधिकृत भाषा होत्या.
- न्यायाची व्याप्ती वाढविणे, हा हिंदी भाषेस न्यायालयाच्या अधिकृत भाषेमध्ये समाविष्ट करण्याचा हेतू आहे.
- हिंदी भाषेस अधिकृत भाषा म्हणून सामील करण्याचा हेतू हिंदी बोलणाऱ्या लोकांना न्यायिक प्रक्रियेमध्ये मदत करणे, असा आहे.
- यामुळे न्याय मिळविण्यासाठी भाषेची समस्या उद्भवणार नाही. तसेच यामुळे न्यायिक प्रक्रियेत पारदर्शकता येईल.
- युएईची अंदाजे लोकसंख्या ९ दशलक्ष आहे, ज्यापैकी दोन तृतीयांश लोकसंख्या परदेशी स्थलांतरित आहेत.
- यामध्ये, भारतीय समुदायाची लोकसंख्या अंदाजे २.६ दशलक्ष आहे, जी युएईच्या एकूण लोकसंख्येच्या अंदाजे ३० टक्के आहे. भारतीय समुदाय हा युएईमध्ये सर्वात मोठा परदेशी समुदाय आहे.

नासाचे मंगळावरील अपॉर्च्युनिटी मिशन समाप्त

- अमेरिकन अंतराळ संस्था नॅशनल अॅरोनॉटिक्स अँड स्पेस अॅडमिनिस्ट्रेशन

(नासा)ने मंगळ ग्रहावरील अपॉर्च्युनिटी मिशन समाप्त झाल्याचे जाहीर केले आहे.

- मंगळ ग्रहावरील करत असलेल्या 'अपॉर्च्युनिटी रोव्हर' या अंतराळयानाशी नासाचा संपर्क गेल्या काही दिवसांपासून तुटला होता.
- यानंतर नासाच्या अनेक प्रयत्नानंतरही या यानाशी पुन्हा संपर्क होऊ न शकल्यामुळे ही मोहीम समाप्त करत असल्याची घोषणा नासाने केली आहे.
- हे रोव्हर सौरऊर्जेवर चालते. त्यात सूर्यप्रकाशापासून ऊर्जा तयार करून बॅटच्या चार्ज करून घेण्याची व्यवस्था होती.
- जून २०१८मध्ये मंगळावर आलेल्या प्रचंड धुळीच्या वादळामुळे सर्व आकाश धुळीने व्यापले. परिणामी रोव्हरच्या सोलर पॅनल्सपर्यंत सूर्यप्रकाश पोहोचणे अशक्य झाले. त्यामुळे निद्रावस्थेत गेलेल्या या यानाशी नासाचा संपर्क तुटला होता.
- मंगळाच्या दक्षिण गोलार्धात आता हिवाळा सुरू होईल, तेव्हा कमी तापमान आणि कमी सूर्यप्रकाशात हे यान पुन्हा सुरू होण्याची शक्यात फारच कमी आहे.
- अपॉर्च्युनिटी रोव्हर हे यान गेली १५ वर्षे मंगळावर संशोधन करत आहे. या यानाशी १० जून रोजी शेवटचा संपर्क झाला होता.

मिशनबद्दल

- अपॉर्च्युनिटी ही मंगळ ग्रहावरील मोहिमेतील दुसरी मोहीम होती. हे यान जानेवारी २००४मध्ये मंगळ ग्रहावर उतरले होते.
- अपॉर्च्युनिटी मंगळ ग्रहावर उतरण्याच्या ९० दिवस आधी त्याचेच जुळे यान **स्पिरिट** मंगळ ग्रहावर उतरले होते.
- स्पिरिट मंगळावरील गुसेव क्रेटर येथे उतरले होते, तर अपॉर्च्युनिटी त्याच्या विरुद्ध बाजूला मेरीडियेनी प्लेनम येथे उतरले होते.

- नासाने या दोन रोव्हरला फक्त ९० दिवसांच्या कार्यासाठी पाठवले होते. परंतु या दोन्ही यानांचा कार्यकाळ बराच मोठा ठरला.
- **मे २०११मध्ये स्पिरिट मिशन संपले.** स्पिरिट रोव्हरने मंगळ ग्रहाच्या पृष्ठभागावर ८ किमी प्रवास केला.
- अपॉर्च्युनिटी रोव्हरशी नासाचा शेवटचा संपर्क जून २०१८मध्ये झाला होता. या यानाने मंगळ ग्रहाच्या पृष्ठभागावर ४५ किमी प्रवास केला.

अमेरिकेमध्ये ट्रम्प यांनी लागू केली आणीबाणी

- अमेरिका-मेक्सिकोच्या सीमेवर भिंत उभारण्यासाठी निधी मिळण्याचा मार्ग मोकळा व्हावा, यासाठी अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांनी देशात आणीबाणी लागू केली आहे.
- या आणीबाणीतून अमेरिकेतील विकासकामे आणि इतर प्रकल्प थांबवून ८ अब्ज अमेरिकन डॉलर उभारले जातील, ज्याचा वापर ही भिंत उभारण्यासाठी केला जाणार आहे.
- निवडणुकीत मेक्सिकोच्या सीमेवर भिंत बांधण्याचं आश्वासन ट्रंप यांनी दिले होते. पण त्यासाठी त्यांना निधी मिळू शकलेला नाही.
- परंतु, संसदेतील विरोधी डेमॉक्रॅटिक पक्षासह सत्ताधारी रिपब्लिकन पक्षानेसुद्धा त्यास विरोध केल्याने ट्रम्प यांनी काही दिवसांपूर्वीच शटडाऊन लागू केला होता.
- **शटडाऊननंतरही विरोधकांना तयार करण्यास अपयशी** ठरल्यानंतर आता ट्रम्प यांनी आणीबाणी लागू केली.
- डेमॉक्रॅटिक पक्षाच्या वरिष्ठ नेत्यांनी हा **सत्तेचा गैरवापर** असून, कायदाविरोधी कृती असल्याची टीका केली आहे.

शटडाऊन टाळण्यासाठी तडजोड

- अमेरिका-मेक्सिको सीमेवर एकूण ३२२ किमी लांब अशी अत्याधुनिक भिंत बांधण्यासाठी ट्रंप यांना सुमारे ५.७ अब्ज डॉलर इतका निधी हवा आहे.
- यासाठी सादर केलेले विधेयक अमेरिकेच्या संसदेने फेटाळून लावले होते आणि त्यामुळे अमेरिकेमध्ये ३५ दिवसांचे शटडाऊन लागू झाले होते.
- सध्या जो तडजोडीचा कायदा झाला आहे त्यात ९० किमीच्या सीमा सुरक्षेसाठी १.३ अब्ज डॉलरचा निधी देण्यात आला आहे.
- यात ट्रंप यांनी आश्वासन दिलेल्या भिंतीसाठीच्या संपूर्ण निधीचा समावेश नाही. तरीही शटडाऊन टाळण्यासाठी ते या सीमासुरक्षा विधेयकावर सही करणार आहेत.
- परंतु काँग्रेसला फाटा देऊन लष्करी निधी भिंत उभारण्यासाठी वापरता यावा यासाठी त्यांनी आणीबाणी लागू करण्याचा निर्णय घेतला आहे.

अमेरिकेत आणीबाणीने काय होणार?

- अमेरिकेत परकीय किंवा देशांतर्गत संकट निर्माण झाल्यास राष्ट्राध्यक्षांना आणीबाणी जाहीर करण्याचा अधिकार आहे.
- यापूर्वीच्या राष्ट्राध्यक्षांनी परकीय हल्ले, मानवाधिकार उल्लंघन करणाऱ्या देशांचा निधी रोखण्यासाठी, देशांतर्गत सुरक्षा आणि दहशतवादाच्या कारणांवरून आणीबाणीची घोषणा केली होती.
- सद्यस्थितीला अमेरिका आणि मेक्सिकोच्या सीमेवरून देशात घुसखोर शरणार्थींची संख्या वाढत असल्याने आपत्ती निर्माण झाली आहे, अस कारण देत ट्रम्प यांनी आणीबाणीची घोषणा केली आहे.
- पण अमेरिकेच्या दक्षिण सीमेवरील ही स्थिती आणीबाणी जाहीर करण्यासाठी पुरेशी आहे का, याबद्दल तज्ञांना शंका आहे.

- अमेरिकेत आणीबाणी लागू केल्यानंतर **राष्ट्राध्यक्षांना विशेषाधिकार** प्राप्त होतात. या परिस्थितीत **कुठलाही निर्णय घेण्यासाठी त्यांना संसदेच्या मंजूरीची किंवा पारंपारिक प्रक्रियेची गरज नाही.**
- अशात **ट्रम्प लष्करी आणि आपत्ती व्यवस्थापनाचा निधी आणि विविध स्वरूपाची विकासकामे थांबवून भिंत उभारण्यासाठी पैसे गोळा करू शकणार आहेत.**
- अमेरिकन काँग्रेस संयुक्त प्रस्ताव मंजूर करून आणीबाणी संपुष्टात आणू शकते, परंतु ते सध्या अतिशय कठीण कार्य आहे.

अर्जेटिनाची आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडीच्या करारावर स्वाक्षरी

- **अर्जेटिनाचे राष्ट्रपती मौरिशियो मॅक्री** यांच्या भारत दौऱ्यादरम्यान (१८ फेब्रुवारी) अर्जेटिनाने **आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडीच्या फ्रेमवर्क करारावर स्वाक्षरी केली.**
- अर्जेटिनाच्या वतीने अर्जेटीनाचे परराष्ट्र मंत्री जॉर्ज फौरी यांनी आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडीचे महानिरीक्षक उपेंद्र त्रिपाठी यांच्या उपस्थितीत स्वाक्षरी केली.
- माराकेश (मोरोक्को) येथे झालेल्या कोप-२२ परिषदेत १५ नोव्हेंबर २०१६ रोजी आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडीचा करार स्वाक्षरीसाठी सर्व देशांसाठी खुला करण्यात आला होता.
- भारत, फ्रांस, ऑस्ट्रेलिया, युके, जपान इत्यादी देशांनंतर **या करारावर स्वाक्षरी करणारा अर्जेटिना ७२वा देश** ठरला आहे.

आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडी

- **International Solar Alliance (ISA)**
- आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडीची **सुरुवात भारताच्या पुढाकाराने पॅरिस येथे**

आयोजित संयुक्त राष्ट्रांच्या वातावरणीय बदल या विषयावरच्या परिषदेदरम्यान (कोप-२१) नोव्हेंबर २०१५मध्ये करण्यात आली.

- भारताचे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी आणि फ्रान्सचे तत्कालीन राष्ट्राध्यक्ष फ्रान्सवा ओलांद यांच्या हस्ते या नव्या सौर-ऊर्जा संघटनेचे उद्घाटन झाले होते.
- आयएसएचा फ्रेमवर्क करार डिसेंबर २०१७मध्ये लागू करण्यात आला होता तर **११ मार्च २०१८ रोजी आयएसएचा स्थापना दिवस** साजरा करण्यात आला होता.
- आयएसएचे **मुख्यालय गुरुग्राम, हरियाणा** येथे राष्ट्रीय सौर उर्जा संस्थेमध्ये स्थित आहे. भारतात मुख्यालय असलेली ही पहिली आंतरराष्ट्रीय संस्था आहे.
- ज्या देशांना ऊर्जेसाठी सौरशक्तीवर निर्भर राहण्याजोगी नैसर्गिक अनुकूलता आहे अशा कर्कवृत्त आणि मकरवृत्ताच्या दरम्यानच्या सौर ऊर्जेच्या दृष्टीने समृद्ध सुमारे **१२१ संभाव्य सदस्य-राष्ट्रांची ही संघटना** आहे.
- या देशांना सूर्याच्या पर्यायी ऊर्जेचा शाश्वत विकासासाठी उपयोग करण्यासाठी प्रोत्साहन देणे, हे आयएसएचे मुख्य उद्दिष्ट आहे.
- **२०३० पर्यंत १ टेरावॅट वीजनिर्मिती** सौर-स्रोतातून करण्याचे मोठे महत्त्वाकांक्षी उद्दिष्ट या संघटनेसमोर आहे.
- याशिवाय एकत्रित प्रयत्नांद्वारे सौर उर्जेच्या उत्पादनासाठी लागणारी उपकरणे आणि तंत्रज्ञानाचा खर्च कमी करणे, हेदेखील आयएसएचे उद्दिष्ट आहे.
- मोठ्या प्रमाणावर सौर ऊर्जा निर्मितीसाठी २०३०पर्यंत या क्षेत्रात १,००० अब्ज डॉलर्सची गुंतवणूक करण्यासाठी आयएसए प्रयत्नशील आहे.
- आयएसएच्या माध्यमातून सदस्य देशांत सामूहिक संशोधन, माहिती व तंत्रज्ञान देवाणघेवाण, सौरऊर्जा क्षमता विकसित करणे आणि जागतिक सौर ऊर्जेचे जाळे निर्माण करणे इत्यादीसाठी पुढाकार घेतला जाणार आहे.
- जगातील इतर नूतनीकरणक्षम ऊर्जा क्षेत्रात काम करणाऱ्या संस्थांचे सहकार्य

घेत आयएसए काम करणार आहे. यामध्ये आंतरराष्ट्रीय नूतनीकरणक्षम ऊर्जा संस्था (IRENA), संयुक्त राष्ट्रांशी संलग्न संस्था इत्यादींचा समावेश आहे.

सौदी अरेबियाची आयएसएच्या फ्रेमवर्क करारावर स्वाक्षरी

- सौदी अरेबियाचे युवराज मोहम्मद बिन सलमान यांच्या भारत दौऱ्यादरम्यान सौदी अरेबियाने आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडीच्या फ्रेमवर्क करारावर स्वाक्षरी केली.
- माराकेश (मोरोक्को) येथे झालेल्या कोप-२२ परिषदेत १५ नोव्हेंबर २०१६ रोजी आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडीचा करार स्वाक्षरीसाठी सर्व देशांसाठी खुला करण्यात आला होता.
- भारत, फ्रांस, ऑस्ट्रेलिया, युके, जपान, अर्जेन्टिना इत्यादी देशांनंतर या करारावर स्वाक्षरी करणारा सौदी अरेबिया ७३वा देश ठरला आहे.

आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडी

- **International Solar Alliance (ISA)**
- आंतरराष्ट्रीय सौर आघाडीची सुरुवात भारताच्या पुढाकाराने पॅरिस येथे आयोजित संयुक्त राष्ट्रांच्या वातावरणीय बदल या विषयावरच्या परिषदेदरम्यान (कोप-२१) नोव्हेंबर २०१५मध्ये करण्यात आली.
- भारताचे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी आणि फ्रान्सचे तत्कालीन राष्ट्राध्यक्ष **फ्रान्सवा ओलांद** यांच्या हस्ते या नव्या सौर-ऊर्जा संघटनेचे उद्घाटन झाले होते.
- आयएसएचा फ्रेमवर्क करार डिसेंबर २०१७मध्ये लागू करण्यात आला होता तर ११ मार्च २०१८ रोजी आयएसएचा स्थापना दिवस साजरा करण्यात आला होता.
- आयएसएचे मुख्यालय गुरुग्राम, हरियाणा येथे राष्ट्रीय सौर उर्जा संस्थेमध्ये स्थित

आहे. भारतात मुख्यालय असलेली ही पहिली आंतरराष्ट्रीय संस्था आहे.

- ज्या देशांना ऊर्जेसाठी सौरशक्तीवर निर्भर राहण्याजोगी नैसर्गिक अनुकूलता आहे अशा कर्कवृत्त आणि मकरवृत्ताच्या दरम्यानच्या **सौर ऊर्जेच्या दृष्टीने समृद्ध सुमारे १२१ संभाव्य सदस्य-राष्ट्रांची ही संघटना** आहे.
- या देशांना **सूर्याच्या पर्यायी ऊर्जेचा शाश्वत विकासासाठी** उपयोग करण्यासाठी प्रोत्साहन देणे, हे आयएसएचे मुख्य उद्दिष्ट आहे.
- २०३० पर्यंत १ टेरावॅट वीजनिर्मिती सौर-स्रोतातून करण्याचे मोठे महत्त्वाकांक्षी उद्दिष्ट या संघटनेसमोर आहे.
- याशिवाय एकत्रित प्रयत्नांद्वारे सौर ऊर्जेच्या उत्पादनासाठी लागणारी उपकरणे आणि तंत्रज्ञानाचा खर्च कमी करणे, हेदेखील आयएसएचे उद्दिष्ट आहे.
- मोठ्या प्रमाणावर सौर ऊर्जा निर्मितीसाठी **२०३०पर्यंत या क्षेत्रात १,००० अब्ज डॉलर्सची गुंतवणूक** करण्यासाठी आयएसए प्रयत्नशील आहे.
- आयएसएच्या माध्यमातून सदस्य देशांत सामूहिक संशोधन, माहिती व तंत्रज्ञान देवाणघेवाण, सौरऊर्जा क्षमता विकसित करणे आणि जागतिक सौर ऊर्जेचे जाळे निर्माण करणे इत्यादीसाठी पुढाकार घेतला जाणार आहे.
- जगातील इतर नूतनीकरणक्षम ऊर्जा क्षेत्रात काम करणाऱ्या संस्थांचे सहकार्य घेत आयएसए काम करणार आहे. यामध्ये आंतरराष्ट्रीय नूतनीकरणक्षम ऊर्जा संस्था (IRENA), संयुक्त राष्ट्रांशी संलग्न संस्था इत्यादींचा समावेश आहे.

श्रीलंकेच्या विद्यार्थ्यांना महात्मा गांधी शिष्यवृत्ती

- श्रीलंकेच्या १५० विद्यार्थ्यांना भारतात अभ्यासासाठी प्रतिष्ठित महात्मा गांधी शिष्यवृत्ती प्रदान करण्यात आली आहे.

- श्रीलंकेचे शिक्षण मंत्री अकीला विराज कारयावासम आणि भारतीय उच्चायुक्त या तरनजीत सिंह संधू यांनी कोलंबो येथे ही शिष्यवृत्ती प्रदान केली.
- महात्मा गांधी शिष्यवृत्ती ही गुणवत्ता आधारित शिष्यवृत्ती २००६-०७मध्ये सुरू करण्यात आली असून, भारतीय उच्चायुक्त श्रीलंकेच्या शिक्षण मंत्रालयाने सहकार्याने दरवर्षी प्रदान केली जाते.
- या शिष्यवृत्तीअंतर्गत विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षणासाठी २ वर्षांसाठी आर्थिक सहाय्य दिले जाते.
- याअंतर्गत भारताच्या उच्चायुक्ताद्वारे प्रत्येक विद्यार्थ्याला दरमहा २००० ते २५०० रुपये शिष्यवृत्ती प्रदान केली जाते. २००६पासून ११०० श्रीलंकन विद्यार्थ्यांनी या शिष्यवृत्तीचा फायदा घेतला आहे.
- श्रीलंकेतील शिक्षणास प्रोत्साहन देण्यासाठी भारत श्रीलंकेत २७ नवीन वर्गखोल्या उभारत आहे. श्रीलंकेच्या दक्षिणेकडील रूहुना विद्यापीठातील मोठे ऑडिटोरियम भारताने श्रीलंकेला दिले आहे.
- पोलोनास्वा व सरस्वती महाविद्यालय कॅंडीतील त्रिभाषीय शाळांच्या स्थापनेसाठीही भारत श्रीलंकेला सहाय्य प्रदान करीत आहे.

अमेरिका करणार मिलिटरी स्पेस फोर्सची निर्मिती

- अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांनी मिलिटरी स्पेस फोर्सच्या (अंतराळ लष्करी दल) निर्मितीसाठी मार्गदर्शक तत्त्वांवर स्वाक्षरी केली आहे.
- या मार्गदर्शक तत्त्वांनी पेंटागॉनला स्पेस फोर्सच्या स्थापनेसाठी निर्देश दिले आहेत. हे अमेरिकन लष्कराचा ६वा भाग असेल. (अमेरिकन लष्कराचे इतर भाग: भूसेना, नौदल, हवाई दल, मरीन आणि कोस्ट गार्ड.)
- मिलिटरी स्पेस फोर्सचा मुख्य उद्देश अंतराळामध्ये अमेरिकेचे वर्चस्व कायम

राखणे आणि जतन करणे हा आहे.

- याअंतर्गत सैनिकांना अंतराळात पाठविण्याऐवजी ही लष्करी सेना राष्ट्रीय सुरक्षा, आणि आंतरराष्ट्रीय दळवळणासाठीच्या देशाच्या उपग्रहांचे रक्षण करण्याचे कार्य करेल.
- अंतराळ भविष्यातील एक नवीन युद्धक्षेत्र असू शकते आणि अमेरिका मिलिटरी स्पेस फोर्सद्वारे कोणत्याही युद्धासाठी तयार राहू इच्छिते.
- अंतराळातील धोक्यांपासून बचाव करणे आणि सैनिकांना अंतराळासाठी प्रशिक्षण देणे हे मिलिटरी स्पेस फोर्सचे कर्तव्य असेल.
- मिलिटरी स्पेस फोर्स प्रत्यक्षात आणण्यासाठी या प्रस्तावाला अमेरिकन काँग्रेसची मान्यता आवश्यक आहे.

एफएटीएफद्वारे पाकला ग्रे लिस्टमध्ये कायम ठेवण्याचा निर्णय

- दहशतवादी संघटनांना मिळणारी आर्थिक मदत रोखण्यास असमर्थ ठरल्यामुळे फायनान्शिअल ॲक्शन टास्क फोर्सने (एफएटीएफ) पाकिस्तानला 'ग्रे लिस्ट'मध्ये कायम ठेवण्याचा निर्णय घेतला आहे.
- दहशतवादी संघटनांना निधी पुरवणाऱ्या देशांवर नजर ठेवणाऱ्या या दहशतवादविरोधी आर्थिक कृती दलाने फेब्रुवारी २०१८मध्ये पाकिस्तानला 'ग्रे लिस्ट'मध्ये टाकले होते. त्यामुळे आंतरराष्ट्रीय स्तरावरून पाकिस्तानवर नजर ठेवली जात आहे.
- पाकिस्तानकडून दहशतवाद्यांची रसद रोखण्याच्या कृती आराखड्याची अंमलबजावणी केली जात नाही. त्यामुळे पाकिस्तानचे ग्रे लिस्टमधील स्थान कायम ठेवण्यात आले आहे

- पाकिस्तानला याआधी पैशांची अफरातफर केल्याच्या प्रकरणात वर्ष २०१२ ते २०१५ दरम्यान वॉच लिस्टमध्ये टाकण्यात आले होते.
- भारताने पाकिस्तानला 'ब्लॉक लिस्ट'मध्ये टाकण्याची मागणी केली होती, परंतु ती मान्य झाली नाही. तूर्त या ब्लॉकलिस्टमध्ये इराण आणि उत्तर कोरियाचा समावेश आहे.
- पाकिस्तानला ऑक्टोबर २०१९पर्यंत एफएटीएफच्या सदस्यांनी जारी केलेल्या मार्गदर्शक तत्वांचे पालन करावे लागेल, अन्यथा पाकिस्तानला ब्लॉकलिस्टमध्ये टाकले जाऊ शकते.

परिणाम

- ग्रे लिस्टमध्ये कायम ठेवण्यात आल्यामुळे आधीच कमकुवत असलेल्या पाकिस्तानच्या अर्थव्यवस्थेवर आणखी ताण वाढणार आहे.
- पाकिस्तानला जागतिक बँक, आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधी, एडीबी, युरोपियन युनियनसारख्या आंतरराष्ट्रीय संस्थांकडून कर्ज मिळणे कठीण होणार आहे.
- याशिवाय आंतरराष्ट्रीय पतमानांकन संस्थांद्वारे पाकिस्तानचे पतमानांकन कमी करण्यात येईल. त्यामुळे आंतरराष्ट्रीय बाजारातून पैसा उभा करणे पाकिस्तानला कठीण होईल.
- ग्रे लिस्टिंगमुळे पाकिस्तानातील गुंतवणूकदरांचा आत्मविश्वास कमी होईल आणि आयात आणि निर्यातीवर त्याचा परिणाम होईल. यामुळे पाकिस्तानच्या चालू खात्यातील तूटीमध्ये वाढ होईल.

फायनान्शियल ॲक्शन टास्क फोर्स (एफएटीएफ)

- ही मनी लॉडरिंगवरील एक आंतर-सरकारी संस्था आहे. तिची स्थापना

१९८९मध्ये झाली.

- त्याचे मुख्यालय फ्रांसची राजधानी पॅरिसमध्ये स्थित आहे. सध्या मार्शल बिलिंगस्ली एफएटीएफचे अध्यक्ष आहेत.
- मनी लॉडरिंगचा सामना करण्यासाठी धोरणे आखणे, हा एफएटीएफच्या स्थापनेचा प्रारंभिक उद्देश होता.
- २००१मध्ये त्याच्या अधिकार क्षेत्रामध्ये दहशतवादी फंडिंगचादेखील समावेश करण्यात आला.

चाबहारमधून भारतासाठी अफगाणिस्तानचा नवीन निर्यात मार्ग सुरु

- अफगाणिस्तानने चाबहार बंदरातून भारतासाठी एक नवीन निर्यात मार्ग सुरु केला आहे.
- याप्रसंगी अफगाणिस्तानने जरांज शहरातून २३ ट्रकमध्ये ५७ टन फळे, कपडे तसेच खनिज उत्पादने चाबहार बंदराकडे पाठविले. नंतर या वस्तू नवीन निर्यात मार्गाद्वारे भारतात पाठविण्यात येतील.
- चाबहार बंदर हे भारत, अफगाणिस्तान आणि इराण यांच्यातील चांगले संबंधांचे चिन्ह आहे. यामुळे ३ देशांच्या आर्थिक विकासालाही प्रोत्साहन मिळेल.
- चाबहार बंदरामुळे भारताचा अफगाणिस्तानाशी व्यापार सुलभ होईल. म्हणूनच या बंदराच्या विकासासाठी भारताने भरपूर गुंतवणूक केली आहे.

चाबहारचे महत्त्व

- इराणच्या आखातात होर्मुझच्या सामुद्रधुनीच्या तोंडावर वसलेले चाबहार बंदर

भारतासाठी व्यापारी तसेच सामरिकदृष्ट्याही उपयुक्त आहे.

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी मे २०१६मध्ये इराणला दिलेल्या भेटीत भारत, इराण आणि अफगाणिस्तानमध्ये संपर्क विकसित करण्यासाठी चाबहार बंदराच्या विकासाच्या करारावर स्वाक्षरी केली होती.
- भारताने गतवर्षी या बंदराच्या विकासासाठी ५०० दशलक्ष डॉलरची मदत जाहीर केली होती. त्यातून चाबहार बंदराचा विस्तार करण्यात येत आहे.
- चीनचा अरबी समुद्रामधील वाढता वावर पाहता भारतालाही येथे आपले स्थान निर्माण करण्याची गरज होती. चाबहार बंदरामुळे भारताला अरबी समुद्रक्षेत्रामध्ये भक्कम स्थान प्राप्त होईल.
- या बंदरामुळे भारत पाकिस्तानला टाळून अफगाणिस्तान आणि इराणशी थेट व्यापार करू शकतो. तसेच अफगाणिस्तानला कोणतीही मदत करताना पाकिस्तानचा येणारा अडथळा दूर होणार आहे.
- चाबहार जवळच पाकिस्तानच्या किनाऱ्यावरील ग्वादर हे बंदर चीन विकसित करत आहे. हे बंदर चाबहारपासून समुद्रमार्गे केवळ १०० नॉटिकल मैल अंतरावर आहे. त्यामुळे भारतासाठी चाबहार बंदर सामरिकदृष्ट्या महत्त्वाचे आहे.
- चाबहारला रस्ता व रेल्वेमार्गे अफगाणिस्तानला जोडण्याचा प्रस्ताव आहे. या प्रकल्पात अफगाणिस्तानही भारताचा भागीदार असणार आहे.
- चाबहार बंदराचा एक मोठा फायदा म्हणजे मध्यपूर्वेत आणि मध्य आशियाशी व्यापार करण्यासाठी भारताला नवा मार्ग उपलब्ध होणार आहे.
- त्याचप्रमाणे रशिया, युरोप, मध्य आशियातील उझबेकिस्तान, किरगिझिस्तान, ताजिकिस्तान अशा देशांपर्यंत भारत आता पोहोचू शकेल.

- चाबहार बंदरामुळे इंधनाचे आयातमूल्य कमी होऊन भारतामधील इंधनाचे दर कमी होण्याची शक्यता आहे. इंधनाप्रमाणे कोळसा, साखर व तांदुळाचा व्यापारही आता चाबहारमुळे सोपा होणार आहे.
- फेब्रुवारी २०१८मध्ये चाबहार बंदराच्या पहिल्या टप्प्यातील शाहीद बेहेशती बंदराचे संचालन करण्यासाठीच्या करार करण्यात आला होता.
- या करारांतर्गत इंडिया पोर्ट्स ग्लोबल लिमिटेड नावाची भारतीय कंपनी चाबहार बंदराचा अंतरिम प्रभार आपल्या हाती घेणार आहे.

प्रादेशिक

महाराष्ट्रात आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल सवर्णांच्या आरक्षणाला मंजूरी

- महाराष्ट्र सरकारने खुल्या प्रवर्गातील आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकांना सरकारी नोकरी व शैक्षणिक संस्थांमध्ये १० टक्के आरक्षण देण्यास मंजूरी दिली आहे.
- देवेंद्र फडणवीस यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडलेल्या मंत्रिमंडळाच्या बैठकीत हा निर्णय घेण्यात आला.
- या संदर्भात केलेल्या घटनादुरुस्तीस राष्ट्रपतींनी १२ जानेवारी रोजी मंजूरी दिली होती. देशात १४ जानेवारी २०१९ पासून आरक्षण लागू झाले होते.
- या आरक्षणासाठी घटनेमध्ये १०३वी दुरुस्ती करण्यात आली आहे. त्यानुसार राज्यघटनेतील कलम १५ आणि १६ यांच्यामध्ये दुरुस्ती करण्यात आली.
- भाजपशासित गुजरात राज्याने हे आरक्षण राज्यातील सरकारी शिक्षण आणि नोकऱ्यांमध्ये लागू केले असून, या आरक्षणाची अंमलबजावणी करणारे गुजरात हे देशातील पहिले राज्य ठरले.
- आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकांसाठी आरक्षणाचा अतिरिक्त कोटा तयार करण्यात येणार असल्याने सध्या अस्तित्वात असलेल्या जातीनिहाय आरक्षणाला कोणताही धक्का लागणार नाही. अनुसूचित जाती-जमाती आणि इतर मागासवर्गीयांचे आरक्षण कायम राहणार आहे.
- या आरक्षणाचा लाभ देण्यासाठीचे आर्थिक निकष ठरवण्याचे अधिकार राज्यांना असेल.

या आरक्षणाचे लाभार्थी

- गरिब सवर्णांपैकी ज्या लोकांनी कधीही कोणत्याही आरक्षणाचा लाभ घेतलेला नसेल, आणि ज्यांचे कौटुंबिक उत्पन्न ८ लाखांहून कमी आहे, असे सर्व गरिब

सवर्ण आरक्षणासाठी पात्र असणार आहेत.

- विभागाने जारी केलेल्या आदेशानुसार, आरक्षणासाठी अर्ज करणाऱ्या व्यक्तीसोबत त्याचे आई-वडील, १८ वर्षांहून कमी वयाचे त्याचे भाऊ-बहीण आणि अल्पवयीन मुलांना कुटुंबाचे सदस्य म्हणून मान्यता असेल.
- या व्यतिरिक्त, आरक्षणाच्या अर्हतेच्या तपासणीदरम्यान एकूण कौटुंबिक उत्पन्नाच्या सर्व स्रोतांची पडताळणी करण्यात येईल.
- यात शेती, नोकरी, व्यापार आणि इतर स्रोतांमधून मिळणारे एकूण उत्पन्न मोजले जाणार आहे. हे **उत्पन्न ८ लाखांहून कमी** भरल्यास अर्जदाराला आरक्षणाचा लाभ घेता येईल.
- मंत्रिमंडळाने मंजूर केलेल्या प्रस्तावानुसार, ज्या कुटुंबाकडे ५ एकर किंवा त्यापेक्षा अधिक शेती करण्याजोगी जमीन किंवा १ हजार चौरस फूट किंवा त्याहून अधिक क्षेत्रफळाचे घर असेल, तर अशा कुटुंबाला आरक्षणाचा लाभ मिळणार नाही.
- याबरोबरच ज्या लोकांकडे स्थानिक स्वराज्य संस्थांद्वारे अधिसूचित न केलेली ६०० फूटाहून अधिक जमीन असेल, किंवा ज्यांच्याकडे ३०० फूट किंवा त्याहून अधिक अधिसूचित जमीन असेल, असे लोकही आरक्षणाचा लाभ घेऊ शकणार नाहीत.
- विभागीय जाहिरातीनुसार, आरक्षणाचा लाभ घेण्यासाठी संबंधित अर्जदार कुटुंबाला तहसीलदार किंवा तहसीलदाराहून वरिष्ठ सक्षम अधिकाऱ्याकडून आपले उत्पन्न आणि संपत्तीचे प्रमाणपत्र घ्यावे लागणार आहे.
- हे प्रमाणपत्र मिळवणारे, आणि इतर सर्व नियमांमध्ये बसणारे सर्व लोक १ फेब्रुवारी २०१९ किंवा त्यानंतर उपलब्ध होणाऱ्या केंद्र सरकारच्या सर्व नोकऱ्यांमध्ये आरक्षणाचा लाभ घेऊ शकतील.

आरक्षणाबाबत सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्णय

- मंडळ प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालयाने आर्थिक निकषावर १० टक्के आरक्षण देण्याचा प्रस्ताव फेटाळून लावला होता.
- राज्यघटनेच्या कलम १६(४)नुसार सामाजिक मागासलेपणाशिवाय आर्थिक आणि शैक्षणिक मागासलेपणा आरक्षणाचा आधार असू शकत नाही, हे सर्वोच्च न्यायालयाने स्पष्ट केले आहे.
- नोकरी, शिक्षण संस्था व विधानमंडळांमध्ये एकूण आरक्षण ५० टक्क्यांपेक्षा अधिक असू शकत नाही, असा निर्णय सर्वोच्च न्यायालयाने इंद्रा साहनी खटल्यात दिला होता.

महाराष्ट्र करणार देशातील ६ प्रमुख शहरांमध्ये व्यवस्थापकांची नियुक्ती

- महाराष्ट्र व इतर राज्यांमधील सहकारी संस्था यांच्यात कृषी व्यवसाय वाढविण्याच्या उद्देशाने महाराष्ट्र सहकारी विभागाने देशातील ६ प्रमुख शहरांमध्ये व्यवस्थापकांची नियुक्ती करण्याचा निर्णय घेतला आहे.
- महाराष्ट्रात कांदे, टोमॅटो, द्राक्षे, अननस, आंबा आणि किशमिश यांसारख्या उत्पादनांचा अधिशेष आहे.
- ही उत्पादने इतर राज्यांमध्ये विकली जातात आणि या प्रक्रियेत व्यापारी मोठ्या प्रमाणावर नफा कमावतात. अतिरिक्त उत्पन्नामुळे यातील फार कमी वाटा शेतकऱ्यांना मिळतो.
- ही विसंगती दूर करण्यासाठी, शेतकऱ्यांना चांगली किंमत मिळवून देण्यासाठी व ग्राहकांवरील ओझे कमी करण्यासाठी, महाराष्ट्र सरकार चेन्नई, जयपूर, नवी दिल्ली, गुवाहाटी, कोलकाता आणि चंदीगड या शहरांमध्ये व्यवस्थापक नियुक्त करेल, जाँ इतर राज्यांमधील व्यापाराच्या संधी शोधण्याचे कार्य करेल.

- यामुळे सहकारी संस्था इतर राज्यांमधील समान सहकारी संस्थांना फळे आणि भाज्या थेट विकतील. ज्यातून मिळणारा नफा शेतकऱ्यांचा मालकीच्या सहकारी संस्थांनाच मिळेल.

सहकारी संस्थांचे बळकटीकरण

- सहकारी संस्थांच्या संकलन व व्यापार क्षमता वृद्धिंगत करण्यासाठी व त्यांचे पुनरुत्थान करण्यासाठी महाराष्ट्र सरकार शेतकरी सहकारी संस्थांना बळ देत आहे.
- सहकारी संस्थांचे बळकटीकरण हे २ टप्प्यांचे दीर्घ धोरण आहे.
- **पहिला टप्पा:** १९५० पासून राज्यामध्ये असलेल्या जुन्या सहकार संस्थांचे नवीन धोरण आणि जागतिक बँकेसारख्या संस्थांच्या निधीच्या मदतीने पुनरुत्थान केले जात आहे.
- **दुसरा टप्पा:** ईशान्येकडील राज्ये आणि जम्मू-काश्मीरमध्ये उच्च किमतीच्या कृषी उत्पादनांना वाहून नेण्यासाठी हवाई वाहतूकीस अनुदान देणे, ज्यामुळे स्थानिक बाजारपेठेतील मागणी वाढेल.

हिरकणी महाराष्ट्राची व डिस्ट्रीक्ट बिजनेस प्लॅन कॉम्पिटीशन योजना

- महाराष्ट्र शासनाच्यावतीने राबविण्यात येणाऱ्या हिरकणी महाराष्ट्राची व डिस्ट्रीक्ट बिजनेस प्लॅन कॉम्पिटीशन या योजनांची सुरुवात केंद्रीय वाणिज्य, उद्योग व नागरी उड्डाण मंत्री सुरेश प्रभु यांच्या हस्ते करण्यात आली.
- महाराष्ट्र शासन महिला बचत गटांना उद्योगाचे व्यासपीठ उपलब्ध करून देण्यासाठी हिरकणी महाराष्ट्राची आणि नवउद्योजकांना प्रोत्साहन देण्यासाठी डिस्ट्रीक्ट बिजनेस प्लॅन कॉम्पिटीशन योजना राबवित आहे.

हिरकणी महाराष्ट्राची योजना

- या योजनेमध्ये तालुकास्तरावरून सेवा, वस्तू उत्पादन करणाऱ्या महिला बचत गटातून प्रत्येक तालुक्यातून १० बचत गटांची निवड करण्यात येणार आहे.
- निवड झालेल्या बचत गटांना ५० हजाराचा निधी त्यांच्या नाविन्यपूर्ण कल्पनांना उद्योगात रुपांतरित करण्यासाठी देण्यात येणार आहे.
- तर जिल्हा स्तरावरून ५ बचत गटांची निवड करण्यात येणार आहे. या बचत गटांना त्यांच्या उद्योग उभारणीसाठी २ लाखांचा निधी देण्यात येणार आहे.
- या योजनेद्वारे ग्रामीण भागातील महिला बचत गटांना आर्थिक पाठबळ मिळेल. तसेच त्यांच्या उत्पादनांना तसेच नाविन्यपूर्ण कल्पनांना उद्योगाचे व्यासपीठ उपलब्ध होईल.
- महिलांच्या सुरक्षितेसाठी त्यांची आर्थिक सक्षमता ही बाब महत्वपूर्ण असून, महिला सक्षमीकरणाच्या दृष्टीने ही योजना उपयुक्त आहे.

डिस्ट्रीक्ट बिजनेस प्लॅन कॉम्पिटीशन योजना

- या योजनेतून ग्रामीण विकास, आरोग्य, तंत्रज्ञान, कृषि या मुलभूत गोष्टींशी निगडित नाविन्यपूर्ण कल्पनांना उद्योगाच्या स्वरूपात मूर्तरूपात आणण्यासाठी शासन अर्थसहाय्य करणार आहे.
- या योजनेअंतर्गत कृषि, सेवा, आरोग्य, तंत्रज्ञान या क्षेत्राशी निगडित उत्कृष्ट कल्पना मांडणाऱ्या ५ लाभार्थ्यांची जिल्हास्तरावरून निवड करण्यात येणार आहे.
- या ५ नवउद्योजकांना प्रोत्साहनपर ५ लाख रुपयांचा निधी देण्यात येणार आहे.

- विभाग स्तरावरील जिल्ह्यातून १५ स्टार्टअपची निवड करता येणार आहे. संबंधित प्रस्तावांची निवड जिल्हा समितीद्वारे करण्यात येईल.
- सर्वसामान्यांच्या नाविन्यपूर्ण कल्पनांना पाठबळ देणारा हा अत्यंत चांगला उपक्रम आहे.

गुजरातमध्ये तृतीयपंथीय कल्याण मंडळाची स्थापना

- तृतीयपंथीय समुदायाच्या कल्याणासाठी गुजरात सरकारने एक विशेष मंडळ स्थापन केले आहे.
- हे तृतीयपंथीय कल्याण मंडळ तृतीयपंथीय समुदायाच्या कल्याणासाठी विशेष योजना सुरू करू शकते. ते तृतीयपंथीय समुदायाच्या कल्याणासाठी व उन्नतीसाठी कार्य करेल.
- या मंडळाचे अध्यक्ष राज्याचे सामाजिक न्याय आणि सशक्तीकरण मंत्री असतील. या मंडळात १६ सदस्य असतील, ज्यामध्ये प्रत्येकी २ महिला व पुरुष तृतीयपंथीय व्यक्ती, तसेच २ किन्नर समुदायाचे सदस्य असतील. उर्वरित सदस्य गैर-सरकारी संस्था आणि सरकारी अधिकारी असतील.
- सर्वोच्च न्यायालयाने २०१४मध्ये तृतीयपंथीयांना तिसरे लिंग म्हणून घोषित केले होते व सर्व राज्यांना तृतीयपंथीय कल्याण मंडळ स्थापन करण्याचे निर्देश दिले होते.
- याशिवाय तृतीयपंथीयांना इतर मागासवर्गीयांमध्ये समाविष्ट करण्यासही सांगितले होते, त्यामुळे त्यांना सरकारी नोकऱ्या व शिक्षण संस्थांमध्ये आरक्षणही मिळू शकेल.

महाराष्ट्रात तृतीयपंथीय कल्याण मंडळाची स्थापना

- महाराष्ट्र राज्यात तृतीयपंथीय घटकांच्या हक्कांच्या संरक्षणासाठी आणि त्यांच्या कल्याणासाठी उपाययोजना करणाऱ्या तृतीयपंथीय कल्याण मंडळाची स्थापना करण्यात आल्याची घोषणा राज्याचे सामाजिक न्याय मंत्री राजकुमार बडोले यांनी केली आहे.
- तृतीयपंथीयांच्या सन्मानाबरोबर त्यांनी मुख्य प्रवाहात यावे यासाठी त्यांना आर्थिक उत्पन्नाचे साधन उपलब्ध व्हावे यासाठी हे मंडळ काम करणार आहे.
- विशेष म्हणजे या मंडळाच्या विभागवार होणाऱ्या समित्यांमध्येदेखील तृतीयपंथीय सदस्यांचा समावेश केला आहे.
- राज्यात मोठ्या प्रमाणात बोगस तृतीयपंथीय असल्याने तृतीयपंथीयांना ओळखपत्र देण्याचे कामही मंडळ करणार आहे.

या मंडळाची रचना

- अध्यक्ष: सामाजिक न्याय मंत्री.
- सहअध्यक्ष: सामाजिक न्याय राज्यमंत्री.
- उपाध्यक्ष: सामाजिक न्याय प्रधान सचिव.
- सहउपाध्यक्ष: तृतीयपंथीय समुदायातील १ विख्यात व्यक्ती.
- सदस्य सचिव व समन्वयक: समाजकल्याण आयुक्त.
- इतर सदस्य: विधान परिषद, विधानसभेचा प्रत्येकी १ सदस्य, विधी, वैद्यकीय व सामाजिक क्षेत्रातील प्रत्येकी १ व्यक्ती, विविध १४ विभागाचे सह सचिव/उपसचिव दर्जाचा १ प्रतिनिधी; बार्टी, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर समता प्रतिष्ठान, एड्स कंट्रोल सोसायटीचा प्रत्येकी १ सदस्य.

या मंडळाची इतर कार्ये

- तृतीयपंथीयांना सामाजिक अवमान सहन करायला लागू नये यासाठी कार्य करणे.
- तृतीयपंथीयांचा आर्थिक व सांस्कृतिक विकास व्हावा यासाठी त्यांना संघटित करणे.
- सरकारी योजना त्यांच्यापर्यंत पोचाव्यात, त्यात त्यांना प्राधान्य मिळावे यासाठी कार्य करणे.
- तृतीयपंथीय मुलांच्या कुटुंबीयांचे समुपदेशन करणे. अशा मुलांना कुटुंबाने घराबाहेर काढले जाऊ नये यासाठी प्रयत्न करणे.
- तृतीयपंथीयांना मॅट्रीकोत्तर शिष्यवृत्ती देणे. वसतिगृहात प्रवेश न मिळालेल्या विद्यार्थ्यांना डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर स्वाधार योजनेचा लाभ देणे.
- सुशिक्षित तृतीयपंथीयांना रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करून देण्यासाठी कौशल्य विकासाच्या योजना राबविणे.
- तृतीयपंथीय घटकांकरीता आवास योजना, आरोग्य शिबीरे व व्यसनमुक्तीचे कार्यक्रम राबविणे.

सिंधु नदीतील डॉल्फिन पंजाबचा राज्य जलचर प्राणी

- पंजाब राज्याने अलीकडेच नामशेष होत चाललेल्या सिंधु नदीतील डॉल्फिनला राज्याचा जलचर प्राणी म्हणून घोषित केले आहे.
- पंजाबचे मुख्यमंत्री अमरिंदर सिंग यांच्या अध्यक्षतेखाली राज्य वन्यजीवन बैठकीत हा निर्णय घेण्यात आला होता.

- सध्या पंजाबमध्ये काळवीट हा अधिकृत राज्यप्राणी, बाज (नॉर्दन गॉसहॉक) हा अधिकृत राज्यपक्षी आहे.
- २०१८मध्ये वर्ल्ड वाइल्डलाइफ फंड इंडियाने पंजाब राज्य वन्यजीवन विभागाच्या सहाय्याने केलेल्या सर्वेक्षणामध्ये असे आढळून आले कि, गेल्या ७० वर्षांपासून बियास नदीमध्ये सिंधु नदीच्या डॉल्फिन्सची उपस्थिती आहे.
- सिंधु नदी डॉल्फिन ही एक नामशेष होत चाललेली प्रजाती आहे, ती केवळ भारत आणि पाकिस्तानमधील बियास नदीमध्ये आढळते.
- या डॉल्फिनचा रंग करडा आहे. हे डॉल्फिन दृष्टीहीन आहेत. तसेच या डॉल्फिनचे आयुर्मान सुमारे ३० वर्षांचे असते.
- वर्ल्ड वाइल्डलाइफ फंडच्या (डब्ल्यूडब्ल्यूएफ) आकडेवारीनुसार सिंधु नदी डॉल्फिनची संख्या आता फक्त १,८१६ आहे.
- हे डॉल्फिन मुख्यतः पाकिस्तानमध्ये सिंधु नदीतील चष्मा व कोटरी धरणादरम्यान आढळतात. पंजाबमध्ये हे प्रामुख्याने सतलज व बियास नदीमध्ये आढळतात.
- डब्ल्यूडब्ल्यूएफद्वारे केलेल्या एका सर्वेक्षणानुसार बियास नदीमध्ये केवळ ५-११ सिंधु नदी डॉल्फिन आहेत. या प्रजातींना सुरक्षित ठेवण्यासाठी पंजाब वन्यजीवन विभाग काम करणार आहे.

आंध्र प्रदेशमध्ये अमरावतीतील न्यायिक परिसराचे उद्घाटन

- भारताचे सरन्यायाधीश रंजन गोगोई व आंध्र प्रदेशचे मुख्यमंत्री एन. चंद्रबाबू नायडू यांनी अमरावतीतील न्यायिक परिसराचे उद्घाटन केले. येथे आंध्र प्रदेशसाठीचे अंतरिम उच्च न्यायालय कार्य करेल.
- याशिवाय सरन्यायाधीशांनी गुंटूर जिल्ह्यातील नेलापडूमध्ये उच्च न्यायालयाच्या

स्थायी इमारतीची पायाभरणी देखील केली.

- अमरावतीतील न्यायिक परिसराची निर्मिती आंध्रप्रदेश राजधानी क्षेत्र विकास प्राधिकरणाद्वारे केली जात आहे. हे काम ८ महिन्यांत पूर्ण होईल.
- या बांधकामासाठी **१७३ कोटी रुपये** खर्च अपेक्षित आहे. आंध्रप्रदेश उच्च न्यायालयासाठी ही तात्पुरती व्यवस्था म्हणून वापरली जाईल.
- नेलापडूमधील नवीन उच्च न्यायालयाची इमारत बांधून पूर्ण झाल्यानंतर उच्च न्यायालय तेथे स्थानांतरीत केले जाईल व या इमारतीचा वापर नागरी न्यायालय म्हणून करण्यात येईल.

पार्श्वभूमी

- जून २०१४मध्ये आंध्रप्रदेशच्या झालेल्या विभाजनानंतर आंध्रप्रदेश व तेलंगणा राज्यांसाठी हैदराबाद येथे एकच उच्च न्यायालय होते.
- नोव्हेंबर २०१८मध्ये सर्वोच्च न्यायालयाने आंध्रप्रदेशसाठी स्वतंत्र उच्च न्यायालय स्थापन करण्यास मंजूरी दिली होती.
- **आंध्रप्रदेश राज्यासाठी उच्च न्यायालय १ जानेवारी २०१९पासून कार्यान्वित झाले.** हे देशाचे २५वे उच्च न्यायालय ठरले.
- आंध्रप्रदेश सरकार **अमरावतीला देशातील पहिली जस्टीस सिटी (न्यायिक शहर)** म्हणून विकसित करीत आहे.
- मूळ आंध्रप्रदेश उच्च न्यायालयाची स्थापना ५ जुलै १९५४ रोजी गुंटूर येथे करण्यात आली होती. पण नंतर ऑक्टोबर १९५६मध्ये ते हैदराबादला हलविण्यात आले.

दिल्लीचा झीरो फॅटीलिटी कॉरिडॉर उपक्रम

- दिल्ली सरकारने **रस्ता सुरक्षा सप्ताहाच्या** उद्घाटनप्रसंगी **‘झीरो फॅटीलिटी कॉरिडॉर’** (शून्य मृत्यू कॉरिडॉर) या उपक्रमाची सुरुवात केली. **दुर्घटनांना आळा घालणे** हा या उपक्रमाचा मुख्य हेतू आहे.
- दिल्लीतील रस्ते **दुर्घटनांमध्ये होणारे मृत्यू टाळण्याच्या हेतूने** वाहतूक, आरोग्य, शिक्षण, सार्वजनिक बांधकाम विभाग व दिल्ली वाहतूक पोलिसांच्या सहकार्याने हा उपक्रम सुरू करण्यात आला आहे.
- या अंतर्गत भलस्वा चौक ते बुराडी चौक यादरम्यानच्या **३ किमी लांबीच्या मार्गाची अभ्यासासाठी निवड** केली गेली आहे.
- निवडलेल्या या मार्गावर ४ ब्लॉकस्पाॅट (अपघाती क्षेत्रे) आहेत: बुराडी चौक, भलस्वा चौक, मुकुंदपूर चौक आणि जहांगीरपुरी बस स्टॅंड.
- या उपक्रमांतर्गत रस्ते अपघात, रस्ते अभियांत्रिकी आणि रस्त्याचा वापर याच्या आधारे या ३ किमीच्या मार्गाचे अध्ययन केले जाणार आहे. यादरम्यान या मार्गावर पुरेशी सुरक्षा आणि आपातकालीन मदत उपलब्ध असेल.
- उपलब्ध आकडेवारीनुसार, मागील २ वर्षांत या मार्गावर ६७ दुर्घटना घडल्या आहेत. झीरो फॅटीलिटी कॉरिडॉरचा उद्देश या मार्गावरील अपघातामुळे होणाऱ्या मृत्यूची संख्या शून्यावर आणणे आहे.
- या उपक्रमाच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास केल्यानंतर हे मॉडेल शहरांमध्ये इतर ठिकाणीदेखील सुरू केले जाणार आहे.
- हा उपक्रम रस्ते अपघातातील मृत्यूंची संख्या २०२०पर्यंत ३० टक्क्यांनी कमी करण्याच्या दिल्ली सरकारच्या धोरणाचा एक भाग आहे.

ओडिशा सरकारची कालिया शिष्यवृत्ती योजना

- ओडिशाचे मुख्यमंत्री नवीन पटनायक यांनी **‘कालिया शिष्यवृत्ती योजना’** सुरू

केली आहे. 'कालिया' योजनेचा लाभ घेणाऱ्या शेतकऱ्यांच्या मुलांना या योजनेचा लाभ होणार आहे.

- या शिष्यवृत्ती योजनेअंतर्गत, उच्च शिक्षण प्राप्त करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना **व्यावसायिक शिक्षण मोफत** दिले जाईल.
- शासकीय व्यावसायिक महाविद्यालयात प्रवेश घेतलेल्या शेतकऱ्यांच्या मुलांना गुणवत्तेच्या आधारे या योजनेचा लाभ मिळणार आहे.

कालिया योजना

- ओडिशाचे मुख्यमंत्री नवीन पटनायक यांनी डिसेंबर २०१८मध्ये राज्याच्या शेतकऱ्यांसाठी 'कालिया' (KALIYA) योजना मंजूर केली.
- **Krishak Assistance for Livelihood and Income Augmentation** हे कालियाचे पूर्ण रूप आहे.
- या योजनेअंतर्गत राज्यातील ९२ टक्के शेतकऱ्यांना सामावून घेण्यात येईल. या योजनेसाठी ओडिशा सरकारने १०,००० कोटी रुपयांचा निधी मंजूर केला आहे.
- ही रक्कम पुढील ३ वर्षांत खर्च केली जाईल. या योजनेमुळे राज्यातील सुमारे ३० लाख लहान आणि सीमांत शेतकऱ्यांना लाभ होणार आहे.
- या योजनेअंतर्गत प्रत्येक कुटुंबाला **खरीप पिकांसाठी ५००० रुपये आणि रब्बी पिकांसाठी १०,००० रुपये आर्थिक मदत** देण्यात येईल.

जलपाइगुडी येथे कोलकाता उच्च न्यायालयाचे खंडपीठ

- केंद्रीय मंत्रिमंडळाने पश्चिम बंगालमधील जलपाइगुडी जिल्ह्यामध्ये कोलकाता उच्च न्यायालयाचे खंडपीठ स्थापन करण्यास मंजूरी दिली.
- या खंडपीठाचे कार्यक्षेत्र दार्जिलिंग, कलिपोंग, कालिम्पोंग व कूच बिहार

जिल्ह्यात असेल. दुर्गम भागांसाठी अशा खंडपीठाची स्थापना केली जाते.

कलकत्ता उच्च न्यायालय

- कलकत्ता उच्च न्यायालय भारतातील सर्वात जुने उच्च न्यायालय आहे. १ जुलै १८६२ रोजी ते स्थापन करण्यात आले.
- उच्च न्यायालय कायदा १८६१च्या अंतर्गत या न्यायालयाची स्थापना करण्यात आली असून, या न्यायालयाचे अधिकारक्षेत्र पश्चिम बंगाल व अंदमान-निकोबार बेटांवर आहे.
- सध्या कलकत्ता उच्च न्यायालयात एकूण ७२ न्यायाधीश आहेत. अंदमान-निकोबार बेटांची राजधानी पोर्ट ब्लेअर येथे कलकत्ता उच्च न्यायालयाचे एक खंडपीठ आहे.

जम्मू-काश्मीरमध्ये लडाखसाठी स्वतंत्र प्रशासकीय विभाग

- जम्मू-काश्मीर सरकारने लडाख विभागासाठी स्वतंत्र प्रशासकीय विभाग निर्मितीची घोषणा केली आहे.
- आतापर्यंत जम्मू-काश्मीर राज्यामध्ये जम्मू व काश्मीर असे दोनच प्रशासकीय विभाग होते. लडाख हा जम्मू-काश्मीर राज्यातील तिसरा प्रशासकीय विभाग असेल.
- लडाख प्रशासकीय विभागात लेह आणि कारगिल जिल्हे समाविष्ट केले जातील, त्याचे मुख्यालय लेह येथे असेल.
- लडाख प्रशासन मंडळाचे काम सुरू करण्यासाठी लवकरच मंडळ आयुक्त

आणि पोलीस महानिरीक्षक नेमले जातील.

- नवीन विभागाच्या विविध प्रभागांमधील विभागीय पदांवर नियुक्तीसाठी मुख्य सचिवांच्या अध्यक्षतेखाली समिती तयार करण्यात आली आहे. ही समिती या कार्यालयांचे स्थानही निश्चित करेल.
- कारगिल व लेहचे स्थानिक प्रशासनाचे काम पर्वतीय विकास परिषदेद्वारे हाताळले आहे. दुर्गम भौगोलिक स्थानामुळे लेह विकासकार्यापासून वंचित आहे.
- प्रशासकीय विभागाच्या निर्मितीमुळे लडाख प्रदेशात विकासाची गती आता वाढण्याची शक्यता आहे.

अरुणाचल प्रदेशमधील सेला बोगदा प्रकल्प

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी अरुणाचल प्रदेशमधील सेला खिंडीजवळील सेला बोगदा प्रकल्पाची पायाभरणी केली.
- सेला खिंड एक उंचीवरील पर्वतीय खिंड असून, ती अरुणाचल प्रदेशातील तवांग आणि पश्चिम कामेन्ग जिल्ह्यांच्या सीमेवर आहे. ही खिंड तवांगला उर्वरित भारताशी जोडते.

सेला बोगदा प्रकल्पाची वैशिष्ट्ये

- २०१८च्या केंद्रीय अर्थसंकल्पात तत्कालीन अर्थमंत्री अरुण जेटली यांनी हा प्रकल्प जाहीर केला होता.
- सीमा रस्ते संघटनेद्वारे (बीआरओ: बॉर्डर रोड ऑर्गनायझेशन) हा बोगदा

बांधण्यात येईल.

- या प्रकल्पासाठी ६८७ कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे. हा प्रकल्प ३ वर्षांत पूर्ण होईल.
- या प्रकल्पांतर्गत एकूण १२.०४ किमी लांबीचा रस्ता बांधण्यात येणार आहे, यात १७९० मीटर आणि ४७५ मीटरचे दोन बोगदे समाविष्ट आहेत.
- या प्रकल्पाच्या समाप्तीनंतर, तेजपूर आणि तवांग दरम्यानच्या प्रवासाचा कालावधी सुमारे एक तासाने कमी होईल.
- हा बोगदा उत्तर-पूर्व राज्यांमध्ये पर्यटन उद्योगांना व आर्थिक उपक्रमांना प्रोत्साहन देईल.

या बोगद्याचा लष्कराला फायदा

- सेला बोगदा कोणत्याही हवामानामध्ये कनेक्टिव्हिटी प्रदान करेल आणि प्रवासाचा वेळाही वाचवेल.
- तवांग जिल्ह्याचे स्थान चीनच्या सीमेजवळ असून, भारतासाठी सामरिकदृष्ट्या हा जिल्हा महत्त्वपूर्ण आहे. या बोगद्यामुळे तवांगमध्ये सैन्याला जलद हालचाल करता येईल.
- आसाममधील तेजपूर येथील सैन्याचे मुख्यालय व तवांगमधील अंतर या बोगद्यामुळे कमी होईल.

संस्कृतला हिमाचल प्रदेशमध्ये अधिकृत भाषेचा दर्जा

- हिमाचल प्रदेशचे मुख्यमंत्री जयराम ठाकूर यांनी हिमाचल प्रदेश विधानसभेमध्ये

राज्यभाषा (दुरुस्ती) विधेयक २०१९ सादर केले.

- या विधेयकामध्ये संस्कृत भाषेला हिमाचल प्रदेशची दुसऱ्या क्रमांकाची अधिकृत भाषा म्हणून दर्जा देण्याची व्यवस्था करण्यात आली आहे.
- हिमाचल प्रदेशमध्ये शाळेत ८व्या इयत्तेपर्यंत संस्कृत भाषा एक अनिवार्य विषय म्हणून शिकविली जाते. हिंदी ही हिमाचल प्रदेशाची अधिकृत राज्यभाषा आहे.
- भारतीय संविधानाच्या कलम ३४५नुसार एखादे राज्य ८व्या परीशिष्टामध्ये समाविष्ट असलेल्या २२ भाषांपैकी कोणत्याही भाषेला आपली अधिकृत भाषा घोषित करू शकते.
- यानुसार हिमाचल प्रदेश विधानसभामध्ये हे विधेयक सादर करण्यात आले आहे, जे मंजूर झाल्यास संस्कृत ही हिमाचल प्रदेशची दुसरी अधिकृत भाषा बनेल.

राजस्थानमध्ये गुर्जरांना ५ टक्के आरक्षण

- राजस्थानमधील गुर्जरांसह अन्य ५ जमातींना ५ टक्के आरक्षण देणारे राजस्थान मागास जाती (दुरुस्ती) विधेयक २०१९ विधानसभेमध्ये मंजूर करण्यात आले.
- अशोक गहलोत सरकारने हे विधेयक आणले असून यानुसार गुर्जरांना सरकारी नोकरी आणि शासकीय शिक्षण संस्थांमध्ये आरक्षणाचा मार्ग मोकळा झाला आहे.

या विधेयकातील तरतुदी

- या विधेयकाद्वारे बंजारा, गाडिया लोहार, गुर्जर, रेबाडी, गडरिया या समुदायांना सरकारी नोकरी व शासकीय शिक्षण संस्थांमध्ये ५ टक्के आरक्षण मिळेल. या जातींना सध्या अधिक मागासवर्गीय गटात १ टक्के आरक्षण मिळत होते.

- या विधेयकाद्वारे क्रिमीलेयरची मर्यादा २.५ लाखांवरून वाढवून ८ लाख करण्यात आली आहे.
- या आरक्षणानंतर राजस्थानमध्ये मागासवर्गीयांना देण्यात येणारे आरक्षणाचे प्रमाण २१ टक्क्यांवरून २६ टक्क्यांपर्यंत वाढले आहे. यामुळे राजस्थानमधील **एकूण आरक्षणाचे प्रमाण ५० टक्क्यांपेक्षा जास्त** झाले आहे.
- त्यामुळे हे विधेयक कुठल्याही न्यायालयात अडकून पडू नये यासाठी राजस्थान विधानसभेने एक प्रस्ताव मंजूर करून वरील समुदायांना १व्या परिशिष्टात समाविष्ट करण्याची तरतूद केली आहे.

कर्नाटकमध्ये खाजगी नोकऱ्यांमध्ये कन्नडीगांना प्राधान्य

- कर्नाटक सरकारने अलीकडेच खाजगी क्षेत्रातील वर्ग क आणि ड श्रेणीमधील नोकऱ्यांमध्ये कन्नडीगांना (कन्नड लोकांना) प्राधान्य देण्यासाठी नियमांमध्ये सुधारणा केली आहे.
- यासाठी कर्नाटक औद्योगिक रोजगार (स्थायी आदेश) अधिनियम १९६१मध्ये सुधारणा करण्याचा निर्णय राज्य सरकारने घेतला आहे.
- **सरोजिनी महिषी यांच्या अहवालातील शिफारशी**च्या आधारे हा निर्णय घेण्यात आला आहे. या अहवालात, खाजगी क्षेत्रातील रोजगारात कन्नडीगांना प्राधान्य देण्याची शिफारस करण्यात आली होती.
- या नवीन नियमांची पूर्तता सुनिश्चित करण्यासाठी उपसभापतींच्या अध्यक्षतेखाली जिल्हास्तरीय समित्यांची स्थापना केली जाणार आहे.
- या नियमांचे पालन न करणाऱ्या कंपन्यांना सरकारद्वारे देण्यात येणाऱ्या सवलती बंद करण्याची तरतूद करण्याचा प्रयत्नही कर्नाटक सरकार करीत आहे.

सरोजिनी महिषी अहवाल

- कर्नाटक सरकारने माजी केंद्रीय मंत्री सरोजिनी महिषी यांच्या अध्यक्षतेखाली १९८३मध्ये एक समिती स्थापन केली होती.
- कर्नाटकच्या खाजगी क्षेत्रात कन्नडीगांसाठी रोजगाराच्या संधीची शिफारस करणे, हा या समितीच्या स्थापनेचा हेतू होता.

या समितीच्या मुख्य शिफारसी

- राज्यातील सर्व सरकारी विभाग आणि सरकारी उपक्रमांमध्ये कन्नडीगांना १०० टक्के आरक्षण देण्यात यावे.
- केंद्र सरकारच्या सर्व विभाग आणि उपक्रमांमध्ये वर्ग क आणि ड श्रेणीमधील नोकऱ्यांमध्ये कन्नडीगांना १०० टक्के आरक्षण देण्यात यावे.
- केंद्र सरकारच्या सर्व विभाग आणि उपक्रमांमध्ये वर्ग ब श्रेणीमधील नोकऱ्यांमध्ये कन्नडीगांना किमान ८० टक्के आरक्षण देण्यात यावे.
- केंद्र सरकारच्या सर्व विभाग आणि उपक्रमांमध्ये वर्ग अ श्रेणीमधील नोकऱ्यांमध्ये कन्नडीगांना किमान ६५ टक्के आरक्षण देण्यात यावे.
- खाजगी क्षेत्रातील सर्व नोकऱ्यांमध्ये (आवश्यकता असल्यास उच्चपदे वगळता) कन्नडीगांना १०० टक्के आरक्षण देण्यात यावे.

बिहार सरकारची वृद्धजन निवृत्तीवेतन योजना

- बिहार सरकारने मुख्यमंत्री वृद्धजन निवृत्तीवेतन योजनेची घोषणा केली आहे, या योजनेचा फायदा ६० वर्षांहून अधिक वयाच्या लोकांना होईल.
- ही योजना १ एप्रिल २०१९ पासून सुरु होईल.
- या योजनेमध्ये सेवानिवृत्त सरकारी कर्मचाऱ्यांना वगळता सर्व समुदायांचे व

जातीचे लोक समाविष्ट करण्यात येतील.

- या योजनेअंतर्गत **लाभार्थ्यांना दरमहा ४०० रुपये निवृत्तीवेतन** दिले जाईल.
- सध्या वयोवृद्ध निवृत्तीवेतन फक्त दारिद्र्यरेषेखालील (बीपीएल) गरीब लोकांच्या कुटुंबांसाठी देण्यात येत आहे.
- मुख्यमंत्री नितीश कुमार यांनी ६० वर्षांहून अधिक पत्रकारांसाठी दरमहा ६,००० रुपये निवृत्तीवेतनाचीही घोषणा केली आहे. या योजनेला **बिहार पत्रकार सन्मान योजना** नाव देण्यात आले आहे.

मध्यप्रदेश सरकारची युवा स्वाभिमान योजना

- मध्यप्रदेश राज्य सरकारने बेरोजगार युवकांना रोजगार उपलब्ध करून देण्याच्या उद्देशाने युवा स्वाभिमान योजनेची घोषणा केली आहे.
- या योजनेअंतर्गत राज्यातील शहरी भागातील आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल वर्गातील बेरोजगार तरुणांना १०० दिवस रोजगार उपलब्ध करून देण्यात येईल.
- याशिवाय युवकांना कौशल्य प्रशिक्षणदेखील देण्यात येईल. कौशल्य विकासाद्वारे युवकांना रोजगाराच्या संधी मिळतील.
- १०० दिवसांच्या कालावधीसाठी युवकांना दरमहा ४,००० रुपये स्टायपेंड देण्यात येईल. या योजनेत फक्त २१-३० वयोगटातील युवकांना समाविष्ट केले जाईल.
- ज्या तरुणांच्या कुटुंबाचे वार्षिक उत्पन्न २ लाखांपेक्षा कमी आहे, असेच युवक या योजनेचा लाभ घेऊ शकतात.
- याशिवाय मध्य प्रदेश सरकारने औद्योगिक धोरण बदलण्याची घोषणाही केली आहे, ७० टक्के कर्मचारी मध्यप्रदेशातून भरती करणाऱ्या उद्योगांना मध्यप्रदेश

सरकार लाभांश देणार आहे.

- या योजनेमध्ये मनरेगा योजनेतून सुटलेल्या बेरोजगार तरुणांना रोजगार देण्यात येईल. कारण मनरेगाद्वारे फक्त ग्रामीण भागात रोजगार निर्मिती केली जाते.
- सरकारच्या आकडेवारीनुसार आतापर्यंत या योजनेसाठी १.५ शहरी तरुणांनी नोंदणी केली आहे.

आर्थिक

पाकिस्तानच्या आयात वस्तूंवर २०० टक्के सीमा शुल्क

- जम्मू-काश्मीरमधील पुलवामा येथे झालेल्या दहशतवादी हल्ल्याच्या पार्श्वभूमीवर भारताने आता पाकिस्तानमधून भारतात आयात केल्या जाणाऱ्या सर्व वस्तूंवर २०० टक्के सीमा शुल्क लावण्याचा निर्णय घेतला आहे.
- या हल्ल्याच्या निषेधार्थ भारताने १५ फेब्रुवारी रोजी पाकिस्तानचा मोस्ट फेवर्ड नेशन (एमएफएन) दर्जा काढून घेतला होता.
- पाकिस्तानकडून भारताला निर्यात केल्या जाणाऱ्या वस्तू: ताजी फळे, सिमेंट, खनिजे, चमड्याची उत्पादने, रसायने, कापूस, मसाले, लोकर, रबर उत्पादने, मद्य पेये, वैद्यकीय उपकरणे, सागरी उत्पादने, प्लास्टिक, रंग आणि क्रीडासाहित्य.
- सीमाशुल्क वाढवल्यामुळे पाकिस्तानला भारतात केल्या जाणाऱ्या निर्यातीवर वाईट परिणाम पडणार आहे.
- वर्ष २०१७-२०१८मध्ये भारताला पाकिस्तानमधून भारतात ३४८२.३ कोटी रुपयांची (४८.८५ कोटी डॉलर) निर्यात करण्यात आली होती.
- विदेशी व्यापार (विकास व नियमन) अधिनियमानुसार भारत सरकार देशात एखाद्या वस्तूची किंवा एखाद्या देशातील वस्तूची आयात आणि निर्यात प्रतिबंधित किंवा नियंत्रित करू शकते.

पुलवामा हल्ला

- जम्मू-काश्मीरमधील पुलवामा जिल्ह्यात १४ फेब्रुवारी रोजी केंद्रीय राखीव सुरक्षा दलाच्या (सीआरपीएफ) एका तुकडीवर दहशतवाद्यांनी आयईडी स्फोट करत भीषण हल्ला केला. यात सीआरपीएफचे ४४ जवान शहीद झाले.

- पाकिस्तानातील जैश-ए-महंमद या दहशतवादी संघटनेने या हल्ल्याची जबाबदारी स्वीकारली आहे. २०१६मध्ये उरी येथे लष्कराच्या तळावर झालेल्या हल्ल्यानंतर करण्यात आलेला हा सर्वात मोठा हल्ला आहे.

आरबीआयकडून सरकारला २८,००० कोटींचा अंतरिम लाभांश

- भारतीय रिझर्व्ह बँक अंतरिम लाभांश म्हणून २८,००० कोटी रुपये केंद्र सरकारकडे हस्तांतरित करणार आहे.
- यापूर्वी, ऑगस्ट २०१८मध्ये आरबीआयने ४०,००० कोटी रुपये सरकारकडे हस्तांतरित केले होते.
- अशा प्रकारे चालू आर्थिक वर्षामध्ये सरकारला आरबीआयकडून लाभांशाच्या स्वरूपात मिळालेली एकूण रक्कम ६८,००० कोटी रुपये झाली आहे.
- आरबीआयने एका आर्थिक वर्षात केंद्र सरकारला दिलेली ही सर्वाधिक रक्कम असेल. याआधी वित्तीय वर्ष २०१५-१६मध्ये हा आकडा ६५,८९६ कोटी रुपये आणि वित्तीय वर्ष २०१७-१८मध्ये ४०,६५९ कोटी रुपये होता.
- आरबीआयचे आर्थिक वर्ष जुलै ते जून असे आहे. त्यामुळे सामान्यतः ऑगस्टमध्ये आरबीआय लाभांश वितरीत करते.
- आरबीआय सलग दुसऱ्या वर्षासाठी अंतरिम लाभांश प्रदान करीत आहे. गेल्यावर्षी मार्चमध्येही आरबीआयने सरकारला अंतरिम लाभांश म्हणून १०,००० कोटी रुपये दिले होते.
- हा अंतरिम लाभांश सरकारला सुधारित अर्थसंकल्पीय अंदाज पूर्ण करण्यास उपयुक्त ठरेल.
- वित्तीय वर्ष २०१८-१९साठी सरकारने आरबीआय, राष्ट्रीयकृत बँका आणि इतर वित्तीय संस्थांकडून ७४,१४० कोटी रुपयांचे लाभांश आणि अधिशेषांचे सुधारित

अंदाज ठेवले आहेत.

व्हिडिओकॉन कर्ज प्रकरणी चंदा कोचर दोषी

- व्हिडिओकॉन कर्ज प्रकरणात चंदा कोचर दोषी ठरल्या असून त्यांच्यावर **बँकेच्या आचारसंहितेचे उल्लंघन केल्याचा ठपका** ठेवण्यात आला आहे.
- या संशयास्पद कर्ज प्रकरणाची चौकशी करण्यासाठी बँकेच्या लेखापाल समितीने नेमलेल्या **निवृत्त न्या. बी. एन. श्रीकृष्ण यांच्या अध्यक्षतेखालील समितीने चौकशी अहवाल सादर केला.**
- या कर्ज प्रकरणात कोचर यांनी बँकेच्या अंतर्गत धोरणांचे, तसेच आचारसंहितेचे उल्लंघन केले असल्याचा ठपका या समितीने कोचर यांच्यावर ठेवला.
- यामुळे कोचर यांनी दिलेला राजीनामा **‘चुकीच्या कृत्याबद्दल कंपनीतून केलेले निलंबन’** या आधारावर स्वीकारण्याचा निर्णय बँकेच्या संचालकांनी घेतला आहे.
- यामुळे त्यांना नोकरी पश्चात सेवांचा फायदा मिळणार नसून, त्यांना **कोणताही भत्ता किंवा बोनस दिला जाणार नाही.** बँकेकडून देय असलेली सर्व रक्कम थकीत ठेवण्याचा येणार आहे.
- त्याचप्रमाणे बँकेच्या निर्णयानुसार २००९ ते २०१७-१८ या कालावधीत कोचर यांना दिलेला सुमारे १० कोटी रुपयांची बोनसची रक्कम कोचर यांना परत करावी लागणार आहे.
- याशिवाय कोचर यांना दिलेले **समभागही बँकेकडून परत घेतले जाण्याची शक्यता** आहे. एकेकाळी ९४ लाख रुपये किमंतीच्या या समभागांचे मूल्य सद्यस्थितीत ३४६ कोटी रुपयांवर पोहोचले आहे.

नेमके प्रकरण काय?

- चंदा कोचर या आयसीआयसीआय बँकेच्या कर्ज समितीवर असताना २०१२मध्ये व्हिडीओकॉन समूहाला ३,२५० कोटी रुपयांचे कर्ज देण्यात आले होते.
- त्याबदल्यात व्हिडीओकॉनचे प्रवर्तक वेणूगोपाल धूत यांनी चंदा कोचर यांचे पती दीपक कोचर यांच्या न्यू पॉवर रीनीवेबल्स या कंपनीत ६४ कोटी रुपये गुंतवल्याचा आरोप होता.
- या कर्ज प्रकरणातील कोचर यांच्या भूमिकेची चौकशी करण्यासाठी बँकेच्या लेखापाल समितीने जून २०१८मध्ये सर्वोच्च न्यायालयाचे निवृत्त न्यायमूर्ती बी. एन. श्रीकृष्ण यांची समिती नेमली होती.
- १ एप्रिल २००९ ते ३१ मार्च २०१८ या कालावधीतील संबंधित व्यवहार तपासणे व या प्रकरणाची सर्वसमावेशक चौकशी करून अहवाल सादर करण्याची जबाबदारी या समितीवर होती.
- सीबीआयने या प्रकरणी कोचर यांच्याविरोधात गुन्हा दाखल केला होता. तसेच दीपक कोचर आणि वेणूगोपाल धूत यांच्याविरोधतही गुन्हा दाखल केला आहे.

चंदा कोचर

- चंदा कोचर यांचा जन्म १७ नोव्हेंबर १९६१ रोजी राजस्थानमधील जोधपूर येथे झाला. त्या **देशातील आघाडीच्या महिला बँकर** आहेत.
- त्यांनी मुंबईच्या जय हिंद कॉलेज मधून बीकॉम पदवी प्राप्त केली. तर जमनालाल बजाज इन्स्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट स्टडीजमधून मास्टर्स डिग्री प्राप्त केली. १९८४ मध्ये मॅनेजमेंट ट्रेनी म्हणून त्या आयसीआयसीआय बँकेत रुजू झाल्या.
- १९५५मध्ये आयसीआयसीआय बँकेची स्थापना भारतीय उद्योगांना प्रकल्प आधारित अर्थसहाय्य मिळावे यासाठी केली होती.

- १९९४मध्ये आयसीआयसीआयचे रुपांतर संपूर्ण स्वायत्तता असलेल्या बँकेत झाले. आयसीआयसीआय ही देशातील तिसरी मोठी बँक आहे.
- २००९मध्ये कोचर यांची आयसीआयसीआय बँकेच्या मुख्य कार्यकारी अधिकारी (सीईओ) आणि व्यवस्थापकीय संचालक पदावर नियुक्ती झाली.
- चंदा कोचर यांच्या नेतृत्वाखालीच बँकेने रिटेल क्षेत्रात पदार्पण केले. बँकेला यशाच्या शिखरावर पोहचविण्यात कोचर यांनी महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावली.
- त्यांच्या या कार्यासाठी सरकारने २०११साली त्यांना पद्मभूषण पुरस्काराने सन्मानित केले. फोर्ब्स मासिकाच्या १०० शक्तिशाली महिलांमध्येही त्यांचा समावेश होता.
- व्हिडिओकॉन कर्ज प्रकरणी बँकेने अंतर्गत चौकशी सुरु केल्यानंतर कोचर यांना सक्तीच्या रजेवर पाठविण्यात आले होते. नंतर ऑक्टोबर २०१८मध्ये कोचर यांनी आपल्या पदाचा राजीनामा दिला होता.

पीसीए फ्रेमवर्कमधून ३ बँका बाहेर

- रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाने बँक ऑफ इंडिया, बँक ऑफ महाराष्ट्र आणि ओरिएंटल बँक ऑफ कॉमर्स या ३ बँकांवर प्रॉम्प करेक्टीव्ह ॲक्शन (पीसीए) फ्रेमवर्क अंतर्गत लादलेले निर्बंध हटविले आहेत.
- या ३ बँकांनी लिखित निवेदनात किमान नियामक भांडवल आणि नेट एनपीए (अनुत्पादित मालमत्ता) यामध्ये सुधारणा करण्याची वचनबद्धता व्यक्त केली आहे.

प्रॉम्प करेक्टीव्ह ॲक्शन (पीसीए)

- बँकांच्या कामगिरीचे निरीक्षण करण्यासाठीच त्यांचे चांगले आर्थिक आरोग्य राखण्यासाठी रिझर्व्ह बँकेने पीसीए फ्रेमवर्क सुरु केले. यामुळे बँकांची स्थिती

समजण्यास मदत मिळते.

- खालील ३ नियामकांपैकी जेव्हा कोणत्याही एकाचे उल्लंघन बँका करतात तेव्हा त्या बँकांवर पीसीए फ्रेमवर्क लागू केले जाते.
- हे ३ नियामक आहेत: भांडवल व जोखीम मालमत्तेचे गुणोत्तर (सीआरएआर), निव्वळ अनुत्पादित मालमत्ता (एनपीए) आणि मालमत्तेवरील लाभ.
- पीसीए फ्रेमवर्क लागू केल्यानंतर बँकांच्या शाखा विस्तार, लाभांश वितरण, कर्ज वितरणावर निर्बंध लादले जातात.
- सध्या **पीसीए फ्रेमवर्क अंतर्गत ८ बँका** आहेत: देना बँक, सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया, आयडीबीआय बँक, इंडियन ओव्हरसीज बँक, कॉर्पोरेशन बँक, अलाहाबाद बँक, यूको बँक आणि युनायटेड बँक ऑफ इंडिया.

तीन बँका पीसीए निर्बंधांतून बाहेर

- रिझर्व्ह बँक ऑफ इंडियाने अलाहाबाद बँक, कॉर्पोरेशन बँक व धनलक्ष्मी बँक या ३ बँकांवर प्रॉम्प्ट करेक्टीव्ह अॅक्शन (पीसीए) फ्रेमवर्क अंतर्गत लादलेले निर्बंध हटविले आहेत.
- आता या बँका पुन्हा कर्जे प्रदान करण्याचे कार्य करू शकतात.
- यापूर्वी जानेवारी २०१९मध्ये आरबीआयने बँक ऑफ इंडिया, बँक ऑफ महाराष्ट्र आणि ओरिएंटल बँक ऑफ कॉमर्स या ३ बँकांवरील पीसीए निर्बंध हटविले होते.

प्रॉम्प्ट करेक्टीव्ह अॅक्शन (पीसीए)

- बँकांच्या कामगिरीचे निरीक्षण करण्यासाठी व त्यांचे चांगले आर्थिक आरोग्य राखण्यासाठी रिझर्व्ह बँकने पीसीए फ्रेमवर्क सुरू केले. यामुळे बँकांची स्थिती

समजण्यास मदत मिळते.

- खालील ३ नियमाकांपैकी जेव्हा कोणत्याही एकाचे उल्लंघन बँका करतात तेव्हा त्या बँकांवर पीसीए फ्रेमवर्क अंतर्गत निर्बंध लागू होतात.
- हे ३ नियामक आहेत: भांडवल व जोखीम मालमत्तेचे गुणोत्तर (सीआरएआर), निव्वळ अनुत्पादित मालमत्ता (एनपीए) आणि मालमत्तेवरील लाभ.
- पीसीए फ्रेमवर्क लागू केल्यानंतर बँकांच्या शाखा विस्तार, लाभांश वितरण, कर्ज वितरणावर निर्बंध लादले जातात.
- आता पीसीए फ्रेमवर्क अंतर्गत सार्वजनिक क्षेत्रातील ६ बँका राहिल्या आहेत: देना बँक, सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया, आयडीबीआय बँक, इंडियन ओव्हरसीज बँक, यूको बँक आणि युनायटेड बँक ऑफ इंडिया.

जर्मनी, फ्रांस व युकेची इंस्टेक्स पेमेंट यंत्रणा

- जर्मनी, फ्रान्स आणि युनायटेड किंग्डमने इराणसह इंस्टेक्स (INSTEX) नामक पेमेंट यंत्रणा सुरू केली आहे.
- याच्या सहाय्याने इराणवर अमेरिकेचे निर्बंध असतानाही युरोपियन कंपन्यांना इराणसोबतचा व्यापार सुरू ठेवता येईल.
- इंस्टेक्सचे पूर्ण रूप इंस्ट्रूमेंट इन सपोर्ट ऑफ एक्सचेंज असे आहे. या यंत्रणेच्या माध्यमातून इराण युरोपियन कंपन्यांसह व्यापार करू शकेल.
- या यंत्रणेची नोंदणी ३००० युरो भांडवलासह फ्रान्समध्ये करण्यात आली आहे. या यंत्रणेच्या पर्यवेक्षक मंडळात जर्मनी व फ्रांसचे सदस्य आहेत तर युकेकडे या मंडळाचे अध्यक्षपद आहे.
- इंस्टेक्स कार्यरत होण्यासाठी इराणला देखील याचप्रकारची स्वतःची समांतर

यंत्रणा सुरु करावी लागणार आहे.

- भविष्यात इराणसोबत व्यापार करू इच्छिणारे इतर देशही इन्स्टेक्स यंत्रणेचा वापर करू शकतील.

अमेरिकेचे इराणवर निर्बंध

- अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष डोनाल्ड ट्रंप यांनी मे २०१८मध्ये इराणबरोबर २०१५साली झालेल्या **अणू करारातून (संयुक्त व्यापक कृती योजना) माघार** घेत इराणवर निर्बंध लादले होते.
- या करारानुसार, इराणवर संयुक्त राष्ट्रे, अमेरिका व युरोपियन युनियनने लावलेले निर्बंध हटविण्याच्या मोबदल्यात इराणने आपल्या आण्विक उपक्रमांवर अंकुश लावण्याचे आश्वासन दिले होते.
- अमेरिकेच्या या एकतर्फी निर्णयावर मोठ्या प्रमाणात टीका झाली व या कराराच्या इतर पक्षांनी (चीन, रशिया, युके, फ्रांस, जर्मनी) यांनी या कराराप्रती आपल्या प्रतिबद्धतेचा पुनरुच्चार केला होता.

इराण ट्रेड प्रमोशन प्लान

- युनायटेड किंगडम, फ्रान्स आणि जर्मनीने सादर केलेला इराण व्यापार प्रोत्साहन योजनेचा प्रस्ताव म्हणजे **इराण अणुकरार वाचविण्यासाठीचा या देशांचा प्रयत्न** आहे.
- या योजनेअंतर्गत, देयके स्वीकारण्यासाठी स्पेशल पर्पज व्हेईकलचा वापर केला जाईल.
- यामुळे इराण आणि युरोपियन कंपन्यांमध्ये व्यापार करताना थेट निधी हस्तांतरण करण्याऐवजी त्याबदल्यात तेलाची आयात अथवा परवानगी असलेल्या खाद्य व औषधांसारख्या वस्तूंचा व्यापार केला जाईल.
- थेट निधी हस्तांतरण थेट निधी हस्तांतरण न झाल्यामुळे अमेरिकेला त्यांच्यावर

कोणत्याही प्रकारचा दंड लादता येणार नाही.

- या योजनेमुळे इराणशी व्यापार करण्यास इच्छुक असलेल्या युरोपातील कंपन्यांना अमेरिकी निर्बंधांपासून संरक्षण मिळेल.

डिसेंबर अखेरीस अर्थसंकल्पीय तुटीची स्थिती

- डिसेंबर अखेरीस अर्थसंकल्पीय अथवा वित्तीय तुटीचे प्रमाण संपूर्ण वर्षासाठीच्या निर्धारित ६.२४ लाख कोटीच्या लक्ष्याच्या ११३.६ टक्के झाली आहे.
- अर्थसंकल्पीय अथवा वित्तीय तूट हे सरकारचे महसुली उत्पन्न आणि खर्चातील तफावत असते. महसुली उत्पन्नाची गणना करताना त्यात कर्जे समाविष्ट नसते. त्यामुळे वित्तीय तुटीमुळे कर्जाची आवश्यकता लक्षात येते.
- चालू आर्थिक वर्षात एप्रिल ते डिसेंबर या काळात सरकारी महसूल व खर्चातील फरक ७.०१ लाख कोटी रुपयांवर आला आहे.
- वर्ष २०१८-१९ साठी सरकारने वित्तीय तुटीचे लक्ष्य सकल देशांतर्गत उत्पादनाच्या ३.३ टक्के किंवा ६.२४ लाख कोटी रुपये इतके निश्चित केले होते.
- २०१९-२०च्या अंतरिम अर्थसंकल्पात सरकारने वित्तीय तुटीचे सुधारित लक्ष्य सकल देशांतर्गत उत्पादनाच्या ३.४ टक्के किंवा ६.३४ लाख कोटी रुपये इतके निश्चित केले आहे.
- चालू आर्थिक वर्षात डिसेंबर २०१८पर्यंत एकूण महसुली उत्पन्न १०.८४ लाख कोटी रुपये झाले आहे. अर्थसंकल्पातील अंदाजाच्या तुलनेत हे ६२.८ टक्के आहे. मागील वर्षी हेच प्रमाण ६६.९ टक्के होते.
- सध्याच्या वर्षातील महसूल प्राप्तीचे लक्ष्य २०१९-२०च्या अंतरिम अर्थसंकल्पात आधीच्या १७.२५ लाख कोटी रुपयांवरून वाढवून १७.२९ लाख कोटी करण्यात

आले आहे.

- कर संकलनाद्वारे झालेले एकूण महसुली उत्पन्न अर्थसंकल्पीय अंदाजाच्या ६३.२ टक्के आहे. मागील वर्षी ते ७३.४ टक्के होते.
- डिसेंबर अखेरीस सरकारचा एकूण खर्च १८.३२ लाख कोटी रुपये (अर्थसंकल्पीय अंदाजाच्या ७५ टक्के) आहे.
- नवीन वस्तू आणि सेवा करप्रणाली (जीएसटी) मधून अपेक्षेपेक्षा कमी गोळा होत असलेला महसूल आणि एकंदरीत उत्पन्न कमी आणि खर्चात वाढ यामुळे वित्तीय तूट यंदा फुगत चालली आहे.

एप्रिल ते सप्टेंबर दरम्यान एफडीआयची स्थिती

- वाणिज्य आणि उद्योग मंत्रालयाने २०१८-१९च्या एप्रिल ते सप्टेंबर कालावधीसाठी थेट परकीय गुंतवणुकीशी (एफडीआय) संबंधित माहिती प्रसिद्ध केली आहे.
- **यातील काही मुख्य मुद्दे खालीलप्रमाणे:**
- एप्रिल ते सप्टेंबर दरम्यान भारतातील **थेट परकीय गुंतवणूकीत ११ टक्क्यांची घट** होऊन, ती २२.६६ अब्ज डॉलर्स इतकी झाली.
- २०१७-१८ आर्थिक वर्षात एप्रिल ते सप्टेंबर कालावधीसाठी **थेट परकीय गुंतवणूक २५.३५ अब्ज डॉलर्स** होती.
- एप्रिल-सप्टेंबर २०१८-१९ दरम्यान भारतात सर्वाधिक एफडीआय, **सेवा (४.९१ अब्ज डॉलर)**, कॉम्प्युटर सॉफ्टवेअर व हार्डवेअर (२.५४ अब्ज डॉलर), टेलिकम्युनिकेशन (२.१७ अब्ज डॉलर), व्यवसाय (२.१४ अब्ज डॉलर), रसायने (१.६ अब्ज डॉलर) आणि वाहने (१.५९ अब्ज डॉलर) या क्षेत्रांमध्ये आला आहे.

- एप्रिल-सप्टेंबर २०१८-१९ दरम्यान ८.६२ अब्ज डॉलर गुंतवणुकीसह **सिंगापूर** भारतात सर्वाधिक गुंतवणूक करणारा देश ठरला.
- सिंगापूर खालोखाल मॉरिशस (३.८८ अब्ज डॉलर), नेदरलँड (२.३१ अब्ज डॉलर), जपान (१.८८ अब्ज डॉलर) अमेरिका (९७० दशलक्ष डॉलर) व युनायटेड किंगडम (८४५ दशलक्ष डॉलर) हे सर्वात मोठे गुंतवणूकदार देश आहेत.
- वर्ष २०१७-१८ दरम्यान थेट परकीय गुंतवणूक ५ वर्षांच्या किमान वृद्धीसह ३ टक्क्यांनी वाढून ४४.८५ अब्ज डॉलर्स होती.
- एफडीआयच्या घटलेल्या वृद्धी दराचा प्रतिकूल परिणाम देशाच्या **व्यापारतोलावर आणि रुपयाचे मूल्यावर** होण्याची शक्यता आहे.

आयकर व अप्रत्यक्ष करांसाठीची लोकपाल संस्था बंद

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखाली केंद्रीय मंत्रिमंडळाने **आयकर आणि अप्रत्यक्ष करांसाठीची लोकपाल संस्था बंद करण्यास मंजूरी** दिली आहे.
- आयकराशी संबंधित लोकांच्या तक्रारींचे निवारण करण्यासाठी **२००३मध्ये** आयकर लोकपालाचे कार्यालय स्थापन करण्यात आले होते.

लोकपाल कार्यालय बंद करण्याची कारणे

- लोक **ऑनलाइन तक्रार निवारण यंत्रणा** जास्त पसंत करतात.
- नवीन तक्रारींची संख्या कमी होऊन नगण्य झाल्यामुळे आता या संस्थेची गरज उरलेली नाही.
- विद्यमान समांतर तक्रार निवारण प्रक्रियांपेक्षा लोकपाल संस्था अधिक प्रभावी नाही.
- **केंद्रीकृत सार्वजनिक तक्रार निवारण व देखरेख प्रणाली** आणि आयकर सेवा

केंद्रांसारख्या इतर यंत्रणांना लोक जास्त पसंती देत आहेत.

केंद्रीकृत सार्वजनिक तक्रार निवारण व देखरेख प्रणाली

- **CPGRAMS: Centralized Public Grievance Redress & Monitoring System**
- राष्ट्रीय माहिती-विज्ञान केंद्राद्वारे विकसित केलेली ही ऑनलाइन वेब-सक्षम प्रणाली आहे.
- वेब तंत्रज्ञानावर आधारित या मंचाद्वारे लोक कोणत्याही वेळी कोणत्याही ठिकाणावरून तक्रार दाखल करू शकतात.
- दाखल झालेल्या तक्रारीच्या आधारे संबंधित मंत्रालये / विभाग / संस्था या तक्रारीच्या जलद निवारणासाठी तपासणी आणि कारवाई करतात.
- तक्रार करणाऱ्या व्यक्तीला दिल्या जाणाऱ्या अद्वितीय नोंदणी क्रमांकाच्या सहाय्याने त्या व्यक्तीस आपल्या तक्रारीचा मागोवा घेण्याची सुविधाही या प्रणालीद्वारे देण्यात येते.
- आयकर सेवा केंद्र
- आयकर विभागाच्या 'सेवोत्तम' योजनेचा भाग म्हणून आयकर सेवा केंद्रे स्थापन करण्यात आली आहेत.
- या केंद्राचा उद्देश आयकर विभागाकडे फक्त अंमलबजावणी एजन्सी म्हणून बघण्याचा दृष्टीकोन बदलून तो सेवा प्रदाता असा करण्याचा आहे.
- आयकर सेवा केंद्र करदात्यांना त्यांचा परतावा दाखल करण्यास सहाय्य करतात आणि त्यांच्या तक्रारींचे निराकरण करतात. सर्व टॅक्स सेवांसाठी हे केंद्र एक-खिडकी निरसन कार्य करते.

परदेशातून कर्ज घेण्यासाठी नवीन धोरण

- भारतीय रिजर्व्ह बँकेने परदेशातून कर्ज घेण्यासाठी नवीन धोरण सुरू केले आहे. भारत सरकारशी सल्लामसलत करून आरबीआयने जुने धोरण अधिक सुसंगत केले आहे.

या धोरणाची वैशिष्ट्ये पुढीलप्रमाणे

- नवीन धोरणाअंतर्गत, पात्र कर्जदार स्वयंचलित मार्गाने बाह्य व्यावसायिक कर्जाच्या (ईसीबी) स्वरूपात प्रतिवर्षी ७५० दशलक्ष डॉलरचे कर्ज घेऊ शकतात.
- बाह्य व्यावसायिक कर्जाची कार्यचौकट व रुपया चलनातील बॉड्सचे उदारीकरण करण्यासाठी सध्याच्या कार्यचौकटीतील ट्रॅक १ व २ यांचे विलीनीकरण विदेशी चलन परिमाणातील ईसीबीमध्ये करण्यात येईल.
- तसेच ट्रॅक ३ व रुपया परिमाणातील बॉड्सचे एकत्रीकरण रुपया चलनातील ईसीबीमध्ये करण्यात येईल. सध्याची चार-स्तरीय पद्धत बदलण्यासाठी हे प्रयत्न केले जात आहेत.
- सर्व बाह्य व्यावसायिक कर्जासाठी किमान सरासरी परिपक्वता कालावधी ३ वर्षे ठेवण्यात आला आहे.
- थेट प्रत्यक्ष गुंतवणुकीस पात्र असलेल्या सर्वाना समाविष्ट करून घेण्यासाठी पात्र कर्जदारांची यादी विस्तारित करण्यात आली आहे.
- नव्या धोरणानुसार पोर्ट ट्रस्ट, सेझ कंपनी, सिडबी, एक्झिम बँक, सूक्ष्म वित्त क्षेत्रात समाविष्ट असलेल्या नोंदणीकृत कंपन्या, नोंदणीकृत सोसायटी / ट्रस्ट / सहकारी संस्था आणि गैर सरकारी संस्था बाह्य कर्जे घेऊ शकतात.

- रिअल इस्टेट क्रियाकलाप, भांडवली बाजारातील गुंतवणूक, इक्विटी गुंतवणूक, खळते भांडवल इत्यादींसाठी हे कर्ज वापरली जाऊ शकत नाहीत.
- बाह्य व्यावसायिक कर्जांमधील या नवीन बदलामुळे अधिकाधिक पात्र कर्जदारांना फायदा होणार आहे.
- ईसीबी: एक्स्टर्नल कमर्शियल बॉरोइंग्ज
- टीप: ट्रॅक १, २ आणि ३ या कर्जाच्या स्वरूपात उभारण्यात आलेल्या निधीची रक्कम आणि परिपक्वता कालावधी दर्शवितात.

ई-मार्केटप्लेस व प्रतिस्पर्धा आयोगामध्ये करार

- ई-मार्केटप्लेसमध्ये योग्य आणि स्पर्धात्मक वातावरण सुनिश्चित करण्यासाठी गव्हर्नमेंट ई-मार्केटप्लेस आणि भारतीय प्रतिस्पर्धा आयोगाने एका एमओयूवर स्वाक्षरी केली आहे.

गव्हर्नमेंट ई-मार्केटप्लेस

- जीईएम हे ऑगस्ट २०१८मध्ये सुरू करण्यात आलेले एक ऑनलाइन व्यासपीठ आहे, जेथे विविध सरकारी विभाग आणि संस्था त्यांना आवश्यक असलेल्या वस्तू आणि सेवा खरेदी करू शकतात.
- यामुळे सरकारी विभागांकडून केली जाणारी माल खरेदी पारदर्शक, कॅशलेस आणि पेपरलेस होणार आहे. तसेच अतिरिक्त सरकारी खर्चाची बचत होईल.
- या व्यासपीठावर १.३५ विक्रेते आणि त्यांच्या सुमारे ४.४३ लाख वस्तू विक्रीसाठी उपलब्ध आहेत. तसेच सुमारे २६,५०० ग्राहक संस्थाही या

व्यासपीठाशी जोडल्या गेल्या आहेत.

भारतीय प्रतिस्पर्धा आयोग

- सीसीआय: कम्पिटीटीव्ह कमिशन ऑफ इंडिया.
- मुख्य उद्दिष्ट: प्रतिबद्धता आणि अंमलबजावणीद्वारे स्पर्धा संस्कृतीला प्रोत्साहन देणे आणि ती टिकवून ठेवणे, जी व्यवसायांना निष्पक्ष, स्पर्धात्मक आणि नाविन्यपूर्ण बनविण्यास प्रोत्साहित करणे; ग्राहक कल्याण व आर्थिक विकासाला चालना देणे.
- भारतीय प्रतिस्पर्धा आयोगाची ही एक अर्ध-न्यायिक घटनात्मक संस्था आहे. याची स्थापना भारतीय प्रतिस्पर्धा कायदा २००२ अन्वये करण्यात आली होती.
- ऑक्टोबर २००३मध्ये हा आयोग स्थापन झाला, तर मे २००९मध्ये या आयोगाने पूर्ण क्षमतेने कार्य करण्यास सुरुवात केली.
- हा आयोग देशात निष्पक्ष स्पर्धा निर्माण करणे व टिकवून ठेवणे आणि ग्राहक कल्याणसाठी जबाबदार आहे.
- भारतीय प्रतिस्पर्धा कायदा २००२नुसार या आयोगात १ अध्यक्ष आणि किमान २ व कमाल ६ सदस्य असतात. सध्या या आयोगात १ अध्यक्ष व ३ सदस्य आहेत.
- कंपनी व्यवहार मंत्रालयाच्या अंतर्गत हा आयोग कार्य करतो. हा आयोग सुरुवातीपासून एक कॉलेजिअमच्या स्वरूपात कार्य करीत आहे.
- स्पर्धेवर दुष्परिणाम करणाऱ्या घटकांना प्रतिबंध करणे, ग्राहकांच्या हिताची रक्षा करणे आणि मुक्त व्यापार सुनिश्चित करणे, ही सीसीआयची उद्दिष्टे आहेत.

- या आयोग एखाद्या घटनात्मक संस्थेला स्पर्धात्मकतेविषयी सल्ला देण्याचे तसेच स्पर्धात्मकतेबाबत जागरूकता पसरवण्याचेही कार्य करतो.

एफपीआय गुंतवणुकीवरील मर्यादा आरबीआयने हटवली

- अप्रत्यक्ष परकीय गुंतवणुकीवर (एफपीआय) कॉर्पोरेट बॉण्ड्समध्ये २० टक्के गुंतवणुकीची मर्यादा घालणारा आपला आदेश भारतीय रिझर्व्ह बँकेने मागे घेतला आहे.
- कॉर्पोरेट ऋण बाजारात एफपीआय गुंतवणूकीच्या एप्रिल २०१८मध्ये घेतलेल्या आढाव्यानंतर, एफपीआयद्वारे केल्या जाणाऱ्या गुंतवणुकीला प्रोत्साहन देण्यासाठी ही मर्यादा लागू करण्यात आली होती.
- या मर्यादेमुळे विदेशी पोर्टफोलिओ गुंतवणूकदार प्रतिबंधित/त्रस्त झाल्याचे ऋण बाजाराच्या प्रतिक्रियेतून लक्षात आले.
- त्यामुळे भारतीय कॉर्पोरेट ऋण बाजारात गुंतवणूकीला प्रोत्साहित करण्यासाठी आरबीआयने कॉर्पोरेट बॉण्ड्समधील २० टक्के गुंतवणुकीची मर्यादा मागे घेण्याचा निर्णय घेतला आहे.

अप्रत्यक्ष परकीय गुंतवणूक (एफपीआय)

- अप्रत्यक्ष परकीय किंवा विदेशी पोर्टफोलिओ गुंतवणूक (एफपीआय)मध्ये विदेशी गुंतवणूकदारांनी गुंतवणूक केलेल्या रोख्यांचा आणि इतर आर्थिक मालमत्तांचा समावेश होतो.
- एफपीआय गुंतवणूकदारांना गुंतवणूक केलेल्या आर्थिक मालमत्तांची थेट मालकी प्रदान करत नाही.
- एफपीआय गुंतवणूकदारांना भारतात सरकारी बॉण्ड्स, ट्रेझरी बिले, कॉर्पोरेट

बॉण्ड्स व स्टेट डेव्हलपमेंट लोन (एसडीएल) यासारख्या विविध ऋण बाजार संलेखांमध्ये (डेट मार्केट इन्स्ट्रुमेंट्स) काही निर्बंध व मर्यादांसह गुंतवणूक करण्याची परवानगी आहे.

- एफपीआय देशांच्या भांडवली खात्याचा एक भाग आहेत आणि ही गुंतवणूक देशाच्या परकीय कर्जांमध्ये गणली जाते.

थेट परकीय गुंतवणूक (एफडीआय)

- एफडीआय किंवा थेट परकीय गुंतवणुकीद्वारे (फॉरेन डायरेक्ट इन्वेस्टमेंट) एखादा मोठा उद्योग भारतामधील कंपनीमध्ये गुंतवणूक करू शकतो.
- एफडीआयद्वारे विदेशी गुंतवणूकदाराला त्याच्या गुंतवणुकीच्या प्रमाणात भारतीय कंपनीमध्ये मालकी प्रदान केली जाते आणि तो कंपनीच्या दैनंदिन व्यवहारांमध्ये आणि व्यवस्थापनामध्ये सहभाग घेऊ शकतो.
- याउलट एफपीआयचा हेतू हा एफडीआयसारखा व्यवस्थापनात सहभाग नसून केवळ उत्तम परतावा मिळवणे आणि भांडवलवृद्धी करून घेणे हा असतो.

भारत आणि स्वीडन दरम्यान सुरक्षा संरक्षण करार

- **भारत आणि स्वीडन** दरम्यान वर्गीकृत माहितीच्या (क्लासिफाईड इन्फॉर्मेशन) हस्तांतरासाठीच्या सुरक्षा संरक्षण करारावर (सिक्युरिटी प्रोटेक्शन ॲग्रीमेंट) स्वाक्षरी केली आहे.
- भारतीय संरक्षण मंत्री निर्मला सीतारामन यांच्या स्वीडन भेटीदरम्यान या करारावर स्वाक्षऱ्या करण्यात आल्या.
- स्वीडनने याचप्रकारचा करार युरोपियन संघ आणि नाटो यांच्यासह जगातील इतर आणखी ३० देशांसोबतही केला आहे.

- संवेदनशील माहिती कशाप्रकारे हाताळावी, त्यावर प्रक्रिया करावी आणि संरक्षित केली जावी, याचे नियमन हा करार करेल.
- अत्याधुनिक तंत्रज्ञान व उत्पादन क्षेत्रात अधिक चांगल्या सहकार्यासाठी हा करार एक फ्रेमवर्क प्रदान करेल.
- मिसाईल टेक्नॉलॉजी कंट्रोल रेजीम (MTCR) आणि संयुक्त राष्ट्रांच्या सुरक्षा परिषदेच्या सदस्यत्वासाठी दिलेल्या पाठींब्यासाठी भारताने स्वीडनचे पंतप्रधान स्टिफन लोफवन यांचे आभारही मानले.

स्वीडन

- स्वीडन हा उत्तर युरोपातील एक देश आहे. सुमारे ४.५ लाख चौरस किमी क्षेत्रफळ असलेला स्वीडन देश युरोपियन संघामधील तिसऱ्या क्रमांकाचा मोठा देश आहे. स्टॉकहोम ही स्वीडनची राजधानी व प्रमुख शहर आहे.
- एप्रिल २०१८मध्ये पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी स्वीडन दौऱ्यादरम्यान स्वीडिश पंतप्रधान स्टिफन लोफवन यांची भेट घेतली होती.
- त्यावेळी दोन्ही नेत्यांमध्ये संरक्षण, सायबर सुरक्षा व नवोन्मेष या क्षेत्रात सहकार्य करण्यास सहमती झाली होती.
- त्यापूर्वी २०१६मध्ये पंतप्रधान लोफवन आपल्या शिष्टमंडळासह 'मेक ईन इंडिया' कार्यक्रमात सहभागी झाले होते.

साखरेच्या किमान विक्री किंमतीत वाढ

- केंद्र सरकारने साखरेच्या किमान विक्री किंमतीत (एमएसपी: मिनिमम सेलिंग प्राईस) प्रतिकिलो २ रुपयांनी वाढ करून ३१ रुपये प्रतिकिलो केली आहे.
- त्यामुळे साखर कारखान्यांच्या नफ्यामध्ये ६ टक्क्यांपर्यंतची वाढ होण्याची

शक्यता, मानांकन संस्था इक्राच्या वतीने एका अहवालात व्यक्त करण्यात आली आहे.

- किमान विक्री किंमत म्हणजे असा दर ज्यापेक्षा कमी दरात साखर कारखाने खुल्या बाजारात साखरेची विक्री करू शकत नाही.
- साखर कारखान्यांवरील कर्जाचे ओझे कमी करण्याच्या उद्देशाने हा निर्णय घेण्यात आला आहे.
- गेल्या अनेक महिन्यांपासून किमान विक्री मूल्य २९ हजार रुपये प्रतिटनावरच होते. परिणामी ऊस उत्पादक शेतकऱ्यांची थकबाकी जानेवारी २०१९मध्ये वाढून २० हजार कोटी रुपयांवर पोहोचली आहे.
- एमएसपी वाढवल्याने साखर कारखान्यांच्या स्थितीत सुधारणा होईल आणि त्यांना ऊस उत्पादक शेतकऱ्यांची थकबाकी देणे सुलभ होईल.
- याशिवाय साखरेच्या किमान विक्री किंमतीत केलेल्या वाढीचा लाभ ऊस उत्पादक शेतकऱ्यांपर्यंत पोहोचावा यासाठी यंत्रणादेखील सरकार कार्यान्वित करणार आहे.
- संकटग्रस्त साखर कारखान्यांना मदत करण्यासाठी सरकारने साखरेवर १०० टक्के आयात शुल्क लागू केले आहे, तर निर्यात शुल्क रद्द केले आहे.
- २०१८-१९मध्ये साखरेचे उत्पादन ३.०७ कोटी टन होण्याची अपेक्षा आहे. तर २०१९मध्ये देशांतर्गत साखरेची विक्री २.५८ कोटी टन राहण्याचा अंदाज आहे. यामुळे एकूण देशांतर्गत मागणीपेक्षा ४५ लाख टन जास्त साखर उत्पादन होण्याची अपेक्षा आहे.

भारत-अर्जेटिना दरम्यान १० सामंजस्य करार

- अर्जेटिनाचे राष्ट्रपती मौरिशियो मॅक्री यांच्या भारत दौऱ्यात (१८ फेब्रुवारी) भारत

आणि अर्जेन्टिना दरम्यान १० सामंजस्य करारांवर स्वाक्षरी झाली.

- मौरिशियो मॅक्री यांनी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्याशी द्विपक्षीय चर्चा केली.
भारत-अर्जेन्टिना यांच्यातील राजनयिक संबंधांच्या ७०व्या वर्धापन दिनाच्या प्रसंगी अर्जेन्टिनाचे राष्ट्रपती भारत दौऱ्यावर आले आहेत.

१० सामंजस्य करार

- संरक्षण सहकार्याबाबत सामंजस्य करार.
- पर्यटन क्षेत्रात सहकार्यासाठी सामंजस्य करार.
- भारताची प्रसारभारती आणि अर्जेन्टिनातील फेडरल सिस्टिम ऑफ मीडिया अँड पब्लिक कॉन्टेन्ट्स यांच्यात सहकार्यासाठी सामंजस्य करार.
- भारतातील केंद्रीय औषधे मानके नियंत्रण संघटना आणि अर्जेन्टिनातील औषधे, खाद्य आणि वैद्यकीय तंत्रज्ञान प्रशासन यांच्यात सामंजस्य करार
- परराष्ट्र व्यवहार मंत्रालय, अर्जेन्टिना आणि पृथ्वी विज्ञान मंत्रालय, भारत यांच्यात अंटार्क्टिकातील सहकार्यासाठी सामंजस्य करार.
- कृषी आणि शेतकरी कल्याण मंत्रालय, भारत आणि उत्पादन व श्रम मंत्रालय, अर्जेन्टिना यांच्यात २०१०मध्ये झालेल्या सामंजस्य कराराआधारे सहकार्यासाठी कार्य योजना.
- २००६ मध्ये दोन्ही देशांमध्ये झालेल्या करारांतर्गत भारतीय कृषी संशोधन परिषद आणि उत्पादकता व श्रम मंत्रालय, अर्जेन्टिनाच्या कृषी उद्योग राज्य सचिवांमध्ये वर्ष २०१९-२१ साठी कार्ययोजना.
- इलेक्ट्रॉनिक आणि माहिती तंत्रज्ञान मंत्रालय तसेच अर्जेन्टिनातील आधुनिकीकरण खात्याचे सचिव यांच्यात माहिती आणि दूरसंवाद तंत्रज्ञान व इलेक्ट्रॉनिक्स क्षेत्रातील सहकार्यासाठी संयुक्त घोषणापत्र.

- भारतातील वैश्विक अणुऊर्जा भागीदारी केंद्र (जीसीएनईपी) आणि सीएनईए, ऊर्जा सचिवालय अर्जेटिना यांच्यात सामंजस्य करार.
- माहिती तंत्रज्ञानासाठी भारत- अर्जेटिना उत्कृष्टता केंद्र स्थापन करण्यासंबंधी करार.

१२ बँकांना ४८,२३९ कोटी भांडवली अर्थसहाय्य

- सार्वजनिक क्षेत्रातील १२ बँकांना ४८,२३९ कोटी रुपयांचे भांडवली अर्थसहाय्य देण्याची घोषणा केंद्रीय अर्थमंत्रालयाने केली आहे.
- सरकारच्या गुंतवणुकीमुळे या बँकांना आवश्यक भांडवली पर्याप्तेची मर्यादा राखण्यास आणि वित्तीय नियोजनाद्वारे व्यावसायिक प्रगती करण्यास मदत होणार आहे.
- या नव्याने होत असलेल्या भांडवली साहाय्यातून सरकारी बँकांसाठी चालू आर्थिक वर्षातील एकूण भांडवली मदत ही नियोजित १.०६ लाख रुपयांच्या तुलनेत १,००,९५८ कोटी रुपयांवर जाईल.
- उर्वरित ५,००० कोटी रुपयेही नजीकच्या काळात देना बँक व विजया बँकेबरोबर विलीनीकरण होत असलेल्या बँक ऑफ बडोदासाठी आकस्मिक गरज उद्भवल्यास अथवा वृद्धी भांडवल म्हणून वापरात येईल.
- या टप्प्यांतील भांडवली पुनर्भरणाची कॉर्पोरेशन बँक ही १,०८६ कोटी रुपयांसह सर्वात मोठी लाभार्थी ठरली आहे, त्या खालोखाल अलाहाबाद बँकेला ६,८९६ कोटी रुपयांची भांडवली मदत मिळणार आहे.
- सध्या या दोन्ही बँका जरी आरबीआयच्या पीसीए निर्बंधाखाली असल्या तरी चांगली कामगिरी करीत असल्याचे दिसून येत आहे. निर्बंधातून बाहेर पडण्यासाठी अतिरिक्त भांडवली पुनर्भरण या बँकांसाठी खूपच उपकारक ठरेल

- भांडवली गुंतवणूक करण्यात येणाऱ्या अन्य बँकांमध्ये बँक ऑफ इंडियाला ४,६३८ कोटी रुपये व बँक ऑफ महाराष्ट्रला २०५ कोटी रुपये मिळणार आहेत. या दोन्ही बँका नुकत्याच आर्थिक निर्बंधातून बाहेर पडल्या आहेत.
- याशिवाय पंजाब नॅशनल बँक ५,९०८ कोटी रुपये, युनियन बँक ऑफ इंडिया ४,११२ कोटी रुपये, आंध्र बँक ३,२५६ कोटी रुपये आणि सिंडिकेट बँकेमध्येही १,६०३ कोटी रुपये गुंतवणूक करण्यात येणार आहे.
- सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया, युनायटेड बँक, युको बँक आणि इंडियन ओव्हरसीज बँकेमध्ये मिळून केंद्र सरकार १२,५३५ कोटी रुपयांची गुंतवणूक करण्यात येणार आहे.
- केंद्र सरकारने डिसेंबरमध्ये ७ सार्वजनिक बँकांमध्ये रोख्यांच्या माध्यमातून २८,६१५ कोटी रुपयांची गुंतवणूक केली होती.
- आर्थिक कामगिरी सुधारल्याने बँक ऑफ महाराष्ट्र, बँक ऑफ इंडिया व ओरिएण्टल बँक ऑफ कॉमर्स या बँका २०१९च्या सुरुवातीला पीसीए निर्बंधातून मुक्त झाल्या आहेत.
- **सध्या पीसीए निर्बंधांतर्गत ८ बँका आहेत:** देना बँक, सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया, आयडीबीआय बँक, इंडियन ओव्हरसीज बँक, कॉर्पोरेशन बँक, अलाहाबाद बँक, युको बँक आणि युनायटेड बँक ऑफ इंडिया.

एप्रिल-डिसेंबर २०१८ दरम्यान भारतातील एफडीआय

- अलीकडेच वाणिज्य आणि उद्योग मंत्रालयाने एप्रिल-डिसेंबर २०१८ दरम्यान थेट परकीय गुंतवणुकीशी (एफडीआय) संबंधित माहिती प्रकाशित केली.
- यातील काही ठळक मुद्दे
- एप्रिल-डिसेंबर २०१८ दरम्यान भारतात थेट परकीय गुंतवणूकीत ७ टक्क्यांची

घट झाली आणि ती ३३.४९ अब्ज डॉलर्सपर्यंत पोहोचली.

- एप्रिल-डिसेंबर २०१७ दरम्यान भारतातील थेट परकीय गुंतवणूक ३५.९४ अब्ज डॉलर्स होती.
- सर्वाधिक एफडीआय सेवा (५.९१ अब्ज डॉलर), कॉम्प्युटर सॉफ्टवेअर व हार्डवेअर (४.७५ अब्ज डॉलर), दूरसंचार (२.२९ अब्ज डॉलर), व्यवसाय (२.३३ अब्ज डॉलर), रसायने (६.०५ अब्ज डॉलर) आणि वाहन उद्योग (१.८१ अब्ज डॉलर) इत्यादींमध्ये करण्यात आला.
- एप्रिल-डिसेंबर २०१८ दरम्यान १२.९७ अब्ज डॉलर गुंतवणुकीसह **सिंगापूर** सर्वात मोठा थेट परकीय गुंतवणूकदार देश ठरला.
- त्याखालोखाल मॉरिशस (६ अब्ज डॉलर), नेदरलँड्स (२.९५ अब्ज डॉलर), जपान (२.२१ अब्ज डॉलर), अमेरिका (२.३४ अब्ज डॉलर) आणि युनायटेड किंगडम (१.०५ अब्ज डॉलर) हे सर्वात मोठे गुंतवणूकदार देश होते.
- एफडीआयमध्ये झालेल्या घटीचे विपरीत परिणाम भारताच्या व्यापारतोलावर आणि रुपयांच्या मूल्यावर होण्याची शक्यता आहे.

कराशी संबंधित खटल्यांसाठी समितीची स्थापना

- केंद्रीय प्रत्यक्ष कर मंडळाने कराशी संबंधित प्रलंबित खटल्यांची संख्या कमी करण्यासाठी आयकर आयुक्त संजीव शर्मा यांच्या अध्यक्षतेखाली ४ सदस्यीय समितीची स्थापना केली आहे.
- ही समिती मार्च २०१९च्या मध्यवर्तीपर्यंत आपला अहवाल सादर करेल. कराशी संबंधित खटल्यांची संख्या कमी करण्यासाठी ही समिती सूचना देईल.
- ही समिती सर्वात महत्त्वाच्या समस्यांसाठी आंतरराष्ट्रीय स्तरावर वापरलेल्या

एखाद्या पद्धतीची शिफारस करेल.

- सरकारी आकड्यांनुसार, देशात विविध फोरममध्ये कराशी संबंधित ४.६५ लाख खटले प्रलंबित आहेत.

केंद्रीय प्रत्यक्ष कर मंडळ

- सीबीडीटी: सेन्ट्रल बोर्ड ऑफ डायरेक्ट टॅक्सेस
- केंद्रीय प्रत्यक्ष कर मंडळ आयकर विभागाची धोरण निर्माण करणारी एक केंद्रीय एजन्सी आहे. आयकर विभाग केंद्रीय अर्थ मंत्रालयांतर्गत कार्य करतो.
- ही एक संवैधानिक संस्था आहे, ती केंद्रीय महसूल अधिनियम १९६३च्या अंतर्गत स्थापित केली गेली आहे.
- प्रत्यक्ष कर धोरण निर्मितीच्या बाबतीत ही देशातील सर्वोच्च संस्था आहे. प्रत्यक्ष कर कायद्याच्या अंमलबजावणीची जबाबदारदेखील या मंडळावर आहे.

गेल्या १६ महिन्यांमध्ये २ कोटी रोजगारांची निर्मिती

- कर्मचारी राज्य विमा निगम (ईएसआयसी)च्या पे-रोल माहितीनुसार गेल्या १६ महिन्यांमध्ये २ कोटी रोजगारांची निर्मिती झाली आहे.
- याबाबतची सविस्तर माहिती केंद्र सरकारच्या सांख्यिकी व उपक्रम अंमलबजावणी मंत्रालयाच्या केंद्रीय सांख्यिकी कार्यालयाने प्रकाशित केली आहे.
- यात सप्टेंबर २०१७ ते डिसेंबर २०१८ या कालावधीतील देशातील रोजगार निर्मिती विषयीची माहिती जारी केली आहे.
- कर्मचारी भविष्यनिर्वाह निधी संघटना (ईपीएफओ) व निवृत्तीवेतन निधी नियामक विकास प्राधिकरण (पीएफआरडीए) या संस्थांच्या विविध सामाजिक

सुरक्षांसाठी नोंदणी करणाऱ्या लोकांच्या आकडेवारीवर, रोजगार निर्मितीशी संबंधित ही माहिती आधारित आहे.

या माहितीनुसार...

- सप्टेंबर २०१७ ते डिसेंबर २०१८ या कालावधीत १.९६ कोटी नव्या ग्राहकांनी या योजनानांतर्गत नोंदणी केली केली.
- डिसेंबर २०१८मध्ये संघटित क्षेत्रातील रोजगार निर्मिती ७.१६ लाख होती. डिसेंबर २०१७ मध्ये हा आकडा फक्त २.३७ लाख होता.
- सप्टेंबर २०१७ ते डिसेंबर २०१८ या कालावधीत ईपीएफओच्या सामाजिक सुरक्षा योजनांमध्ये ७२.३२ लाख नवीन नोंदण्या करण्यात आल्या.
- सप्टेंबर २०१७ ते डिसेंबर २०१८ या कालावधीत नवीन पेंशन योजनेमध्ये (एनपीएस) ९.६६ लाख नवीन नोंदण्या करण्यात आल्या.

कर्मचारी राज्य विमा निगम (ईएसआयसी)

- हे श्रम आणि रोजगार मंत्रालयाच्या अंतर्गत एक स्वायत्त निगम आहे. हे कर्मचारी विमा व्यवस्थापित करते.
- ईएसआयसीची स्थापना कर्मचारी राज्य विमा कायदा १९४८ अंतर्गत २४ फेब्रुवारी १९५१ रोजी करण्यात आली होती. याचे मुख्यालय नवी दिल्ली येथे आहे.
- ईएसआयसीमध्ये दक्षिण आशियासाठी आंतराष्ट्रीय सामाजिक सुरक्षा संघटनेचे (आयएसएसए) संपर्क कार्यालयही आहे.
- भूतान, बांगलादेश, श्रीलंका, नेपाळ व इराण या देशांमध्ये आयएसएसएच्या सदस्य संघटनांसह सामाजिक सुरक्षेसाठी हे संपर्क कार्यालय समन्वय साधते.

योजना व विधीविषयक

आयुषमान भारतचे मोबाईल ऑप सुरु

- पंतप्रधान जन आरोग्य योजनेच्या (आयुषमान भारत) प्रभावी अंमलबजावणी-साठी मोबाईल ऑप सुरु करण्यात आले आहे. हे ऑप आता गुगल प्ले-स्टोरवर उपलब्ध आहे.
- पंतप्रधान जन आरोग्य योजनेतून आतापर्यंत १० लाखांहून अधिक लोकांना लाभ झाला आहे.
- देशभरात २५ सप्टेंबर २०१८पासून या योजनेची रोजी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी ही योजना सुरु केली होती.
- देशभरातील ९,०००हून अधिक रुग्णालयांमध्ये या योजनेचा लाभ घेतला जाऊ शकतो.

या योजनेच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी विविध उपाय

- राज्य सरकारांना थेट विमा कंपनीद्वारे, थेट ट्रस्ट वा सोसायटीद्वारे किंवा या दोन्ही प्रकारे या योजनेची अंमलबजावणी करण्याची मुभा देण्यात आली आहे.
- राज्यस्तरीय आरोग्य एजन्सीद्वारे योजनेच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी सरकारद्वारे राष्ट्रीय आरोग्य एजन्सीची स्थापना करण्यात आली आहे.
- योजनेच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी एक मजबूत माहिती-तंत्रज्ञान प्रणाली तयार केली गेली आहे.
- तक्रारी स्वीकारण्यासाठी केंद्रीय तक्रार निवारण व्यवस्थापन प्रणाली स्थापन केली गेली आहे.
- फसवणूक नियंत्रण यंत्रणा विकसित करून एक बहु-उद्दीष्ट दृष्टिकोन स्वीकारण्यात आला आहे.

पंतप्रधान जन आरोग्य योजना

- आयुषमान भारत अर्थात पंतप्रधान जन आरोग्य योजनेची अंमलबजावणी **२५ सप्टेंबर २०१८ पासून सुरु** झाली.
- ही जगातील सर्वात मोठी सरकारी आरोग्य योजना असून, या अंतर्गत एका कुटुंबाला दरवर्षी **५ लाख रुपयांचे आरोग्य विमा संरक्षण** प्रदान केले जाईल.
- कोणत्याही सरकारी व काही खासगी रुग्णालयांमध्ये याचा लाभ घेता येऊ शकतो. या योजनेमध्ये, सामाजिक आर्थिक जनगणना २०११ मधील चिन्हांकित कुटुंबांना समाविष्ट केले जाणार आहे.
- ही योजना राष्ट्रीय आरोग्य एजन्सीद्वारे लागू केली जाईल. राज्यांना या योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी राज्य आरोग्य एजन्सी स्थापन करावी लागेल आणि जिल्हा पातळीवरही अशीच एजन्सी स्थापन करावी लागेल.
- तेलंगणा, केरळ, ओडिशा आणि दिल्लीने आयुषमान भारत योजनेच्या एमओयु (MoU) वर स्वाक्ष्य्या केलेल्या नाहीत. तर **पश्चिम बंगाल या योजनेतून बाहेर पडला आहे.**
- या योजनेअंतर्गत देशातील १० कोटीपेक्षा जास्त कुटुंबांना म्हणजेच सुमारे ५० कोटीपेक्षा जास्त लोकांना मोफत आरोग्य विमा मिळणार आहे.
- कर्करोग, हृदयाचे आजार, किडनी, लिवरचे आजार, डायबिटीज यासह १३०० आजारांचा या योजनेमध्ये समावेश करण्यात आला आहे.
- या योजनेमुळे गरीबांनाही खासगी रुग्णालयात चांगले उपचार मिळतील.
- **१३ हजार रुग्णालये या योजनेमध्ये सहभागी** झाली आहेत.
- या योजनेंतर्गत १.५० लाख गावांमध्ये आरोग्य केंद्र सुरु होणार.
- जे राज्य या योजनेशी जोडली आहेत त्या राज्यातील लोक दुसऱ्या राज्यात

गेले तरी त्यांना या योजनेचा लाभ मिळेल.

- या योजनेसाठीची आर्थिक तरतूद केंद्राकडून ६० टक्के तर राज्यांकडून ४० टक्के केली जाणार आहे.
- युनिव्हर्सल हेल्थ कवरेज (यूएचसी) आणि शाश्वत विकास उद्दिष्ट-३ साध्य करण्यासाठी भारताच्या प्रगतीला गती देणे, हादेखील या योजनेचा हेतू आहे.

योजनेचे मुख्य मुद्दे

- या योजनेचा फायदा घेण्यासाठी कुटुंबातील सदस्यांची संख्या आणि वय यावर मर्यादा नाही.
- याअंतर्गत हॉस्पिटलमध्ये भरती होण्यापूर्वीचा व नंतरचा खर्च समाविष्ट केले जातील.
- हॉस्पिटलायझेशनच्या २ दिवस पूर्वीपासूनची औषधे, चाचण्या आणि बेडच्या शुल्काचा यात समावेश आहे.
- या व्यतिरिक्त हॉस्पिटलायझेशनच्या काळातील आणि त्यानंतरच्या १५ दिवसांचा खर्चही या योजनेमध्ये सामील आहे. हॉस्पिटलायझेशनसाठी परिवहन खर्चही रुग्णाला देण्यात येणार आहे.
- उपचारांची किंमत सरकारद्वारे आधीच घोषित केलेल्या पॅकेज दराने दिली जाईल. पॅकेज दरामध्ये उपचारांशी संबंधित सर्व खर्चाचा समावेश आहे. राज्य आणि केंद्रशासित प्रदेश या खर्चाच्या मर्यादामध्ये बदल करू शकतात.
- या योजनेअंतर्गत, रुग्णाचे हॉस्पिटलायझेशन संपूर्ण देशात विनामुल्य होईल. याचा लाभ देशाच्या बऱ्याच गरीब लोकांना होईल आणि जास्त लोकांना आरोग्य सुविधा देखील मिळेल.
- या योजनेच्या अंतर्गत लाभार्थी सरकारद्वारे चिन्हांकित केलेल्या कोणत्याही सरकारी किंवा खाजगी हॉस्पिटलमधून उपचार घेऊ शकतात.

- या योजनेसाठी. आधार कार्ड, मतपत्र किंवा राशनकार्ड पडताळणीसाठी आवश्यक असेल.
- संसदेच्या दोन्ही सभागृहांच्या संयुक्त सत्राला संबोधित करताना ३१ जानेवारी रोजी राष्ट्रपती रामनाथ कोविंद यांनी पंतप्रधान जन आरोग्य योजनेतून १० लाखांहून अधिक लोकांना लाभ झाल्याचे जाहीर केले.

प्रधानमंत्री मुद्रा योजनेचा आढावा

- हंगामी अर्थमंत्री पियुष गोयल यांनी अंतरिम अर्थसंकल्प करताना प्रधानमंत्री मुद्रा योजनेतर्गत आतापर्यंत ७,२३,००० कोटी रुपयांची एकूण १५.५६ कोटी कर्जे दिल्याचे जाहीर केले.
- तसेच मुद्रा योजनेतील ७० टक्के लाभार्थी महिला असल्याची माहितीही त्यांनी दिली. याच पार्श्वभूमीवर मुद्रा योजनेचा घेतलेला हा आढावा...

प्रधानमंत्री मुद्रा योजना

- देशातील असंघटित लघु उद्योगांच्या विकासाकरिता व त्यांच्या वित्तीय गरजा पूर्ण करण्यासाठी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी ही योजना एप्रिल २०१५मध्ये सुरू केली.
- मुद्राचे (MUDRA) पूर्ण रूप मायक्रो युनिट्स डेव्हलपमेंट रिफायनान्स एजन्सी असे आहे.
- भारतीय रोजगार क्षेत्रात मोठ्या संख्येने सामावून घेतलेल्या लघुउद्योगांना या माध्यमातून आर्थिक साहाय्य पुरविणे हा योजनेचा उद्देश आहे.
- या योजनेत शिशु (रु. ५० हजारापर्यंत), किशोर (रु. ५० हजार ते ५ लाखांपर्यंत) व तरुण कर्ज (रु. ५ लाख ते १० लाखांपर्यंत) अशा ३ टप्प्यात मुद्रा बँकेअंतर्गत कर्ज पुरवठा करण्यात येतो.

- शिशू कर्ज योजनेत उद्योग वा व्यवसाय स्थापण्यासाठी मदत केली जाते, तर किशोर व तरुण कर्ज योजनेत एखाद्याचा व्यवसाय आधीच उभारण्यात आला आहे; परंतु तो पुढे वाढविण्यासाठी लागणारे वित्तीय साहाय्य दिले जाते.
- सर्व बिगरशेती लघु (सूक्ष्म) व्यवसायांना जे १० लाख रुपयांच्या आत भांडवली गुंतवणूक केलेले आहेत, अशांना सूक्ष्म उद्योग विकास आणि फेर वित्तपुरवठा संस्था योजनेअंतर्गत ही मदत दिली जाते.
- यात सार्वजनिक बँका, राज्य सहकारी बँका, लघुकर्ज वितरण संस्था, प्रादेशिक ग्रामीण बँकांना या योजनेत सहभागी होण्यास परवानगी देण्यात आलेली आहे.
- ज्याप्रमाणे मुद्रा योजना उद्योजकांना लागणारे वित्तसाहाय्याच्या उपलब्धतेकडे लक्ष पुरवते आहे, त्याच्याच दुसऱ्या बाजूला उद्योजकाला स्वतःच्या पायावर उभे करण्याचाही तिचा प्रयत्न आहे.
- या अनुशंगाने उद्योजकाला लागणारी कौशल्ये, ज्ञान व माहितीचा पुरवठा, वित्तीय साक्षरता तसेच त्याला विकासाभिमुख करणे हेही या योजनेच्या कार्यक्षेत्रात येते.

दरवाजा बंद अभियान-भाग २

- देशातील ग्रामीण क्षेत्रांना हागणदारी मुक्त (ODF: Open Defecation Free) करण्याच्या उद्देशाने 'दरवाजा बंद अभियान-भाग २' ही मोहीम सुरू करण्यात आली आहे.
- ही मोहीम पेयजल आणि स्वच्छता मंत्रालयाच्या स्वच्छ भारत अभियान (ग्रामीण) या उपक्रमांतर्गत सुरू करण्यात आली आहे.
- प्रसिद्ध अभिनेता **अमिताभ बच्चन** यांच्या उपस्थितीत ही मोहीम सुरू करण्यात आली. तेच या मोहिमेचा प्रचार करणार आहेत.

- ग्रामीण भाग हागणदारीमुक्त करण्यासाठी बांधण्यात आलेल्या स्वच्छतागृहांचा वापर जनजीवनाचा भाग बनावा या उद्देशाने या मोहिमेची आखणी करण्यात आली आहे.
- हागणदारीमुक्त आणि उघड्यावरील शौचमुक्त भारतासाठी सुरु करण्यात आलेले हे अभियान जागतिक बँकेद्वारे समर्थित आहे.
- सरकारच्या आकडेवारीनुसार, स्वच्छ भारत मिशन सुरु झाल्यापासून सुमारे ५० कोटी लोकांनी उघड्यावरील शौच करणे बंद केले आहे आणि सुमारे ५.५ लाख गावे हागणदारीमुक्त घोषित करण्यात आली आहेत.

स्वच्छ भारत अभियान

- हे भारताच्या ४०००हून अधिक शहरांच्या, रस्त्यांच्या व भारतातील विविध नद्यांच्या स्वच्छतेसाठी भारत सरकारने सुरु केलेला राष्ट्रीय पातळीवर अभियान आहे. या अभियानाचे घोषवाक्य 'एक कदम स्वच्छता की ओर' हे आहे.
- हे अभियान **महात्मा गांधींच्या जयंतीदिनी २ ऑक्टोबर २०१४** रोजी राजघाट, नवी दिल्ली येथे भारताचे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या नेतृत्वात सुरु झाले.
- महात्मा गांधीजींच्या १५०व्या जयंतीला म्हणजेच २ ऑक्टोबर २०१९ रोजी गांधीजींचे स्वच्छ भारताचे स्वप्न साकार करणे, हे या अभियानाचे उद्दिष्ट आहे.
- स्वच्छ भारत अभियानाची सुरुवात ही पूर्वीच्या **निर्मल भारत अभियानाची पुनर्रचना** करून करण्यात आली आहे.
- स्वच्छ भारत अभियान ग्रामीण आणि शहरी अशा दोन टप्प्यांत विभागण्यात आले आहे. ग्रामीण भागात या अभियानाची अंमलबजावणी केंद्रीय पॅंयजल व स्वच्छता मंत्रालयाव्दारे तर शहरी भागात केंद्रीय शहरी विकास मंत्रालयाव्दारे करण्यात येते.

सिनेमॅटोग्राफी दुरुस्ती विधेयक २०१९

- पंतप्रधान नरेंद्र यांच्या अध्यक्षतेखाली केंद्रीय मंत्रिमंडळाने **सिनेमॅटोग्राफी दुरुस्ती विधेयक २०१९ला मंजूरी** दिली आहे.
- या विधेयकाद्वारे **भारतीय सिनेमॅटोग्राफी कायदा १९५२मध्ये दुरुस्ती** करण्यात येणार आहे. चित्रपटाच्या **पायरसीवर बंदी घालणे** हा या दुरुस्तीचा उद्देश आहे.
- चित्रपटांच्या चोरीला (पायरसी) प्रतिबंध करण्यासाठी सिनेमॅटोग्राफी कायदा १९५२मध्ये नवीन तरतुदी जोडल्या जात आहेत. पायरसीमुळे चित्रपट उद्योग आणि सरकारी महसूलाचे लक्षणीय नुकसान होत आहे.
- या कायद्याच्या कलम ७मध्ये कोणते चित्रपट कोण पाहू शकतो आणि प्रदर्शित करू शकतो याची नियमावली आहे. तसेच या नियमावलीचे उल्लंघन केल्यास केल्या जाणाऱ्या शिक्षेबाबत तरतुदी आहेत.
- नवीन दुरुस्तीमुळे या कायद्याच्या **कलम ७मध्ये उप-कलम (४) जोडण्यात येईल**. यामध्ये पायरसीची व्याख्या आणि त्यासंबंधित शिक्षेविषयी तरतुदी आहेत.
- या दुरुस्तीनुसार पायरसी हा दंडनीय गुन्हा असेल आणि हा गुन्हा करणाऱ्याला **३ वर्षांचा कारावास किंवा १० लाखांचा दंड किंवा दोन्ही शिक्षा** होऊ शकतात
- कॉपीराइट मालकाच्या परवानगीशिवाय त्याच्या चित्रपटाचे ध्वनीमुद्रण किंवा दृक्मुद्रण (ऑडीओ किंवा व्हिडीओ रेकॉर्डिंग) करून त्याची प्रत बनवणाऱ्यास किंवा प्रसारित करणाऱ्यास किंवा तसा प्रयत्न करणाऱ्यास या कायद्यांतर्गत दोषी मानण्यात येईल.
- या विधेयकाचे कायद्यात रुपांतर झाल्यास पायरसीला आळा बसून, विश्वासाहता निर्माण होईल, चित्रपट उद्योगाच्या महसूलात वाढ होईल तसेच रोजगाराच्या संधी निर्माण होतील.

- हा कायदा भारताच्या राष्ट्रीय बौद्धिक संपत्ती धोरणाचे महत्त्वपूर्ण उद्दीष्ट पूर्ण करेल आणि पायरसी व चित्रपटाच्या ऑनलाइन चोरीसंदर्भात मदत करेल.

नागरिकत्व दुरुस्ती विधेयकाला ईशान्य भारतात विरोध

- मणिपूरचे प्रसिद्ध चित्रपट निर्माते अरिबम श्याम शर्मा यांनी नागरिकत्व दुरुस्ती विधेयक २०१९चा विरोध म्हणून पद्मश्री पुरस्कार परत करण्याचा निर्णय घेतला आहे.
- ईशान्य भारतामध्ये स्थलांतरितांची समस्या अत्यंत संवेदनशील आहे. ईशान्य भारतीय राज्यांच्या सीमा बांग्लादेशला लागून असल्यामुळे, बांग्लादेशमधून मोठ्या संख्येने स्थलांतरित येऊन भारतात स्थायिक झाले आहेत.
- यापूर्वी अनेकदा या स्थलांतरित आणि स्थानिक लोकांमध्ये सांप्रदायिक दंगे झाले आहेत.
- त्यामुळे, ईशान्येकडील राज्यांमध्ये नागरिकत्व दुरुस्ती विधेयक २०१९ला मोठ्या प्रमाणावर विरोध केला जात आहे आणि लोक स्थलांतरितांना परत त्यांच्या देशात पाठविण्याची मागणी करत आहे.
- नागरिकांच्या मते नागरिकत्व दुरुस्ती विधेयकामुळे ईशान्येकडील राज्यांमध्ये सामाजिक आणि आर्थिक भार वाढणार आहे.

नागरिकत्व दुरुस्ती विधेयक २०१९

- जानेवारी २०१९मध्ये लोकसभेत मंजूर झालेल्या नागरिकत्व दुरुस्ती विधेयक २०१९ मध्ये अफगाणिस्तान, बांग्लादेश आणि पाकिस्तानातून आलेल्या बिगरमुस्लिम धार्मिक अल्पसंख्याकांना भारताचे नागरिकत्व देण्याची तरतूद असलेले आहे.
- अफगाणिस्तान, पाकिस्तान आणि बांग्लादेशातून ३१ डिसेंबर २०१४ पूर्वी

भारतात आलेल्या हिंदू, शीख, जैन, बौद्ध, ख्रिश्चन व पारसी या ६ समुदायातल्या लोकांना भारतीय नागरिकत्व घेता येण्याची तरतूद या विधेयकात आहे.

- हे विधेयक देशातील सर्व राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांसाठी ते लागू राहील. या विधेयकाअंतर्गत येणारे लाभार्थी देशाच्या कोणत्याही राज्यात राहू शकतील.
- प्रस्तावित विधेयकानुसार हे हिंदू, जैन, ख्रिश्चन, शिख, बौद्ध आणि पारशी अल्पसंख्यांक शरणार्थी आता भारतीय नागरिकत्वासाठी अर्जही करू शकणार आहेत.
- नागरिकत्वासाठीची सध्याची १२ वर्षे किमान वास्तव्याची अट शिथील करून ६ वर्षे करण्यात आली आहे. तसेच अशा लोकांकडे **पुरेशी कागदपत्रे नसतानाही त्यांना नागरिकत्व बहाल करण्याची तरतूद** या विधेयकात आहे.
- राज्य सरकार आणि जिल्हा प्रशासनाच्या शिफारसी आणि सविस्तर छाननीनंतरच त्यांना नागरिकत्व दिले जाईल. यासाठी १९५५च्या नागरिकत्व कायद्यात दुरुस्ती करण्यात येणार आहे.
- संसदेत २०१६साली पहिल्यांदा सादर करण्यात आलेले नागरिकत्व दुरुस्ती विधेयक संयुक्त संसदीय समितीकडे (जेपीसी) पाठविण्यात आले होते.
- या समितीच्या अहवालातील शिफारशीनुसार पुन्हा हे विधेयक लोकसभेत सादर करण्यात आल्यानंतर आवाजी मतदानाने ते मंजूर करण्यात आले होते. राज्यसभेत ते अद्याप प्रलंबित आहे.

१२५वे घटनादुरुस्ती विधेयक

- ईशान्य भारतातील १० स्वायत्त परिषदांच्या आर्थिक आणि कार्यकारी शक्ती वाढविण्याच्या हेतूने केंद्र सरकारने १२५वे घटनादुरुस्ती विधेयक संसदेत सादर

केले आहे.

- या घटनादुरुस्ती विधेयकातील तरतुदींचा परिणाम आसाम, मेघालय, त्रिपुरा आणि मिझोराममधील सुमारे १ कोटी आदिवासी लोकांवर होणार आहे.

या विधेयकातील ठळक तरतुदी

- आसाम, मेघालय, मिझोरम आणि त्रिपुरा यांना अधिक आर्थिक संसाधने देण्यासाठी **कलम २८०मध्ये सुधारणा** करण्यात येईल, जेणेकरून स्वायत्त परिषद अधिक विकास कार्ये करण्यास सक्षम होईल.
- विद्यमान **स्वायत्त जिल्हा परिषदांचे नामकरण स्वायत्त प्रादेशिक परिषद** असे करण्यात येईल, कारण या परिषदांचे कार्यक्षेत्र एकापेक्षा अधिक जिल्ह्यांचे असेल.
- आसाममधील कारबी आंगलॉग स्वायत्त क्षेत्रीय परिषद आणि दिमा हसाओ स्वायत्त परिषदेच्या अधिकारक्षेत्रात ३० अन्य विषयांचा समावेश केला जाईल.
- निम्न पातळीवर लोकशाही बळकट करण्यासाठी निर्वाचित ग्रामीण महापालिका परिषदेची तरतूदही या विधेयकात आहे.
- ग्रामीण परिषदांना आर्थिक विकास, सामाजिक न्याय इत्यादीसाठी अधिकार देण्यात येतील. हे अधिकार कृषी, जमीन सुधारणा, सिंचन जल व्यवस्थापन, पशुसंवर्धन, ग्रामीण विद्युतीकरण, लघु उद्योग आणि सामाजिक वनीकरणासाठी दिले जातील.

- अलीकडेच लोकसभेमध्ये **जालियनवाला बाग राष्ट्रीय स्मारक (दुरुस्ती) विधेयक २०१८** मंजूर करण्यात आले.

या विधेयकाची ठळक वैशिष्ट्ये

- **जालियनवाला बाग राष्ट्रीय स्मारक कायदा १९५१**मध्ये १३ एप्रिल १९१९ रोजी अमृतसर येथे झालेल्या जालियनवाला बाग हत्याकांडात मारल्या गेलेल्या निष्पाप लोकांच्या स्मरणार्थ एक राष्ट्रीय स्मारक बांधण्याची तरतूद होती.
- या **राष्ट्रीय स्मारकाच्या व्यवस्थापनासाठी ट्रस्ट** स्थापन करण्याची तरतूदही या कायद्यात करण्यात आली होती.
- १९५१च्या कायदानुसार या ट्रस्टमध्ये, पंतप्रधान (अध्यक्ष), काँग्रेसचे अध्यक्ष, सांस्कृतिक कार्यमंत्री, लोकसभेतील विरोधी पक्षनेते, पंजाबचे राज्यपाल, पंजाबचे मुख्यमंत्री व केंद्र सरकारने नामनिर्देशित केलेले ३ प्रतिष्ठित व्यक्ती यांचा ट्रस्टी म्हणून समावेश असतो.
- २०१८च्या दुरुस्ती विधेयकात या ट्रस्टमधून **काँग्रेसच्या अध्यक्षांना ट्रस्टी म्हणून हटविण्याची तरतूद** करण्यात आली आहे.
- लोकसभेत विरोधी पक्षनेता नसल्यास सर्वात मोठ्या विरोधी पक्षाचा नेता ट्रस्टी म्हणून निवडला जाईल, असेही या विधेयकात स्पष्ट करण्यात आले आहे.
- १९५१च्या कायदानुसार केंद्र सरकारने नामनिर्देशित केलेल्या ३ प्रतिष्ठित व्यक्तींचा कार्यकाल ५ वर्षांचा असेल व ते पुनर्नियुक्तीसाठी पात्र असतील.
- २०१८च्या दुरुस्तीद्वारे केंद्र सरकारला **नामनिर्देशित व्यक्तींना कार्यकाल संपण्यापूर्वी बडतर्फ करण्याचा अधिकार** देण्यात आला आहे.
- राष्ट्रीय समर्काच्या व्यवस्थापनातील अनेक त्रुटी दूर करण्यासाठी तसेच या संबंधित ट्रस्टवर कोणत्याही राजकीय पक्षाचा प्रभाव नसेल हे सुनिश्चित करण्यासाठी, या सुधारणा केल्याचा दावा केंद्र सरकारने केला आहे.

अनिवासी भारतीय विवाह नोंदणी विधेयक २०१९

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखाली केंद्रीय मंत्रिमंडळाने **अनिवासी भारतीय विवाह नोंदणी विधेयक २०१९** संसदेमध्ये सादर करण्यास मंजूरी दिली आहे.
- भारतीय स्त्रिया व अनिवासी भारतीय पुरुष अशा विवाहांमध्ये फसवणूक होणाऱ्या **भारतीय स्त्रियांच्या संरक्षणासाठी** हे विधेयक तयार करण्यात आले आहे.
- या विधेयकानुसार, प्रवासी भारतीय नागरिकांना त्यांनी भारतीय अथवा एखाद्या विदेशी नागरिकाशी केलेल्या **विवाहाची नोंदणी विवाह झाल्याच्या ३० दिवसांच्या आत करणे अनिवार्य** आहे.
- या विधेयकामुळे, कायद्यापुढे उपस्थित राहण्यास असमर्थ ठरलेल्या आणि अपराधी घोषित करण्यात आलेल्या अनिवासी भारतीयांची स्थावर अथवा जंगम **मालमत्ता जप्त करण्याचा अधिकार** न्यायालयाला देण्यात आला आहे.
- हे विधेयकांतर्गत, न्यायालय परराष्ट्र मंत्रालयाच्या विशेष वेबसाईटद्वारे आरोपी व्यक्तीस समन्स अथवा वॉरंट जारी करू शकते.
- या विधेयकामुळे पारपत्र कायदा १९६७ आणि फौजदारी किंवा दंड प्रक्रिया संहिता १९७३ मध्ये दुरुस्ती करण्यात येणार आहे.
- त्यामुळे या विधेयकातील या नियमांचे उल्लंघन केल्यास संबंधित आरोपीचे **पासपोर्ट व इतर प्रवासी कागदपत्रे रद्द** केली जाऊ शकतात.

- केंद्रीय परराष्ट्र व्यवहार मंत्री सुषमा स्वराज यांनी हे विधेयक राज्यसभेत सादर केले आहे. यामुळे अनिवासी भारतीयांशी विवाह करणाऱ्या भारतीय नागरिकांना अधिक संरक्षण मिळेल.

बाळशास्त्री जांभेकर पत्रकार सन्मान धन योजना

- महाराष्ट्र राज्य सरकारने आचार्य बाळशास्त्री जांभेकर पत्रकार सन्मान धन योजनेचा आदेश २ फेब्रुवारी रोजी जारी केला.
- त्यामुळे राज्य शासनाकडून पत्रकारांना मासिक सन्मान धन मिळण्याचा मार्ग मोकळा झाला आहे. पुढील महिन्यापासून योजना लागू होणार आहे.

या योजनेचे लाभार्थी

- वृत्तपत्र आणि इतर वृत्त प्रसार माध्यम संस्था यांचे संपादक.
- ३० वर्षे पत्रकार म्हणून काम केलेले व वय वर्षे ६० पूर्ण झालेले ज्येष्ठ पत्रकार.
- किमान सलग ३० वर्षे श्रमिक पत्रकार, छायाचित्रकार म्हणून सेवा करून निवृत्त झालेले व किमान ६० वर्षे वय पूर्ण झालेले पत्रकार/छायाचित्रकार.
- किमान सलग ३० वर्षे स्वतंत्र व्यवसायी पत्रकार/छायाचित्रकार म्हणून काम केलेले व ६० वर्षे पूर्ण झालेले पत्रकार/छायाचित्रकार.
- किमान सलग १० वर्षे अधिस्वीकृतीधारक असलेले पत्रकार व वयाची ६० वर्षे पूर्ण झालेले असावेत.
- अधिस्वीकृतीधारक नसलेल्या पत्रकारांबाबत अधिस्वीकृती पत्रिकेसाठी असलेले निकष पूर्ण करीत असलेले पत्रकार यांचा योजनेसाठी विचार केला जाईल. या बाबतचा अंतिम निर्णय घेण्याचा अधिकार शंकरराव चव्हाण सुवर्ण महोत्सवी पत्रकार कल्याण निधी योजनेच्या विश्वस्त मंडळास असेल. या

निधीमार्फत सदर योजना राबविली जाणार आहे.

- ज्या पत्रकारांना ईपीएफ योजने (कर्मचारी भविष्यनिर्वाह निधी) व्यतिरिक्त इतर कोणत्याही स्रोतातून किंवा निवृत्ती वेतनविषयक लाभ मिळालेले/मिळत नसतील अशा पत्रकारांसाठीच ही योजना लागू असेल.
- ज्येष्ठ पत्रकार ज्याची उपजिविका केवळ पत्रकारितेवर अवलंबून आहे आणि अन्य कोणत्याही नोकरी/व्यवसाय यामध्ये ते नव्हते वा नाहीत अशांनाच आणि आयकर न भरणाऱ्या पत्रकारांनाच योजनेचा लाभ मिळेल.
- त्यांना कोणत्याही गंभीर गुन्ह्यात शिक्षा झालेली नसावी, ही अटदेखील असेल.

अनियमित ठेव योजना प्रतिबंध विधेयक २०१८

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखाली केंद्रीय मंत्रिमंडळाने **अनियमित ठेव योजना प्रतिबंध विधेयक २०१८** मधील सुधारणांना मंजूरी दिली आहे.
- या सुधारणा वित्त विभागाच्या स्थायी समितीच्या शिफारशीनुसार करण्यात आल्या आहेत.
- देशातील बेकायदेशीर ठेव योजनांशी संबंधित क्रियाकलापांवर नियंत्रण ठेवणे आणि **लोकांच्या कष्टांच्या कमाईचे रक्षण करणे**, हा त्यामागील उद्देश आहे.

विधेयकाची वैशिष्ट्ये

- या विधेयकामध्ये अनियमित ठेव योजनांचा प्रचार आणि त्यांची जाहिरात करण्यावर तसेच लोकांकडून पैसे गोळा करण्यावर बंदी घालण्याची तरतूद आहे.
- अनियमित ठेवींशी संबंधित क्रियाकलापांना या विधेयकामध्ये गुन्हा ठरविण्यात आले आहे.

- या विधेयकात पुढील ३ प्रकारच्या गुन्ह्यांची तरतूद आहे. १) अनियमित ठेव योजना चालविणे. २) नियमित ठेव योजनांमध्ये फसवणूक करणे. ३) अनियमित ठेव योजनांचे आमिष दाखवून लोकांना भुलविणे.
- या विधेयकात नियमांचे उल्लंघन करण्याच्या कठोर शिक्षेची तरतूद आहे. अशा योजना चालविणाऱ्यांकडून लोकांच्या पैशाची परतफेड करण्याची तरतूद यात आहे.
- या विधेयकात, अनियमित ठेव योजना चालविणाऱ्या लोकांची मालमत्ता जप्त करण्याचा व प्रसंगी त्या विकून ठेवीदारांचे पैसे परत करण्याचा अधिकार सक्षम प्राधिकरणास देण्यात आला आहे.
- मालमत्ता जप्त करण्यासाठी आणि ठेवीदारांच्या तक्रारींचे निवारण करण्यासाठी या विधेयकात कालमर्यादाही निश्चित करण्यात आली आहे.
- या विधेयकात देशातील ठेवी स्वीकारणाऱ्या क्रियाकलापांविषयी माहितीचे संकलन करण्यासाठी ऑनलाइन केंद्रीकृत डेटाबेस स्थापन करण्याची तरतूदही आहे.
- या विधेयकात 'ठेवी स्वीकारणारा' आणि 'ठेवी' यांची व्यापक व्याख्या स्पष्ट करण्यात आली आहे.

भारतीय मुद्रांक कायदा १८९९मधील दुरुस्तींना मंजुरी

- वित्त अधिनियम २०१९चा एक भाग म्हणून सादर करण्यात आलेल्या भारतीय मुद्रांक कायदा १८९९मधील दुरुस्तींना राष्ट्रपती रामनाथ कोविंद यांनी मंजुरी दिली आहे.

प्रस्तावित सुधारणा

- ज्याच्या सहाय्याने राज्ये रोखे बाजार उपकरणांमधून मुद्रांक शुल्क गोळा करू शकतील अशी कायदेशीर आणि संस्थात्मक यंत्रणा तयार करणे.
- ज्या राज्याच्या खरेदीदार आहे त्या राज्य सरकारसोबत मुद्रांक शुल्क सामायिक करता यावे यासाठी यंत्रणा विकसित करणे.
- संविधानच्या कलम २६३अंतर्गत केंद्र व राज्यांच्या प्रतिनिधींचा समावेश असलेली समन्वय परिषद स्थापन करणे. ही परिषद मुद्रांक शुल्काच्या दरांचे पुनरावलोकन करेल.

मुद्रांक शुल्काचे दर

- महाराष्ट्रातील मुद्रांक शुल्काच्या आधारे मुद्रांक शुल्काचे दर निर्धारित केले जातील, कारण ७० टक्के मुद्रांक शुल्काचे संकलन एकट्या महाराष्ट्रात होते.
- हे दर अशाप्रकारे निर्धारित केले जातील, जेणेकरून गुंतवणूकदाराला कराचा अधिक भार पडणार नाही.
- रोखे खरेदी करणारा अथवा विकणारा यापैकी एकालाच मुद्रांक शुल्क भरावे लागेल, सध्या दोघांकडून मुद्रांक शुल्क घेतले जाते.

सुधारणांचे फायदे

- प्रस्तावित बदलांमुळे मुद्रांक शुल्क आकारण्याची पद्धत तर्कासानागत आणि सुलभ होईल. यामुळे करचोरीला आळा बसेल.
- कर संकलनाचा खर्च कमी होईल आणि उत्पादकतेमध्ये वाढ होईल.
- केंद्रीकृत संकलन यंत्रणेमुळे कर संकलनात वाढ होईल तसेच त्यामध्ये राज्यांद्वारे गोळा केल्या जाणाऱ्या कारमध्ये स्थिरता देखील येईल.
- या सुधारणांमुळे संतुलित क्षेत्रीय विकासाद्वारे, समभाग बाजार व रोखे बाजार

देशभरात विकसित होण्यास मदत होईल.

शहरी समृद्धी उत्सव

- शहरी उपजीविकेवर लक्ष केंद्रित करण्याच्या हेतूने केंद्रीय गृहनिर्माण आणि शहरी दारिद्र्य मिर्मुलन मंत्रालय १ ते १५ फेब्रुवारी या पंधरवड्यात देशभरात 'शहरी समृद्धी उत्सव' आयोजित केला.
- या कार्यक्रमाद्वारे, दीनदयाल अंत्योदय योजना - राष्ट्रीय शहरी आजीविका मिशनला सर्व गरजू लोकांपर्यंत पोहचविण्याचे ध्येय होते.
- तसेच या कार्यक्रमाच्या माध्यमातून बचत गटांना स्वच्छ भारत अभियान (नागरी), प्रधानमंत्री आवास योजना (शहरी), उज्ज्वला योजना, प्रधानमंत्री सुरक्षा विमा योजना, प्रधानमंत्री जीवन ज्योती योजना, राष्ट्रीय पोषण मोहीम अशा सरकारी योजनांशी जोडण्यात आले.

दीनदयाल अंत्योदय योजना

- दीनदयाल अंत्योदय योजना - राष्ट्रीय शहरी आजीविका मिशन ही एक केंद्र पुरस्कृत योजना आहे.
- या योजनेचा उद्देश गरिबांच्या कौशल्य विकासाद्वारे त्यांना स्थायी उपजीविकेसाठी संधी प्रदान करणे आहे.

यात २ योजना समाविष्ट केल्या आहेत

- राष्ट्रीय शहरी आजीविका मिशन: हे मिशन शहरी भागसाठी आहे. केंद्रीय गृहनिर्माण आणि दारिद्र्य निर्मूलन मंत्रालयाद्वारे ही योजना कार्यान्वित केली

जाते.

- राष्ट्रीय ग्रामीण आजीविका मिशन: हे मिशन ग्रामीण भागासाठी आहे. ग्रामीण विकास मंत्रालयाद्वारे ही योजना कार्यान्वित केली जाते.

या योजनेची अंमलबजावणी

- ३४ लाख शहरी गरीब महिलांचा स्वयंसेवी गटांमध्ये सहभाग करण्यात आले.
- आतापर्यंत ८.५ लाख लोकांना अनुदानित कर्जे देण्यात आली आहेत.
- ८.९ लाख उमेदवारांचे कौशल्य प्रशिक्षण पूर्ण झाले आहे. त्यापैकी ४.६ लोकांना रोजगारदेखील मिळाली आहे.
- १६ लाख रस्त्यावरील विक्रेते चिन्हांकित करण्यात आले असून, त्यातील सुमारे अर्ध्या व्यक्तींना ओळखपत्र देण्यात आले आहेत.
- ६०,००० बेघर लोकांसाठी १००० कायमस्वरूपी आश्रयस्थाने उभारण्यात आली आहेत.

इतर कार्यक्रम

- सुरक्षा नेट सर्वेक्षण (सेफ्टी नेट सर्व्हे): या योजनेंतर्गत अशा स्वयंसेवी समुहातील सदस्यांचा समावेश असेल ज्यांचा अद्याप सरकारी कार्यक्रमांमध्ये समावेश करण्यात आलेले नाही.
- नागरी सहभाग मंच: शहरी स्थानिक संस्था आणि स्व-मदत गट असोसिएशन यांच्या दरम्यान स्थानिक समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी हा उपयुक्त मंच आहे.

मतदार प्रमाणन आणि माहिती कार्यक्रम

- निवडणूक आयोगाने मतदार प्रमाणन आणि माहिती कार्यक्रम (व्हीव्हीआयपी: वोटर व्हेरीफिकेशन ॲण्ड इन्फॉर्मेशन) सुरू केला आहे.
- सर्वसाधारण निवडणुकीत माहिती व संवाद तंत्रज्ञानाच्या वापरावरील प्रशिक्षण व कार्यशाळेच्या दरम्यान हा कार्यक्रम सुरू करण्यात आला.
- या कार्यशाळेदरम्यान सी-व्हिजिल (c-VIGIL) मोबाइल ॲप्लिकेशनचे प्रशिक्षणही देण्यात आले.
- या ॲपच्या सहाय्याने कोणत्याही निवडणुकीत आचारसंहितेच्या उल्लंघनाबाबत तक्रार नोंदविली जाऊ शकते. यामध्ये तक्रारदाराची ओळख गोपनीय ठेवली जाईल.
- या ॲपचा वापर करून, नागरिक पुराव्यासाठी आचारसंहितेचे उल्लंघन करणाऱ्यांची छायाचित्रे तत्काळ काढू शकतात तसेच व्हिडिओ रेकॉर्ड करून ॲपवर अपलोड करू शकतात.
- ॲपचा दुरुपयोग टाळण्यासाठी यामध्ये विशेष सुविधा करण्यात आल्या आहेत. हे ॲप केवळ अशा राज्यांमध्ये सक्रिय असेल जेथे निवडणुका घोषित करण्यात आल्या आहेत.

मतदार प्रमाणन व माहिती कार्यक्रम (व्हीव्हीआयपी)

- मतदार यादीत मतदारांना आपले नाव शोधणे, नवीन मतदारांची नोंदणी करणे, माहिती अद्ययावत करणे आणि मतदार ओळखपत्रात सुधारणा करणे यासाठी निवडणूक आयोगाने हा कार्यक्रम सुरू केला आहे.

- मतदार ही सेवा मतदार हेल्पलाइन ॲप्लिकेशन किंवा मतदार हेल्पलाइन क्रमांक १९५० किंवा जिल्हा केंद्रांद्वारे वापरली जाऊ शकते.

पीडब्ल्यूडी ॲप (PwD App)

- या कार्यशाळेदरम्यान, दिव्यांगांसाठी पीडब्ल्यूडी ॲप देखील लॉन्च करण्यात आले.
- दिव्यांग लोकांना मतदार म्हणून नोंदणी करणे, मतदार ओळखपत्रातील पत्ता अथवा इतर तपशील बदलणे तसेच स्वतःला दिव्यांग म्हणून चिन्हांकित करणे, हा या ॲपचा उद्देश आहे.
- त्यासाठी, दिव्यांगांना ॲपद्वारे आपला संपर्क तपशील द्यावा लागेल. त्यानंतर बूथ अधिकारी त्यांच्या घरी येऊन त्यांची मदत करेल. दिव्यांगजन मतदानादरम्यान व्हीलचेअर मागू शकतात.

भारत-नॉर्वे सागरी प्रदूषण इनिशिएटिव्ह

- भारत-नॉर्वे सागरी प्रदूषण इनिशिएटिव्हच्या स्थापनेसाठी अलीकडेच भारत आणि नॉर्वेने सामंजस्य करारावर स्वाक्षरी केली.
- या करारावर भारतातर्फे पर्यावरण, वन आणि हवामान बदल मंत्रालय आणि नॉर्वेतर्फे परराष्ट्र मंत्रालयाने स्वाक्षरी केली.
- जानेवारीमध्ये नॉर्वेच्या पंतप्रधानपदाच्या भारत भेटीदरम्यान, भारत आणि नॉर्वेने सागरी प्रदूषणावर एकत्र काम करण्याबाबत सहमती दर्शविताना भारत-नॉर्वे महासागर वार्तालापाची स्थापना केली होती.

- स्वच्छ आणि निरोगी महासागरासाठी आपले अनुभव सामायिक करण्यासाठी तसेच सागरी संसाधनांचा शाश्वत वापर आणि निळ्या अर्थव्यवस्थेचा विकास करण्यासाठी दोन्ही देशांमध्ये सहमती झाली होती.
- भारत-नॉर्वे सागरी प्रदूषण इनिशिएटिव्ह हे पहिलेच संयुक्त अभियान आहे. याद्वारे सागरी प्रदूषण कमी करण्यासाठी कार्य करण्यात येईल.
- शाश्वत कचरा व्यवस्थापन तंत्र, सागरी प्रदूषणांच्या स्रोताच्या संदर्भात माहिती एकत्रीकरण व विश्लेषण, खाजगी क्षेत्रातील गुंतवणूकीला प्रोत्साहन देणे यासाठी हा इनिशिएटिव्ह स्थानिक सरकारांना मदत करेल.
- सागरी प्रदूषण ही अतिमहत्वाची पर्यावरणीय समस्या आहे. या इनिशिएटिव्हद्वारे सागर किनारे स्वच्छ ठेवण्याच्या कार्यातही सहकार्य करण्यात येईल.
- या इनिशिएटिव्ह अंतर्गत एका प्रायोगिक प्रकल्पाअंतर्गत, समुद्रातील प्लास्टिक कचऱ्याचा उपयोग सिमेंट उत्पादनात इंधनाला पर्याय म्हणून करण्यात येईल.

राजस्थानमध्ये निवडणुकांसाठी शैक्षणिक पात्रतेची अट समाप्त

- राजस्थान विधानसभेने स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या निवडणुकांमधील किमान शैक्षणिक पात्रतेची अट समाप्त करण्यासाठी राजस्थान पंचायती राज (दुरुस्ती) विधेयक आणि राजस्थान नगरपालिका (दुरुस्ती) विधेयक पारित केले.
- राजस्थानच्या पंचायती राज (दुरुस्ती) कायदा २०१५नुसार स्थानिक स्वराज्य

संस्थांच्या निवडणुका लढविणाऱ्या उमेदवाराची पात्रता खालीलप्रमाणे असणे आवश्यक होते:

- ❖ नगरपालिकांच्या निवडणुका लढविण्यासाठी किमान १०वी उत्तीर्ण.
 - ❖ ग्रामपंचायतीमध्ये सरपंच पदासाठी निवडणूक लढविण्यासाठी किमान ८वी उत्तीर्ण.
 - ❖ जिल्हा परिषद किंवा पंचायत समितीच्या निवडणुका लढविण्यासाठी किमान १०वी उत्तीर्ण.
 - ❖ याशिवाय राज्यात स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या निवडणुका लढविण्यासाठी उमेदवाराच्या घरात शौचालय असणे आवश्यक आहे.
- वरीलपैकी किमान शैक्षणिक पात्रतेची अट समाप्त करण्याचा निर्णय राजस्थान सरकारने घेतला आहे.

शैक्षणिक पात्रतेच्या अटीवर सर्वोच्च न्यायालयाची भूमिका

- यापूर्वी हरियाणाने स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या निवडणुका लढविण्यासाठी किमान शैक्षणिक पात्रतेची अट घालणारा कायदा केला होता. या निर्णयाला सर्वोच्च न्यायालयात आव्हान देण्यात आले.
- अशिक्षित लोकांना पंचायतराज निवडणुकांपासून दूर ठेवण्यासाठी हरियाणा सरकारने केलेल्या या कायद्याची घटनात्मक वैधता सर्वोच्च न्यायालयाने कायम ठेवली.
- सर्वोच्च न्यायालयाच्या मते, शिक्षण ही अशी एकमेव गोष्ट आहे जी माणसाला चांगले-वाईट व चूक-बरोबर यातील फरक ओळखण्याची शक्ती देते.

- सर्वोच्च न्यायालयाने हेदेखील स्पष्ट केले की, घरात शौचालय नसलेल्या उमेदवारांना स्वच्छतेचे मूलभूत निकष पूर्ण न केल्याबद्दल निवडणूक लढविण्यास अपात्र ठरविणेही योग्य ठरेल.

सीएलसीएस-टीयूएस योजनेला मुदतवाढ

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखाली अर्थविषयक केंद्रीय समितीने ऋण संलग्न भांडवली अनुदान आणि तंत्रज्ञान अद्ययावत योजना (सीएलसीएस-टीयूएस) पुढील ३ वर्षांसाठी चालू ठेवण्यास मंजुरी दिली आहे.
- यामुळे सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योगांसाठीची ही योजना २०१७-१८ ते २०१९-२० पर्यंत सुरु राहील. यासाठी २९०० कोटी निधीदेखील मंजूर करण्यात आला आहे.
- सध्याच्या विविध योजनांचे एकत्रीकरण करणे, 'शून्य डिफेक्ट शून्य इफेक्ट'साठी सहकार्य, कचरा कमी करून उत्पादकता वाढवणे, क्लाउड कम्प्यूटिंग, बौद्धिक संपदा अधिकारांचे सुलभीकरण करून सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योगांची स्पर्धात्मकता सुधारणे हा या योजनेचा उद्देश आहे.
- या योजनेअंतर्गत, १ कोटीपर्यंत संस्थागत अर्थसहाय्य मिळविलेल्या एमएसएमईना १५ टक्के अग्रिम भांडवल अनुदान देण्यात येईल.
- मान्यताप्राप्त ५१ उप-क्षेत्र / उत्पादनांमध्ये सुस्थापित आणि सुधारित तंत्रज्ञानाचा वापर करणाऱ्या एमएसएमईना मदत करण्यासाठी हे अनुदान देण्यात येईल.
- उत्पादनांची गुणवत्ता आणि उत्पादनक्षमतेत सुधारणा करण्यावरदेखील ही योजना लक्ष केंद्रित करेल. हे निरंतर विकासाच्या संस्कृतीला प्रोत्साहन देईल.

- अनुसूचित जाती-जमाती, महिला, डोंगराळ प्रदेश, बेट प्रदेश आणि महत्वाकांक्षी जिल्ह्यांमध्ये उद्योजकता वाढविण्यासाठी या योजनेत विशेष तरतूदींचा समावेश आहे.
- एमएसएमई क्षेत्र भारतीय अर्थव्यवस्थेचे एक अत्यंत गतिशील क्षेत्र म्हणून उदयास आले आहे. हे क्षेत्र देशाच्या सामाजिक-आर्थिक विकासामध्ये मोठ्या प्रमाणावर योगदान देते.

केरळमधील इको सर्किट प्रकल्पाचे उद्घाटन

- केंद्रीय पर्यटन मंत्री के. जे. अलफोंस यांनी केरळमधील वागामोन येथे 'इको सर्किट: पथानाम्थिथा-गावी-वागामोन-थेक्कडी' प्रकल्पाचे उद्घाटन केले.
- हा प्रकल्प स्वदेश दर्शन योजनेचा एक भाग आहे. डिसेंबर २०१५ हा प्रकल्प मंजूर करण्यात आला होता. तसेच यासाठी ७६.५५ कोटी रुपयांच्या निधीची तरतूदही करण्यात आली होती.
- या प्रकल्पाचा विकास १५० किलोमीटरच्या परिसरात करण्यात येणार आहे. यात वागामोन येथे ईको-अँडवेंचर पर्यटन पार्क, कदमानित्ता येथे सांस्कृतिक केंद्र, पीरुमेडू (इडुकी) येथे ईको लॉग हट्स, पाइन व्हॅली जंगलात संपर्क मार्ग व वर्षा आश्रालय, थेक्कडी, कुमिली, मूजियार धरण, पेनस्टॉक आणि काक्की यांचा समावेश आहे.
- या प्रकल्पांतर्गत पथानाम्थिथा आणि इडुकी जिल्ह्यातील वनसंपदा आणि जैव विविधतेचे संवर्धन करण्याचा उद्देशदेखील आहे.

स्वदेश दर्शन योजना

- देशात विषय (थीम) आधारित पर्यटन परिक्रमा (सर्किट) प्रकल्प विकसित करण्याच्या उद्देशाने 'स्वदेश दर्शन योजना' ९ मार्च २०१५ रोजी सुरू करण्यात

आली.

- या पर्यटन प्रकल्पांना एका एकात्मिक पद्धतीने उच्च पर्यटन मूल्य, स्पर्धात्मकता आणि स्थायित्व अशा सिद्धांतांवर विकसित केले जाणार आहे.
- देशाच्या पर्यटनासाठी पायाभूत घटकांचा विकास करणे आणि देशातील पर्यटनाला चालना देणे, हे या योजनेचे मुख्य हेतू आहे.
- या योजनेतर्गत विकासासाठी सुरुवातीला पुढील १३ पर्यटन परिक्रमा प्रकल्प निवडण्यात आले: बुद्धिस्ट परिक्रमा, ईशान्य भारत परिक्रमा, सागरकिनारा परिक्रमा, हिमालय परिक्रमा, कृष्ण परिक्रमा, वाळवंट परिक्रमा, पर्यावरणीय परिक्रमा, वन्यजीव परिक्रमा, आदिवासी परिक्रमा, ग्रामीण परिक्रमा, धार्मिक परिक्रमा, रामायण परिक्रमा आणि वारसा परिक्रमा.
- ही **१०० टक्के केंद्र पुरस्कृत योजना** आहे. या प्रकल्पांसाठी राज्यांना त्यांनी तयार केलेल्या प्रकल्पाच्या अहवालानुसार निधी देण्यात येणार आहे.

कुसुम योजना

- केंद्रीय मंत्रिमंडळाच्या अर्थविषयक समितीने **किसान उर्जा सुरक्षा आणि उत्थान महाभियान (कुसुम योजना)** सुरु करण्यासाठी मंजूरी दिली आहे.
- २०२२पर्यंत २५.७५ गिगावॅट सौरउर्जा क्षमतेचा वापर करून **शेतकऱ्यांना आर्थिक आणि जल सुरक्षा पुरवण्याच्या उद्देशाने** ही योजना सुरु करण्यात येत आहे.

या प्रस्तावित योजनेचे ३ घटक आहेत

- घटक ए: **१०,००० मेगावॅटच्या** भूमीवरील विकेंद्रीकृत ग्रीडशी जोडलेली नवीकरणीय उर्जा सयंत्रे निर्माण करणे.

- घटक बी: सौर उर्जेवर चालणारे १७.५० लाख कृषी पंप बसवणे.
- घटक सी: १० लाख ग्रीडशी जोडलेल्या सौर उर्जेवर चालणाऱ्या कृषी पंपांचे सौरकरण करण्यास सहाय्य करणे.

योजनेची वैशिष्ट्ये

- या योजनेतील घटक ए व घटक सी प्रायोगिक तत्वावर लागू करण्यात येणार आहे. सुरुवातीला घटक ए अंतर्गत १००० मेगावॅट निर्मिती तर घटक सी अंतर्गत १ लाख कृषी पंप ग्रीडशी जोडले जाणार आहेत.
- घटक बी पूर्णपणे लागू करण्यात येणार असून, या अंतर्गत शेतकऱ्याला ७.५ एचपी क्षमतेचे सौरपंप बसवण्यासाठी सहाय्य केले जाईल.
- या योजनेतर्गत ५०० किलोवॅट ते २ मेगावॅट क्षमतेची नवीकरणीय उर्जा सयंत्रे शेतकरी, सहकारी संस्था, पंचायत अथवा शेतकरी संस्थांद्वारे त्यांच्या पडीक जमिनीवर बसविण्यात येईल.
- यातून निर्माण होणाऱ्या उर्जेचा वापर शेतकरी त्यांच्या सिंचनाच्या कार्यासाठी करू शकतो. तर अतिरिक्त उर्जा वितरण कंपन्यांद्वारे (डीस्कॉम) संबंधित राज्याच्या विद्युत नियमन आयोगाने ठरविलेल्या किंमतीने खरेदी केली जाईल.
- यामुळे पडीक जमीन असलेल्या शेतकऱ्यांना स्थिर आणि सतत उत्पन्नाचा स्रोत उपलब्ध होईल आणि राज्यांना त्यांची नवीकरणीय खरेदी दायित्वाची उद्दिष्टे सध्या करण्यास मदत होईल.
- वितरण कंपन्यांना ४० पैसे प्रतियुनिट दराने प्रदर्शन आधारित प्रोत्साहनपर भत्ता देण्यात येईल.
- २०२२पर्यंत २५,७५० मेगावॅट सौर क्षमतेची भर घालण्याचे या योजनेचे उद्दिष्ट आहे. या योजनेसाठी केंद्राकडून एकूण ३४,४२२ कोटी रुपयांचे वित्तीय सहाय्य दिले जाणार आहे.

- या योजनेमुळे **कार्बन उत्सर्जन कमी** होऊन पर्यावरणावर सकारात्मक परिणाम होणार आहे. तसेच या योजनेमधे थेट रोजगार निर्माण करण्याची क्षमता आहे.
- या योजनेमुळे **रोजगारात वाढ** करण्याबरोबरच कुशल व अकुशल कामगारांसाठी ६.३१ लाख नवे रोजगार निर्माण होण्याची शक्यता आहे.

राष्ट्रीय ग्रामीण आर्थिक परिवर्तन प्रकल्प

- केंद्रीय मंत्रिमंडळाने ग्रामीण आजीविकेसाठीच्या **राष्ट्रीय ग्रामीण आर्थिक परिवर्तन प्रकल्प** या नव्या योजनेला मंजूरी दिली. हा प्रकल्प **दीनदयाल अंत्योदय योजना: राष्ट्रीय ग्रामीण आजीविका मिशन** अंतर्गत राबविण्यात येईल.

राष्ट्रीय ग्रामीण आर्थिक परिवर्तन प्रकल्प (एनआरईटीपी)

- या योजनेची अंमलबजावणी **जागतिक बँकेकडून प्राप्त झालेल्या कर्जाद्वारे** केली जाईल.
- या प्रकल्पाद्वारे उपलब्ध करण्यात येणाऱ्या तांत्रिक सहाय्यामुळे व प्रकल्प सुलभतेसाठीच्या उच्च स्तरीय उपायांमुळे **ग्रामीण भागातील लोकांच्या उपजीविका आणि वित्तीय सुविधेत वाढ** होईल.
- या प्रकल्पांतर्गत गरीब आणि वंचित समुदायावर लक्ष केंद्रित करण्याबरोबरच त्यांच्या **वित्तीय समावेशनावर भर** येणार आहे.
- एनआरईटीपी अंतर्गत वित्तीय समावेशनासाठी पर्यायी माध्यमांचे मार्गदर्शन, ग्रामीण उत्पादनासाठी मूल्य शृंखला, उपजीविका संवर्धन संबंधी कल्पक प्रकल्प, डिजिटल वित्त सुविधा यांना प्रोत्साहन देणारे नाविन्यपूर्ण प्रकल्प सुरु केले जातील.

दीनदयाल अंत्योदय योजना: राष्ट्रीय ग्रामीण आजीविका मिशन (DAY NRLM)

- हा ग्रामीण भागातील गरिबी निर्मुलानासाठीचा **भारत सरकारच्या ग्रामविकास विभागाच्या** सर्वात महत्वाच्या कार्यक्रमांपैकी एक आहे.
- ग्रामीण गरीबांसाठी शाश्वत उपजीविका वाढीद्वारे आणि आर्थिक सेवांमध्ये सुधारित प्रवेशाद्वारे **उत्पन्न वाढविण्यासाठी कार्यक्षम आणि प्रभावी संस्थात्मक मंच** तयार करणे, हा या योजनेचा उद्देश आहे.
- या योजनेअंतर्गत ग्रामीण भागातील गरीब महिलांना स्वतःच्या संस्था, बचत गट किंवा इतर संस्थामध्ये संघटीत करण्यास, तसेच त्यांच्या उपजीविका व वित्तीय समावेशनासाठी सहाय्य करण्यात येईल.
- गरीब ग्रामीण युवकांना स्वयंरोजगार आणि मजुरी आधरित रोजगारासाठी प्रशिक्षण देणे, हादेखील या योजनेचा एक हेतू आहे.
- यासाठी केंद्र सरकार दीनदयाल अंत्योदय योजना: राष्ट्रीय ग्रामीण आजीविका मिशन अंतर्गत **दीनदयाल उपाध्याय: ग्रामीण कौशल्य योजना** लागू करीत आहे.
- दीनदयाल उपाध्याय: ग्रामीण कौशल्य योजना रोजगाराशी संबंधित योजना असून, ग्रामीण युवकांच्या कौशल्याचा विकास करणे आणि त्यांना जास्त मजुरी असलेल्या अर्थव्यवस्थेच्या क्षेत्रांमध्ये रोजगार मिळवून देणे, हा या योजनेचा मुख्य हेतू आहे.
- या योजनेचे पूर्वीचे आजीविका: राष्ट्रीय ग्रामीण उपजीविका मिशन हे नाव २०१५मध्ये बदलून दीनदयाल अंत्योदय योजना: राष्ट्रीय ग्रामीण आजीविका मिशन असे करण्यात आले.
- दिल्ली आणि चंदीगड वगळता सर्व राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशात ही **योजना लागू** करण्यात आली असून, गरिबांच्या आजीविकेमध्ये सुधारणा करण्यासाठीची हा जगातील सर्वात मोठ्या उपक्रमांपैकी एक आहे.

ऑपरेशन डिजिटल बोर्डचा शुभारंभ

- केंद्रीय मनुष्यबळ विकास मंत्री प्रकाश जावडेकर यांनी देशात गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाला चालना देण्यासाठी नवी दिल्ली येथे ऑपरेशन डिजिटल बोर्डचा शुभारंभ केला.
- शाळांमध्ये मूलभूत सुविधा पुरवण्यासाठी १९८७मध्ये सुरु करण्यात आलेल्या ऑपरेशन ब्लॉकबोर्डच्या धर्तीवर देशात डिजिटल शिक्षणाला चालना देण्यासाठी ऑपरेशन डिजिटल बोर्ड सुरु करण्यात आले आहे.
- ऑपरेशन डिजिटल बोर्ड क्रांतिकारी पाऊल असून, यामुळे शिकण्याची आणि शिकवण्याची प्रक्रिया संवादात्मक आणि आवडीची होईल.
- देशातल्या सरकारी आणि अनुदानित शाळांमध्ये इयत्ता १वी पासूनच्या इयत्तांमध्ये डिजिटल बोर्ड असेल. या प्रक्रियेला २०१९च्या आगामी सत्रापासून सुरुवात होईल.
- या अभियानाअंतर्गत १वी, १०वी आणि ११वी इयत्तेचे ७ लाख वर्ग आणि २ लाख महाविद्यालय आणि विद्यापीठातील वर्ग पुढील ३ वर्षात डिजिटल बोर्डने सुसज्ज करण्यात येतील.
- यामुळे विद्यार्थ्यांना अभ्यासात स्वारस्य निर्माण होईल. डिजिटल शिक्षण सामग्रीमुळे देशातील शिक्षण प्रणालीमध्ये क्रांतिकारक बदल होऊ शकतात.
- शिक्षणाची गुणवत्ता सुधारणे आणि शिक्षणाच्या व शिकविण्याच्या नवीन संधी आणि पद्धती विकसित करणे, हे या उपक्रमाचे ध्येय आहे.
- ऑपरेशन डिजिटल बोर्डसाठी विद्यापीठ अनुदान आयोग कार्यान्वयन संस्था असेल. वर्ष २०२२पर्यंत देशातल्या प्रत्येक वर्गापर्यंत डिजिटल शिक्षण पोहोचवण्यासाठी आयोगाने २९ जून २०१८ला ठराव मंजूर केला आहे.

ईव्हीएम माहिती अधिकाराच्या कक्षेत

- इलेक्ट्रॉनिक व्होटिंग मशिन अर्थात ईव्हीएम आता माहिती अधिकाराच्या कक्षेत येत असल्याचे केंद्रीय माहिती आयोगाने स्पष्ट केले आहे.
- त्यामुळे कोणत्याही अर्जदाराला १० रुपयांचा अर्ज भरून केंद्रीय निवडणूक आयोगाकडून ईव्हीएमबाबत माहितीची मागणी करता येईल.
- केंद्रीय माहिती आयोगाच्या या स्पष्टीकरणानंतर निवडणूक आयोगाकडे येणाऱ्या अर्जावर आयोगाला उत्तर द्यावे लागेल किंवा कायदानुसार तो अर्ज नाकारावा लागेल. मात्र, त्यालाही माहिती आयोगापुढे आव्हान देता येणार आहे.
- रजाक खान हैदर यांचा अर्ज ईव्हीएम माहितीच्या संज्ञेखाली येत नसल्याचे नमूद करत निवडणूक आयोगाने फेटाळला होता. त्यानंतर त्यांनी केंद्रीय माहिती आयोगाकडे धाव घेत या निर्णयाला आव्हान दिले होते.
- त्याबाबत मुख्य माहिती आयुक्त सुधीर भार्गव यांनी निर्णय देताना ईव्हीएमचा माहिती या संज्ञेखाली समावेश असून त्याविषयी निवडणूक आयोगाकडे माहिती मागवता येईल, असे स्पष्ट केले.
- माहिती कायद्याच्या कलम २ एफ आणि २ आयनुसार माहिती, दस्त व्याख्येमध्ये कोणतेही यंत्र किंवा नमुन्यांचा प्रकार येत असल्याचे व त्याच कलमानुसार माहिती नाकारणे चुकीचे असल्याचे त्यांनी केले आहे.

क्रीडा

स्मृती मानधना आयसीसी क्रमवारीत अव्वल स्थानी

- सांगलीची मराठमोळी स्मृती मानधनाने आंतरराष्ट्रीय क्रिकेट परिषदेने (आयसीसी) जाहीर केलेल्या क्रमवारीत वन-डे क्रिकेटमध्ये महिला फलंदाजांमध्ये अव्वल स्थान पटकावले.
- न्यूझीलंडविरुद्धच्या तीन सामन्यांच्या मालिकेत शतक आणि नाबाद ९० धावांच्या खेळीमुळे मालिकावीर पुरस्कार पटकावला होता.
- न्यूझीलंड विरोधातील या दमदार फलंदाजीच्या जोरावर स्मृतीने ऑस्ट्रेलियाच्या एलिस पेरी आणि मेग रॅनिंगजला मागे टाकत अव्वल स्थान पटकावले.
- स्मृतीने २०१८मध्ये १५ एकदिवसीय सामन्यांमध्ये २ शतकांसह ८ अर्धशतके झळकावली आहे.
- नुकतेच भारतीय महिला संघाची सलामीवीर स्मृती मानधनाला आंतरराष्ट्रीय क्रिकेट परिषदेने (ICC) २०१८ वर्षातील सर्वोत्तम महिला क्रिकेटपटू म्हणून गौरविले आहे.
- याच यादीत भारतीय संघाची कर्णधार **मिताली राज पाचव्या स्थानी** आहे. अव्वल १० महिला फलंदाजांमध्ये भारताच्या दोनच खेळाडूंचा समावेश आहे.
- गोलंदाजीत भारताची फिरकीपटू पूनम यादव व दिप्ती शर्मा यांनी प्रत्येकी ५ स्थानांची सुधारणा केली आहे. पूनम व दिप्ती अनुक्रमे ८ व ९व्या स्थानावर आहेत. भारताची अनुभवी मध्यमगती गोलंदाज **झुलन गोस्वामी ४थ्या स्थानावर** आली आहे.
- अष्टपैलू खेळाडूंच्या यादीत एलिसे पेरी हिने आघाडीचे स्थान कायम राखले आहे.

मानांकन यादी: खेळाडू (देश, गुण)

- **फलंदाजी:** १) स्मृती मानधना (७५१), २) एलिसे पेरी (ऑस्ट्रेलिया, ६८१), ३) मेग लॅनिंग (ऑस्ट्रेलिया, ६७५), ४) ऍमी सॅटर्थवेट (न्यूझीलंड, ६६९), ५) मिताली राज (भारत ६६९)
- **गोलंदाजी:** १) सना मीर (पाकिस्तान ६६३), २) मेगन शट (ऑस्ट्रेलिया, ६६०), ३) मॅरिझने कॅम्प (द. आफ्रिका ६४३), ४) झुलन गोस्वामी (६३९), ५) जेस जोनासेन (ऑस्ट्रेलिया, ६३६)

मिताली राज: २०० वन-डे खेळणारी पहिली महिला

- भारतीय महिला एकदिवसीय संघाची कर्णधार **मिताली राज २०० एकदिवसीय क्रिकेटसामने खेळणारी पहिली महिला** ठरली आहे.
- हॅमिल्टनमध्ये १ जानेवारी पार पडलेला न्यूझीलंड विरुद्धचा तिसरा सामना मिताली राजचा २००वा एकदिवसीय सामना होता.
- भारतीय महिला संघाने आतापर्यंत खेळलेल्या एकूण २१३ सामन्यांपैकी १३ सामने वगळता सर्व सामन्यांमध्ये मितालीचा संघांत समावेश होता. गेली **१९ वर्षे २१८ दिवस**; इतका प्रदीर्घ काळ ती भारतीय संघात खेळतेय.
- मितालीने २०० एकदिवसीय सामन्यात **७ शतकांसह ५१.६६ च्या सरासरीने ६ हजार ६२२ धावा** केल्या आहेत.
- मितालीने एकदिवसीय क्रिकेटमध्ये जून १९९९मध्ये आर्यलंडविरुद्धच्या सामन्यात पदार्पण केले होते. **कर्णधार म्हणून हा तिचा १२३वा सामना** होता. हादेखील एक जागतिक विक्रम आहे.
- मागील वर्षी तिने इंग्लंडची माजी कर्णधारी चार्लोट एडवर्ड्सचा १९१ एकदिवसीय सामने खेळण्याचा विक्रम मोडीत काढला होता.

मितालीच्या नावावरील इतर विक्रम

- एकदिवसीय क्रिकेटमध्ये सर्वाधिक ६,६२२ धावांचा विक्रम.
- एकदिवसीय क्रिकेटमध्ये ६,००० धावांचा पल्ला ओलांडणारी पहिली महिला खेळाडू.
- टी-२० क्रिकेटमध्ये २,००० धावा करणारी पहिली भारतीय (महिलाच नाही तर पुरुष क्रिकेटपटूतही तीच अव्वल आहे.)
- एकदिवसीय क्रिकेटमध्ये सलग ७ अर्धशतके झळकावणारी पहिला खेळाडू.
- महिला वनडे क्रिकेटमध्ये सर्वाधिक अर्धशतके.
- आयसीसी वनडे विश्वचषक स्पर्धेच्या २ अंतिम सामन्यांमध्ये (२००५ व २०१७) भारताचे कर्णधारपद भूषविणारी एकमेव खेळाडू.
- २००३मध्ये **अर्जुन पुरस्कार**, २०१५मध्ये **पद्मश्री** व २०१७मध्ये **युथ स्पोर्ट्स आयकॉन ऑफ एक्सिलेन्स** पुरस्काराने सन्मानित.

नेमबाजी विश्वचषकात भारताला ३ सुवर्णपदके

- नवी दिल्लीत सुरु असलेल्या नेमबाजी विश्वचषकात भारतीय नेमबाज मनू भाकेर आणि सौरभ चौधरी यांनी १० मी. एअर पिस्तुल (मिश्र) प्रकारात सुवर्णपदकाची कमाई केली.
- अंतिम फेरीत या भारतीय जोडीने चीन आणि जपानच्या खेळाडूंची झुंज मोडीत काढली. या दोघांनी अंतिम फेरीत ४८३.४ गुणांची कमाई केली.
- सौरभचे या विश्वचषकातील हे दुसरे, तर मिश्र प्रकारातील पहिले पदक आहे. त्याने या स्पर्धेच्या दुसऱ्या दिवशी पुरुष गटात १० मी. एअर पिस्तुलमध्ये २४५ अंक मिळवून विश्वविक्रम नोंदवत सुवर्णपदक जिंकले होते

- या सुवर्णपदकासह त्याने २०२०मध्ये टोकियो येथे होणाऱ्या ऑलिम्पिक स्पर्धांसाठी आपली जागाही निश्चित केली.
- विश्वचषकाला सुरुवात झाल्यानंतर अपूर्वी चंदेलाने पहिल्याच दिवशी १० मीटर एअर रायफल प्रकारामध्ये विश्वविक्रमाची नोंद करत भारताला या स्पर्धेतील पहिले सुवर्णपदक जिंकून दिले.
- गेल्यावर्षीच्या स्पर्धेत अपूर्वी व अंजूम मुदगिल यांनी आधीच ऑलिम्पिक कोटा मिळवला असल्याने या गटातून भारताला ऑलिम्पिक कोटा लाभला नाही.
- ६० देशांनी भाग घेतलेल्या या विश्वचषक स्पर्धेत सर्वाधिक १० पदके जिंकली ती चीनने. त्यांनी १ सुवर्ण, ६ रौप्य आणि ३ कांस्यपदकांची कमाई केली. शिवाय चीनने २०२०च्या टोकियो ऑलिम्पिकसाठी ५ जागाही निश्चित केल्या. भारताने या विश्वचषकात एकूण ३ सुवर्णपदके जिंकली.

अपूर्वी चंदेला

- भारतीय नेमबाज अपूर्वी चंदेला (जन्म: ४ जानेवारी १९९३) ही १० मी. एअर रायफल प्रकारामध्ये भारताचे प्रतिनिधित्व करते.
- तिने २०१२मध्ये नवी दिल्ली येथे झालेल्या राष्ट्रीय नेमबाजी अजिंक्यपद स्पर्धामध्ये सुवर्णपदक जिंकले होते.
- त्यानंतर २०१४मध्ये तिने ग्लासगो राष्ट्रकुल स्पर्धामध्ये सुवर्णपदकावर नाव कोरले.
- तिने २०१६ रियो ऑलिम्पिक स्पर्धेतही १० मी. एअर रायफल प्रकारामध्ये भारताचे प्रतिनिधित्व केले होते. परंतु पदक मिळविण्यात ती अपयशी ठरली होती.

सौरभ चौधरी

- सौरभ चौधरी उत्तर प्रदेशातील मेरठचा रहिवासी आहे, त्यांचे वडील शेतकरी आहेत. सौरभने १५व्या वर्षी नेमबाजीला सुरुवात केली.
- २०१८च्या आशियाई क्रीडा स्पर्धेत त्याने वरिष्ठ नेमबाजांसोबत अभ्यास केला. जर्मनीमध्ये जून २०१८मध्ये त्याने आयएसएफएफ जूनियर वर्ल्ड कपमध्ये जागतिक विक्रमासह सुवर्णपदक जिंकले.
- डिसेंबर २०१७मध्ये त्याने १०व्या युवा ऑलिम्पिक स्पर्धामध्ये सुवर्णपदक जिंकले.

मनु भाकर

- मनु भाकरचा जन्म हरियाणाच्या झज्जर जिल्ह्यातील गोरिया गावात १८ फेब्रुवारी २००२ रोजी झाला. ती युवा भारतीय नेमबाज आहे.
- २०१८च्या विश्वचषक स्पर्धेत तिने भारताचे प्रतिनिधित्व करताना, या स्पर्धेत २ सुवर्णपदकांची कमी केली.
- आयएसएसएफमध्ये सुवर्ण पदक जिंकणारी ती सर्वात तरुण भारतीय नेमबाज आहे. याशिवाय २०१८च्या राष्ट्रकुल खेळामधील महिलांच्या १८ मीटर एअर पिस्तूल स्पर्धेतही तिने सुवर्णपदक जिंकले होते.

पी. व्ही. सिंधू: तेजसमधून उड्डाण करणारी पहिली महिला

- भारतीय बॅडमिंटन खेळाडू पी. व्ही. सिंधू तेजस या कमी वजनाच्या स्वदेशी लढाऊ विमानामधून उड्डाण करणारी पहिली महिला ठरली आहे.

- बंगळूरूमध्ये आयोजित एयरो इंडिया २०१९ कार्यक्रमाच्या चौथ्या दिवशी तिने तेजस विमानातून उड्डाण केले.
- एयरो इंडिया २०१९चा चौथा दिवस महिला दिवस म्हणून साजरा करण्यात आला. याच समारंभाचे औचित्य साधून सिंधूला ही संधी देण्यात आली.
- यापूर्वी हिंदुस्तान एयरोनॉटिक्स लिमिटेडद्वारे या विमानाला अंतिम परिचालननाची परवानगी मिळाल्यानंतर सेनाप्रमुख बिपिन रावत यांनी तेजसमधून उड्डाण केले होते.

पी. व्ही. सिंधू

- पुसारला वेंकटा सिंधू अर्थात पी. व्ही. सिंधू भारतातील सर्वोत्तम बॅडमिंटन खेळाडूपैकी एक आहे. तिचा जन्म ५ जुलै १९९५ रोजी हैदराबाद येथे झाला.
- २०१६च्या रियो ऑलिंपिकमध्ये तिने रौप्यपदक जिंकले होते. २०१८च्या राष्ट्रकुल स्पर्धेत तिने महिला एकेरीचे रौप्यपदक जिंकले होते.
- सिंधू ऑलिंपिक स्पर्धांमध्ये बॅडमिंटनमध्ये अंतिम सामन्यात पोहोचणारी भारताची पहिली खेळाडू तसेच ऑलिंपिक खेळात रौप्यपदक मिळवणारी पहिली महिला खेळाडू आहे.
- सायना नेहवालनंतर ऑलिंपिक पदक पटकावणारी सिंधू केवळ दुसरी भारतीय बॅडमिंटनपटू आहे.
- सिंधूने मकाऊ स्पर्धेच्या जेतेपदाची हॅट्रिक नोंदवली होती. सिंधूने २०१३, २०१४ आणि २०१५मध्ये या स्पर्धेच्या जेतेपदावर नाव कोरलं.
- कोरिया सुपर सीरिज स्पर्धेचे जेतेपद पटकावणारी सिंधू पहिलीच भारतीय बॅडमिंटनपटू आहे.

- याशिवाय तिने वर्ल्ड चॅम्पियनशिप २०१७ व २०१८मध्ये रौप्यपदक जिंकले आहे.
- २०१३मध्ये सिंधूला अर्जुन पुरस्काराने गौरवण्यात आले. २०१५मध्ये तिला पद्मश्री पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.
- २०१६मध्ये क्रीडा क्षेत्रातल्या सर्वोच्च अशा राजीव गांधी खेलरत्न पुरस्कारासाठी सिंधूची निवड झाली.

विदर्भाला सलग दुसऱ्यांदा रणजी स्पर्धेचे विजेतेपद

- कर्णधार फैजल फजलच्या नेतृत्वाखाली खेळणाऱ्या विदर्भाच्या संघाने सलग दुसऱ्या हंगामात मानाच्या समजल्या जाणाऱ्या रणजी करंडक स्पर्धेचे विजेतेपद पटकावले आहे.
- अंतिम सामन्यात विदर्भाने सौराष्ट्रावर ७८ धावांनी मात केली. प्रशिक्षक चंद्रकांत पंडीत यांच्या मार्गदर्शनाखाली विदर्भाचे हे रणजी करंडकाचे सलग दुसरे विजेतेपद ठरले.
- पहिल्या हंगामात दिल्ली तर दुसऱ्या हंगामात सौराष्ट्रावर मात करून विदर्भाने रणजी क्रिकेटमध्ये आपला दबदबा निर्माण केला आहे.
- विदर्भाने विजयासाठी दिलेले २०७ धावांचे आव्हान पार करताना सौराष्ट्राचा संघ १२७ धावांपर्यंतच मजल मारू शकला.
- फिरकीपटू आदित्य सरवटे विदर्भाच्या विजयाचा शिल्पकार ठरला. त्याने पहिल्या व दुसऱ्या सौराष्ट्राच्या अनुक्रमे ५ व ६ अशा एकूण ११ फलंदाजांना बाद केले. तोच या अंतिम सामन्याच्या सामनावीर पुरस्काराचा मानकरी ठरला.
- स्थानिक क्रिकेटचे चाणक्य या नावाने परिचित असलेले चंद्रकांत पंडीत यांचे प्रशिक्षक या नात्याने हे सहावे रणजी विजेतेपद आहे.

- चंद्रकांत पंडीत यांनी प्रशिक्षक म्हणून मुंबईला ३ वेळा, राजस्थानला एकदा तर विदर्भाला दोनदा रणजी विजेतेपद मिळवून दिले आहे.
- मुळचे मुंबईचे असलेले चंद्रकांत पंडीत यांच्या नावावर खेळाडू म्हणूनही २ रणजी विजेतेपद जमा आहेत.

या स्पर्धेतील विक्रम

- **वासीम जाफर**ने आतापर्यंत रणजी करंडक स्पर्धेच्या १० अंतिम लढती खेळल्या आहेत. विशेष म्हणजे या सर्व १० लढतींमध्ये त्याच्या संघाने विजय मिळवला आहे. मुंबईकडून जाफरने ८, तर विदर्भाकडून २ अंतिम लढती खेळत त्यात संघाला विजय मिळवून दिला आहे.
- रणजी क्रिकेट स्पर्धेचा इतिहासात एका हंगामात १ हजारांहून अधिक धावा २ वेळा करण्याचा विक्रम **वासीम जाफर**ने केला आहे. वासीमने २००८-०९ या हंगामात मुंबईकडून खेळताना १२६० धावा केल्या होत्या. तर या हंगामात विदर्भाकडून खेळताना वासीमने १०३७ धावा केल्या.
- **आदित्य सरवटे** हा विदर्भाचा पहिला गोलंदाज ठरला आहे, ज्याने एका हंगामात ५०हून अधिक बाद केले आहेत. आदित्यने यंदाच्या हंगामात खेळलेल्या ११ लढतीत ५५ फलंदाज बाद करण्याची कामगिरी केली आहे.
- रणजी करंडक क्रिकेट स्पर्धेच्या इतिहासात आतापर्यंत सलग २ रणजी करंडक पटकावण्याची कामगिरी ५ संघांनाच करता आली आहे. २०१७-१८ आणि २०१८-१९ अशी सलग २ विजेतेपद पटकावणारा विदर्भ सहावा संघ ठरला आहे. यापूर्वी ही कामगिरी मुंबई, महाराष्ट्र, दिल्ली, राजस्थान, कर्नाटक यांनाच करता आली आहे.
- विदर्भाच्या संघाने गेल्या २४ लढतींमध्ये एकही पराभव स्वीकारलेला नाही.

रणजी करंडक स्पर्धा

- रणजी करंडकस्पर्धा ही राष्ट्रीय स्तरावरील एक प्रतिष्ठेची अंतर्देशीय स्पर्धा आहे.
- भारताचे पहिले आंतरराष्ट्रीय क्रिकेटपटू रणजीत सिंहजी उर्फ रणजी यांच्या नावावरून या स्पर्धेला रणजी असे नाव देण्यात आले आहे.
- इंग्लंडच्या बाजूने खेळून आपली क्रिकेट कारकीर्द सुरु करणारे रणजीत सिंह हे पहिले भारतीय खेळाडू होते.
- मुंबईने सर्वाधिक ४१वेळा रणजी स्पर्धेचे विजेतेपद मिळविले आहे.

विदर्भाला सलग दुसऱ्यांदा इराणी चषकाचे जेतेपद

- सलग दोनदा रणजी करंडक जिंकणाऱ्या विदर्भ संघाने यंदा सलग दुसऱ्यांदा इराणी चषकाचे जेतेपद कायम राखण्यातही यश प्राप्त केले.
- पाच दिवसांची ही लढत अनिर्णीत राहिली असली तरी विदर्भाने पहिल्या डावातील ९५ धावांच्या आघाडीच्या जोरावर शेष भारत संघावर मात करत जेतेपदावर नाव कोरले.
- विदर्भ क्रिकेट संघटनेच्या जामठा स्टेडियमवर झालेल्या या सामन्यात विदर्भापुढे जिंकण्यासाठी २८० धावांचे आव्हान होते.
- हे आव्हान पूर्ण करून विजय मिळविण्यासाठी विदर्भाला फक्त ११ धावांची गरज असताना ५ बाद २६९ धावसंख्येवर पंचांनी खेळ थांबविण्याचा निर्णय घेतला.
- दोन वेळा रणजी व इराणी करंडक जिंकण्याचा दुर्मीळ पराक्रमही विदर्भाने केला आहे. यापूर्वी फक्त मुंबई आणि कर्नाटक या दोनच संघांना इराणी करंडक राखता आला आहे.
- अथर्व तायडे आणि गणेश सतीश यांची अर्धशतके शेवटच्या दिवसाची वैशिष्ट्ये

ठरली. विदर्भाचा शतकवीर **अक्षय कर्णेवार** या सामन्याचा सामनावीर ठरला.

- यजमान विदर्भाचा संघ इराणी चषक स्पर्धेचे जेतेपद कायम राखणारा २०१४-१५ हंगामानंतरचा पहिलाच संघ ठरला. यापूर्वी २०१४-१५मध्ये कर्नाटकने असा पराक्रम केला होता.
- विजेत्या विदर्भाच्या खेळाडूंनी **पुरस्काराची संपूर्ण रक्कम (१० लाख रुपये)** पुलवामा हल्ल्यात हुतात्मा झालेल्या केंद्रीय राखीव पोलिस दलाच्या **कुटुंबीयांना** देण्याची घोषणा केली.

इराणी करंडक

- झेड. आर. इराणी करंडक (जुने नाव इरानी ट्रॉफी) ही **भारतातील प्रथम श्रेणी क्रिकेट स्पर्धा** आहे. रणजी करंडक स्पर्धेला २५ वर्षे झाल्याच्या प्रसंगी **१९५९-६० साली** ही स्पर्धा सुरु करण्यात आली.
- या स्पर्धेला **झेड. आर. इराणी यांचे नाव** देण्यात आले आहे. ते भारतीय क्रिकेट कंट्रोल बोर्डशी या बोर्डच्या स्थापनेपासून (१९२८) त्यांच्या मृत्युपर्यंत (१९७०) सलग्न होते.
- ही स्पर्धा प्रत्येक वर्षीच्या **रणजी करंडक विजेता संघ व शेष भारतातील निवडलेल्या खेळाडूंच्या संघांमध्ये** खेळली जाते.

पहिल्या विश्वचषक मल्लखांब स्पर्धेचे भारताला जेतेपद

- पहिल्या विश्वचषक मल्लखांब स्पर्धेत भारतीय पुरुष व महिला संघाचा विजय झाला आहे. ही २ दिवसीय विश्वचषक स्पर्धा मुंबईच्या शिवाजी पार्कमध्ये आयोजित करण्यात आली होती.
- महाराष्ट्र व भारतीय मल्लखांब संघटनेतर्फे मुंबईमध्ये आयोजित पहिल्या

विश्वचषक मल्लखांब स्पर्धेत १५ देशांच्या १५० पेक्षा अधिक खेळाडूंनी सहभाग नोंदवला होता.

- या स्पर्धेमध्ये इराण, मलेशिया, सिंगापूर, व्हिएतनाम, जपान, इंग्लंड, भारत, नॉर्वे, बहारीन, फ्रान्स, इटली, स्पेन, झेक रिपब्लिक, अमेरिका, जर्मनी अशा १५ देशांनी सहभाग घेतला होता.
- महाराष्ट्राची संस्कृती जपणारा मल्लखांब महाराष्ट्रातील अनेक जिल्यांमध्ये मोठ्या कुशलतेने खेळला जातो.
- या स्पर्धेच्या निमित्ताने साताऱ्यामधील कारी मल्लखांब संघ, विले-पार्ले मधील पार्लेश्वर व्यायामशाळा यांनी मल्लखांबाचे सादरीकरण केले.
- ओरिसाच्या श्रीलताने केलेल्या मल्लखांबावरच्या सादरीकरणाने भारतामध्ये विस्तारलेल्या मल्लखांबाचे प्राबल्य दिसून आले.
- या संपूर्ण स्पर्धेचे यशस्वी आयोजन शिवछत्रपती, दादोजी कोंडदेव व जीवनगौरव पुरस्कार प्राप्त मल्लखांब महागुरु उदय देशपांडे आणि त्यांच्या टिमने केले होते.

रोहित शर्माचा ट्वेंटी-२०मध्ये सर्वाधिक धावांचा विक्रम

- भारत-न्यूझीलंड दरम्यानच्या दुसऱ्या सामन्यात रोहित शर्माने आंतरराष्ट्रीय ट्वेंटी-२० क्रिकेटमध्ये सर्वाधिक धावांचा विक्रम नावावर केला.
- या सामन्यात त्याने २९ चेंडूंत ३ चौकार आणि ४ षटकारांच्या जोरावर ५० धावांची धडाकेबाज खेळी साकारली.
- यापूर्वी हा विश्वविक्रम न्यूझीलंडच्या मार्टिन गप्टिलच्या (२,२७२ धावा) नावावर होता. रोहितने २,२८८ धावांसह गप्टिलला मागे टाकत या विक्रमावर नाव

कोरले.

- याबरोबरच रोहित शर्माने टी-२० सामन्यातील षटकारांचे शतकही पूर्ण केले. टी-२०मध्ये षटकारांचे शतक करणारा रोहित हा जगातील तिसरा तर भारताचा पहिलाच फलंदाज आहे.
- टी-२० आंतरराष्ट्रीय सामन्यांत ख्रिस गेल आणि मार्टिक गण्डेल यांनी सर्वाधिक १०३ षटकार ठोकले आहेत. त्यानंतर १०२ षटकारांसह रोहित शर्माचा क्रमांक लागतो.
- आंतरराष्ट्रीय क्रिकेटमध्ये सर्वाधिक षटकार ठोकणाऱ्या फलंदाजांच्या यादीत रोहित शर्मा चौथ्या स्थानावर (अनुक्रमे शाहीद आफ्रिदी व ख्रिस गेल, ब्रेंडन मॅक्युलम व सनथ जयसूर्या यांच्यानंतर) आहे.

मीराबाई चानूला इजीएटी कपमध्ये सुवर्ण पदक

- विश्व चॅम्पियन भारतीय भारोत्तोलक (वेटलिफ्टर) साइखोम मीराबाई चानू हीने दुखापतीनंतर जबरदस्त पुनरागमन करताना थायलंड येथे सुरु असलेल्या इजीएटी कपमध्ये सुवर्ण पदकाची कमाई केली.
- कमरेच्या दुखापतीमुळे चानू २०१८मध्ये ८ महिन्यांपेक्षा अधिक काळ विविध स्पर्धांपासून दूर राहिली होती.
- चानूने ४८ किलो वजनी गटात ११२ किलो वजन उचलून स्पर्धेत सुवर्ण मिळवले आहे. तिने स्नॅचमध्ये ८२ किलो व क्लिन अँड जर्कमध्ये ११० किलो वजन उलचून अव्वल स्थान मिळवले.
- टोकियो २०२० ऑलिम्पिकच्या अंतिम रँकिंगच्या या स्पर्धेतील गुण महत्त्वपूर्ण ठरतील.

साइखोम मीराबाई चानू

- मीराबाई चानू हिने गोल्ड कोस्ट, ऑस्ट्रेलिया येथे झालेल्या राष्ट्रकुल स्पर्धामध्ये ४८ किलो वजनी गटात भारताला **सुवर्णपदक** मिळवून दिले होते.
- याशिवाय २०१७मध्ये तिने जागतिक वेटलिफ्टिंग चॅम्पियनशिपमध्ये ४८ किलो वजनी गटात १९४ वजन उचलून विश्वविक्रम नोंदवून **जेतेपदाला गवसणी** घातली होती.
- अशी कामगिरी करणारी ती **दुसरी भारतीय वेटलिफ्टर** ठरली. २२ वर्षांपूर्वी कर्नाम मल्लेश्वरी हिने जागतिक चॅम्पियनशिपमध्ये सुवर्ण कामगिरी केली होती.
- क्रीडा क्षेत्रातील तिच्या योगदानाबद्दल यापूर्वी तिला **पद्मश्री** आणि देशातील सर्वोच्च क्रीडा पुरस्कार **राजीव गांधी खेलरत्न**ने सन्मानित करण्यात आले आहे.
- कर्णम मल्लेश्वरी आणि कुंजराणी यांच्यानंतर **खेलरत्न पुरस्कार मिळवणारी मीराबाई चानू ही तिसरी महिला वेटलिफ्टर** आहे.

हरियाणा हॅमर्सला प्रो रेसलिंग लीगचे विजेतेपद

- हरियाणा हॅमर्सने प्रो रेसलिंग लीगच्या चौथ्या आवृत्तीचे विजेतेपद मिळविले. अंतिम सामन्यात हरियाणाने दोन वेळच्या विजेत्या **पंजाब संघाचा ६-३ असा पराभव** केला.
- प्रो रेसलिंग लीगमधील **हरियाणाचे हे पहिले विजेतेपद** आहे. यापूर्वी हरियाणाला ३ वेळा या स्पर्धेचे उपविजेतेपद मिळाले होते.
- प्रो रेसलिंग लीग ही कुस्ती स्पर्धा आहे. प्रो-स्पोर्ट्‌फाई आणि भारतीय कुस्ती महासंघ यांनी २०१५मध्ये या स्पर्धेला सुरुवात केली. या कुस्ती स्पर्धेत, भारत आणि जगभरातील कुस्ती खेळाडू भाग घेतात.
- या स्पर्धेत ६ संघ आहेत: दिल्ली सुल्तान्स, हरियाणा हॅमर्स, मुंबई महारथी,

एनसीआर पंजाब रॉयल्स, युपी दंगल आणि एमपी योद्धा.

- २०१५मध्ये **मुंबई गरुडा** संघाने प्रो रिसलिंग लीगची पहिली आवृत्ती जिंकली होती. त्यानंतर २०१७ आणि २०१८मध्ये **एनसीआर पंजाब रॉयल्स**ने दोनदा ही स्पर्धा जिंकली होती.

कतारला एएफसी आशियाई फुटबॉल कप विजेतेपद

- कतारने फुटबॉल स्पर्धा एएफसी आशियाई कपमध्ये ४ वेळा एएफसी आशियाई कप विजेत्या जपानचा ३-१ असा पराभव करून इतिहास रचला.
- हा अंतिम सामना अबू धाबीमध्ये खेळला गेला. हा **कतारचा पहिलाच एएफसी आशियाई कप खिताब** आहे.
- जपानकडून ताकुमी मीनामिनोने एकमेव गोल केला. तर कतारकडून अली अल्मोएझ, अब्देल अझीझ हातीम आणि अक्रम अफीफ यांनी प्रत्येकी एक गोल केला.
- एएफसी आशियाई कप ही एक आशियाई फुटबॉल अजिंक्यपद (चॅम्पियनशिप) स्पर्धा असून, तिचे आयोजन आशियाई फुटबॉल महासंघाद्वारे केले जाते.
- यंदाची एएफसी आशियाई कपची ही १७वी आवृत्ती आहे. ५ जानेवारी ते १ फेब्रुवारी दरम्यान ही स्पर्धा संयुक्त अरब अमीरातमध्ये पार पडली. यात एकूण २४ संघ सहभागी झाले होते.

आशियाई फुटबॉल महासंघ

- आशियाई फुटबॉल महासंघ आशिया आणि ऑस्ट्रेलियाची फुटबॉल संघटना आहे. ८ मे १९५४ रोजी तिची स्थापना झाली. याचे **मुख्यालय क्वालालंपुर (मलेशिया)** येथे आहे. एकूण ४७ देश या महासंघाचे सदस्य आहेत.

८३व्या राष्ट्रीय बॅडमिंटन स्पर्धेत सायना नेहवाल विजयी

- **आसाम** येथे पार पडलेल्या ८३व्या राष्ट्रीय बॅडमिंटन स्पर्धेत सायना नेहवालने पी. व्ही. सिंधूवर विजय मिळवत जेतेपदाला गवसणी घातली.
- स्पर्धेच्या अंतिम फेरीत सायनाने सिंधूला २१-१८, २१-५ असे पराभूत केले. राष्ट्रीय बॅडमिंटन स्पर्धेचे हे सायनाचे चौथे जेतेपद ठरले. यापूर्वी तीन वेळा (२००६, २००७, २०१७) सायनाने राष्ट्रीय स्पर्धेचे जेतेपद पटकावले आहे.
- राष्ट्रीय स्पर्धेत सायनाने दुसऱ्यांदा सिंधूला पराभूत केले. यापूर्वी २०१७ साली झालेल्या राष्ट्रीय स्पर्धेच्या अंतिम फेरीतही सायनाने सिंधूवर मात केली होती.
- लंडन ऑलिम्पिकमध्ये सायना नेहवालने कांस्यपदकाची कमाई केली होती. तर सिंधूने रिओ ऑलिम्पिक स्पर्धेमध्ये रौप्यपदक पटकावले होते.
- राष्ट्रीय स्पर्धेचे जेतेपद सिंधूने आतापर्यंत २ वेळा (२०११ व २०१३) पटकावले आहे.

इतर विजेते

- पुरुषांच्या एकेरी विभागात सौरभ वर्माने लक्ष्य सेनवर मात करत जेतेपद पटकावले. सौरभचे हे कारकीर्दीतील तिसरे जेतेपद असून, त्याने यापूर्वी २०११ व २०१७ साली राष्ट्रीय स्पर्धेचे जेतेपद पटकावले आहे.
- पुरुषांच्या दुहेरीमध्ये प्रवण चोप्रा आणि चिराग शेट्टी यांनी या स्पर्धेचे जेतेपद पटकावले. प्रवण चोप्राने पुरुष दुहेरी तिसऱ्यांदा, तर एकूण चौथ्यांदा राष्ट्रीय स्पर्धा जिंकली.

सायना नेहवाल

- सायना नेहवालचा जन्म १७ मार्च १९९० रोजी हिस्सार (हरयाणा) येथे झाला. ती

आघाडीची भारतीय बॅडमिंटनपटू आहे.

- ऑलिंपिक खेळात उपांत्यपूर्व फेरी गाठणारी तसेच जागतिक ज्युनियर बॅडमिंटन स्पर्धा जिंकणारी सायना ही **पहिली भारतीय महिला** आहे.
- जून २००९ मध्ये झालेल्या इंडोनेशियन खुल्या स्पर्धामध्ये अजिंक्यपद पटकावणारी सायना ही पहिलीच भारतीय महिला खेळाडू आहे.
- ऑलिंपिक (लंडन ऑलिंपिक २०१२) खेळात बॅडमिंटनमध्ये कांस्य जिंकणारी ती पहिली भारतीय महिला आहे.
- सायनाला २००९-१०मध्ये भारतातील सर्वोच्च क्रीडा पुरस्कार **राजीव गांधी खेलरत्न पुरस्काराने सन्मानित** करण्यात आले होते.
- ती २०१५मध्ये बॅडमिंटनमध्ये जागतिक क्रमवारीत पहिल्या स्थानी होती. अशी कामगिरी करणारी ती पहिली भारतीय महिला बॅडमिंटनपटू आहे.
- तिने आपल्या कारकिर्दीत २३ आंतरराष्ट्रीय खिताब जिंकले आहेत. त्यात १० सुपरसिरीज विजेतेपदांचादेखील समावेश आहे.

खिस गेलने एकदिवसीय क्रिकेटमधून निवृत्तीची घोषणा

- वेस्ट इंडिजचा झंझावाती फलंदाज अशी ओळख असलेल्या **खिस गेलने २०१९च्या विश्वचषकानंतर एकदिवसीय आंतरराष्ट्रीय क्रिकेटमधून निवृत्ती जाहीर** केली आहे.
- ३९ वर्षीय खिस गेलने आत्तापर्यंत **२८४ एकदिवसीय आंतरराष्ट्रीय सामन्यांमध्ये ३७.१२च्या सरासरीने ९,७२७ धावा** केल्या आहेत. **२३ शतके आणि ४९ अर्धशतके** त्याच्या नावावर जमा आहेत.
- याशिवाय त्याने १०३ कसोटी सामन्यांमध्ये ४२च्या सरासरीने ७,२१५ धावा

आणि ५६ टी-२० सामन्यांमध्ये १,६०७ धावा केल्या आहेत.

- वेस्टइंडीजसाठी द्विशतक करणारा तो एकमेव खेळाडू आहे, तर विश्वचषकात द्विशतकी खेळी करणारा तो पहिला फलंदाज आहे. २०१५च्या विश्वचषकात झिंबाब्वेविरुद्ध त्याने २१५ धावा केल्या होत्या.
- कसोटीत त्रिशतक, एकदिवसीय सामन्यात द्विशतक आणि आंतरराष्ट्रीय टी-२० सामन्यात शतक झळकवाणारा ख्रिस गेल जागतिक स्तरावरील एक उत्कृष्ट खेळाडू आहे.

क्रिकेट विश्वचषक स्पर्धा २०१९

- आंतरराष्ट्रीय क्रिकेट संघटना (ICC) दर ४ वर्षांनी एकदिवसीय सामन्यांच्या विश्वचषकाचे आयोजन करते.
- कसोटी व एकदिवसीय सामने खेळणाऱ्या देशांव्यतिरिक्त आयसीसी ट्रॉफीतील काही देश या स्पर्धेत सहभागी होतात.
- क्रिकेट विश्वचषक स्पर्धा २०१९ ही १२वी जागतिक क्रिकेट विश्वचषक स्पर्धा इंग्लंड आणि वेल्समध्ये ३० मे ते १४ जुलै २०१९ दरम्यान खेळण्यात येईल.
- याआधी इंग्लंड आणि वेल्सकडे १९७५, १९७९, १९८३ आणि १९९९ मध्ये या स्पर्धेचे यजमानपद होते.
- यापूर्वीची विश्वचषक स्पर्धा २०१५ साली ऑस्ट्रेलिया व न्यूझीलंडमध्ये आयोजित करण्यात आली होती आणि ऑस्ट्रेलियाच्या संघाने या स्पर्धेचे जेतेपद पटकवले होते.

एलीस मर्टेन्सला कतार ओपनचे जेतेपद

- बेल्जियमची महिला टेनिसपटू एलीस मर्टेन्सने कतार ओपन टेनिस स्पर्धेत

महिला एकेरीमध्ये रुमानियाच्या अव्वल मानांकित **सिमोना हालेपला** पराभूत करत **स्पर्धेचे जेतेपद नावावर** केले.

- मर्टेन्सच्या कारकिर्दीतील हा सर्वात मोठा विजय ठरला. तिने हालेपवर ३-६, ६-४, ६-३ अशा तीन सेटमध्ये मात केली.
- सध्या जागतिक क्रमवारीत २१व्या स्थानी असलेल्या मर्टेन्सने यापूर्वी **५ वेळा एकेरी आणि ६ वेळा दुहेरी डब्ल्यूटीए विजेतेपद आणि २४ आयटीएफ विजेतीपदे** मिळवली आहेत.
- जागतिक क्रमवारीत ३ऱ्या स्थानी असलेल्या हालेपने २०१४ साली ही स्पर्धा जिंकली होती.

कतार ओपन

- कतार ओपन ही हार्ड कोर्टवर खेळली जाणारी एक **व्यावसायिक टेनिस स्पर्धा** आहे. ही स्पर्धा असोसिएशन ऑफ टेनिस प्रोफेशनल वर्ल्ड टूरच्या **एटीपी वर्ल्ड टूर २५० मालिकेचा भाग** आहे.
- **१९९३पासून** दरवर्षी दोहा (कतार) येथील खलिफा आंतरराष्ट्रीय टेनिस व स्क्वाश कॉम्प्लेक्समध्ये ही स्पर्धा आयोजित केली जाते.
- या स्पर्धेच्या २०१९च्या आवृत्तीत झेकोस्लोव्हाकियाच्या टी. बर्डिचला पराभूत करून स्पेनच्या आर. बाँटीस्ता अँगटने पुरुष एकेरी स्पर्धेचे विजेतेपद मिळविले.

चेन्नई स्पोर्ट्सने जिंकला प्रो व्हॉलीबॉल लीगचा पहिला खिताब

- चेन्नई स्पोर्ट्सने प्रो व्हॉलीबॉल लीगचा पहिला खिताब जिंकला आहे. अंतिम सामन्यात चेन्नईने कालिकत हीरोजचा १५-११, १५-१२, १६-१४ असा पराभव केला.

- हा खिताब जिंकण्यासोबतच चेन्नई स्पार्टन्सने एफआयव्हीबी आशियाई पुरुष क्लब व्हॉलीबॉल चॅम्पियनशिपसाठी पात्रता पूर्ण केली आहे.

प्रो व्हॉलीबॉल लीग

- प्रो व्हॉलीबॉल लीग भारतातील व्यावसायिक इन्डोअर व्हॉलीबॉल स्पर्धा आहे. या लीगची पहिली आवृत्ती फेब्रुवारी २०१९मध्ये आयोजित केली गेली.
- भारतीय व्हॉलीबॉल फेडरेशनने बेसलाइन व्हेचरच्या सहकार्याने ही लीग सुरू केली आहे. या लीगच्या पहिल्या हंगामात (खालील) ६ संघांनी भाग घेतला.
- अहमदाबाद डिफेंडर, कालिकत हीरोज, चेन्नई स्पार्टन्स, ब्लॅक हॉक्स हैदराबाद, यू मुंबा व्हॉली आणि कोची ब्लू स्पायकर्स.

आशियाई पुरुष क्लब व्हॉलीबॉल चॅम्पियनशिप

- ही आंतरराष्ट्रीय व्हॉलीबॉल स्पर्धा आहे, ज्यामध्ये आशिया व ओशनिया संघ सहभागी होतात. ही स्पर्धा दरवर्षी आयोजित केली जाते.

अफगाणिस्तानचा ट्वेंटी-२०मध्ये सर्वोच्च धावसंख्येचा विक्रम

- अफगाणिस्तान क्रिकेट संघाने २३ फेब्रुवारी रोजी आयर्लंडविरुद्ध ट्वेंटी-२० सामन्यात ३ बाद २७८ धावा करत, ट्वेंटी-२० क्रिकेटमधील सर्वाधिक धावसंख्येचा विक्रम आपल्या नावे केला
- या विक्रमासह अफगाणिस्तानने ऑस्ट्रेलिया आणि इंडियन प्रीमिअर लीगमधील विराट कोहलीच्या नेतृत्वाखाली खेळणाऱ्या रॉयल्स चॅलेंजर्स बंगळूरू संघाचा विक्रम मोडला.
- नाणेफेक जिंकून प्रथम फलंदाजी करणाऱ्या अफगाणिस्तानच्या हझरतुल्ला

झाझई आणि उस्मान घाणी यांच्या फटकेबाजीच्या जोरावर अफगाणिस्तानने हा विक्रम केला.

- या दोघांनी पहिल्या विकेटसाठी २३६ धावा केल्या. ट्वेंटी-२० क्रिकेटमध्ये हाही एक विक्रम ठरला. त्यांनी विराट कोहली व एबी डिव्हिलियर्सचा यांनी गुजरात लायन्सविरुद्ध केलेल्या २२९ धावांचा विक्रम मोडला.
- झाझईने ४२ चेंडूत शतक पूर्ण करताना ट्वेंटी-२० क्रिकेटमधील तिसऱ्या जलद शतकाची नोंद केली. उस्मान घाणीने ४८ चेंडूत ७ चौकार व ३ षटकारांसह ७३ धावा केल्या.
- झाझईने ६२ चेंडूत ११ चौकार व १६ षटकारांसह नाबाद १६२ धावा केल्या. ही ट्वेंटी-२० क्रिकेटमधील दुसरी सर्वोच्च वैयक्तिक धावसंख्या ठरली. (सर्वोच्च धावसंख्या: अॅरॉन फिंच-१७२)
- कोहलीच्या आयपीएलमधील रॉयल्स चॅलेंजर्स बंगळूरुच्या संघाने २०१३मध्ये पुणे वॉरियर्स इंडिया संघाविरुद्ध ५ बाद २६३ धावांचा विक्रम केला होता.
- २०१६मध्ये ऑस्ट्रेलियाने श्रीलंकेविरुद्ध ३ बाद २६३ धावा करून त्या विक्रमाची बरोबरी केली होती.

संरक्षण व विज्ञान-तंत्रज्ञान

सर्जिकल स्ट्राईक २.०

- पुलवामा दहशतवादी हल्ल्यानंतर भारताने पाकिस्तानविरोधात २६ फेब्रुवारी रोजी पहाटे मोठी कारवाई केली.
- भारतीय वायूसेनेच्या १२ मिराज-२००० लढाऊ विमानांनी पाकव्याप्त काश्मीरमध्ये घुसून जैश-ए-मोहम्मद या दहशतवादी संघटनेच्या तळावर १००० किलोचे बॉम्ब फेकले.
- हे बॉम्ब जीबीयू-१२ हा अमेरिकन बनावटीचे लेझर गाईडेड बॉम्ब आहेत. अचूक आणि नेमका हल्ला करण्यासाठी या बॉम्बचा वापर केला जातो.
- याशिवाय लक्ष्याचा माग काढून टारगेटवर अचूक बॉम्ब फेक करण्यासाठी लाइटनिंग पॉड या लेझर पॉडचा वापर करण्यात आला. जगातील अत्याधुनिक हवाई दले या पॉडचा वापर करतात.
- भारताची बारा १२ मिराज विमाने पाकिस्तानच्या हद्दीत घुसली त्यावेळी स्वदेशी बनावटीच्या 'नेत्र' या एअरबॉर्न अल्टी वॉर्निंग विमानाद्वारे १२ विमानांमध्ये समन्वय ठेवण्यात आला.
- नेत्र हे अत्याधुनिक रडारने सुसज्ज असलेले विमान आहे. हवाई हल्ल्याच्यावेळी योग्य समन्वय आणि टारगेट हेरण्यासाठी मदत या विमानाने केली.
- बॉम्बफेक करताना पाकिस्तानी हवाई दलाने उत्तर देण्याचा प्रयत्न केला. त्यांचा सामना करण्यासाठी मॅट्रा मॅजिक क्लोज कॉम्बॅट मिसाइलही मिराजमध्ये बसवण्यात आले होते.
- या कारवाईत हवाई दलाने बालाकोट, मुझफ्फराबाद आणि चकोटी येथील

जैश-ए-मोहम्मद, हिज्बुल मुजाहिदीन व लष्कर-ए-तोयबा या दहशतवादी संघटनांचे तळ उद्ध्वस्त केले.

- या कारवाईत जैश-ए-मोहम्मद या दहशतवादी संघटेचे कंट्रोल रुम अल्फा-३ हे संपूर्णपणे उद्ध्वस्त झाले. या हल्ल्यात सुमारे ३२५ दहशतवाद्यांसह २५ ट्रेनरही ठार झाल्याचा अंदाज आहे.

मिराज-२०००बहल

- पाकिस्तानने अमेरिकेकडून एफ-१६ फायटर विमाने खरेदी करण्याचा निर्णय घेतल्यानंतर भारताचे दिवंगत पंतप्रधान राजीव गांधी यांनी १९८४ साली फ्रान्सबरोबर ४९ मिराज २००० विमाने खरेदी करण्याचा करार केला होता.
- राफेलची बांधणी करणाऱ्या फ्रान्सच्या डायमंड कंपनीनेच मिराज-२००० विमानांची निर्मिती केली आहे. आज ही विमाने भारतीय हवाई दलाचा कणा आहेत.
- १९९९ साली कारगिल युद्धाच्यावेळी उंच शिखरांवर दबा धरून बसलेल्या पाकिस्तानी घुसखोरांवर लेझर गाईडेड बॉम्ब हल्ला करण्यासाठी मिराज २००० विमानांचा वापर करण्यात आला होता.
- २००४ साली हवाई दलाने आणखी १० मिराज २००० विमाने विकत घेतली. ग्वालियरमध्ये या विमानांचा मुख्य तळ आहे.
- मिसाइल, बॉम्ब बरोबरच मिराज २००० हे २० किलोटॉन अणूबॉम्ब वाहून नेण्यास सक्षम आहे.
- हवाई दलाकडे असलेल्या मिराज २००० विमानातील आज ८० टक्के विमान उड्डाण अवस्थेत आहेत.

- सध्या ताफ्यात असलेल्या ४९ मिराज विमानांच्या कॉकपीट, रडार, आणि मिसाइल सिस्टिममध्ये सुधारणा करण्यासाठी भारताने फ्रान्सबरोबर १७,५४७ कोटींचा करार केला आहे.
- सुधारणा आणि आयुष्य वाढवल्यामुळे मिराज २००० विमाने २०४० पर्यंत भारतीय हवाई दलाच्या सेवेत राहू शकतात.

अजित डोवाल

- उरी येथे सर्जिकल स्ट्राइकनंतर भारताने केलेल्या या हवाई हल्ल्याच्या नियोजनातही अजित डोवाल यांचा सहभाग असल्याची चर्चा आहे.
- अजित डोवाल हे १९६८ च्या आयपीएस केडरचे अधिकारी आहेत. २००५ साली इंटेलिजेंस ब्युरोच्या प्रमुख पदावरून निवृत्त झाले होते.
- सैन्याकडून देण्यात येणाऱ्या किर्ती चक्राने सन्मानित करण्यात आलेले ते पहिले पोलिस अधिकारी आहेत.
- २०१४ सालच्या निवडणुकांदरम्यान त्यांची भारताच्या राष्ट्रीय सुरक्षा सल्लागार पदी नेमणूक करण्यात आली होती.
- १९९९साली कंधारमध्ये इंडियन एअरलाइनचे आयसी ८१४ विमानाचे अपहरण करण्यात आले होते. त्यावेळी अपहरणकर्त्यांबरोबर वाटाघाटी करण्यात त्यांचा महत्वाचा वाटा होता.
- १९८४ मध्ये खलिस्तानी आतंकवादीविरोधात चालवण्यात आलेल्या ऑपरेशन ब्ल्यू स्टारमध्ये देखील त्यांनी महत्वाची भूमिका निभावली, यात ते सीक्रेट एजेंट बनून रिक्षावाल्याच्या पेहराव करून सुवर्ण मंदिरात गेले होते.
- उरी हल्ल्यानंतर सर्जिकल स्ट्राइकचे नियोजन आणि धोरण ठरवण्यात त्यांचा

महत्वाचा वाटा होता.

- इंटेलिजन्स ब्युरोमध्ये तब्बल ३३ वर्ष अधिकारी पदावर जम्मू कश्मीर, पंजाब येथे काम केले आहे.
- २०१४ पासून ते प्रमुख राष्ट्रीय सुरक्षा सल्लागार म्हणून काम पाहत आहेत

पार्श्वभूमी

- पुलवामा येथे १४ फेब्रुवारी रोजी केंद्रीय राखीव पोलीस दलाच्या (सीआरपीएफ) ताफ्यावर दहशतवादी हल्ला करण्यात आला होता.
- या हल्ल्यात ४० जवान शहीद झाले होते. जैश- ए- मोहम्मद या दहशतवादी संघटनेने या हल्ल्याची जबाबदारी स्वीकारली होती.
- पुलवामा हल्ल्यानंतर देशभरात संतापाची लाट उसळली होती. पाकिस्तानविरोधात कठोर भूमिका घेण्याची मागणी केली जात होती.

इसोच्या जीसॅट-३१चे यशस्वी प्रक्षेपण

- भारताचा संदेशवाहक उपग्रह जीसॅट-३१चे (GSAT-31) ६ फेब्रुवारी रोजी फ्रेंच गायाना येथील अंतराळ केंद्रातून यशस्वी प्रक्षेपण करण्यात आले.
- उड्डाणानंतर ४२ मिनिटांनी ३:१४ वाजता हा उपग्रह जिओ-ट्रान्सफर ऑर्बिटमध्ये स्थिरावला. हे प्रक्षेपण युरोपीयन कंपनी एरियन स्पेसच्या एरियन-५ रॉकेटद्वारे करण्यात आले.
- एरियनस्पेसद्वारे भारतासाठी करण्यात आलेले हे २३वे यशस्वी उड्डाण होते. गेल्या वर्षी जीसॅट-११ या भारताच्या सर्वात जड (वजन ५८५४ किलो) उपग्रहाचे प्रक्षेपणही एरियनस्पेसनेच केले होते.
- भारताच्या जीसॅट-३१सह या रॉकेटद्वारे सौदी अरेबियाचा जियो स्टेशनरी उपग्रह-१/ हेलास उपग्रह-४ यांचेही प्रक्षेपण करण्यात आले.

- भारतीय अवकाश संशोधन संस्थेचा (इस्रो) हा ४०वा संदेशवाहक उपग्रह आहे. जीसॅट-३१ आता भारताचा जुना संदेशवाहक उपग्रह **इनसॅट-४ सीआरची जागा घेईल.**
- या उपग्रहाचे **वजन २५३५ किलोग्रॅम** आहे. हा उपग्रह भू-स्थैतिक कक्षेत कू-बँड ट्रान्सपॉण्डर क्षमता वाढवेल. जीसॅट-३१ हा उपग्रह **१५ वर्षे कार्यरत राहिल.**
- जीसॅट ३१चा वापर व्हीसॅट नेटवर्क, टेलिव्हिजन अपलिंक, डिजिटल सॅटेलाईट, न्यूज एकत्रीकरण, डीटीएच टेलिव्हिजन सर्व्हिस आणि इतर सेवांसाठी होईल.
- त्याचबरोबर हा उपग्रह आपल्या व्यापक बँड ट्रान्सपॉण्डरच्या मदतीने अरबी सागर, बंगालची खाडी व हिंदी महासागराच्या विशाल समुद्री क्षेत्रावर संदेशवहनासाठी उपयोगी ठरेल.

एरियनस्पेस

- एरियनस्पेस १९८०मध्ये स्थापन झालेली एक बहुराष्ट्रीय कंपनी आहे. ही **जगातील पहिली व्यावसायिक प्रक्षेपण सेवा प्रदाता कंपनी** आहे.
- या कंपनीचे मुख्यालय कॉरकोरोनस (फ्रान्स) येथे आहे. एरियन ५, सोयुझ २ आणि वेगा हे या कंपनीचे प्रमुख प्रक्षेपक (रॉकेट) आहेत.
- मे २०१७च्या आकडेवारीनुसार, एरियनस्पेसने २५४ मोहिमांमध्ये ५५०हून अधिक उपग्रहांचे प्रक्षेपण केले आहे. वजनदार उपग्रह प्रक्षेपित करण्यासाठीही एरियनस्पेस सेवा प्रदान करते.
- एरियनस्पेसचे वेगा रॉकेट चार टप्प्यांचे रॉकेट आहे, जे छोटे व्यावसायिक उपग्रह प्रक्षेपित करण्यासाठी विकसित केले आहे. या रॉकेटची उंची ३० मीटर असून ते २५०० किलोपर्यंत भार वाहून नेण्यास सक्षम आहे.

भारतीय वायुदलात ४ चिनुक हेलिकॉप्टर्स सामील

- कित्येक वर्षांच्या प्रतीक्षेनंतर भारतीय वायुदलात ४ चिनुक हेलिकॉप्टर्स सामील झाली आहेत. त्यामुळे भारतीय लष्कर आता आणखी सक्षम होणार आहे.
- गुजरातच्या मुंद्रा बंदरावर ४ चिनुक हेलिकॉप्टर्सची पहिली तुकडी पोहोचली. लवकरच ही हेलिकॉप्टर्स भारतीय वायुसेनेच्या ताफ्यात दाखल होणार आहेत.
- सियाचीन आणि लडाख अशा दुर्गम ठिकाणी कमीतकमी वेळेत जवानांना तैनात करण्यासाठी चिनुक हेलिकॉप्टर फायदेशीर ठरणार आहे.
- सप्टेंबर २०१५मध्ये भारताने अमेरिकन बोइंग कंपनीकडून २२ अपाचे हेलिकॉप्टर्स व १५ चिनुक हेलिकॉप्टर्स खरेदी करण्याचा ३ अब्ज डॉलर्सचा करार केला आहे.

सीएच-४७ एफ चिनुक

- बोइंग सीएच-४७ चिनुक हे अमेरिकी सैन्यदलांच्या ताफ्यातील अवजड मालवाहू बहुउपयोगी हेलिकॉप्टर आहे.
- मागे आणि पुढे अशा दोन्ही बाजूंना असलेले व एकमेकांच्या विरुद्ध दिशेने फिरणारे त्याचे दोन मोठे रोटार (पंखे) हे त्याचे वैशिष्ट्य आहे. त्यामुळे ते सहज ओळखता येते.
- या हेलिकॉप्टरचे पहिले उड्डाण २१ सप्टेंबर १९६१ रोजी झाले. ते ऑगस्ट १९६२मध्ये अमेरिकी सैन्य दलांत दाखल झाले. त्यानंतर आजतागायत ४० वर्षांहून अधिक काळ ते १७ देशांच्या हवाई दलांत प्रभावीपणे कार्यरत आहे.
- टॅण्डम रोटार हे बोइंग सीएच-४७ चिनुक हेलिकॉप्टरचे मुख्य वैशिष्ट्य. त्यावर २ टोकांना २ मोठे पंखे आहेत. ते एकमेकांच्या विरुद्ध दिशेने फिरतात. त्यामुळे

एका रोटरने तयार होणारा टॉर्क दुसऱ्या रोटरने नाहीसा होतो.

- त्यामुळे चिनुकला **उड्डाणादरम्यान असाधारण स्थैर्य** लाभते. परिणामी खराब हवामानात जिथे अन्य हेलिकॉप्टर वापरता येत नाहीत तिथे चिनुक वापरता येते.
- त्याचे प्रशस्त फ्युजलाज व मागील भागातील विस्तृत दरवाजामुळे त्यात अवजड शस्त्रयंत्रणा, तोफखाना तसेच सैन्यवाहने वाहून नेता येतात.
- हे विशाल हेलिकॉप्टर **१० टन वजनापर्यंत सामग्रीची वाहतूक** करू शकते. ते ताशी **२६९ किमी वेगाने १२०० किमी अंतराचा प्रवास** करू शकते.
- व्हिएतनाम, अफगाणिस्तान, इराक आदी लष्करी कारवायांमध्ये या हेलिकॉप्टर्सचा वापर करण्यात आला होता.
- सध्या अमेरिकेसह अर्जेन्टिना, ऑस्ट्रेलिया, इजिप्त, इराण, ग्रीस, इटली, जपान, स्पेन आदी देशांकडे चिनुक हेलिकॉप्टर्स आहेत.
- अत्यंत वेगवान तितकेच चपळ असलेले हे हेलिकॉप्टर **जगातले सर्वात ताकदवान व सर्वोत्तम लिफ्ट चॉपर** असल्याचे मानले जाते.

भारतासाठी महत्त्व

- चिनुक हेलिकॉप्टर भारतीय वायुदलाच्या ताफ्यात सामील झाल्याने **लढाऊक्षमता वाढणार** आहे.
- तसेच अवघड मार्ग व सीमेवरील पायाभूत प्रकल्पांच्या विकासाकरता महत्त्वाचे योगदान हेलिकॉप्टर देऊ शकते.
- ईशान्येत अनेक मार्ग प्रकल्प कित्येक वर्षांपासून प्रलंबित आहेत. हे प्रकल्प पूर्ण करण्यासाठी सीमा रस्ते संघटना दीर्घकाळापासून एक हेवी लिफ्ट

चॉपरची प्रतीक्षा करत आहे.

- तेथील घनदाट दऱ्याखोऱ्यांमध्ये सामग्री तसेच आवश्यक यंत्रांची वाहतूक चिनुक हेलिकॉप्टरद्वारे शक्य होणार आहे.
- आपत्ती व्यवस्थापनासाठीही हे हेलिकॉप्टर अत्यंत उपयुक्त ठरू शकते.

धनुष तोफांच्या उत्पादनाला मंजूरी

- आयुध निर्मिती कारखाने मंडळाला भारतीय लष्कर आणि संरक्षण मंत्रालयाला ११४ लांब पल्ल्याच्या धनुष तोफांच्या उत्पादनासाठी मंजूरी दिली आहे.
- धनुष तोफ ही १५५ बाय ४५ एमएमची आर्टीलरी गन (तोफ) आहे. यांना देशी बोफोर्स म्हणूनही ओळखले जाते.
- भारताने १९८०मध्ये मिळविलेल्या स्वीडिश १५५-एमएम बोफोर्स होवित्झर या तोफांची धनुष ही सुधारित आवृत्ती आहे.
- भारतीय लष्कराच्या गरजा लक्षात घेऊन कोलकत्ता स्थित आयुध निर्मिती कारखाने मंडळाने या तोफा विकसित केल्या आहेत जबलपूर येथील गन कॅरिज फॅक्टरीद्वारे त्या उत्पादित केल्या आहेत.
- या तोफा ४० किमीच्या पल्ल्यापर्यंत (आयात बोफोर्स तोफांपेक्षा ११ किमी अधिक) अचूक मारा करू शकतात. एका मिनिटाला ८ तोफगोळे डागण्याची तिची क्षमता आहे.
- या तोफांमधील ८१ टक्के भाग स्वदेशी आहेत. २०१९ अखेरपर्यंत हे प्रमाण ९० टक्क्यांपर्यंत वाढविले जाणार आहे.
- हल्ल्याची अचूकता व गती वाढविण्यासाठी आणि विविध प्रकारच्या दारुगोळासह सुसंगतता प्रदान करण्यासाठी धनुष इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने

अद्ययावत करण्यात आली आहे.

- या प्रत्येक **तोफेची किंमत १४.५० कोटी रुपये** आहे. यात ऑल-इलेक्ट्रिक ड्राइव्ह, उच्च गतिशीलता, वेगवान उपयोजन, स्वयंचलित कमांड, नियंत्रण प्रणाली असे अनेक महत्त्वपूर्ण उपकरणे आहेत.

भारतीय आयुध निर्मिती कारखाने

- भारतीय आयुध निर्मिती कारखाने (ऑर्डनन्स फॅक्टरीज) ही ४१ आयुध निर्मिती कारखान्यांचा समूह असून, त्याचे मुख्यालय कोलकाता येथे आहे.
- हे संरक्षण मंत्रालयाच्या अंतर्गत कार्य करते. या कारखान्यांमध्ये स्वदेशी संरक्षण उपकरणे व हार्डवेअर तयार केले जातात.
- सशस्त्र सेनांना स्वदेशी निर्मित शस्त्रे उपलब्ध करून देणे व या क्षेत्रात आत्मनिर्भरता प्राप्त करणे हा ऑर्डनन्स फॅक्टरीजचा मुख्य उद्देश आहे.

मानव अंतरिक्ष उड्डाण केंद्राचे उद्घाटन

- बंगळूरूमधील इस्रोच्या मुख्यालयात मानव अंतरिक्ष उड्डाण केंद्राचे (एचएसएफसी: ह्युमन स्पेस फ्लाईट सेंटर) उद्घाटन करण्यात आले.
- इस्रोच्या पहिल्या मानवी अंतरीक्ष मोहिमेसाठी (**मिशन गगनयान**) या केंद्राचा वापर केला जाणार आहे.
- मानव अंतरिक्ष उड्डाण केंद्र सध्या उपलब्ध असलेल्या इस्रो सेंटरच्या मदतीने गगनयानच्या पहिल्या डेव्हलपमेंट फ्लाईटची अंमलबजावणी करेल.
- या केंद्राचा वापर मिशन नियोजन, अंतराळात चमूच्या संरक्षणासाठी अभियांत्रिकी प्रणालीचा विकास, चमूची निवड व प्रशिक्षण आणि इतर संबंधित कार्यासाठी केला जाईल.

गगनयान अभियानाबद्दल

- १५ ऑगस्ट २०१८ रोजी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी या मोहिमेची घोषणा केली होती. पूर्णपणे स्वदेशी तंत्रज्ञानावर आधारित ही योजना आखण्यात येणार आहे.
- या अभियानांतर्गत २०२२मध्ये ३ भारतीय अंतराळवीर अवकाशात ५ ते ७ दिवस मुक्काम करणार आहेत.
- ही मोहीम यशस्वी ठरल्यास अमेरिका, रशिया आणि चीननंतर मानवी अवकाश मोहीम यशस्वी करणारा भारत जगातील चौथा देश ठरणार आहे.
- केंद्रीय मंत्रिमंडळाने गगनयान मिशनसाठी अलीकडेच १० हजार कोटी रुपयांच्या निधीलाही मंजूरी दिली आहे.
- गगनयान उपक्रमाची उद्दिष्टे पूर्ण करण्यासाठी राष्ट्रीय संस्था, प्रयोगशाळा, शैक्षणिक संस्था, उद्योग यांच्याशी इस्रो समन्वय साधेल. तसेच या महत्त्वकांक्षी प्रकल्पासाठी भारताने रशिया आणि फ्रान्सबरोबर करार केला आहे.
- २०२२पर्यंत गगनयान अंतराळात पाठविले जाणार आहे. त्याआधी २०२० आणि २०२१मध्ये २ मानवरहित यान इस्रो अवकाशात पाठविणार आहे.
- गगनयान मोहीमेसाठी ३ अंतराळवीरांच्या चमूची निवड भारतीय वायुसेना व इस्रोद्वारे संयुक्तपणे केली जाईल व नंतर या चमूला २-३ वर्षे प्रशिक्षण दिले जाईल.
- गगनयान मिशनसाठी जीएसएलव्ही मार्क-३ उपग्रह प्रक्षेपण यान वापरले जाणार आहे. हे अंतरीक्षयान आंध्रप्रदेशमधील श्रीहरीकोटा अंतराळ केंद्रातून प्रक्षेपित केले जाईल. ते १६ मिनिटात अपेक्षित उंचीवर पोहचेल.
- मिशन गगनयानच्या स्पेस क्राफ्टमध्ये एक कू मॉड्यूल आणि एक सर्व्हिस मॉड्यूल असेल. त्याचे वजन सुमारे ७ टन असेल.

- हे अंतरिक्षयान पृथ्वी कनिष्ठ कक्षेत ३००-४०० किमीच्या उंचीवर स्थापित केले जाईल, जेथे अंतराळवीर विविध प्रयोग करतील.
- यातील कू मॉड्यूलचा आकार ३.७ मीटर असेल आणि सर्व्हिस मॉड्यूलचा आकार ७ मीटर असेल. अंतराळवीरांना घेऊन जाणारे कू मॉड्यूल हे सर्व्हिस मॉड्यूलला जोडलेले असेल.
- परतीसाठी मॉड्यूलसचा वेग कमी करून त्यांना उलट दिशेने फिरवले जाईल. जेव्हा हे दोन्ही मॉड्यूलस पृथ्वीच्या पृष्ठभागापासून १२० किमीपर्यंत पोहोचतील, तेव्हा सेवा मॉड्यूल विलग कू मॉड्यूलपासून केले जाईल. केवळ कू मॉड्यूल पृथ्वीवर पोहोचेल.
- पृथ्वीपर्यंत पोहोचण्यासाठी यास सुमारे ३६ मिनिटे लागतील. इस्रो गुजरातमधील खाडीमध्ये किंवा गुजरातजवळ अरबी समुद्रात कू मॉड्यूल लँड करण्याची योजना आखत आहे.
- हे मिशन भारताच्या ७५व्या स्वातंत्र्यदिनाच्या सुमारे ६ महिने आधी कार्यान्वित केले जाईल. यासाठी एकूण १० हजार कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे.
- इस्रोच्या या मोहिमेचे नेतृत्व डॉ. व्ही. आर. ललिथंबिका या कंट्रोल रॉकेट इंजिनियर करणार आहेत. त्या गेल्या ३० वर्षांपासून इस्रोमध्ये काम करीत आहेत.
- या अभियानाची तयारी इस्रोने २००४मध्येच सुरु केली होती. मिशन गगनयानमुळे सुमारे १५००० रोजगारही निर्माण होणार आहेत.

तेजसला मिळाले अंतिम परिचालन निर्दोषत्व प्रमाणपत्र

- संरक्षण संशोधन व विकास संघटनेकडून (डीआरडीओ) **हलके लढाऊ विमान (एलसीए) तेजसला** लष्करी शस्त्रास्त्रांनी सुसज्ज जेट विमान म्हणून भारतीय

हवाई दलात सामील करून घेण्यास अंतिम परिचालन निर्दोषत्व प्रमाणपत्र (FOC: Final Operational Clearance Certificate) प्राप्त झाले आहे.

- डीआरडीओकडून मिळालेले हे प्रमाणपत्र तेजस विमान युद्धासाठी तयार असल्याचे प्रमाणपत्र आहे.
- **द सेंटर फॉर मिलिटरी एअरवर्देनिस ॲण्ड सर्टीफिकेशन (CEMILAC)** ही लष्करी विमाने आणि हवाई उपकरणांना प्रमाणित करणारी डीआरडीओची अधिकृत प्रयोगशाळा आहे.
- हवाईदल प्रमुख बी. एस. धनोआ यांच्याकडे बंगळूर येथील एरो-इंडिया शोदरम्यान मंजूरीबाबतचा दाखला सुपूर्द करण्यात आला.
- तेजस या लढाऊ विमानाचा हवाई दलात होणारा समावेश म्हणजे 'मेक इन इंडिया' या अभियानाचे मोठे यश असल्याचे मानले जात आहे.

तेजस

- तेजस कमी वजनाचे सिंगल सीट लष्करी विमान आहे, त्यात केवळ एक इंजिन आहे. या श्रेणीतील हे **जगातील सर्वात लहान आणि सर्वात हलके सुपरसॉनिक लढाऊ विमान** आहे.
- १९८३साली निवृत्तीकडे निघालेल्या मिग-२१ विमानांची जागा घेण्यासाठी स्वदेशी बनावटीचे हलके लढाऊ विमान तयार करण्याच्या प्रकल्पाला मंजूरी देण्यात आली होती.
- याचे '**तेजस**' हे नाव तत्कालीन पंतप्रधान अटल बिहारी वाजपेयी यांनी ठेवले होते. हे विमान तयार करण्यासाठी सुमारे २० वर्षांचा कालावधी लागला.

तेजसची वैशिष्ट्ये

- डीआरडीओच्या एरॉनॉटिकल डेव्हलपमेंट एजन्सी या स्वायत्त संस्थेद्वारे तेजस हे विमान देशातच विकसित करण्यात आले आहे. हिंदुस्थान एरॉनॉटिक्स

लिमिटेड कंपनीद्वारे त्याचे उत्पादन करण्यात आले आहे.

- ४२ टक्के कार्बन फायबरचे संमिश्र, ४३ टक्के अल्युमिनियम धातूचे मिश्रण व उर्वरित टायटॅनियम धातूच्या मिश्रणातून तेजसची बांधणी करण्यात आली आहे.
- लहान आकार आणि कार्बन कंपोजिट्सचा वापर केल्यामुळे हे विमान **रडारद्वारे पकडणे कठीण** होते.
- तेजसमध्ये क्वाड्रुप्लेक्स डिजिटल फ्लाय बाय वायर उड्डाण नियंत्रण प्रणालीचा वापर केला जातो, ज्यामुळे तेजसला नियंत्रित करणे सोपे होते.
- यामध्ये डिजिटल संगणक आधारित हल्ला यंत्रणा आणि ऑटोपायलट मोडदेखील आहे. तसेच यात आधुनिक एव्हीयॉनिक सॉफ्टवेअरचा वापरही करण्यात आला आहे.
- तेजस विमान **३५० ते ४०० किलोमीटरच्या परिसरात १ तासापर्यंत सक्रिय** राहू शकते आणि ३ टन शस्त्रास्त्र वाहून नेण्याची विमानाची क्षमता आहे.
- हवेतून हवेत मारा करणारे क्षेपणास्त्र, हवेतून जमिनीवर मारा करणारे क्षेपणास्त्र, जहाजविरोधी क्षेपणास्त्र, बॉम्ब आणि रॉकेट्स वाहून नेण्याची क्षमता 'तेजस'मध्ये आहे.
- दोन वर्षांपूर्वी तेजसला हवाई दलात सामील करण्यात आले होते. जुलै २०१८मध्ये तमिळनाडूच्या सुलूर हवाई तळावर या विमानाने कार्य सुरु केले होते. भारतीय हवाईदलाच्या ४५व्या स्क्वाड्रनच्या 'फ्लाईंग डॅंगर्स'चा ही विमाने भाग आहेत.

ध्रुव मार्क-३ हेलिकॉप्टर लष्कराला सुपूर्द

- हिंदूस्तान एरोनॉटिकल लिमिटेडद्वारे (एचएएल) बनविण्यात आलेल्या ध्रुव श्रृंखलेतील आधुनिक मार्क-३ हेलिकॉप्टर लष्कराला सुपूर्द करण्यात आले.

- यासह आधुनिक पिढीतील हेलिकॉप्टर निर्मितीची क्षमता असलेला भारत हा (अमेरिका, ब्रिटन, फ्रान्स, इस्राईल, चीन यांच्यानंतर) जगातील सहावा देश ठरला आहे.
- एचएएलचे प्रमुख ए. आर. माधवन यांच्या हस्ते आर्मी एव्हिएशन विभागाचे प्रमुख लेफ्टनंट जनरल कनवाल कुमार यांना बंगरूळु येथे सुरु असलेल्या एअरो इंडिया २०१९ या प्रदर्शनात या संदर्भातील कागदपत्रे सुपूर्द करण्यात आली.
- या बरोबरच याच शृंखलेतील ध्रुव मार्क-४ रुद्र हेलिकॉप्टरच्या निर्मितीचे कार्य सुरु असून ते ही लवकरच सैन्य दलात दाखल होणार आहे.
- सैन्य दलाकडून अँडव्हान्स लाईट हेलिकॉप्टरची (एएलएच) मागणी एचएएलकडे करण्यात आली होती. त्यानुसार नव्या पिढीतील हे हेलिकॉप्टर बनविण्यात आले आहे.
- एचएएलने ऑगस्ट २०१७मध्ये ४० अँडव्हान्स लाईट हेलिकॉप्टर (एएलएच) बांधणीचा करार केला होता. यानुसार २२ एमके-३ आणि इतर १८ एमके-४ रुद्र हेलिकॉप्टर तयार करून दिली जाणार आहे.
- यातील २२ हेलिकॉप्टरपैकी १९ हेलिकॉप्टर आधीच तयार करण्यात आले आहेत आणि ते लवकरच लष्कराला दिली जाणार आहे.

ध्रुव मार्क-३ हेलिकॉप्टर

- एएलएच मार्क-३ ध्रुव हे हेलिकॉप्टर नव्या पिढीतील अत्याधुनिक हेलिकॉप्टर आहे. यात वापरण्यात आलेल्या तंत्रज्ञानामुळे हे विमान बहुआयामी ठरले आहे.
- याचे वजन ५.५ टन असून याचे सर्व तंत्रज्ञान हे भारतीय असून एचएएलद्वारे ते विकसित करण्यात आले आहे.

- या हेलिकॉप्टरमध्ये दोन इंजिन बसवण्यात आले असून, यामुळे अनेक अवजड वस्तू वाहून नेण्याची क्षमता यात आहे.
- अतिउंचावरील ठिकाणे तसेच प्रतिकूल वातावरणातही हे हेलिकॉप्टर उडण्यास सक्षम असून तसेच अनेक मदत तसेच बचाव मोहिमेत हे हेलिकॉप्टर फायदेशीर ठरणार आहे.

हेलिकॉप्टर बांधणीसाठी नवा प्रकल्प

- हिंदुस्थान एरोनॉटिकल लिमिटेड व केंद्रीय सार्वजनिक बांधकाम विभाग यांच्यात झालेल्या सामंजस्य करारानुसार हेलिकॉप्टर बांधणीसाठी एक नवा प्रकल्प कर्नाटक राज्यातील तुमकुर जिल्ह्यातील ग्रीन फिल्ड फॅक्टरीमध्ये उभारण्यात येत आहे.
- ६१५ एकर परिसरात हा प्रकल्प उभारण्यात येणार असून, यात ३ टनपासून तर १३ टन वजनापर्यंतच्या हेलिकॉप्टरची निर्मिती केली जाणार आहे.

रणगाडाविरोधी हेलिना क्षेपणास्त्राची यशस्वी चाचणी

- हेलिकॉप्टरवरून मारा करता येईल अशा अत्याधुनिक रणगाडाविरोधी क्षेपणास्त्राची भारताने ओदिशा किनारपट्टीवरून यशस्वी चाचणी घेतली.
- 'हेलिना' असे या क्षेपणास्त्राचे नाव असून ती रणगाडाविरोधी 'नाग' या मार्गदर्शित क्षेपणास्त्रीची आधुनिक आवृत्ती आहे.
- बालासोर जिल्ह्यातील चांदीपूरमधील एकात्मिक चाचणी केंद्रातून लष्कराच्या हेलिकॉप्टरवरून त्याची चाचणी करण्यात आली.
- हेलिनाचा माऱ्याचा पल्ला हा ७ ते ८ किलोमीटर इतका आहे. हे क्षेपणास्त्र

भारताच्या सामरिक सामर्थ्यात मोलाची भर घालणारे ठरणार आहे.

- अत्यंत सुरळीतपणे सुटलेल्या या क्षेपणास्त्राने अत्यंत अचूकतेने लक्ष्यभेद केला. यामुळे देशाची संरक्षणसिद्धता आणखी वाढली आहे.
- हेलिना हे जागतिक दर्जाचे क्षेपणास्त्र असून ते संरक्षण, संशोधन आणि विकास संस्थेने (डीआरडीओ) विकसित केले आहे.
- हे जगातील अत्याधुनिक अशा रणगाडाविरोधी क्षेपणास्त्रांपैकी एक आहेत. इन्फ्रारेड इमॅजिंग सीकरद्वारे त्याचा मार्ग निश्चित केला जातो.
- या क्षेपणास्त्राचा उपयोग तोफा आणि अतिसुरक्षित वाहने नष्ट करण्यासाठी केला जातो. यापूर्वी हेलिनाची चाचणी जैसलमेर (पोखरण) येथूनही करण्यात आली आहे.

स्वदेशी 'सचेत' या गस्ती नौकेचे जलावतरण

- संरक्षणमंत्री श्रीमती निर्मला सीतारमन यांच्या हस्ते गोवा शिपयार्ड लिमिटेडने भारतीय तटरक्षक दलासाठी बांधलेल्या स्वदेशी बनावटीच्या 'सचेत' या गस्ती नौकेचे जलावतरण करण्यात आले.
- भारतीय तटरक्षक दलासाठी बांधल्या जाणाऱ्या ५ गस्ती नौकांपैकी ही पहिली नौका असून ती तटरक्षक दलाच्या ताफ्यात जानेवारी २०२०मध्ये दाखल होईल.
- पंतप्रधानांच्या हस्ते १३ नोव्हेंबर २०१६ रोजी या ५ गस्तीनौका बांधणी प्रकल्पाचे उदघाटन करण्यात आले होते.
- तर २० मार्च २०१७ रोजी तटरक्षक दलाचे अतिरिक्त महासंचालक के नटराजन

यांच्या हस्ते या गस्तीनौकेचा पायाभरणी सोहळा पार पडला होता.

- सचेत गस्तीनौकेचे ६५ टक्के काम पूर्ण झाले असून, जानेवारी २०२०मध्ये ती भारतीय तटरक्षक दलाच्या ताफ्यात समाविष्ट होईल.
- अत्याधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून बांधण्यात आलेली गस्तीनौका **२४०० टन वजनाची** असून बोटीच्या सुटकेसाठी जलद प्रतिसाद प्रणाली, चाचेगिरीला आळा घालणारी आहे.

भारत बांधणार ६ नवीन पाणबुड्या

- संरक्षण मंत्री निर्मला सीतारमन** यांच्या अध्यक्षतेखालील संरक्षण खरेदी परिषदेने **६ पाणबुड्या बांधण्याच्या ४० हजार कोटी रुपयांच्या प्रकल्पाला मंजुरी** दिली.
- याशिवाय लष्करासाठी फ्रान्सकडून **५,००० मिलान २ टी रणगाडा विरोधी क्षेपणास्त्र खरेदी करण्याच्या प्रकल्पालाही मंत्रालयाने मंजुरी** दिली.
- संरक्षण मंत्रालयाच्या महत्वाकांक्षी रणनितीक भागीदारी मॉडेल अंतर्गत हा दुसरा प्रकल्प आहे. केंद्र सरकारच्या **मेक इन इंडिया** धोरणाला चालना देण्याच्या दृष्टीने हे प्रकल्प महत्वाचे आहेत.
- रणनितीक भागीदारी मॉडेल अंतर्गत या प्रकल्पाची अंमलबजावणी करण्यात येणार आहे. या कार्यक्रमातर्गत भारतीय खासगी कंपन्यांना मूळ परदेशी संरक्षण साहित्य निर्मिती करणाऱ्या कंपन्यांसोबत मिळून काम करता येणार आहे.
- या प्रकल्पाला **७५ (आय) हे सांकेतिक नाव** देण्यात आले आहे. या अंतर्गत भारतीय नौदलाची ६ डिझेल इलेक्ट्रिक पाणबुड्यांची निर्मिती करण्याची योजना आहे.

- ब्राह्मोस या अत्याधुनिक क्षेपणास्त्रासह टॉरपीडो आणि शत्रूच्या रडारला चकवा देणाऱ्या **स्टेलथ तंत्रज्ञानाने** या पाणबुड्या **सज्ज** असतील.
- हिंद महासागरात चिनी नौदलाच्या वाढलेल्या हालचाली भारतासाठी चिंतेची बाब आहे. त्यामुळे नरेंद्र मोदी सरकारवर सागरी संरक्षण सिद्धतेवर भर देण्यासाठी दबाव वाढला आहे.

संरक्षण खरेदी परिषद

- संरक्षण खरेदी परिषद ही **संरक्षण साहित्य विकत घेण्यासंबंधी निर्णय घेणारी संरक्षण मंत्रालयाची सर्वोच्च समिती** आहे.
- २००१मध्ये ही परिषद स्थापन करण्यात आली. केंद्रीय संरक्षण मंत्री या परिषदेचे अध्यक्ष असतात. ही परिषद सैन्य उपकरणाच्या खरेदीसाठी मार्गदर्शक तत्त्वे देखील जारी करते.

मिलान-२ टी रणगाडा विरोधी क्षेपणास्त्र

- अत्यंत सुरक्षित वाहनांचा नाश करण्यासाठी मिलान-२ टी रणगाडा विरोधी क्षेपणास्त्र विकसित करण्यात आले आहे.
- मिलान हे एक प्रकारचे पोर्टेबल क्षेपणास्त्र आहे. हे एक मध्यम पल्ल्याचे क्षेपणास्त्र असून, फ्रेंच कंपनी युरोमिसाईलद्वारे त्याची निर्मिती केली जाते.
- संरक्षण संशोधन विकास संघटनेद्वारे तयार केले जात असलेले स्वदेशी रणगाडा विरोधी क्षेपणास्त्र 'नाग' अजून पूर्णपणे विकसित झालेले नाही, त्यामुळे सध्या भारताला अशा रणगाडा विरोधी क्षेपणास्त्राची गरज आहे.

इस्रोचे लिथियम-आयन तंत्रज्ञान हस्तांतरण

- इस्रोने आपल्या लिथियम-आयन विद्युतघट तंत्रज्ञानाच्या हस्तांतरणासाठी १०

कंपन्यांची निवड केली आहे. या कंपन्या खालीप्रमाणे:

१. अमर राजा बॅटरीज लिमिटेड, चित्तूर
२. भारत इलेक्ट्रॉनिक्स लिमिटेड, पुणे
३. एक्सिकॉम टेली-सिस्टम्स लिमिटेड, गुरगाव
४. कार्बोरंडम यूनियर्सल लिमिटेड, कोची
५. जीओसीएल कारपोरेशन लिमिटेड, हैदराबाद
६. ज्योति सीएनसी ऑटोमेशन लिमिटेड, राजकोट
७. नॅशनल एल्युमीनियम कं. लिमिटेड, भुवनेश्वर
८. सुखबीर एग्रो एनर्जी लिमिटेड, नई दिल्ली
९. टाटा केमिकल्स लिमिटेड, मुंबई
१०. थरमैक्स लिमिटेड, पुणे

लिथियम-आयन तंत्रज्ञान

- इस्रोची रॉकेट विज्ञान शाखा **विक्रम साराभाई स्पेस सेंटर**ने (VSSC) इस्रोच्या विविध अंतराळ मोहिमांसाठी लिथियम-आयन विद्युतघट तंत्रज्ञान विकसित केले आहे.
- लिथियम-आयन विद्युतघटाचे उत्पादन प्रकल्प उभारून **देशाची उर्जा साठवणुकीची गरज भागविण्यासाठी** VSSCने हे तंत्रज्ञान यशस्वी भारतीय उद्योग, स्टार्ट-अप्स यांना हस्तांतरित करण्याचा निर्णय घेतला आहे.
- याशिवाय स्वदेशी **इलेक्ट्रिक वाहनांच्या उद्योगाचा विकास** करणे आणि आयात केल्या जाणाऱ्या लिथियम-आयन तंत्राचा अवलंब कमी करणे, हादेखील यामागील उद्देश आहे.
- इस्रोद्वारे केल्या जाणाऱ्या या तंत्रज्ञान हस्तांतरणामुळे देशात उत्पादन प्रकल्प

स्थापन करण्यास मदत मिळेल. ज्यामुळे विविध आकार, क्षमता, ऊर्जा घनता आणि शक्ती असलेल्या बॅटरीज चे उत्पादन केले जाऊ शकेल.

- सध्या या बॅटरीजची देशांतर्गत मागणी चीन, दक्षिण कोरिया व तैवानमधून आयात केलेल्या बॅटरीद्वारे पूर्ण केली जाते.
- केंद्र सरकारचे २०३०पर्यंत देशात १०० टक्के वाहने इलेक्ट्रिक करण्याचे ध्येय आहे. लिथियम-आयन बॅटरी उत्पादनाचा हा उपक्रम याच मोहिमेचा एक भाग आहे.

डिझेलहून विजेवर परिवर्तीत झालेले पहिले रेल्वे इंजिन

- वाराणसीतल्या डिझेल लोकोमोटिव वर्क्स येथे डिझेलहून विजेवर परिवर्तीत झालेल्या पहिल्या रेल्वे इंजिनाला पंतप्रधान नरेंद्र मोदींनी हिरवा झेंडा दाखवला.
- या प्रकारचे रेल्वे इंजिन किफायतशीर असून, यामुळे रेल्वेच्या गतीमध्येही वाढ होणार आहे.
- डिझेलवर चालणारी सर्व इंजिने येत्या काळात विजेवर परिवर्तीत करण्याचे भारतीय रेल्वेने ठरवले आहे. यामुळे देशातील रेल्वे विद्युतीकरणाला गती मिळेल.
- संकर्षण ऊर्जेच्या खर्चात बचत करणे व कार्बन उत्सर्जनात कपात करणे, यादृष्टीने हा प्रकल्प एक पाऊल पुढे आहे.
- डिझेल लोकोमोटिव वर्क्सने प्रत्येकी १० हजार अश्वशक्तींची २ इंजिने केवळ ६९ दिवसात परिवर्तीत केली आहेत.
- हा प्रकल्प भारतीय रेल्वेचे १०० टक्के विद्युतीकरण या अभियानाचा भाग आहे. हे संपूर्ण काम 'मेक इन इंडिया' उपक्रमांतर्गत करण्यात आले असून भारतीय संशोधन आणि विकासातून हे करण्यात आले आहे.

भारतीय रेल्वे

- भारतीय रेल्वे जगातील सर्वोत्तम रेल्वे नेटवर्कपैकी एक आहे. भारतीय रेल्वेला १६० वर्षांचा इतिहास आहे.
- १६ एप्रिल १८५३ रोजी बोरी बंदर आणि ठाणे यादरम्यान भारतातील पहिली रेल्वे सुरू झाली.
- १.५१ लाख किमी ट्रॅक, ७००० स्टेशन्स, १३ लाख कर्मचारी असा भारतीय रेल्वेचा प्रचंड विस्तार आहे. देशाच्या आर्थिक विकासात रेल्वेची भूमिका फार महत्वाची आहे.
- मोठ्या प्रमाणावरील लोकसंख्येच्या दळणवळणासाठी हा ऊर्जा-कार्यक्षम वाहतूक मार्ग उपयुक्त आहे. लांब अंतरावर मोठ्या प्रमाणात वस्तूंची ने-आण करण्यासाठी हा योग्य मार्ग आहे.
- भारतीय रेल्वे आशियातील दुसऱ्या क्रमांकाचे सर्वात मोठे रेल्वे नेटवर्क आहे आणि सरकारी मालकीचे जगातील चौथे सर्वात मोठे रेल्वे नेटवर्क आहे.

एमआरएसएएम भारत-इस्राईलदरम्यान करार

- इस्राईल एरोस्पेस इंडस्ट्रीजने अलीकडेच भारतीय नौदलासोबत एमआरएसएएम (मध्यम पल्ल्याचे जमिनीवरून हवेत मारा करणारे क्षेपणास्त्र)साठी १३ दशलक्ष डॉलर्सचा ऋण करार केला.
- हा करार भारतीय नौसेनेच्या कोचीन शिपयार्डसह आणि इस्रायल एरोस्पेस इंडस्ट्रीज यांच्या दरम्यान झाला.
- एमआरएसएएम क्षेपणास्त्र प्रणाली इस्रायली नौदालाद्वारे वापरली जाते. या प्रणालीमुळे हवा, समुद्र आणि जमिनीवरील धोके सहज हातातला येतात.

- या मिसाइल सिस्टममध्ये डिजिटल रडार, कमांड अँड कंट्रोल, लॉन्चर व इंटरसेप्टर्स आहेत.
- इस्राईल संरक्षण मंत्रालय, भारत संशोधन व विकास संघटना (डीआरडीओ), राफेल आणि एल्टा सिस्टिम्स दरम्यान झालेल्या करारानुसार या प्रणालीची निर्मिती करण्यात आली आहे.
- एमआरएसएएम क्षेपणास्त्रांच्या विक्रीतून आतापर्यंत इस्रायल एरोस्पेस इंडस्ट्रीजला ६ बिलियन डॉलर्स प्राप्त झाले आहेत.

भारत अमेरिकेकडून दोन क्षेपणास्त्र संरक्षण यंत्रणा खरेदी करणार

- अमेरिकेच्या राष्ट्रध्यक्षांनी एअर इंडिया वनसाठी २ क्षेपणास्त्र संरक्षण यंत्रणा (लार्ज एयरक्राफ्ट इन्फ्रारेड काउंटरमेजर (LAIRCAM) आणि सेल्फ-प्रोटेक्शन सुइट्स (SPS)) विकण्यास मान्यता दिली आहे.
- या दोन क्षेपणास्त्र संरक्षण यंत्रणांमुळे भारताचे पंतप्रधान आणि राष्ट्रपतींची सुरक्षा आणखी बळकट होईल.
- पंतप्रधान आणि राष्ट्राध्यक्षांच्या सुरक्षेच्या आव्हानांचा सामना भारत या दोन संरक्षण यंत्रणा खरेदी करीत आहे.

या क्षेपणास्त्र संरक्षण यंत्रणांची मुख्य वैशिष्ट्ये

- LAIRCAM मोठ्या विमानांचे क्षेपणास्त्रापासून रक्षण करू शकते.
- LAIRCAM मुळे कू-चेतावणीचा वेळ वाढतो. ही यंत्रणा स्वयंचलितपणे प्रगत मध्यम श्रेणीच्या क्षेपणास्त्राला सामना करण्यास सक्षम आहे.
- ही क्षेपणास्त्र चेतावणी प्रणाली विविध सेन्सर वापरते.

- या २ क्षेपणास्त्र संरक्षण यंत्रणा बोईंग-७७७ हेड ऑफ द स्टेट विमानांमध्ये बसविण्यात येणार आहेत. या विमानांनी पंतप्रधान व राष्ट्रपती प्रवास करतात.

एसएफडीआर तंत्रावर आधारित क्षेपणास्त्राची यशस्वी चाचणी

- भारताच्या संशोधन व विकास संघटनेने तयार केलेल्या **सॉलिड फ्युएल डक्टेड रामजेट (एसएफडीआर) तंत्रज्ञानावर** आधारित क्षेपणास्त्राची चाचणी यशस्वीपणे घेण्यात आली आहे.
- हवेतून हवेत मारा करणाऱ्या क्षेपणास्त्रांच्या स्वदेशी तंत्रज्ञानाच्या विकासात हे पुढचे पाऊल आहे.
- हे तंत्रज्ञान विकसित करण्यासाठी आणि त्याच्या यशस्वी चाचणीसाठी भारताने २०१३ मध्ये ५०० कोटी रुपयांच्या अंदाजित खर्चासह प्रकल्प सुरू केला होता.
- हैदराबाद येथील संरक्षण संशोधन विकास प्रयोगशाळा (डीआरडीएल) या प्रकल्पासाठी प्रमुख संस्था होती.
- या स्वदेशी तंत्रज्ञानाची **पहिली चाचणी मे २०१८मध्ये** झाली. सध्या करण्यात आलेली ही या तंत्रज्ञानाची दुसरी चाचणी होती.
- **सॉलिड फ्युएल डक्टेड रामजेट (एसएफडीआर) तंत्रज्ञानावर** आधारित क्षेपणास्त्र एअर-ब्रीदिंग रामजेट प्रोपल्शन तंत्रज्ञान वापरते.
- या तंत्रज्ञानामुळे क्षेपणास्तराला लांब पल्ल्यावरील लक्ष्यांचा वेध घेण्यासाठी आवश्यक उच्च सुपरसॉनिक गती (२ मॅकपेक्षा जास्त) गाठण्यास मदत होते.

संरक्षण संशोधन आणि विकास संस्था

- डीआरडीओ: डिफेन्स रिसर्च अँड डेव्हलपमेंट ऑर्गनायझेशन
- स्थापना: १९५८
- मुख्यालय: नवी दिल्ली
- उद्देश्य: राष्ट्रीय सुरक्षेसाठी लागणाऱ्या अत्याधुनिक शस्त्रास्त्र, उपकरणांचा विकास करणे, संशोधन करणे, इतर संस्थांच्या सहकार्याने आणि राष्ट्रीय संशोधन संस्थांच्या साहाय्याने नवीन चाचण्या घेणे, संशोधन कार्यक्रम राबवणे इ.
- लढाऊ विमान, रॉकेट, आखूड पल्ल्याच्या बंदुकी, रिमोट क्हेईकल, क्षेपणास्त्रे, रडार अशी अनेक अत्याधुनिक उपकरणे या संस्थेने विकसित केली आहेत.

अवकाश विभागांतर्गत नवी कंपनी सुरु करण्यास मंजूरी

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखाली झालेल्या केंद्रीय मंत्रिमंडळाच्या बैठकीत अवकाश विभागांतर्गत नवी कंपनी सुरु करण्याच्या प्रस्तावाला मंजूरी देण्यात आली.
- भारतीय अवकाश संशोधन संस्था, इस्त्रोने केलेल्या संशोधन आणि विकास कामांचा व्यावसायिक वापर करून घेण्यासाठी अवकाश विभागाच्या अखत्यारीतच हे एक वेगळे कार्यालय सुरु केले जाणार आहे
- इस्त्रोच्या विविध संशोधनांचा व्यवसायिक कामांसाठी वापर करण्याच्या संधी देणारे मार्ग पुढीलप्रमाणे -
- छोट्या उपग्रहांच्या तंत्रज्ञानाचे उद्योगक्षेत्राला हस्तांतरण, ही नवी कंपनी अवकाश विभाग किंवा इस्त्रोकडून परवाना घेईल आणि उद्योगांना उप-परवाने

जारी करेल.

नव्या कंपनीची कार्ये

- खाजगी क्षेत्राच्या सहकार्यातून लहान उपग्रह प्रक्षेपक वाहनांची निर्मिती.
- उद्योग क्षेत्रातून ध्रुवीय उपग्रह प्रक्षेपक वाहनांची निर्मिती.
- अवकाश-संबंधित उत्पादने व सेवा, ज्यात प्रक्षेपक आणि उपकरणे यांचा समावेश असेल, त्यांची निर्मिती करणे.
- इस्त्रो केंद्रांनी विकसित केलेल्या तंत्रज्ञानाचे हस्तांतरण आणि अवकाश विभागांच्या वेगळ्या घटकांची/कार्यालयांची स्थापना.
- भारत आणि परदेशात नवनवे तंत्रज्ञान व उत्पादने यांचे विपणन (मार्केटिंग) करणे.
- अलीकडेच इस्रोने लिथियम-आयन विद्युतघटाच्या तंत्रज्ञानाच्या हस्तांतरणाला मंजूरी दिली होती. या नव्या कंपनीच्या स्थापनेमुळे **अंतराळ विभागाला महसुलाची प्राप्ती** होईल.

ई-औषधी पोर्टल

- आयुर्वेद, सिद्ध, युनानी आणि होमिओपॅथी औषधांच्या ऑनलाईन परवाना प्रणालीसाठी केंद्रीय आयुष राज्यमंत्री (स्वतंत्र कार्यभार) श्रीपाद नाईक यांनी नवी दिल्लीत **ई-औषधी पोर्टलचा प्रारंभ** केला.
- या पोर्टलकडे येणाऱ्या अर्जांची प्रक्रियेच्या प्रत्येक टप्प्यावरील माहिती एसएमएस आणि ईमेलद्वारे दिली जाईल. त्यामुळे **परवाना प्रक्रियेत अधिक पारदर्शकता** येईल तसेच सुधारित माहिती व्यवस्थापन उपलब्ध होईल.

- ई-गव्हर्नन्स, व्यवसाय सुलभीकरण आणि मेक इन इंडिया यासाठी असलेल्या सरकारच्या कटिबद्धतेसाठी आयुष मंत्रालयाने उचललेले हे पाऊल आहे.
- बाजारात औषध क्षेत्रात होत असलेला गैरप्रकार व त्यासंदर्भातील सर्वसामान्य लोकांचा होणारा छळ यापासून बचाव करण्यासाठी या पोर्टलचा सकारात्मक उपयोग होणार आहे.

पार्श्वभूमी

- भारतात सुमारे ५ हजार वर्षांपासून परंपरागत औषधे व चिकित्सा पद्धती वापरली जात आहेत.
- आयुषमध्ये आयुर्वेद, योग व निसर्गोपचार, युनानी, सिद्ध आणि होमिओपॅथी अशा अनेक प्रकारच्या पारंपारिक वैद्यकीय प्रणालींचा समावेश आहे.
- दरवर्षी ५ नोव्हेंबर रोजी राष्ट्रीय आयुर्वेद दिन साजरा केला जातो. २०१६मध्ये पहिल्यांदा राष्ट्रीय आयुर्वेद दिन साजरा केला गेला होता.
- २०१७मध्ये युनानी दिनाची स्थापना करण्यात आली होती. दरवर्षी ११ फेब्रुवारीला तो साजरा केला जातो.
- याव्यतिरिक्त ४ जानेवारी रोजी राष्ट्रीय सिद्ध दिन आणि १८ नोव्हेंबरला राष्ट्रीय निसर्गोपचार (नॅच्युरोपॅथी) दिन साजरा केला जाणार आहे.

आयडब्ल्यूएआयचे LADIS पोर्टल

- अलीकडेच भारतीय अंतर्देशीय जलमार्ग प्राधिकरणाने (आयडब्ल्यूएआय) LADIS: Least Available Depth नामक एक नवे पोर्टल लांच केले.

- राष्ट्रीय जलमार्गांचा कार्यक्षम व योग्य वापर सुनिश्चित करणे, हा या पोर्टलचा मुख्य उद्देश आहे.
- जहाजांच्या सुलभ वाहतूकसाठी जलमार्गामध्ये पुरेशी सखोलता असणे गरजेचे आहे. हे पोर्टल समुद्राच्या सखोलतेबाबत रिअल-टाइम माहिती प्रदान करेल, ज्यामुळे जलमार्गांद्वारे वाहतूक आणखी सुलभ होईल.
- राष्ट्रीय जालामार्गांवरील या रिअल-टाइम माहिती वाहकांना वाहतुकीची वेळ निश्चित करण्यासाठी लाभदायक ठरेल.
- हे पोर्टल भारतीय इनलॅंड वॉटरवे अथॉरिटी ऑफ इंडियाच्या (आयडब्ल्यूएआय) वेबसाइटवर होस्ट करण्यात आले आहे. या पोर्टलची निर्मिती आयडब्ल्यूएआयने केली आहे.
- सुरुवातीला हे पोर्टल फक्त राष्ट्रीय जलमार्ग-१, राष्ट्रीय जलमार्ग-२, इंडो-बांगलादेश प्रोटोकॉल मार्ग आणि राष्ट्रीय जलमार्ग-३ यासंबंधात माहिती प्रदान करेल. येत्या काळात सर्व राष्ट्रीय जलमार्गांवर हे पोर्टल सेवा प्रदान करेल.
- राष्ट्रीय जलमार्गामध्ये चालणाऱ्या अंतर्देशीय जहाजांच्या प्रतिदिन कार्यासाठी हे पोर्टल सोयीस्कर सेवा प्रदान करेल.
- राष्ट्रीय जलमार्गांवर निर्बाध वाहतूक साध्य करण्यासाठी हे पोर्टल माहिती सामायिकरणाची विश्वसनीयता आणि कार्यक्षमता वाढवेल.

आयटीएसएसओ आणि सुरक्षित शहर अंमलबजावणी देखरेख पोर्टल

- केंद्रीय गृहमंत्री राजनाथ सिंह आणि महिला व बाल विकास मंत्री मनेका गांधी यांनी महिलांच्या सुरक्षेसाठी लैंगिक शोषण तपास ट्रॅकिंग प्रणाली (ITSSO) व सुरक्षित शहर अंमलबजावणी देखरेख पोर्टल सुरू केले.

लैंगिक शोषण तपास ट्रॅकिंग प्रणाली

- आयटीएसएसओ: इन्वेस्टीगेशन ट्रॅकिंग सिस्टम फॉर सेक्शुअल ऑफेन्सेस
- हे एक ऑनलाइन मॉड्यूल असून, सर्व कायद्याची अंमलबजावणी करणाऱ्या सर्व स्तरांवरील (राष्ट्र, राज्य, शहर, जिल्हा, पोलीस ठाणे इ.) संस्थांना ते उपलब्ध आहे.
- याद्वारे राज्यांना बलात्कार प्रकरणांची देखरेख व व्यवस्थापन करण्यास आणि २ महिन्यात या प्रकरणांचा तपास पूर्ण करण्यास मदत मिळेल.
- आयटीएसएसओमुळे पूर्वीपासून असलेल्या राष्ट्रव्यापी गुन्हा आणि गुन्हेगारी ट्रॅकिंग नेटवर्क आणि प्रणालीच्या पातळीत वाढ होईल.
- आयटीएसएसओमुळे गुन्हेगारी कायदा सुधारणा अधिनियम २०१८च्या प्रभावी अंमलबजावणीस चालना मिळेल. या कायदानुसार बलात्कार प्रकरणांचा तपास २ महिन्यांच्या आत पूर्ण करणे बंधनकारक आहे.

सुरक्षित शहर अंमलबजावणी देखरेख पोर्टल

- सेफ सिटी इम्प्लिमेंटेशन मॉनिटरिंग पोर्टल
- ८ शहरांमध्ये सुरु केलेल्या 'सेफ सिटी प्रोजेक्ट'चे निरीक्षण करण्यासाठी सुरक्षित शहर अंमलबजावणी देखरेख पोर्टल सुरु करण्यात आले आहे.
- ही ८ शहरे आहेत: अहमदाबाद, बंगळूर, चेन्नई, दिल्ली, हैदराबाद, कलकत्ता, लखनऊ आणि मुंबई.
- या पोर्टलद्वारे मालमत्ता आणि पायाभूत सुविधांच्या वापराचा मागोवा घेतला जाऊ शकतो.
- सेफ सिटी प्रोजेक्टसाठी निर्भया निधीतून निधी उपलब्ध करून देण्यात आला आहे. हा प्रकल्प शहरी पोलिस आणि शहर प्रशासनाचा संयुक्त प्रयत्न आहे.
- या प्रकल्पांतर्गत गुन्हांचे हॉटस्पॉट्स चिन्हांकित करण्यात येतात व

त्यानंतर, त्या स्थळांवर ड्रोन, स्वयंचलित नंबरप्लेट रीडिंग उपकरणे, सीसीटीव्ही कॅमेरे याद्वारे नजर ठेवली जाते. हे सर्व स्मार्ट कंट्रोल रूमद्वारे नियंत्रित केले जाते.

एनसीएफएल आणि सायपॅडचे उद्घाटन

- अलीकडेच केंद्रीय गृहमंत्री राजनाथ सिंह यांच्या हस्ते राष्ट्रीय सायबर फोरेन्सिक प्रयोगशाळा (NCFL) आणि सायपॅड (CyPAD: Cyber Prevention, Awareness & Detection Centre) यांचे उद्घाटन झाले.
- राष्ट्रीय सायबर फोरेन्सिक प्रयोगशाळा ही भारतीय सायबर अपराध सहकार केंद्राच्या (I4C) उपक्रमाचा एक भाग आहे. तर सायपॅड हे दिल्ली पोलिसांचे सायबर क्राइम युनिट आहे.
- सायपॅड व एनसीएफएल या दोन्ही संस्था सायबर धोक्यांना आळा घालण्यासाठी कायद्याची अंमलबजावणी करणाऱ्या संस्था, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय सायबर सुरक्षा संस्था यांना मदत करणार आहेत.

सायपॅड (CyPAD)

- सायपॅड अर्थात सायबर प्रतिबंध, जागरूकता आणि शोध केंद्र नागरिक, पोलीस आणि दिल्लीच्या एजन्सी यांना सायबर सुरक्षा, फोरेन्सिक व सुरक्षितता यांच्याशी संबंधित सेवा प्रदान करेल.
- हे केंद्र क्रिप्टोकरन्सी फसवणूक, तंत्रज्ञानाशी संबंधित आंतरराष्ट्रीय फसवणूक तसेच सायबर सुरक्षेशी संबंधित विविध पैलूंवर कार्य करेल.

राष्ट्रीय सायबर फोरेन्सिक प्रयोगशाळा

- राष्ट्रीय सायबर फोरेन्सिक प्रयोगशाळा केंद्रीय गृह मंत्रालयाच्या अंतर्गत भारतीय सायबर अपराध सहकार केंद्राच्या (I4C) उपक्रमाचा भाग आहे.
- या प्रयोगशाळेत मेमरी फोरेन्सिक लॅब, इमेज एन्हांसमेंट लॅब, नेटवर्क

फोरेन्सिक लॅब, मालवेअर फोरेन्सिक लॅब, क्रिप्टोकरन्सी फोरेन्सिक लॅब, खराब हार्ड डिस्क व प्रगत मोबाइल फोरेन्सिक लॅब समाविष्ट आहेत.

भारतीय सायबर अपराध सहकार केंद्राचे प्रमुख ७ विभाग

- राष्ट्रीय सायबर अपराध धमकी विश्लेषण युनिट (टीएयू).
- राष्ट्रीय सायबर अपराध रिपोर्टिंग.
- सायबर गुन्हेगारीसाठी संयुक्त अन्वेषण मंच.
- राष्ट्रीय सायबर फोरेन्सिक प्रयोगशाळा.
- राष्ट्रीय सायबर अपराध ट्रेनिंग सेंटर.
- सायबर गुन्हे इकोसिस्टम व्यवस्थापन युनिट.
- राष्ट्रीय सायबर संशोधन आणि नवोन्मेष केंद्र.

इन्फोसिसचे InfyTQ ॲप

- देशातील आघाडीची माहिती आणि तंत्रज्ञान कंपनी इन्फोसिसने अभियांत्रिकी विद्यार्थ्यांच्या अध्यापनासाठी InfyTQ नामक एक ॲप लॉन्च केले आहे.
- विशेषतः तिसऱ्या आणि चौथ्या वर्षातील अभियांत्रिकी विद्यार्थ्यांसाठी हे एकप्रकारचे ऑनलाइन लर्निंग प्लॅटफॉर्म आहे.
- विद्यार्थी याद्वारे तांत्रिक आणि व्यावसायिक कौशल्ये प्राप्त करू शकतात, ज्याचा फायदा त्यांना पदवी प्राप्त केल्यानंतर नोकरीसाठी होऊ शकतो.
- InfyTQ ॲप मोबाइल आणि डेस्कटॉप दोन्ही प्लॅटफॉर्मवर उपलब्ध आहे. यावर विविध प्रकारचे अभ्यासक्रम, साहित्य उपलब्ध आहे.
- याद्वारे विद्यार्थ्यांना डिजिटल माध्यमातून कौशल्य हस्तांतरण केले जाईल.

याद्वारे विद्यार्थी व्यावहारिक जीवनात कौशल्याचा वापर शिकण्यास सक्षम होतील. या ॲपमध्ये प्रगत शिक्षण सामग्री प्रदान केली गेली आहे.

- भारतीय अभियांत्रिकी विद्यार्थ्यांमध्ये रोजगाराचा दर अत्यंत चिंताजनक आहे, InfyTQ ॲपद्वारे हा दर सुधारण्याचा प्रयत्न केला जाणार आहे.

इन्फोसिस

- इन्फोसिसची स्थापना एन. आर. नारायण मूर्ती आणि नंदन नीलेकणी, एन. एस. राघवन, एस. गोपालकृष्णन, एस. डी. सिबुलाल, के. दिनेश व अशोक अरोरा या त्यांच्या ६ सहकाऱ्यांनी पुण्यात २ जुलै १९८१ रोजी केली.
- १९८३मध्ये या कंपनीचे मुख्यालय बंगळूर येथे हलवण्यात आले. तिची भारतात ९ सॉफ्टवेअर विकासकेंद्रे असून जगभरात ३० ठिकाणी कार्यालये आहेत.
- इन्फोसिसमध्ये २.२५ लाखांपेक्षा जास्त लोक कार्यरत असून, महसूलाच्या आधारे २०१७मध्ये ही भारतातील दुसरी सर्वात मोठी आयटी कंपनी होती.

इराणकडून होवेईझेह क्षेपणास्त्राची यशस्वी चाचणी

- इराणने होवेईझेह (Hoveizeh) या दीर्घ पल्ल्याच्या क्रुझ क्षेपणास्त्राची २ फेब्रुवारी रोजी इस्लामिक क्रांतीच्या ४०व्या स्मृतिदिनानिमित्त यशस्वी चाचणी घेतल्याची घोषणा केली.
- होवेईझेह हे सौमार क्षेपणास्त्र प्रकारातील क्रुझ क्षेपणास्त्र आहे. याचा पल्ला सुमारे १३५० किमी (८४० मैल) आहे. जमिनीवरील लक्ष्याचा भेद करण्यासाठी हे विकसित करण्यात आले आहे.
- इराणच्या एरोस्पेस इंडस्ट्रीज ऑर्गनायझेशनने हे क्षेपणास्त्र विकसित केले आहे. हे क्षेपणास्त्र अत्यंत कमी वेळात डागण्यास तयार केले जाऊ शकते, तसेच अत्यंत कमी उंचीवरून उड्डाण करू शकते.

१९७९ची इस्लामिक क्रांती

- ही इराणमध्ये १९७८-७९ दरम्यान घडलेली एक महत्त्वपूर्ण घटना होती. या क्रांतीमुळे राजतंत्राऐवजी **इराणमध्ये इस्लामिक प्रजासत्ताकाची** स्थापना करण्यात आली.
- इराणी जनतेने केलेल्या या क्रांतीदरम्यान १९२५पासून चालू असलेली **पेहलवी घराणेशाही बरखास्त** केली गेली व मोहम्मद रझा पेहलवी या इराणच्या शेवटच्या शहाचे राजतंत्र संपुष्टात आले.
- अमेरिका व ब्रिटनच्या पाठिंब्यावर १९४१सालापासून इराणच्या शहापदावर असलेल्या मोहम्मद रझा पेहलवीविरुद्ध ऑक्टोबर १९७७ साली बंडाला सुरु झाली.
- १९७८ साली या चळवळीने देशव्यापी स्वरूप घेतले आणि अनेक संप व निदर्शनांमुळे इराणचे कामकाज व अर्थव्यवस्था ठप्प झाली.
- घाबरलेल्या पेहलवीने १६ जानेवारी १९७९ रोजी देशामधून पळ काढला आणि १९६३ पासून देशाबाहेर हकालपट्टी झालेल्या रुहोल्ला खोमेनीने १ फेब्रुवारी १९७९ रोजी पुन्हा इराणमध्ये प्रवेश केला.
- ११ फेब्रुवारी रोजी तेहरानमध्ये झालेल्या चकमकीत बंडखोरांनी विजय मिळवून शहाची सत्ता संपुर्णपणे संपुष्टात आणली.
- डिसेंबर १९७९ मध्ये रुहोल्ला खोमेनीची इस्लामिक अयातुल्ला (सर्वोच्च पुढारी) ह्या पदावर नियुक्ती करण्यात आली.
- त्यानंतर घेण्यात आलेल्या सार्वत्रिक निवडणुकीमध्ये विजय मिळवून अबोलहसन बनीसद्र इराणचा पहिला राष्ट्राध्यक्ष बनला.
- इराणी क्रांतीनंतर **अमेरिका व इराणदरम्यान असलेले संबंध संपुष्टात** आले. इराण-इराक युद्धाच्या कारणांपैकी इराणी इस्लामिक क्रांती हे एक महत्त्वाचे

कारण मानले जाते.

इराणच्या अत्याधुनिक 'फतेह' पाणबुडीचे अनावरण

- इराणचे राष्ट्रपती हसन रुहानी यांनी कृझ क्षेपणास्त्र डागण्यास सक्षम अशा स्वदेशी बनावटीच्या अत्याधुनिक 'फतेह' पाणबुडीचे अनावरण केले.
- अमेरिकेसोबत इराणचे सध्याचे संबंध तणावपूर्ण असल्यामुळे या पाणबुडीच्या अनावरणास महत्त्व प्राप्त झाले आहे.
- बंदर अब्बास शहरातील बंदरात या पाणबुडीचे अनावरण करण्यात आले.
- फतेह हा एक फारसी शब्द आहे, ज्याचा अर्थ 'विजेता' असा होतो. ही मध्यम वजनी श्रेणीतील इराणची पहिला पाणबुडी आहे.
- या पाणबुडीचे वजन सुमारे ६०० टन असून, ती कृझ क्षेपणास्त्राव्यतिरिक्त टॉरपीडो आणि नौदल सुरंगांनी सज्ज आहे.
- यामध्ये जमिनीवरून जमिनीवर मारा करणारे क्षेपणास्त्र तैनात आहे, ज्याचा पल्ला सुमारे २००० किमी आहे. यामुळे इस्रायल आणि तेथील अमेरिकेचा लष्करी तळ या क्षेपणास्त्राच्या टप्प्यात येतात.
- ही पाणबुडी इराणचा गेल्या ४० वर्षांमधील सर्वात महत्त्वपूर्ण लष्करी प्रकल्पांपैकी एक आहे.

जागतिक तणाव अत्युच्च स्तरावर

- गेल्या काही महिन्यांपासून इराण आक्रमकरीत्या नवीन शस्त्रास्त्रांच्या चाचण्या करीत आहे.
- इराणने २ फेब्रुवारी २०१९ रोजी इस्लामिक क्रांतीच्या ४०व्या स्मृतिदिनानिमित्त होवेईझेह (Hoveizeh) या दीर्घ पल्ल्याच्या कृझ क्षेपणास्त्राची यशस्वी चाचणी केली होती.

- जमिनीवरील लक्ष्याचा भेद करण्यासाठी विकसित करण्यात आलेल्या या क्षेपणास्त्राचा पल्ला सुमारे १३५० किमी (८४० मैल) आहे.
- त्यानंतर ७ फेब्रुवारी रोजी पुन्हा इराणने **डेझफुल (Dezful)** नावाच्या जमिनीवरून जमिनीवर मारा करणाऱ्या १००० किमी (६२० मैल) पल्ल्याच्या क्षेपणास्त्राची चाचणी केली होती.
- अमेरिकेने इराणसोबतच्या अणु करारातून घेतलेली माघार आणि इराणचे आक्रमक शस्त्रास्त्र धोरण यामुळे **जागतिक तणावामध्ये सतत वाढ** होत आहे.

अमेरिकेचे इराणवर निर्बंध

- अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष डोनाल्ड ट्रंप यांनी मे २०१८मध्ये इराणबरोबर **२०१५साली झालेल्या अणु करारातून (संयुक्त व्यापक कृती योजना) माघार घेत इराणवर निर्बंध लादले आहेत.**
- या करारानुसार, इराणवर संयुक्त राष्ट्रे, अमेरिका व युरोपियन युनियनने लावलेले निर्बंध हटविण्याच्या मोबदल्यात इराणने आपल्या आण्विक उपक्रमांवर अंकुश लावण्याचे आश्वासन दिले होते.
- अमेरिकेच्या या एकतर्फी निर्णयावर मोठ्या प्रमाणात टीका झाली व या कराराच्या इतर पक्षांनी (चीन, रशिया, युके, फ्रांस, जर्मनी) यांनी या कराराप्रती आपल्या प्रतिबद्धतेचा पुनरुच्चार केला होता.

नासाचे SPHEREx मिशन

- अमेरिकन अंतरिक्ष संस्था नासाने विश्वाच्या उत्पत्तीचे कोडे उलगडण्यासाठी **SPHEREx मिशन सुरू केले आहे.**
- Spectro-Photometer for the History of Universe, Epoch of Reionization and Ices Explorer** हे SPHERExचे पूर्ण रूप आहे.

- हे अंतराळ यान विश्वाच्या निर्मितीचा अभ्यास करेल. ते प्रत्येक ६ महिन्यांनी आकाशाचे मानचित्रण करेल. या मिशनद्वारे शास्त्रज्ञ ३०० दशलक्ष आकाशगंगांची माहिती गोळा करतील.

नासा

- नॅशनल ऑरोनॉटिक्स अँड स्पेस अॅडमिनिस्ट्रेशन (नासा)ची स्थापना १९ जुलै १९४८ रोजी नॅशनल अॅडव्हायजरी कमिटी फॉर ऑरोनॉटिक्स (एनसीए)च्या जागी करण्यात आली.
- १ ऑक्टोबर १९४८ या संस्थेने कार्य करण्यास सुरुवात केली. तेव्हापासून, अमेरिकेचे सर्व अंतराळ कार्यक्रम नासाद्वारे चालविले जातात.

दिल्ली-मेरठ अतिजलद परिवहन प्रणाली

- केंद्र सरकारने राजधानी दिल्लीला गाझियाबादद्वारे मेरठशी जोडणाऱ्या क्षेत्रीय अतिजलद परिवहन प्रणालीच्या (आरआरटीएस: रिजनल रॅपिड ट्रान्सपोर्टेशन सिस्टम) बांधकामाला मंजूरी दिली आहे.
- या बांधकामासाठी ३०,२७४ कोटी रुपये खर्च अपेक्षित आहे. आरआरटीएसच्या मदतीने, हायस्पीड व हरित सार्वजनिक ट्रान्झिटच्या सहाय्याने ८२ किमीचे अंतर ६० मिनिटांत पार करणे शक्य होणार आहे.
- या प्रकल्पावर स्पेशल पर्पज व्हेईकल प्रकल्प विशेष वाहन राष्ट्रीय राजधानी क्षेत्र परिवहन महामंडळाद्वारे (NCRTC) काम करण्यात येईल. या प्रकल्पामध्ये केंद्र आणि राज्य सरकारचे समान योगदान असेल.
- रिजनल रॅपिड ट्रान्सपोर्टेशन सिस्टम (आरआरटीएस) ही रेल्वे आधारित हायस्पीड क्षेत्रीय वाहतूक व्यवस्था आहे.
- भारतात नवी दिल्ली-मेरठ दरम्यान प्रथमच ही व्यवस्था लागू केली जाईल.

राष्ट्रीय राजधानी क्षेत्रामध्ये प्रवासासाठी जलद, आरामदायक आणि सुरक्षित माध्यम प्रदान करणे हा त्यामागील उद्देश आहे.

- या आरआरटीएसची एकूण लांबी ८२.१५ किमी आहे, ज्यापैकी ६८.०३ किमी मार्ग एलिव्हेटेड (उंचीवर) आहे आणि १४.१२ किमी भूमिगत आहे.

आरआरटीएसचे फायदे

- प्रदूषण कमी होईल.
- आरआरटीएसमुळे रस्त्यावरील १ लाख वाहने कमी होतील. त्यामुळे वाहतूक कोंडीपासून सुटका होईल.
- प्रादेशिक कनेक्टिव्हिटीचा हा एक प्रभावी मार्ग आहे.
- जलद वाहतूकमुळे आर्थिक-सामाजिक विकासालाही चालना मिळेल आणि आर्थिक व्यवहारही वाढतील.
- मोदिपुरम आणि दक्षिण मेरठ मेरठ स्थानका दरम्यान येथील स्थानिक नागरिकांच्या वाहतुकीची गरजही पूर्ण केली जाईल.
- दिल्ली-गाझियाबाद-मेरठ आरआरटीएस कॉरीडोर हा या प्रकारचा पहिला कॉरीडोर आहे. यासह आणखी २ असेच कॉरीडोर दिल्ली-गुरुग्राम-अलवर आणि दिल्ली पानिपत दरम्यान बांधण्यात येणार आहेत.

आंध्रप्रदेशमध्ये देशातील पहिली जिल्हा शीतकरण यंत्रणा

- आंध्रप्रदेशची राजधानी असलेल्या अमरावती शहरात देशातील पहिली जिल्हा शीतकरण यंत्रणा (डीस्ट्रीक्ट कूलिंग सिस्टम) सुरु करण्यात येणार आहे.
- यासाठी आंध्रप्रदेश सरकारने संयुक्त अरब अमिरातमधील आंतरराष्ट्रीय शीतकरण प्रदाता, नॅशनल सेंट्रल कूलिंग कंपनीसह (तबरिद) ३० वर्षांच्या

सवलत करारावर स्वाक्षरी केली आहे.

- जिल्हा शीतकरण यंत्रणा एका केंद्रीय प्लांटमध्ये अतिथंड किंवा गरम पाणी तसेच वाफ निर्माण करते. त्यानंतर ही उर्जा इमारतींना वातानुकीत यंत्रांसाठी, पाणी गरम करण्यासाठी पुरविली जाते.
- या करारांतर्गत २०,००० रेफ्रिजरेशन टनची शीतकरण क्षमता विकसित केली जाईल. ही भारताची पहिली जिल्हा शीतकरण यंत्रणा असेल. हा प्रकल्प २०२१ पासून सेवा पुरविणार आहे.
- इतर शीतकरण प्रणालींच्या तुलनेत, जिल्हा शीतकरणासाठी फक्त ५० टक्के ऊर्जा वापरते, यामुळे कार्बन उत्सर्जनही कमी होते.
- ही जिल्हा शीतकरण यंत्रणा आंध्रप्रदेश सरकारच्या जागतिक दर्जाच्या पायाभूत सुविधा विकासांसह रोजगार निर्मिती आणि गृहनिर्मितीच्या लक्ष्याचा एक भाग आहे.
- राज्याचे सभागृह, उच्च न्यायालय, सचिवालय आणि इतर सरकारी इमारती ज्यांचे बांधकाम सध्या सुरु आहे, अशा ठिकाणी ही यंत्रणा वापरण्यात येणार आहे आणि २०२१पासून सेवा पुरविणार आहे.

लॉकहीड मार्टिनकडून एफ-२१ या विमानाचे अनावरण

- संरक्षण उपकरणे निर्माता कंपनी लॉकहीड मार्टिनने आशियातील सर्वात मोठे हवाई प्रदर्शन 'एरो इंडिया २०१९'मध्ये एफ-२१ या बहुद्देशीय लढाऊ जेट विमानाचे अनावरण केले.
- भारताचा महत्वाकांक्षी कार्यक्रम मेक इन इंडियाच्या अंतर्गत टाटा अँडव्हान्स सिस्टम्सच्या सहकार्याने लॉकहीड मार्टिन भारतातच या लढाऊ विमानाचे उत्पादन करणार आहे.

- लॉकहीड मार्टिनने भारतीय हवाई दलाची गरज लक्षात घेऊन एफ-२१ या लढाऊ विमानाची निर्मिती केली आहे. यामुळे भारतीय हवाई दलाचे सामर्थ्य वाढणार आहे.
- या विमानाची तंत्रज्ञान व मारक क्षमता अजोड आहे.
- एफ-२१ भारताच्या विशिष्ट आवश्यकता पूर्ण करेल आणि भारत जगातील सर्वात मोठ्या लष्करी विमान पारिस्थितिक तंत्रज्ञानात सामील होईल.
- या विमानांचे भारतात उत्पादन होणार असल्याने, यामुळे मेक इन इंडियाला चालना मिळेल आणि भारत व अमेरिकेदरम्यान प्रगत तंत्रज्ञान सहकार्य वाढेल.

भारताकडून ११० लढाऊ विमानांची मागणी

- भारताने आपल्या हवाई दलासाठी ११० लढाऊ विमानांची मागणी केली आहे.
- बोईंग (सुपर हॉर्नेट), लॉकहीड मार्टिन (एफ-२१), दसौल्ट एविएशन (राफेल), युरोफायटर (टायफून), साब (ग्रिपेन), रशियन युनायटेड एअरक्राफ्ट कॉर्पोरेशन (मिग-३५) या जगातील ६ मोठ्या संरक्षण उपकरणे निर्मात्या कंपन्यांनी भारताच्या मागणीला प्रतिसाद दिला आहे.
- भारताच्या अटीनुसार ११० लढाऊ विमानांपैकी १५ टक्के विमाने तयार अवस्थेत असावीत, तर उर्वरित ८५ टक्के विमानांची निर्मिती संबंधित कंपनीला भारतात धोरणात्मक भागीदारीमध्ये करावी लागेल.
- लॉकहीड मार्टिनने एफ-२१ विमानांच्या निर्मितीसाठी टाटा अँडव्हान्स सिस्टम्सशी करार केला आहे. तर बोईंगने सुपर हॉर्नेट विमानांच्या निर्मितीसाठी हिंदुस्तान अॅरोनॉटिक्स लिमिटेड व महिंद्रा डिफेन्स सिस्टमसोबत करार केला आहे.

बीईएलले लॉन्च केले अँटमॉस्फीअरीक वॉटर जनरेटर

- सार्वजनिक क्षेत्रातील संरक्षण उपकरण निर्माती भारत इलेक्ट्रॉनिक्स लिमिटेडने (बीईएल) 'एरो इंडिया २०१९' कार्यक्रमादरम्यान अँटमॉस्फीअरीक वॉटर जनरेटर (एडब्ल्यूजी) लॉन्च केले.
- जगातील पेयजलाच्या वाढत जाणाऱ्या गरजेची पूर्तता करण्यासाठी हा नवीन शोध एक अभिनव समाधान प्रदान करेल.
- एडब्ल्यूजी वातावरणातील आद्रतेमधून नवीन तंत्रज्ञानाद्वारे पाणी निर्माण करेल.
- उष्ण विनिमयाचा वापर करून संघनन प्रक्रियेद्वारे एडब्ल्यूजी वातावरणातील पाणी काढून घेते व त्याला शुद्ध करते.
- या उपकरणामध्ये खनिजीकरण युनिटही आहे, जे पाण्यामध्ये खनिजे मिसळून त्यास पिण्यायोग्य बनविते.
- एडब्ल्यूजीचे स्थिर आणि हलवता येण्याजोग्या आवृत्या उपलब्ध असतील. हे ३०, १००, ५०० आणि १००० लीटर प्रतिदिन क्षमतेमध्ये उपलब्ध असेल.
- अँटमॉस्फीअरीक वॉटर जनरेटरचे उत्पादन भारत इलेक्ट्रॉनिक्स लिमिटेडद्वारे सीएसआयआर-आयआयसीटी व मैत्री (हैदराबाद स्थित स्टार्टअप कंपनी) यांच्या सहकार्याने केले जात आहे.
- स्वच्छ पेयजलाची गरज भागविण्यासाठी हे एक चांगले उपकरण आहे. जल प्रदूषण आणि वातावरणातील बदलामुळे पेयजलासाठी पर्यायी साधन शोधणे ही काळाची गरज झाली आहे.

इस्राईलच्या कंपनीची जगातील पहिली खाजगी चंद्रमोहीम

- स्पेस एक्सचे फाल्कन-९ रॉकेटने स्पेसआयएल (SpaceIL) या इस्राईल कंपनीच्या चंद्रावरील लँडरसह उड्डाण केले आहे.
- हे लँडिंग यशस्वी झाल्यास चंद्राच्या पृष्ठभागावर यशस्वीरित्या नियंत्रित लँडिंग करणाऱ्या रशिया, अमेरिका आणि चीनसारख्या देशांच्या यादीत इस्राईल सामील होईल.
- ही मोहिमेसाठी निधी दान देण्यात आलेल्या रक्कमेतून उभारण्यात आला आहे. या प्रकल्पासाठी १०० दशलक्ष डॉलर (अंदाजे ७०० कोटी रुपये) खर्च आला आहे.
- ही जगातील पहिली खाजगी चंद्रमोहीम आहे. या अंतरिक्षयानाचे बॅरेशीट असे ठेवण्यात आले असून, त्याचे वजन ५८५ किलोग्रॅम आहे.
- हिब्रू भाषेतील बायबलच्या सुरुवातीच्या 'इन द बिगिनिंग' या शब्दांच्या संदर्भावरून या अंतराळयानाचे नाव बॅरेशीट असे ठेवण्यात आले आहे.
- हे अंतरिक्षयान चंद्रावर उतरून तेथील खडकाळ जमिनीचे फोटो पाठवेल आणि चंद्राच्या चुंबकीय क्षेत्रावर प्रयोग करेल.

चंद्रावर लँडिंग

- १९५९ साली सर्वप्रथम सोव्हिएत युनियनच्या लुना-२ यानाने चंद्रावर पहिले यशस्वी लँडिंग केले होते.
- यानंतर ३ वर्षांनी अमेरिकेने चंद्रावर रेंजर-४ लँड केले.
- लुना-२ आणि रेंजर-४ची लँडिंग हार्ड लँडिंग होती, म्हणजेच ही दोन्ही अंतराळ याने चंद्राच्या पृष्ठभागावर आदळली होती.

- १९६६मध्ये अमेरिका आणि सोव्हिएत युनियनने चंद्रावर प्रथम नियंत्रित सॉफ्ट लँडिंग केले.
- चंद्रावर सॉफ्ट लँडिंग करणारा चीन हा तिसरा देश आहे. २०१३मध्ये चीनच्या चेंग-३ यानाने चंद्रावर सॉफ्ट लँडिंग केले होते.
- जानेवारी २०१९ मध्ये चीनच्या चेंग-४ या यानाने इतिहासात पहिल्यांदा चंद्राच्या पृथ्वीवरून न दिसणाऱ्या भागावर लँडिंग केले. यापूर्वीची सर्व याने ही पृथ्वीकडे असलेल्या चंद्राच्या पृष्ठभागावर उतरली होती.
- भारताच्या चंद्रयान-१ या यानाने २००८ ते २००९ दरम्यान चंद्राच्या प्रदक्षिणा घालायला सुरुवात केली. आता भारत चंद्रयान-२ या मोहिमेअंतर्गत चंद्रावर लँडिंग करणार आहे.
- चंद्रयान-२ यानामध्ये ऑर्बिटर (Orbiter: प्रदक्षिणा घालणारा), लँडर (Lander : जमिनीवर उतरणारा) आणि रोव्हर (rover: ग्रहांवर चालणारे वाहन) असे तीनही भाग असणार आहेत.

स्पेसआयएल

- ही एक गैर-लाभकारी कंपनी आहे, जी गुगल लुनार एक्स बक्षिसाच्या स्पर्धेमध्ये सहभागी होण्यासाठी ८ वर्षांपूर्वी स्थापित करण्यात आली होती.
- एखादी खाजगी कंपनीद्वारे चंद्रावर अंतराळयान उतरवून, ते ५०० मीटर अंतरापर्यंत चालविणे आणि चंद्राच्या पृष्ठभागावरून उच्च क्षमतेचे व्हिडिओ पाठविणे, यासाठी ही स्पर्धा आयोजी करण्यात आली होती.
- परंतु या स्पर्धेतील पाचही स्पर्धक मार्चच्या अंतिम मुदतीपर्यंत स्पर्धेच्या अटी पूर्ण करू न शकल्यामुळे ही स्पर्धा २०१८मध्ये रद्द करण्यात आली.

परम शिवाय या महासंगणकाचे अनावरण

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी आयआयटी-बीएचयू (बनारस हिंदू विद्यापीठ) येथे 'परम शिवाय' हा महासंगणक (सुपरकंप्यूटर) लॉन्च केला.
- या संगणकाची ४० टक्के क्षमता नवोदय विद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांद्वारे वापरली जाईल.
- भारतातील पहिला महासंगणक परम ८०००, १९९१मध्ये सी-डॅकद्वारे विकसित करण्यात आला होता.
- सध्या भारतात उष्णकटिबंधीय हवामानशास्त्र संस्थेत 'प्रत्यूष', राष्ट्रीय मध्यम श्रेणी हवामान पूर्वानुमान केंद्रात 'मिहीर' आणि भारतीय विज्ञान संस्थेत SERC-Cray नावाचे महासंगणक आहेत.

परम शिवायबद्दल

- या महासंगणकाची निर्मिती ३२.५ कोटी रुपयांच्या खर्चासह राष्ट्रीय सुपर कम्प्युटिंग मिशन अंतर्गत करण्यात आली आहे.
- या महासंगणकाची क्षमता ८३३ टेराफ्लॉप आहे.
- यामध्ये १ पेटाबाइट दुय्यम स्टोरेज, २३३ प्रोसेसर नोड, ३८४ गिगाबाइट प्रतीनोड डीडीआर४ रॅम, समांतर फाइल प्रणाली आहे.
- हा महासंगणक सिंचन योजना, रहदारी व्यवस्थापन, आरोग्य इत्यादी क्षेत्रांमध्ये वापरला जाईल.
- हा महासंगणक फ्रेंच कंपनी एटोसने (Atos) विकसित केला आहे. इलेक्ट्रॉनिक्स मंत्रालयाच्या अंतर्गत, सी-डॅक आणि एटोसने महासंगणक तयार करण्यासाठी ३ वर्षांच्या करारावर स्वाक्षरी केली आहे.

- हा महासंगणक राष्ट्रीय सुपरकंप्युटिंग मिशनच्या अंतर्गत तयार करण्यात आला आहे. या अभियानाअंतर्गत देशभरातील विविध संशोधन व शैक्षणिक संस्थांमध्ये ७० पेक्षा जास्त महासंगणकांचे जाळे (नेटवर्क) तयार केले जाईल.
- या अभियानाअंतर्गत ७ वर्षांसाठी ४५०० कोटी रुपयांच्या निधीची तरतूद करण्यात आली आहे.

सी-डॅक (C-DAC)

- सेंटर फॉर डेव्हलपमेंट ऑफ अँडव्हान्स कॉम्प्युटींग (प्रगत संगणन संस्था) अर्थात सी-डॅक (C-DAC) ही पुणे स्थित एक सुप्रसिद्ध संगणक संशोधन संस्था आहे.
- प्रत्येक भारतीयाला अभिमानास्पद वाटणारी संगणक क्षेत्रात संशोधनाचे कार्य करणारी ही संस्था आहे.
- महाराष्ट्राचे संगणकशास्त्रज्ञ व नांलदा विद्यापीठाचे कुलगुरू विजय भटकर हे सी-डॅकचे संस्थापक व पहिले कार्यकारी संचालक आहेत.
- अमेरिकेने जेव्हा भारताला महासंगणकाचे तंत्रज्ञान देण्याचे नाकारले, तेव्हा राजीव गांधी आणि भारतीय संगणक तंत्रज्ञांच्या साहाय्याने सी-डॅकमध्ये भारताने पहिला महासंगणक परम ८००० बनविला.
- साधारणतः १५ भारतीय भाषा लिहिण्यासाठीची ISCII [Indian script code for information interchange] (ईस्की) कोडच्या निर्मितीत देखील सी-डॅकचा हातभार आहे.
- आता मायक्रॉसॉफ्ट, ओरॅकल यासारख्या कंपन्यांनी भारतीय भाषेत डेटाबेस उपलब्ध करून दिला आहे, त्यामागे सी-डॅकचा सिंहाचा वाटा आहे.

पियुष गोयल यांच्या हस्ते रेल्वे दृष्टी डॅशबोर्डचा प्रारंभ

- केंद्रीय रेल्वेमंत्री पियुष गोयल यांच्या हस्ते भारतीय रेल्वेतील सर्व डिजिटायझेशन प्रकल्पांना एकत्रित करणाऱ्या व पारदर्शकता तसेच उत्तरदायित्वाला चालना देणाऱ्या रेल्वे दृष्टी डॅशबोर्डचा प्रारंभ करण्यात आला.
- या डॅशबोर्डमुळे देशातल्या नागरिकांना एकाच ठिकाणी विविध स्रोतातील माहिती उपलब्ध होणार आहे. या डॅशबोर्डच्या माध्यमातून देशभरातल्या कुठल्याही रेल्वे स्थानकाची माहिती मिळू शकेल.
- लॅपटॉप / डेस्कटॉप संगणक, मोबाईल / टॅबलेटच्या माध्यमातून या डॅशबोर्डमधी माहिती सहज मिळवता येईल.
- या डॅशबोर्डमुळे प्रवासी आरक्षण, अनारक्षित तिकीट, माल वाहतूकीतून मिळणारा निधी तसेच एकूण माल वाहतूक याविषयी माहिती सहज उपलब्ध होणार आहे.
- रेल्वे द्वारे उपलब्ध होणाऱ्या सर्व डिजिटल सेवांची माहिती प्रवाशांना सहज उपलब्ध होईल, तसेच भारतीय रेल्वेच्या जाळ्यातील कुठल्याही रेल्वे गाडीची माहितीही मिळू शकेल.
- या डॅशबोर्डवर प्रवासी आपली तक्रार नोंदवू शकतील, तसेच माल वाहतूकीची माहिती यासह एकूण १५ सेवा उपलब्ध होणार आहेत.

परिषदा व युद्धसराव

वायु शक्ती २०१९

- राजस्थानमधील **पोखरण** येथे पाकिस्तान नजीकच्या सीमेवर भारताने 'वायु शक्ती २०१९' या मोठ्या स्तरावरील युद्ध सरावाचे आयोजन केले.
- या युद्ध सरावात **१४० लढाऊ विमाने आणि हेलीकॉप्टर सहभागी** झाले होते. या युद्ध सरावातून भारतीय वायुदलाने आपल्या प्रचंड सामर्थ्याचे प्रदर्शन केले.
- भारतीय वायुसेनेने कमी वजनाचे लढाऊ विमान **तेजस**, अँडव्हान्स लाइट (अतिशय कमी वजनाचे) हेलीकॉप्टर, जमिनीवरून हवेत मारा करणारे **आकाश** क्षेपणास्त्र आणि हवेतून हवेत मारा करणारे **अस्त्र** क्षेपणास्त्र यासारख्या स्वदेशी बनावटीच्या उपकरणांची विध्वंसक क्षमता प्रदर्शित केली.
- वायु शक्ती २०१९च्या माध्यमातून अँडव्हान्स लाइट हेलीकॉप्टर (एएलएच) आणि आकाश क्षेपणास्त्र यांनी प्रथमच एखादी लष्करी सरावात भाग घेतला.
- सुखोई-३०, मिराज २०००, जॅंग्वार, मिग-२१ बायसन, मिग-२७, मिग-२९, आयएल ७८, हरक्यूलिस आणि एएन-३२ विमान अशा १३७ विमानांनी या युद्धसरावात सहभाग नोंदविला.
- वायु शक्ती आणि गगन शक्ती हे भारतीय वायुदलेचे २ महत्वपूर्ण युद्ध सराव आहेत. वायु शक्ती अभ्यासाद्वारे वायुसेना शत्रूचे रणगाडे, रडार स्टेशन, रेल्वे यार्ड आणि लष्करी मुख्यालये विध्वंस करण्याचा सराव करते.

कोब्रा गोल्ड बहुराष्ट्रीय सैन्य अभ्यास

- अमेरिका आणि थायलंड या वर्षात **कोब्रा गोल्ड** नामक बहुराष्ट्रीय सैन्य अभ्यास आयोजित करीत आहेत.

- थायलंडच्या उत्तरेस असलेल्या फित्सानुलोक प्रांतात हा सैन्य अभ्यास आयोजित केला जाणार असून, २९ देशांतील सुमारे १० हजार प्रतिनिधी यात सहभागी अथवा निरीक्षक म्हणून भाग घेणार आहेत.

कोब्रा गोल्ड सैन्य अभ्यास

- दरवर्षी थायलंडमध्ये आयोजित केला जाणारा आशिया-पॅसिफिक प्रदेशातील हा सर्वात मोठा बहुराष्ट्रीय युद्ध अभ्यास आहे.
- १९८२मध्ये सर्वप्रथम हा युद्ध अभ्यास आयोजित करण्यात आला. याचे मुख्यालय बँकॉक (थायलंड) येथे आहे.
- कोब्रा गोल्ड सैन्य अभ्यासाची ही ३८वी आवृत्ती आहे. यामध्ये सिंगापूर, जपान, चीन, भारत, इंडोनेशिया, मलेशिया आणि दक्षिण कोरिया इत्यादी देश सहभागी होणार आहेत.
- भारत या युद्धसरावात १४ सदस्यीय संघासह सहभागी होणार आहे.
- या अभ्यासाचे ३ भाग आहेत: लष्करी क्षेत्रातील प्रशिक्षण, मानवतावादी सहाय्य आणि आपत्ती मदत प्रशिक्षण.
- अमेरिका आणि थायलंडच्या या उपक्रमाचा उद्देश सशस्त्र दलांमधील समन्वय वाढविणे आहे.
- भारताने या युद्धसरावात २०१६मध्ये पहिल्यांदाच भाग घेतला होता, तर २०१५मध्ये चीन पहिल्यांदा या युद्धसरावात सहभागी झाला होता.
- या अभ्यासामुळे, नैसर्गिक आपत्तीस (उदा. २००४ व २०११सालचे हिंदी महासागरातील त्सुनामी, तोहोकु त्सुनामी, हैया चक्रीवादळ) प्रतिसाद देण्याच्या

सैन्यांच्या समन्वयात वाढ झाली आहे.

भारत-बांग्लादेश दरम्यान सम्प्रती युद्ध अभ्यास

- भारत-बांग्लादेश दरम्यान २ ते १५ मार्च या कालावधीत 'सम्प्रती' युद्ध अभ्यासाचे आयोजन केले जाणार आहे.
- हा युद्ध अभ्यास भारत आणि बांग्लादेश यांच्यातील संरक्षण सहकार्याचा एक भाग आहे. द्विपक्षीय संरक्षण सहकार्याच्या दृष्टीने हा अभ्यास महत्वाचा आहे.
- या भायसाचे आयोजन बांग्लादेशमधील तंगेल येथे केले जाणार आहे. दोन्ही देशांमध्ये या लष्करी युद्धसरावाची ही ८वी आवृत्ती आहे.

या लष्करी अभ्यासाची उद्दिष्टे

- दोन्ही देशांच्या सैन्यांदरम्यान परस्पर समन्वय वाढविणे.
- लाशाक्री सहकार्य मजबूत करणे.
- दहशतवादाचा सामना एकत्रितपणे करणे.
- दोन्ही देशांच्या सैन्यामध्ये सामरिक सहकार्य वाढविणे.

इराणचे वेलायत ९७ नौदल ड्रिल

- इराण विस्तृत खाडी प्रदेशात तसेच संवेदनशील जागतिक व्यापारी मार्गासह हिंदी महासागरात ३ दिवसीय 'वेलायत ९७' नौदल ड्रिलचे आयोजन करणार आहे.
- होर्मुझची सामुद्रधुनी, मखराणा किनारा, ओमान समुद्र व उत्तर हिंदी महासागरात सुमारे २ दशलक्ष चौकिमी क्षेत्रात या ड्रिलचे आयोजन केले जाणार

आहे.

- नौदलाची उपकरणे व शस्त्रे लॉन्च करणे आणि युद्धासाठी सैनिकांच्या तयारीचा अंदाज घेणे, यासाठी नौदलाच्या या ड्रिलचे आयोजन करण्यात येणार आहे.
- या ३ दिवसीय ड्रिलमध्ये इराणच्या पाणबुड्या, युद्धनौका, हेलीकॉप्टर आणि झोनचे प्रदर्शन केले जाईल. तसेच या ड्रिलमध्ये क्षेपणास्त्रांचे प्रक्षेपणही केले जाईल.

या ड्रिलचे परिणाम

- अमेरिकेने मे २०१८मध्ये इराणबरोबर २०१५साली झालेल्या अणू करारातून माघार घेत इराणवर निर्बंध लादले आहेत. त्यामुळे या दोन्ही देहस्नाम्नील संबंध आधीच ताणलेले आहेत.
- त्यात होर्मुझची सामुद्रधुनी हा एक महत्त्वाचा आंतरराष्ट्रीय वाहतूक मार्ग आहे. अमेरिकन सैन्य अनेकदा या मार्गाने प्रवास करते. यापूर्वी या प्रदेशात अमेरिका व इराणी सैन्यात तणाव निर्माण झाला आहे.
- अशातच इराण गेल्या काही दिवसांपासून आक्रमकरीत्या नवीन शस्त्रास्त्रांच्या चाचण्या करीत आहे.
- वेलायत १७द्वारे इराणच्या सामर्थ्य प्रदर्शनामुळे आधीच निर्माण झालेल्या जागतिक तणावामध्ये आणि भर पडणार आहे.

एरो इंडिया २०१९

- एरो इंडियाच्या १२व्या आवृत्तीचे अर्थात एरो इंडिया २०१९चे आयोजन २० ते २४ फेब्रुवारी दरम्यान बंगळूरूमधील येलाहंका हवाई दल केंद्रामध्ये केले जाणार आहे.

- आंतरराष्ट्रीय हवाई क्षेत्रात व्यापाराच्या संधी निर्माण करणे, हा एरो इंडिया २०१९ मुख्य उद्देश आहे. यामुळे सरकारच्या 'मेक इन इंडिया' कार्यक्रमालाही चालना मिळेल.
- या ५ दिवसीय कार्यक्रमात एरोस्पेस उद्योग व संरक्षण उद्योगाद्वारे व्यापार प्रदर्शनाचे आयोजन केले जाईल. जगातील मोठ्या संरक्षण उद्योगातील गुंतवणूकदार देखील या कार्यक्रमात सहभागी होतील.
- या कार्यक्रमात माहिती, कल्पना तसेच संरक्षण व एरोस्पेस उद्योगातील नवीन उपक्रमांशी संबंधित माहितीचे आदानप्रदान होईल.
- एरो इंडिया प्रदर्शनाचे आयोजन दर दोन वर्षातून एकदा करण्यात येते. १९९६पासून या कार्यक्रमाच्या ११ आवृत्त्यांचे यशस्वी आयोजन केले आहे.
- या कार्यक्रमाचा उद्देश आर्थिक वाढीचा दर, संरक्षण निर्मितीला प्रोत्साहन देणे आणि खाजगी उत्पादकांना प्रोत्साहित करणे हे आहे.
- एरो इंडिया २०१९
- यावर्षी एरो इंडियाची टॅगलाइन 'द रनवे टू अ बिलियन अपॉच्युनिटीज' (अब्जावधी संधींचा रनवे) अशी आहे.
- या कार्यक्रमाचा लोगो 'तेजस' या स्वदेशी हलक्या वजनाच्या लढाऊ विमानाच्या प्रेरणेतून साकारण्यात आला आहे.
- एरो इंडिया २०१९मध्ये संरक्षण मंत्रालयाने खालील कार्यक्रमांचे नियोजन केले आहे:
- **स्टार्टअप दिन:** २१ फेब्रुवारीला स्टार्टअप प्रदर्शनाशी संबंधित कार्यक्रम आयोजित केले जातील. या कार्यक्रमाद्वारे देशांतर्गत आणि आंतरराष्ट्रीय स्टार्टअप कम्युनिटी, धोरण निर्माते, भारतीय व जागतिक कंपन्यांचे सीईओ यांना चर्चेसाठी एक चांगला मंच मिळेल.

- **तंत्रज्ञान दिन/विद्यार्थी दिन:** २२ फेब्रुवारी रोजी विद्यार्थी दिवस साजरा केला जाईल, यादिवशी विद्यार्थ्यांना एरोस्पेस क्षेत्राची माहिई देण्यात येईल आणि त्यांना अनेक नागरी आणि संरक्षण प्रकल्पांशी परिचित करण्यात येईल.
- **महिला दिन:** २३ फेब्रुवारी रोजी महिला दिवस आयोजित केला जाईल, या दिवशी एरोस्पेस क्षेत्रातील स्त्रियांच्या उपलब्धतेवर प्रकाश टाकण्यात येईल. यादिवशी महिला अचिव्हर्सना सन्मानितही केले जाईल.
- **ड्रोन ऑलिंपिक:** यामध्ये मानवरहित हवाई वाहन (UAV) उत्पादकांना त्यांच्या ड्रोन क्षमतेचे प्रदर्शन करण्याची सुवर्णसंधी मिळेल.
- **छायाचित्रण स्पर्धा:** 'फ्लाईंग ऑब्जेक्ट्स' या थीमसह फोटोग्राफी स्पर्धा आयोजित केली जाईल.

आसियान-भारत युवा संमेलन २०१९

- आसाममधील गुवाहाटी येथे दुसऱ्या आसियान-भारत युवा संमेलनाचे आयोजन करण्यात आले.
- व्हिएतनाम, लाओस, ब्रुनेई, फिलिपाईन्स, मलेशिया, सिंगापूर, कंबोडिया, थायलंड, म्यानमार आणि इंडोनेशिया या देशांमधील १०० पेक्षा जास्त युवा प्रतिनिधी भाग या संमेलनात घेत आहेत.
- या संमेलनाचा आयोजन इंडिया फाऊंडेशन आणि केंद्रीय परराष्ट्र मंत्रालयाद्वारे केले जात आहे. त्याची थीम 'कनेक्टिव्हिटी: सामायिक समृद्धीचा मार्ग' (कनेक्टिव्हिटी: पाथवे टू शेअर्ड प्रॉस्पेरीटी) आहे.

आसियान-भारत युवा संमेलन

- आसियान-भारत युवा संमेलनाद्वारे भारत आणि आसियान देशांच्या तरुण नेत्यांना त्यांचे विचार व्यक्त करण्यासाठी एक मंच प्रदान केला जातो.

- भारत आणि आसियान देशांमधील संबंध मजबूत करणे, हा या संमेलनाचा उद्देश आहे.
- या संमेलनाचे आयोजन इंडिया फाऊंडेशन आणि केंद्रीय परराष्ट्र मंत्रालयाद्वारे आसियान सचिवालयाच्या सहाय्याने केले जाते.
- पहिल्या भारत-आसियान युवा संमेलनाचे आयोजन भोपाळ येथे २०१७मध्ये करण्यात आले होते. त्याची थीम 'सामायिक मुल्ये, सामायिक भविष्य' (शेअर्ड व्हॅल्युज, कॉमन डेस्टिनी) होती.

आसियान

- आसियान (ASEAN): असोसिएशन ऑफ साउथइस्ट एशियन नेशन्स
- आसियान ही आग्नेय आशियातील १० देशांची संघटना असून, याचे सचिवालय जकार्ता (इंडोनेशिया) येथे आहे.
- ब्रुनेइ, म्यानमार, कंबोडिया, इंडोनेशिया, लाओस, मलेशिया, फिलीपाइन्स, सिंगापूर, थायलंड आणि व्हिएतनाम हे देश आसियानचे सदस्य आहेत.
- सदस्य देशांचे सार्वभौमत्व, प्रादेशिक अखंडत्व व स्वातंत्र्य अबाधित राखणे आणि त्यासोबतच विवादांवर शांततेने तोडगा काढणे, हे या संघटनेचे उद्दिष्ट आहे.
- ८ ऑगस्ट १९६७ रोजी रोजी ही संघटना स्थापन करण्याची घोषणा झाली, यालाच 'बँकॉक घोषणा' म्हणतात.
- स्थापनेवेळी याचे इंडोनेशिया, मलेशिया, फिलीपाइन्स, सिंगापूर, थायलंड हे ५ देश सदस्य होते. त्यानंतर ब्रुनेइ हा सहावा देश जोडला गेला.
- नंतर १९९५साली व्हिएतनाम, १९९७साली लाओस व म्यानमार आणि १९९९साली कंबोडिया हे देश जोडले गेले.

- जगाच्या एकूण जमिनक्षेत्रापैकी ३ टक्के क्षेत्र आसियान देशांनी व्यापलेले आहे. जगाच्या लोकसंख्येपैकी ८.८ टक्के लोकसंख्या आसियान देशांची आहे.
- सर्व आसियान देशांची मिळून एक अर्थव्यवस्था मानली तर ती जगातील सातव्या क्रमांकाची अर्थव्यवस्था आहे.

स्वच्छ शक्ती २०१९

- हरियाणातील कुरुक्षेत्र येथे ११ व १२ फेब्रुवारी रोजी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या उपस्थितीत महिला सरपंचांचे स्वच्छ शक्ती २०१९ हे संमेलन पार पडले.
- या संमेलनादरम्यान मोदींनी देशाच्या स्वच्छतेमध्ये अमूल्य योगदान देणाऱ्या महिलांना स्वच्छ शक्ती २०१९ पुरस्कार देऊन सन्मानित केले.
- केंद्रीय पेयजल आणि स्वच्छता मंत्रालयाद्वारे हरियाणा सरकारच्या सहकार्याने या संमेलनाचे आयोजन करण्यात आले होते.
- ग्रामीण क्षेत्रांमधील तळागाळाच्या पातळीवरील स्वच्छ भारतसाठीच्या सर्वोत्तम पद्धती, स्वच्छ भारत मिशन व स्वच्छ सुंदर शौचालय मोहिमांचे यश यांचे प्रदर्शन या संमेलनात करण्यात आले.
- याच संमेलनादरम्यान मोदींनी हरियाणामध्ये देशाच्या पहिल्या आयुष विद्यापीठाच्या नव्या केंद्राचे उद्घाटन केले. तसेच पानिपत येथील युद्धस्मारकांचे भूमिपूजनही केले.

स्वच्छ शक्ती

- स्वच्छ शक्ती हा एक राष्ट्रीय कार्यक्रम आहे, जो स्वच्छ भारत अभियानात ग्रामीण महिलांनी दाखविलेले नेतृत्व कौशल्य अधोरेखित करतो.
- २ ऑक्टोबर २०१९ पर्यंत स्वच्छ आणि हागणदारीमुक्त (ओडीएफ) भारताचे

उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी २ ऑक्टोबर २०१४ रोजी पंतप्रधान मोदी यांनी सुरु केलेल्या स्वच्छ भारत अभियानाचा स्वच्छ शक्ती हा कार्यक्रम एक भाग आहे.

- पंतप्रधान मोदी यांनी २०१७मध्ये गांधीनगर, गुजरात येथे स्वच्छ शक्ती कार्यक्रमास सुरुवात केली. द्वितीय स्वच्छ शक्ती कार्यक्रम २०१८मध्ये उत्तर प्रदेशातील लखनऊ येथे आयोजित करण्यात आला होता.

नवी दिल्लीमध्ये पेट्रोटेक २०१९चे आयोजन

- १३वी आंतरराष्ट्रीय तेल व गॅस परिषद आणि प्रदर्शन 'पेट्रोटेक २०१९'चे आयोजन नवी दिल्ली येथे केंद्रीय पेट्रोलियम व नैसर्गिक वायू मंत्रालयांतर्गत होईल.
- या संमेलनाचे आयोजन १० ते १२ फेब्रुवारी २०१९ दरम्यान होणार आहे. पेट्रोटेक २०१९चे उद्घाटन पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या हस्ते होईल.
- या संमेलनासाठी पेट्रोलियम आणि नैसर्गिक वायू मंत्रालयाने ९५ भागीदार देशांच्या ऊर्जा मंत्र्यांना आमंत्रित केले आहे.
- या ३ दिवसीय कार्यक्रमादरम्यान, भारतातील तेल व वायू क्षेत्रात गुंतवणूकदार-अनुकूल उपक्रमांविषयी माहिती देण्यात येईल.
- या संमेलनामध्ये ८६ प्रतिष्ठित वक्ते आणि सुमारे ७० देशांमधील ७०००हून अधिक प्रतिनिधी सहभागी होणार आहेत.

संत गुरु पद्मसंभव आंतरराष्ट्रीय परिषद

- नवी दिल्लीमध्ये ८व्या शतकातील हिमालयीन संत गुरु पद्मसंभव यांच्यावरील आंतरराष्ट्रीय परिषदेचे आयोजन करण्यात आले.

- भारत आणि भूतानमधील राजनैतिक संबंधांना ५० वर्षे पूर्ण झाल्याच्या पार्श्वभूमीवर ही परिषद आयोजित करण्यात आली होती.
- गुरु पद्मसंभव यांचा जन्म भारतामध्ये झाला आणि हिमालयात सर्वत्र प्रवास करत बौद्ध आणि बौद्ध धर्माच्या शिकवणीचा प्रसार केला.
- भूतानमध्ये गुरु पद्मसंभव अत्यंत आदरणीय आहेत. त्यांना गुरु रिंपोचे म्हणूनही ओळखले जाते. त्याला न्यिन्गमा परंपरेचा संस्थापक मानले जाते.
- तिबेट, भूतान, नेपाळ आणि भारताच्या हिमालयीन राज्यांमधील तिबेटीयन बौद्ध अन्यायी त्यांचा 'दुसरे बुद्ध' म्हणून आदर करतात.

भारत-भूतान राजनैतिक संबंध

- भारत आणि भूतानमधील राजनैतिक संबंधांना १९६८मध्ये सुरुवात झाली. भारताने १९६८मध्ये भूतानची राजधानी थिम्फू येथे एक विशेष कार्यालय स्थापन केले.
- त्यापूर्वी भूतानबरोबर भारतीय राजनयिक संबंधांचे व्यवस्थापन सिक्किममधील भारतीय राजकारणी अधिकारी करीत होते.
- भारत-भूतान द्विपक्षीय संबंधांचे नियमन १९४९मध्ये झालेल्या मैत्री आणि सहकार संधीद्वारे केले जाते. फेब्रुवारी २००७मध्ये या संधीमध्ये सुधारणा करण्यात आल्या.
- भारत-भूतानमधील राजनयिक संबंधांना २०१८मध्ये ५० वर्षे पूर्ण झाल्यामुळे हे भारत-भूतानमधील राजनयिक संबंधांचे सुवर्ण महोत्सवी वर्ष आहे.

- केंद्रीय पर्यटन, वस्त्रोद्योग, सांस्कृतिक व परराष्ट्र कामकाज मंत्रालयांच्या सहकार्याने सूरजकुंड मेला प्राधिकरण व हरियाणा पर्यटन विभाग दरवर्षी **सूरजकुंड आंतरराष्ट्रीय हस्तकला मेळा** आयोजित केला जातो.
- सूरजकुंड आंतरराष्ट्रीय हस्तकला मेळा (सूरजकुंड इंटरनॅशनल क्राफ्ट्स मेळा) सूरजकुंड (फरीदाबाद) येथे आयोजित करण्यात येतो.
- सूरजकुंड आंतरराष्ट्रीय हस्तकला मेळा **२०१९साठी महाराष्ट्र राज्य हे थीम राज्य** आणि **थायलंड हा भागीदार देश** आहे.
- प्रतिवर्षी देशातील एका राज्यातील कला, हस्तकला आणि खाद्यप्रकारांना चालना देण्यासाठी थीम राज्याची संकल्पना राबविली जात आहे.

या मेळाव्याची उद्दिष्टे

- हस्तकला, हातमागांना देशभरातून आमंत्रित केलेल्या कारागिरांच्या मदतीने प्रोत्साहन देणे.
- मागे पडलेल्या आणि कमी ज्ञात असलेल्या हस्तकला ओळखून कलांच्या आश्रयदात्यांशी त्यांचा परिचय करून देणे.
- हस्तकला आणि हातमाग तंत्रांचे प्रदर्शन आयोजित करणे.
- हातमाग आणि हस्तशिल्पांच्या निर्यातीस प्रोत्साहन देणे.
- पर्यटकांना दुर्गम भागातील ग्रामीण हस्तकला परंपरा दर्शविल्या जाऊ शकतील अशा वातावरणाची निर्मिती करणे.
- यंत्रांच्या उपलब्धतेमुळे लोप पावत चाललेल्या पारंपारिक कौशल्यांचा वापर करून निर्माण केलेल्या वारसा हस्तकलांचा संरक्षक बनण्याचा या मेळाचा हेतू आहे.

परमाणु टेक २०१९

- परराष्ट्र व्यवहार मंत्रालय आणि अणुऊर्जा विभागाने ६ फेब्रुवारी रोजी 'परमाणु टेक २०१९' या परिषदेचे नवी दिल्लीमध्ये आयोजन केले होते.
- अणुऊर्जा आणि अंतराळ राज्यमंत्री डॉ जितेंद्र सिंह यांनी या परिषदेला संबोधित करताना खालील मुद्दे मांडले.
- शांती कार्यासाठी अणुऊर्जेच्या वापरावर आधारित डॉ. होमी भाभा यांनी सुरू केलेल्या भारताच्या अणुऊर्जा कार्यक्रमाने मोठ्या प्रमाणावर प्रगती केली आहे.
- अंतरीक्ष तंत्रज्ञान आणि आण्विक ऊर्जेच्या क्षेत्रात आंतरराष्ट्रीय स्तरावर भारताने विशेष स्थान मिळविले आहे.
- भारत नेहमीच सर्जनशील कार्यासाठी तंत्रज्ञानाचा वापर केला आहे.
- लोकांना अणुऊर्जेच्या लाभांशी परिचित करून देण्यासाठी जनजागृती मोहिमेची गरज आहे.
- भविष्यात उर्जेचे इतर स्रोत जेव्हा संपुष्टात येत असतील, तेव्हा अणुऊर्जा उर्जेचा एक मोठे आणि किफायतशीर स्रोत ठरणार आहे.

परमाणु टेक २०१९मध्ये आयोजित सत्रे

- आरोग्य सुरक्षितता: आण्विक औषधे आणि रेडिएशन थेरपी (केअर टू क्युरअर).
- अन्न संरक्षण, शेती आणि औद्योगिक वापर: शेतीपासून कारखान्यांपर्यंत - राष्ट्रासाठी कार्यरत.
- अणुऊर्जा क्षेत्रातील भारताच्या क्षमतेचे प्रदर्शन: पर्यावरणीय जबाबदारीसह ऊर्जा सुरक्षितता.

आशिया एलपीजी शिखर सम्मेलन

- केंद्रीय पेट्रोलियम व नैसर्गिक वायू मंत्री धर्मेन्द्र प्रधान यांनी नवी दिल्ली येथे आशिया एलपीजी शिखर सम्मेलनाचे उद्घाटन केले.
- ५ व ६ फेब्रुवारी दरम्यान ही परिषद पार पडली. या शिखर सम्मेलनाची थीम 'एलपीजी: एनर्जी फॉर लाइफ' (एलपीजी: जीवनासाठी उर्जा) आहे.
- भारतात यशस्वी ठरलेली पंतप्रधान उज्ज्वला योजना इतर देशांमध्ये कशाप्रकारे राबविता येईल यांसारख्या विविध विषयांवर या संमेलनामध्ये चर्चा केली जाईल.
- भारतीय तेल विपणन कंपन्या (OMCs) इंडियन ऑइल, हिंदुस्तान पेट्रोलियम आणि भारत पेट्रोलियम यांनी जागतिक एलपीजी असोसिएशनच्या सहकार्याने ही परिषद आयोजित केला आहे.

जागतिक एलपीजी असोसिएशन

- डब्ल्यूएलपीजीए: वर्ल्ड एलपीजी असोसिएशन
- जागतिक एलपीजी असोसिएशन जगभरातील एलपीजी उद्योगांचा अधिकृत समूह आहे. १९८७मध्ये त्याची स्थापना झाली.
- संयुक्त राष्ट्रांच्या आर्थिक आणि सामाजिक परिषदेने १९८९मध्ये या संघटनेस विशेष सल्लागाराचा दर्जा प्रदान केला.
- यात १२५ देशांतील २५० सार्वजनिक आणि खाजगी कंपन्या सहभागी आहेत. ही संघटना एलपीजी मार्केटच्या विकासासाठी कार्य करते.
- संयुक्त राष्ट्रे, जागतिक आरोग्य संघटना, प्रादेशिक विकास बँका, प्रतिष्ठित आंतरराष्ट्रीय स्वयंसेवी संस्था अशा आंतरराष्ट्रीय संघटनांसोबत जागतिक एलपीजी असोसिएशनने भागीदारी केली आहे.

डब्ल्यूएलपीजीएची उद्दिष्टे

- एलपीजीचे लाभ सप्रमाण सदर करणे आणि सर्व भागधारकांना माहिती देणे,

शिक्षित करणे आणि प्रभावित करणे.

- एलपीजी मार्केटच्या विकासाला समर्थन देणे.
- मानके, चांगले व्यवसाय आणि चांगल्या सुरक्षितता पद्धतींचे पालन करण्यास प्रोत्साहन देणे.
- नवप्रवर्तननास प्रोत्साहन देणे आणि ज्ञान हस्तांतरण सुलभ करणे.

दिल्लीमध्ये पहिली LAWASIA मानवाधिकार परिषद

- पहिल्या LAWASIA मानवाधिकार परिषदेचे आयोजन LAWASIAद्वारे भारतीय बार असोसिएशनच्या सहकार्याने ९ व १० फेब्रुवारी रोजी दिल्ली येथे करण्यात आले होते.
- या परिषदेत, वकील आणि इतर संबंधित व्यावसायिक सदस्यांनी विविध विषयांवर चर्चा केली.
- या परिषदेची मुख्य संकल्पना (थीम) 'स्टेट पॉवर, बिझनेस अँड ह्यूमन राइट्स : कंटेम्पररी चॅलेंजेस' ही होती.
- या परिषदेत आशिया-पॅसिफिक प्रदेशाशी निगडित मानवी अधिकारांशी संबंधित खालील मुद्द्यांसह इतर अनेक मुद्द्यांवर चर्चा झाली.
 - ❖ लिंग, लैंगिकता आणि मानवाधिकार.
 - ❖ नवीन तंत्रज्ञान, गोपनीयता आणि सामूहिक देखरेख.
 - ❖ मानवाधिकार वकीलांसमोरील आव्हाने आणि त्यांचे अनुभव.
 - ❖ हिंसक पोलिस आणि मानवी हक्क.

- ❖ डिजिटल युगात पत्रकारितेचे स्वातंत्र्य.
- ❖ सीमेवरील स्थलांतर आणि त्याबद्दलचे वाद.
- ❖ हवामान बदल, जल विवाद आणि मानवाधिकार.
- ❖ व्यवसाय आणि मानवाधिकार

LAWASIA

- ही **एक प्रादेशिक संस्था** आहे. यात वकील, न्यायाधीश, कायदेपंडित आणि कायदेशीर संस्थांचा समावेश आहे.
- आशिया-पॅसिफिक प्रदेशातील कायद्याशी संबंधित व्यवसायातील हितसंबंध आणि समस्या यासाठी ही संस्था ते कार्य करते.
- कायदेशीर बाबींवरील ज्ञानाच्या आदान-प्रदानासाठी हा एक उत्कृष्ट मंच आहे.

जागतिक शाश्वत विकास शिखर संमेलन

- भारताचे उपराष्ट्रपती एम. वैक्य्या नायडू यांनी नवी दिल्ली येथे **जागतिक शाश्वत विकास शिखर संमेलनाचे (वर्ल्ड सस्टेनेबल डेव्हलपमेंट समिट)** उद्घाटन केले.
- या संमेलनाचे **आयोजन ऊर्जा आणि संसाधन संस्थेने** (TERI: The Energy and Resources Institute) केले आहे.
- जागतिक शाश्वत विकास शिखर संमेलन हा ऊर्जा आणि संसाधन संस्थेचा प्रतिवर्षी आयोजित केला जाणारा प्रमुख कार्यक्रम आहे.
- **विकसनशील देशांमधील जागतिक समस्यांवर चर्चा** करणारे हे जगातील

एकमेव संमेलन आहे.

- या संमेलनाचा उद्देश विकासशील देशांच्या विविध जागतिक समस्यांवर चर्चा करणे आहे. या परिषदेत,
- हे संमेलन जगातील नेते आणि अभ्यासकांना जागतिक महत्वाच्या हवामानविषयक समस्यांवर आपले मत व्यक्त करण्यास आणि चर्चा करण्यास मंच प्रदान करते.
- जागतिक समुदायास लाभकारक अशा दीर्घकालीन उपायांचा शोध घेण्यासाठी हे संमेलन जगातील तत्त्ववेत्त्यांना एकत्र आणण्याचे कार्य करते.

ऊर्जा व संसाधन संस्था

- **TERI: The Energy and Resources Institute**
- स्थापना: १९७४
- टाटा केमिकल्स लिमिटेडचे निर्माते **दरबारी सेठ** यांनी १९७४मध्ये टेरीची टाटा ऊर्जा संशोधन संस्था (टाटा एनर्जी रिसर्च इंस्टिट्यूट) या नावाने स्थापना केली होती. त्यांनी टेरीला प्रोत्साहन, प्रेरणा आणि आर्थिक समर्थन दिले.
- सध्या टेरी ऊर्जा, हवामान बदल आणि टिकाऊ विकासाच्या संदर्भात विश्वस्तरीय थिंक टँक म्हणून कार्यरत आहे.
- पृथ्वीवरील संसाधनांचे संवर्धन व त्यांचा कार्यक्षम वापर तसेच कचरा कमी करण्याच्या किंवा त्याचा पुनर्वापर करण्याच्या नाविन्यपूर्ण मार्गांद्वारे स्वच्छ आणि शाश्वत भविष्याकडे वाटचाल करणे, हा टेरीचा मुख्य हेतू आहे.

७९व्या भारतीय इतिहास काँग्रेसचे भोपाळमध्ये आयोजन

- ७९व्या भारतीय इतिहास काँग्रेसचे (आयएचसी) आयोजन मध्यप्रदेशमधील

भोपाळ येथील बरकतुल्लाह विद्यापीठात २६ फेब्रुवारीपासून करण्यात येणार आहे.

- आधी ७९व्या भारतीय इतिहास काँग्रेसचे आयोजन पुणे येथे प्रस्तावित होते, परंतु आर्थिक अडचणीमुळे हे शक्य झाले नाही.
- मध्यप्रदेशमध्ये आयएचसीचे आयोजन केले जाण्याची ही दुसरी वेळ आहे. यापूर्वी २०११मध्येही आयएचसीचे आयोजन मध्यप्रदेशमध्ये करण्यात आले होती.
- या काँग्रेसमध्ये इतिहासाशी संबंधित १००० प्रतिनिधी सहभागी होऊ शकतात.

भारतीय इतिहास काँग्रेस

- भारतीय इतिहास काँग्रेसची (आयएचसी: इंडियन हिस्ट्री काँग्रेस) स्थापना १९३५ साली करण्यात आली.
- १० हजारहून अधिक सदस्य असलेली ही भारतीय इतिहासकार व अध्यापकांची सर्वात मोठी व्यावसायिक आणि शैक्षणिक संस्था आहे.
- भारतीय इतिहासाच्या काँग्रेसचा मुख्य उद्देश 'भारतीय इतिहासाच्या वैज्ञानिक अभ्यासाला प्रोत्साहन देणे' हा आहे.
- भारतीय इतिहास काँग्रेसमध्ये पुढील ५ वार्षिक सत्रांचे आयोजन केले जाते: प्राचीन भारत, मध्ययुगीन भारत, आधुनिक भारत, भारताव्यतिरिक्त अन्य देशांचा इतिहास आणि पुरातत्वशास्त्र.
- भारतीय इतिहास काँग्रेस जगभरातील इतिहासकारांच्या सहकार्याने भारतामध्ये इतर देशांच्या इतिहासाच्या अभ्यासाला प्रोत्साहन देते.

- ८व्या जागतिक कॉर्पोरेट सोशल रिस्पॉन्सिबिलिटी (सीएसआर) परिषदेचे आयोजन मुंबईत झाले.
- यामध्ये इनोवेटिव्ह फायनान्शियल अँडव्हायझर्स प्रा.लि.चे सौमित्रो चक्रवर्ती यांना 'सीईओ ऑफ द ईयर' पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.
- जागतिक सीएसआर परिषदेमध्ये कॉर्पोरेट धोरण, नवोन्मेष व धोरणात्मक भागीदारी यासंबंधी शाश्वत विकासाच्या उद्दीष्टांच्या एकत्रीकरणावर भर देण्यात आला. या परिषदेमध्ये ३३ देशांच्या प्रतिनिधींनी भाग घेतला.

कॉर्पोरेट सोशल रिस्पॉन्सिबिलिटी (सीएसआर)

- कॉर्पोरेट सोशल रिस्पॉन्सिबिलिटी म्हणजे सोप्या भाषेत समजावयाचे झाले तर औद्योगिक घराण्यांची सामाजिक बांधिलकी.
- पर्यावरण आणि सामाजिक कल्याणकारी उपक्रमांमध्ये कंपन्यांच्या स्वैच्छिक योगदानासाठी याची सुरुवात करण्यात आली.
- सीएसआर हे एखाद्या निसर्गचक्राप्रमाणे असते. जे काही समाज, पर्यावरणाकडून मिळाले तेच पुन्हा त्यांना अर्पण करणे हे त्याचे उदात्त तत्त्व असते.
- कंपनी अधिनियम २०१३च्या कलम १३५मध्ये सीएसआरची तरतूद करण्यात आली आहे. सध्याच्या नियमानुसार, सीएसआरबद्दल निर्णय घेण्याची क्षमता कंपनीच्या मंडळाकडे आहे.
- यानुसार ५०० कोटी रुपये मूल्य असलेल्या किंवा १००० कोटी रुपयांची उलाढाल असलेल्या किंवा ५ कोटी रुपयांहून अधिक निव्वळ नफा असलेल्या कंपन्यांना गेल्या ३ वर्षांतील सरासरी निव्वळ नफ्यापैकी २ टक्के रक्कम सीएसआरशी संबंधित उपक्रमांवर खर्च करणे बंधनकारक आहे.
- केंद्रीय कॉर्पोरेट कामकाज मंत्रालयाने या मंत्रालयाचे सचिव इंजीती श्रीनिवास

यांच्या अध्यक्षतेखाली ऑक्टोबर २०१८मध्ये सीएसआरसाठी उच्चस्तरीय समितीची स्थापना केली आहे.

- ही समिती सध्याच्या सीएसआर रचनेचे पुनरावलोकन करेल व कॉर्पोरेट सोशल रिस्पॉन्सिबिलिटीवरील धोरणासाठी रोडमॅप तयार करेल.

४थी भारत-आसियान परिषद आणि प्रदर्शन

- २१ ते २३ फेब्रुवारी दरम्यान नवी दिल्ली येथे चौथ्या भारत-आसियान परिषद आणि प्रदर्शनाचे आयोजन करण्यात आले.
- वाणिज्य विभागाने फिक्कीच्या साहाय्याने या कार्यक्रमाचे आयोजन केले आहे. हा वाणिज्य विभागाचा प्रमुख कार्यक्रम आहे.
- भारत-आसियान यांच्या प्रगतीसाठी सामायिक दृष्टिकोनाला आकार देण्यासाठी धोरणकर्ते व उद्योजक यांना मंच या परिषदेमुळे उपलब्ध होईल.
- या प्रदर्शनामध्ये २०० पेक्षा जास्त प्रदर्शक आपल्या उत्पादनांचे प्रदर्शन करतील. हे भारताच्या 'ॲक्ट ईस्ट पॉलिसी'चा भाग आहे.

दक्षिण-पूर्व आशियाई देशांची संघटना (आसियान)

- आसियान (ASEAN): असोसिएशन ऑफ साउथइस्ट एशियन नेशन्स
- आसियान ही आग्नेय आशियातील १० देशांची संघटना असून, याचे सचिवालय जकार्ता (इंडोनेशिया) येथे आहे.
- ब्रुनेई, म्यानमार, कंबोडिया, इंडोनेशिया, लाओस, मलेशिया, फिलीपाईन्स, सिंगापूर, थायलंड आणि व्हिएतनाम हे देश आसियानचे सदस्य आहेत.
- सदस्य देशांचे सार्वभौमत्व, प्रादेशिक अखंडत्व व स्वातंत्र्य अबाधित राखणे आणि त्यासोबतच विवादांवर शांततेने तोडगा काढणे, हे या संघटनेचे उद्दिष्ट

आहे.

- ८ ऑगस्ट १९६७ रोजी रोजी ही संघटना स्थापन करण्याची घोषणा झाली, यालाच 'बँकॉक घोषणा' म्हणतात.
- स्थापनेवेळी याचे इंडोनेशिया, मलेशिया, फिलीपाइन्स, सिंगापूर, थायलंड हे ५ देश सदस्य होते. त्यानंतर ब्रुनेइ हा सहावा देश जोडला गेला.
- नंतर १९९५साली व्हिएतनाम, १९९७साली लाओस व म्यानमार आणि १९९९साली कंबोडिया हे देश जोडले गेले.
- जगाच्या एकूण जमिनक्षेत्रापैकी ३ टक्के क्षेत्र आसियान देशांनी व्यापलेले आहे. जगाच्या लोकसंख्येपैकी ८.८ टक्के लोकसंख्या आसियान देशांची आहे.
- सर्व आसियान देशांची मिळून एक अर्थव्यवस्था मानली तर ती जगातील सातव्या क्रमांकाची अर्थव्यवस्था आहे.
- आसियान देश भारताचे चीनपाठोपाठ दुसऱ्या क्रमांकाचे मोठे व्यापारी भागीदार असून भारत-आसियान द्विपक्षीय व्यापार ८१.३३ अब्ज डॉलर्स आहे.

नेपाळमध्ये 'फेस्टिव्हल ऑफ इंडिया' सुरु

- नेपाळमध्ये एक महिना चालणारा 'फेस्टिव्हल ऑफ इंडिया' सुरु झाला आहे. नेपाळचे सांस्कृतिक, पर्यटन आणि नागरी हवाई वाहतूक मंत्री रबिन्द्र अधिकारी यांच्या उपस्थितीत या महोत्सवाचे उद्घाटन झाले.
- काठमांडू येथील भारतीय दूतावासातील स्वामी विवेकानंद सांस्कृतिक केंद्राद्वारे भारताच्या सांस्कृतिक मंत्रालयाच्या सहकार्याने या महोत्सवाचे आयोजन करण्यात आले आहे.
- भारत-नेपाळचे अनेक वर्षांपासूनचे संबंध आणि दोन्ही देशांमधील लोकांमधील

सांस्कृतिक संबंध दृढ करणे, हे या महोत्सवाचे उद्दिष्ट आहे.

- तसेच भारत व नेपाळ दरम्यान परस्पर सामंजस्य कायम राखण्यासाठी आणि वाढविण्याच्या दृष्टीने हा महोत्सव उपयुक्त आहे.
- या महोत्सवाच्या पहिल्या दिवशी सुमित रॉय ग्रुपने संगीत आणि नाटकाद्वारे बुद्ध्यांच्या जीवनाचे दर्शन घडविले.
- या महोत्सवात **विविध सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन** करण्यात अले असून, महात्मा गांधींवर प्रदर्शनही आयोजित केले जाणार आहे. याव्यतिरिक्त गांधीजींवर भाषण स्पर्धा आयोजित केली जाईल.

स्वामी विवेकानंद सांस्कृतिक केंद्र

- भारताच्या सांस्कृतिक वारशाबाबत जागरूकता पसरविणे व जगभरातील भारताच्या सांस्कृतिक संबंधांना बळकट करणे, हे या केंद्राचे उद्दिष्ट आहे.
- हे केंद्र भारतीय सांस्कृतिक संबंध परिषद आणि परराष्ट्र व्यवहार मंत्रालयाद्वारे संचालित केले जाते.

जीडीएचपी शिखर परिषदेचे चौथ्या आवृत्तीचे उद्घाटन

- केंद्रीय आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्री जे. पी. नड्डा यांनी नवी दिल्ली येथे जागतिक डिजीटल आरोग्य भागीदारी शिखर परिषदेचे चौथ्या आवृत्तीचे उद्घाटन केले.
- या प्रसंगी, रविशंकर प्रसाद, कायदा व न्याय आणि इलेक्ट्रॉनिक्स व माहिती तंत्रज्ञान मंत्री रविशंकर प्रसाद उपस्थित होते.
- जागतिक आरोग्य संघटना आणि जागतिक डिजीटल आरोग्य भागीदारी यांच्यासह केंद्रीय आरोग्य आणि कुटुंब कल्याण मंत्रालयाद्वारे हा शिखर

आयोजित केला जात आहे.

जागतिक डिजिटल आरोग्य भागीदारी (जीडीएचपी)

- ही सरकार, सरकारी संस्था आणि बहुराष्ट्रीय संस्था यांचे एक समूह आहे. याचा उद्देश प्रमाण-आधारित डिजिटल आरोग्य तंत्रज्ञानाद्वारे लोकांचे आरोग्य सुधारण्यासाठी कार्य करणे आहे.
- फेब्रुवारी २०१८मध्ये सदस्य राष्ट्रांमध्ये चांगल्या डिजिटल आरोग्य सेवांसाठी जागतिक सहकार्यासाठी प्रोत्साहन देण्याच्या उद्देशाने जीडीएचपीची स्थापना करण्यात आली होती.

अहवाल व निर्देशांक

भ्रष्टाचार आकलन निर्देशांक २०१८

- अलीकडेच ट्रान्स्पेरन्सी इंटरनॅशनल या संस्थेने भ्रष्टाचार आकलन निर्देशांक २०१८ जारी केला. ही संस्था सार्वजनिक क्षेत्रात होणारा भ्रष्टाचार मोजण्याचे काम करते.
- हा निर्देशांक सार्वजनिक क्षेत्र आणि न्यायपालिकेतील भ्रष्टाचाराच्या संदर्भात तज्ञांच्या आणि व्यावसायिक अधिकाऱ्यांच्या आकलनावर आधारित आहे.
- या निर्देशांकाचा वापर जगभरातील भ्रष्टाचाराचा संकेत म्हणून केला जातो. यामध्ये व्यवसाय क्षेत्रातील भ्रष्टाचार समाविष्ट नाही.
- या निर्देशांकात १८० देशांचे सर्वेक्षण करण्यात आले आहे आणि देशांना ० ते १०० गुण देण्यात आले आहेत. ० गुण असलेला असलेला सर्वाधिक भ्रष्ट तर १०० गुण असलेला देश सर्वाधिक प्रामाणिक मानला जातो.
- टीप: ट्रान्स्पेरन्सी इंटरनॅशनल ही १९९३मध्ये स्थापन झालेली बर्लिन (जर्मनी) स्थित एक आंतरराष्ट्रीय गैर-सरकारी संस्था आहे.

या निर्देशांकात भारताचे प्रदर्शन

- २०१७मध्ये या निर्देशांकात भारताला ४० गुण होते, जे २०१८मध्ये वाढून ४१ झाले.
- २०१७मध्ये भारत या निर्देशांकात ८१व्या स्थानी होता. तर २०१८मध्ये भारत ७८व्या स्थानी आहे. २०१६मध्ये भारत ७९व्या स्थानावर होता.
- या अहवालात असे म्हटले आहे की भारत, पाकिस्तान, मलेशिया व मालदीवचे भविष्यातील उपक्रम फार महत्वाचे असतील.
- या देशांमध्ये मागील काही काळात भ्रष्टाचारविरोधी जनतेची आंदोलने झाली

आहेत. तसेच भ्रष्टाचार कमी करण्याचे आश्वासन देणाऱ्या राजकीय पक्षांच्या बाजूने जनतेने मतदान केले आहे. परंतु अजूनही या देशांमध्ये भ्रष्टाचाराला आळा घालण्यासाठी पावले उचलण्याची गरज आहे.

- भारतातील आगामी निवडणुकांच्या पार्श्वभूमीवर भारताच्या निर्देशांक गुणसंख्येमध्ये २०१७च्या ४० वरून ४१पर्यंत वाढ झाली आहे.
- २०११मधील भारतातील प्रभावी भ्रष्टाचारविरोधी चळवळीनंतरही आतापर्यंत **जन लोकपालबद्दल कोणतीही विशेष प्रगती झालेली नाही.**
- सर्वोच्च न्यायालयाने लोकपाल निवड समितीला दिलेल्या फेब्रुवारी अखेरपर्यंतच्या मुदतीच्या पार्श्वभूमीवर या अहवालातील निरीक्षणे महत्वाची ठरतात.

या अहवालातील इतर मुद्दे

- जगात डेन्मार्कमध्ये सर्वात कमी भ्रष्टाचार असून डेन्मार्कला १०० पैकी ८८ गुण मिळाले आहेत. डेन्मार्क पाठोपाठ यात **न्युझीलँड व फिनलँड** हे या यादीत सर्वात प्रामाणिक देश ठरले आहेत.
- सोमालिया या यादीत सर्वात खाली म्हणजेच जगातील सर्वात भ्रष्ट देश ठरला आहे. त्यापाठोपाठ **दक्षिण सुदान आणि सिरीया** या देशांचा क्रमांक लागतो.
- सर्वेक्षण करण्यात आलेल्या देशांपैकी जगभरातील दोन तृतीयांश पेक्षा अधिक देशांना सरासरी ५० पेक्षा कमी गुण मिळाले. यावर्षाची एकूण सर्व देशांची सरासरी गुणसंख्या ४३ आहे.
- यावर्षी इस्टोनिया, आयव्हरी कोस्ट, सेनेगल आणि गुयाना या देशांनी २०१२च्या तुलनेत सर्वाधिक सुधारणा केल्या आहेत.
- २०१८च्या क्रमवारीनुसार ऑस्ट्रेलिया, चिली व माल्टा या देशांमधील भ्रष्टाचार वाढला आहे.

- यावर्षी पहिल्यांदाच अमेरिकेला अव्वल २० देशांच्या यादीत स्थान मिळाले नाही. ब्राझीलसह अमेरिकेलाही ट्रान्स्परन्सी इंटरनॅशनलद्वारे वॉचलिस्टमध्ये ठेवण्यात आले आहे.

डिजिटल शिष्टाचार निर्देशांक २०१९

- अमेरिकेची सुप्रसिद्ध आयटी कंपनी मायक्रोसॉफ्टने डिजिटल शिष्टाचार निर्देशांक (Digital Civility Index) जाहीर केला. या निर्देशांकात भारत ७व्या स्थानी आहे.
- या निर्देशांकामध्ये २२ देशांचे मूल्यांकन करण्यात आले असून, यामध्ये १८ ते ३४ वर्षे वयोगटातील लोकांचे सर्वेक्षण करण्यात आले.

ठळक मुद्दे

- आपात्कालीन क्रमांकावर खोल्या तक्रारी करण्याचे सरासरी प्रमाण जगात ३ टक्के आहे तर भारतात ४ टक्के आहे.
- अज्ञात क्रमांकावर कॉल करण्याच्या बाबतीत, जागतिक सरासरी ४३ आहे तर भारतात हा दर ४६ टक्के आहे.
- इंटरनेटवर इतर व्यक्तींची प्रतिष्ठा खराब करण्याच्या बाबतीत जागतिक सरासरी ८ टक्के आहे तर भारतात हे प्रमाण ९ टक्के आहे.
- भारतात ऑनलाइन छळाचे प्रमाण जगाच्या तुलनेत फार कमी आहे. जगात ऑनलाइन छळाचे प्रमाण १८ टक्के आहे, तर भारतात फक्त १० टक्के आहे.
- इंटरनेटवर अर्वाच्य भाषेचा वापर करण्याचे जागतिक प्रमाण १६ टक्के आहे, तर

भारतामध्ये ते १३ टक्के आहे.

- इंटरनेटद्वारे लैंगिक शोषणाची जागतिक सरासरी ३० टक्के आहे, तर भारतात हे प्रमाण २५ टक्के आहे.

आंतरराष्ट्रीय बौद्धिक संपदा निर्देशांक

- अलीकडेच अमेरिकेच्या युएस चेंबर ऑफ कॉमर्सच्या ग्लोबल इनोवेशन पॉलिसी सेंटर (जीआयपीसी)ने २०१९ या वर्षासाठी आंतरराष्ट्रीय बौद्धिक संपदा निर्देशांक जाहीर केला.
- या निर्देशांकात ५० अर्थव्यवस्थांचे मूल्यांकन करण्यात आले आहे. यामध्ये ४५ निक्कांच्या (उदा. पेटंट, ट्रेडमार्क, कॉपीराइट, ट्रेड सिक्रेट प्रोटेक्शन) आधारे देशांचे मूल्यांकन करण्यात आले.
- या निर्देशांकात भारताने ८ स्थानांची प्रगती करत ३६व्या स्थानी झेप घेतली आहे. गेल्या वर्षी या निर्देशांकात भारत ४४व्या स्थानावर होता.
- या निर्देशांकात सर्वाधिक प्रगती भारताने केली आहे. यातून भारतीय धोरणकर्त्यांच्या नवोन्मेष संबंधित धोरणांच्या अंमलबजावणीचे प्रतिबिंब दिसून येते.
- २०१८मध्ये भारताचा एकूण गुणसंख्या ३०.०७ टक्के (४० पैकी १२.०३) होता. ती २०१९मध्ये वाढून ३६.४ टक्के (४५ पैकी १६.२२) इतकी झाली.
- या अहवालानुसार, भारतात परवाना प्रक्रिया, तंत्रज्ञान हस्तांतरण, नोंदणीसाठी कठिण पद्धती, बायो-फार्मास्युटिकल बौद्धिक संपदेच्या रक्षणासाठी मर्यादित

फ्रेमवर्क, दीर्घ प्रक्रिया इत्यादींमध्ये सुधारणेची गरज आहे.

इंटरनेट समावेश निर्देशांक २०१९

- इकॉनॉमिस्ट इंटेलिजेंस युनिटने (ईआययू) फेसबुकसाठी इंटरनेट समावेश निर्देशांक २०१९ तयार केला आहे.
- या निर्देशांकात १०० देश समाविष्ट आहेत, जे जगातील लोकसंख्येच्या ९४ टक्के आणि जागतिक जीडीपीच्या ९६ टक्के आहेत.
- या निर्देशांकामध्ये इंटरनेटची उपलब्धता, किंमत, महत्त्व इत्यादी श्रेण्यांमध्ये गुण देण्यात आले आहेत.

या निर्देशांकाबाबत महत्वपूर्ण बाबी

- या यादीमध्ये स्वीडन पहिल्या स्थानावर आहे, त्यानंतर सिंगापूर आणि अमेरिकेचा क्रमांक लागतो.
- या यादीमध्ये भारत ४७व्या स्थानावर आहे.
- जगातील इंटरनेट वापरणाऱ्या पुरुषांची संख्या स्त्रियांपेक्षा अधिक आहे.
- लैंगिक समानतेच्या दृष्टीने युनायटेड किंगडम, नामीबिया, आयर्लंड, ऑस्ट्रिया, चिली आणि दक्षिण अफ्रिका या देशांची कामगिरी उत्कृष्ट आहे. या सर्व देशांमध्ये महिला डिजिटल कौशल्य विकास कार्यक्रम आहेत.
- या अहवालात असे म्हटले आहे की, इंटरनेट वापरणाऱ्या दिव्यांग महिलांच्या प्रमाणात वाढ झाली आहे.
- जागतिक स्तरावर इंटरनेटची जोडणी असलेल्या घरांचे सरासरी प्रमाण ५३.१ टक्क्यांवरून वाढून ५४.८ टक्के झाले आहे.

- अनेक देशांमध्ये फिक्सड-लाइन इंटरनेट खूप महाग आहे, म्हणून इंटरनेटचा वापर करण्याचे एकमेव माध्यम मोबाइल आहे.
- ४-जी कवरेजमध्ये कमी-मध्यम उत्पन्न गटांतील देशांनी ६६ टक्के सुधारणा केली आहे.
- जगातील ३.८ अब्ज लोक जलद आणि विश्वासाहर् इंटरनेट कनेक्टिव्हिटीपासून वंचित आहेत.
- या अहवालानुसार ५२.२ टक्के लोक ऑनलाइन गोपनीयतेबद्दल विश्वस्त नाहीत.
- या अहवालानुसार, ७४.४ टक्के लोक नोकरी शोधण्यासाठी इंटरनेट हा एक चांगला मार्ग आहे, असे मानतात.

राष्ट्रीय किमान मजुरी दरासाठीची पद्धत निश्चित करण्यासाठी अहवाल

- डॉ. अनुप सतपथी यांच्या अध्यक्षतेखालील तज्ञ समितीने राष्ट्रीय किमान मजुरी दर ठरविण्यासाठी पद्धत निश्चित करण्यासाठीचा अहवाल भारत सरकारला सुपूर्द केला आहे.
- या तज्ञ समितीला राष्ट्रीय किमान मजुरी दर निश्चित करण्यासाठी कार्यपद्धती व नियमांचे परीक्षण आणि पुनरावलोकन करण्याचे तसेच राष्ट्रीय किमान मजुरीची मूलभूत पातळी निश्चित करण्याचे कार्य देण्यात आले होते.

या समितीच्या शिफारसी

- भारतीय वैद्यकीय संशोधन परिषदेच्या मानकांनुसार २४०० कॅलरींची गरज लक्षात घेता, किमान मजुरी दर निश्चितीसाठी प्रत्येक व्यक्तीच्या समतोल आहारात प्रतिदिन २४०० कॅलरीसह (± 10 टक्के) ५० ग्रॅम प्रथिने आणि ३० ग्रॅम स्निग्ध पदार्थ समावेश असावा.

- कपडे, इंधन, वीज, गृहनिर्माण भाडे, शिक्षण, आरोग्य खर्च आणि वाहतूक अशा अन्नाव्यतिरिक्त अन्य खर्चाचाही किमान मजुरी दर निश्चित करताना विचार करण्यात यावा.
- कोणत्याही क्षेत्रातील, व्यवसायातील, शहर अथवा ग्रामीण भागातील ३.६ उपभोग युनिट असलेल्या कुटुंबासाठी गरज-आधारित राष्ट्रीय किमान मजुरी दर प्रतिदिन ३७५ रुपये (दरमहा ९,७५० रुपये) देण्यात यावे.
- शहरी कामगारांना राष्ट्रीय किमान मजुरी दराव्यतिरिक्त प्रतिदिन ५५ रुपये (दरमहा १,४३० रुपये) अतिरिक्त घर भाडे भत्ता देण्यात यावा.
- प्रत्येक ५ वर्षांनी किमान मजुरी दराचे पुनरावलोकन करून तो अद्ययावत करण्यात यावा.
- या समितीने विविध भौगोलिक क्षेत्रांसाठी स्थानिक सामाजिक-आर्थिक आणि श्रमिक बाजारपेठेतील संदर्भानुसार भिन्न राष्ट्रीय किमान मजुरी दर (खालीलप्रमाणे) निश्चित केले आहेत.

प्रदेश १	आसाम, बिहार, झारखंड, मध्यप्रदेश, ओडिशा, उत्तर प्रदेश, पश्चिम बंगाल.	प्रतिदिन ३४२ रुपये (दरमहा ८,८९२ रुपये)
प्रदेश २	आंध्रप्रदेश, तेलंगाना, छत्तीसगड, राजस्थान, जम्मू-काश्मीर, उत्तराखंड.	प्रतिदिन ३८० रुपये (दरमहा ८,८९२ रुपये)
प्रदेश ३	गुजरात, कर्नाटक, केरळ, महाराष्ट्र, तामिळनाडू.	प्रतिदिन ४१४ रुपये (दरमहा ८,८९२ रुपये)
प्रदेश ४	दिल्ली, गोवा, हरियाणा, पंजाब, हिमाचल प्रदेश.	प्रतिदिन ४४७ रुपये (दरमहा ८,८९२ रुपये)

प्रदेश ५	अरुणाचल प्रदेश, मणिपूर, मेघालय, नागलँड, सिक्कीम, मिझोरम, त्रिपुरा.	प्रतिदिन ३८६ रुपये (दरमहा ८,८९२ रुपये)
-------------	---	---

बंदिवान हत्तीबाबतचे सर्वेक्षण

- केंद्रीय पर्यावरण, वन आणि हवामान बदल मंत्रालयाने सर्वोच्च न्यायालयाला बंदिवान हत्तीबाबतच्या प्रथम सर्वेक्षणाचे निष्कर्ष सादर केले.
- वन्यजीव बचाव व पुनर्वसन केंद्राद्वारे दाखल केलेल्या याचिकेवर सुनावणी करताना सर्वोच्च न्यायालयाने केंद्र सरकारला बंदिवान हत्तींची गणना करण्याचे आणि त्यांच्या मालकाकडे त्या हत्तींचे मालकी प्रमाणपत्र आहे कि नाही, याबाबत माहिती गोळा करण्याचे आदेश दिले होते.
- भारतीय पशु कल्याण मंडळ बंदिवान हत्तींवरील माहिती सादर न करू शकल्यामुळे सर्वोच्च न्यायालयाने हे सर्वेक्षण करण्याचे आदेश दिले होते.

या सर्वेक्षणाचे निष्कर्ष

- देशभरातील बंदिवान हत्तींची संख्या २,४५४ आहे, ज्यात ५६० हत्ती वन विभागाच्या आणि १,६८७, हत्ती खाजगी व्यक्तींच्या ताब्यात आहेत.
- ६६४ बंदिवान हत्तींच्या मालकाकडे त्या हत्तींचे मालकी प्रमाणपत्र नाही. यापैकी ८५ हत्ती प्राणी संग्रहालयात, २६ सर्कसमध्ये आणि ९६ मंदिरांमध्ये आहेत.
- एकूण बंदिवान हत्तींपैकी ५८ टक्के हत्ती फक्त २ राज्यांमध्ये आहेत. आसाममध्ये ९०५ आणि केरळमध्ये ५१८.

भारतीय पशु कल्याण मंडळ

- पशुं प्रति क्रूरता प्रतिबंध अधिनियम १९६० मधील तरतुदीनुसार देशातील पशु कल्याण कायदांच्या अंमलबजावणीचे पर्यवेक्षण करण्यासाठी भारतीय पशु

कल्याण मंडळाची स्थापना करण्यात आली आहे.

- भारत सरकारच्या पर्यावरण, वन आणि हवामान बदल मंत्रालयाला सल्ला देणारी ही एक वैधानिक सल्लागार संस्था आहे.
- या मंडळाचे मुख्यालय पूर्वी चेन्नईमध्ये होते. नंतर ते हरियाणातील फरीदाबाद जिल्ह्यात **बल्लभगड** येथे हलविण्यात आले आहे.
- या मंडळांमध्ये एकूण **२८ सदस्य** असतात, ज्यापैकी ६ खासदार (लोकसभेतील ४ आणि राज्यसभेतील २) असतात.

अहवाल: द फ्युचर ऑफ रेल

- आंतरराष्ट्रीय ऊर्जा संस्थेने (आयईए) आंतरराष्ट्रीय रेल्वे संघाच्या सहकार्याने 'द फ्युचर ऑफ रेल' (रेल्वेचे भविष्य) हा अहवाल सादर केला आहे.
- या अहवालानुसार रेल्वेद्वारे जगभरातील **८ टक्के प्रवासी वाहतूक आणि ७ टक्के माल वाहतूक** केली जाते, परंतु जगभरातील एकूण वाहतूक उर्जा मागणीच्या फक्त **२ टक्के उर्जा** रेल्वेद्वारे वापरली जाते. यातून रेल्वेची कार्यक्षमता सिद्ध होते.

या अहवालातील भारताशी संबंधित मुद्दे

- हा अहवाल भारतावर विशेष लक्ष केंद्रित करतो. यानुसार **२०५०पर्यंत एकूण जागतिक रेल्वे क्रियाकलापांमध्ये सुमारे ४० टक्के वाटा भारतीय रेल्वेचा असेल.**
- भारतीय नागरी रेल्वे संरचनेतील गुंतवणूक २०५०पर्यंत जवळपास **१९० अब्ज डॉलर्सपर्यंत** पोहोचण्याचा अंदाज आहे.
- त्यावेळी भारत इंधन खर्चात **६४ अब्ज डॉलर्सची** बचत करू शकेल.
- या अहवालात भारतीय रेल्वेचे भवितव्य उज्ज्वल असल्याचा अंदाज व्यक्त करण्यात आला आहे.

आंतरराष्ट्रीय ऊर्जा संस्था (आयईए)

- आंतरराष्ट्रीय ऊर्जा संस्था १९७४मध्ये आर्थिक सहकार आणि विकास संघटनेने (ओईसीडी) स्थापन केलेली एक अंतर-सरकारी संस्था आहे.
- आयईए सदस्य नसलेल्या देशांमध्येही (विशेषतः चीन, भारत आणि रशिया) कार्य करते.
- तेल पुरवठ्यामधील व्यत्ययास प्रतिसाद देणे तसेच आंतरराष्ट्रीय तेल बाजार व इतर ऊर्जा क्षेत्रांच्या आकडेवारीचा माहिती स्रोत म्हणून कार्य करणे, यासारखी कामे ही संस्था सुरुवातीला करीत होती.
- पुढे प्रभावी उर्जा धोरणासाठीच्या '३ई'वर (ऊर्जा सुरक्षितता, आर्थिक विकास आणि पर्यावरणाचे संरक्षण) लक्ष केंद्रित करण्यासाठी या संस्थेच्या कार्यक्षेत्रात रुंदाविण्यात आल्या.

आंतरराष्ट्रीय रेल्वे संघ (यूआयसी)

- आंतरराष्ट्रीय रेल्वे संघ ही रेल्वे वाहतूक उद्योगाची आंतरराष्ट्रीय संस्था आहे. सध्या या संघाचे ५ खंडांमधील १९४ देश सदस्य आहेत.
- १७ ऑक्टोबर १९२२ रोजी रेल्वे उद्योगाच्या पद्धतीचे प्रमाणन करण्याच्या हेतूने ही संस्था स्थापन करण्यात आली.

जागतिक रोजगार व सामाजिक दृष्टीकोन कल २०१९

- आंतरराष्ट्रीय श्रम संघटनेने २०१९ या वर्षासाठी वार्षिक जागतिक रोजगार व सामाजिक दृष्टीकोन कल (World Employment and Social Outlook Trends) अहवाल सादर केला.

या अहवालातील ठळक मुद्दे

- बेरोजगारीचा दर २०१९मध्ये ४.९ टक्क्यांपर्यंत खाली जाणे आणि २०२०मध्ये स्थिर राहणे अपेक्षित आहे.
- २०१९ ते २०२० दरम्यान बेरोजगार लोकांची संख्या १७२ दशलक्षवरून १७४ दशलक्षपर्यंत वाढण्याचा अंदाज आहे.
- आर्थिक मंदीमुळे २००८-०९ दरम्यान बेरोजगारीचा दर ५ टक्क्यांवरून ५.६ टक्क्यांपर्यंत वाढला.
- या अहवालानुसार आर्थिक मंदीच्या फटक्यातून सावरण्यासाठी सुमारे ९ वर्षांचा कालावधी लागला.
- रोजगाराच्या बाबतीत स्त्रियांची सहभाग कमी असल्याची चिंता या अहवालात व्यक्त करण्यात आली आहे. महिलांमध्ये रोजगाराचे प्रमाण केवळ ४८ टक्के आहे, तर पुरुषांमध्ये रोजगाराचे प्रमाण ७५ टक्के आहे.
- श्रम बाजारात कार्यरत एकूण ३.३ अब्ज कामगारांपैकी २ अब्ज लोक असंघटीत रोजगारामध्ये कार्यरत आहे, ज्यांची आर्थिक सुरक्षा धोक्यात आहे.
- तरुणांमध्ये (१५-२४ वर्षे वयोगटातील) जागतिक बेरोजगारीचा दर ११.८ टक्के आहे, जो इतर वयोगटाच्या तुलनेने अधिक आहे.
- अनेक तरुण उच्च शिक्षण घेण्याचा पर्याय निवडत असल्यामुळे, गेल्या २५ वर्षांपासून श्रम बाजारातील युवकांचा सहभाग कमी होत आहे.
- या अहवालात असेही म्हटले आहे की, ५ ते १४ वर्षे वयोगटातील ११४ दशलक्ष मुले जागतिक श्रम बाजारपेठेत कार्यरत आहेत. त्यापैकी ७३ दशलक्ष मुले धोकादायक ठिकाणी काम करतात.

नवीन नियुक्त्या व राजीनामे

माजी न्यायाधीश डी. के. जैन बीसीसीआयचे पहिले लोकपाल

- सर्वोच्च न्यायालयाने माजी न्यायाधीश डी. के. जैन यांची भारतीय क्रिकेट नियामक मंडळावर (बीसीसीआय) लोकपाल म्हणून नियुक्ती केली आहे. ते बीसीसीआयचे पहिले लोकपाल असतील.
- खेळाडूंच्या संदर्भातील, तसेच नियुक्त लोकपालाची कार्यक्षमता निश्चित करताना बीसीसीआयचे आर्थिक प्रश्नांबाबत निर्णय लोकपालने घ्यावेत, असे सर्वोच्च न्यायालयाने आपल्या आदेशात स्पष्ट केले आहे.
- न्यायाधीश एस. ए. बोबडे आणि ए. एम. सप्रे यांच्या खंडपीठाने हा निर्णय घेतला. या पदासाठी संभाव्य ६ नावांची यादी पी. एस. नरसिंहा यांनी सादर केली होती.
- लोढा समितीच्या शिफारशीप्रकरणी सुरू असलेल्या सुनावणीदरम्यान ही नियुक्ती करण्यात आली. बीसीसीआयमधल्या प्रशासकीय सुधारणांसाठी लोढा समितीने केलेल्या शिफारशीत लोकपालच्या नियुक्तीचाही समावेश आहे.
- बीसीसीआयवर लोकपालची नियुक्ती करावी, असा आदेश सर्वोच्च न्यायालयाने ९ ऑगस्ट २०१८ रोजी दिला होता.
- लोकपाल या नात्याने डी. के. जैन बीसीसीआय आणि राज्यांमधील क्रिकेट संघटना यांच्यामधील वाद सोडविण्याचा प्रयत्न करतील.
- तसेच हार्दिक पांड्या व लोकेश राहुल यांच्या संदर्भात असलेला वाद सोडविण्याचे कार्यही लोकपाल करणार आहेत. पांड्या आणि राहुल यांच्यावर 'कॉफी विथ कार्बन' या टीव्ही शोमध्ये महिलांविषयी आक्षेपार्ह वक्तव्य केल्याचा आरोप आहे.

भारतीय क्रिकेट नियामक मंडळ

- भारतीय क्रिकेट नियामक मंडळ किंवा **बोर्ड ऑफ कंट्रोल फॉर क्रिकेट इन इंडिया (बीसीसीआय)** ही भारतातील क्रिकेटचे नियमन करणारी संस्था आहे.
- बीसीसीआयची **स्थापना १९२८ साली** करण्यात आली होती. देशातील क्रिकेटच्या नियमांसाठी ही सर्वोच्च राष्ट्रीय शासकीय संस्था आहे. तिचे **मुख्यालय मुंबई येथे** आहे.
- या संस्थेमधील भ्रष्टाचार आणि एकाधिकाराशी संबंधित गोंधळ निस्तरण्यासाठी निवृत्त न्यायाधीश लोढा यांच्या अध्यक्षतेखाली एक समिती नेमण्यात आली होती.
- या समितीच्या शिफारसीनुसार बीसीसीआयच्या सर्व सभासदांना जानेवारी २०१७ मध्ये निवृत्त करण्यात आले व बीसीसीआयसाठी एका **प्रशासक समिती**ची स्थापना करण्यात आली होती.
- या समितीचे अध्यक्ष देशाचे **माजी महालेखापाल (कॅंग) विनोद राय** असून, विक्रम लिमये, डायना एडलजी आणि रामचंद्र गुहा हे या समितीचे सदस्य आहेत.

ऋषीकुमार शुक्ला: सीबीआयचे नवे संचालक

- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखालील उच्चस्तरीय निवड समितीने सीबीआयचे नवे संचालक म्हणून **१९८३च्या बॅचचे आयपीएस अधिकारी ऋषीकुमार शुक्ला** यांची नियुक्ती केली आहे.
- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी या निवड समितीचे अध्यक्ष असून, सरन्यायाधीशांचे प्रतिनिधी म्हणून न्यायमूर्ती ए के सिंक्री व लोकसभेतील विरोधी पक्षाचे गटनेते मल्लिकार्जुन खरगे हे दोन सदस्य आहेत.

- १९८३च्या बॅचचे आयपीएस अधिकारी असलेले ऋषीकुमार शुक्ला यांनी याआधी मध्यप्रदेशचे पोलीस महासंचालक म्हणून जबाबदारी सांभाळलेली आहे.
- राष्ट्रीय सुरक्षा सल्लागार अजित डोवाल यांचे निकटवर्तीय म्हणून शुक्ला ओळखले जातात. २ वर्षांसाठी सीबीआयचे संचालक म्हणून त्यांची नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- ते मूळचे मध्य प्रदेशमधील ग्वाल्हेरचे. त्यांनी शासकीय इंजिनीअरिंग कॉलेजमधून बी. टेक केले असून, सध्या ते मध्यप्रदेशचे पोलीस महासंचालक होते.
- सीबीआयचे प्रमुख झालेले मध्यप्रदेश केडरचे ते पहिलेच आयपीएस अधिकारी ठरले आहेत. सध्याचे 'रॉ'चे प्रमुख अनिल धसमाना हेही मध्य प्रदेश केडरचेच आहेत.

पार्श्वभूमी

- देशातील सर्वात प्रतिष्ठित म्हणून एकेकाळी नावाजली गेलेली सीबीआय ही तपास यंत्रणा मोदी सरकारच्या काळात सातत्याने संशयाच्या सावटाखाली आहे.
- १० जानेवारी रोजी सीबीआय संचालक आलोक वर्मा यांना पदावरून हटवण्यात आल्यानंतर एम. नागेश्वर राव यांच्याकडे हंगामी संचालकपद सोपवण्यात आले होते.
- या पदावर कायमस्वरूपी नियुक्ती करण्याबाबत होत असलेला विलंब आणि तेथे हंगामी तत्त्वावर नियुक्ती केल्याबद्दल १ फेब्रुवारी रोजी सर्वोच्च न्यायालयाने नाराजी व्यक्त केली होती.
- त्यानंतर अवघ्या २४ तासांत ही नियुक्ती झाली असली, तरी त्यासंबंधातील

पंतप्रधान, सरन्यायाधीश आणि विरोधी नेते यांच्या त्रिसदस्य समितीत काँग्रेस नेते मल्लिकार्जुन खर्गे यांनी शुक्ला यांच्या नियुक्तीस आक्षेप घेतला आहे.

केंद्रीय अन्वेषण विभाग

- CBI: Central Bureau of Investigation
- स्थापना: १ एप्रिल १९६३
- मुख्यालय: नवी दिल्ली
- ही भारत सरकारचे विशेष पोलिस आस्थापना, गुन्हे अन्वेषण विभाग व गुप्तहेर खाते आहे.
- ती राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय स्तरावर होणाऱ्या गुन्ह्यांचा (हत्या, घोटाळा आणि भ्रष्टाचार) तपास भारत सरकारतर्फे करते.
- **सीबीआयची स्थापना १९४१मध्ये** करण्यात आली होती पण याला एप्रिल १९६३ला सेन्ट्रल ब्युरो ऑफ इन्वेस्टीगेशन हे नाव देण्यात आले.
- भारत सरकार राज्य सरकारच्या संमतीने सीबीआयला राज्यातील प्रकरणांच्या चौकशीचे आदेश देते.
- शिवाय, सर्वोच्च आणि उच्च न्यायालय राज्य सरकारच्या सहमतीशिवाय कुठल्याही राज्यात अपराधीक प्रकरणाच्या चौकशीचे आदेश सीबीआयला देऊ शकते.

राजीव नयन चौबे युपीएससीचे सदस्य

- **राजीव नयन चौबे** यांची केंद्रीय लोकसेवा आयोगाच्या सदस्य पदावर नियुक्ती झाली आहे. ते **तमिळनाडू कंडरचे १९८१च्या बॅचचे आयएसएस अधिकारी** आहेत.
- भारतीय राज्यघटनेच्या कलम ३१६नुसार राष्ट्रपती केंद्रीय लोकसेवा

आयोगाच्या सदस्य आणि अध्यक्षांची नियुक्ती करण्यात येते.

- अध्यक्षपद रिक्त असल्यास राष्ट्रपतीद्वारे नियुक्त सदस्याद्वारे युपीएससीचा कार्यभार सांभाळला जातो.
- युपीएससीच्या सदस्यांचा कार्यकाळ ६ वर्षे किंवा वयाच्या ६५ वर्षे पूर्ण होईपर्यंत असतो.

केंद्रीय लोकसेवा आयोग (यूपीएससी)

- केंद्रीय लोकसेवा आयोग **घटनात्मक संस्था** असून, या आयोगाची स्थापना भारतीय संविधानाच्या **कलम ३१५** अन्वये करण्यात आली आहे.
- भारतीय प्रशासनिक सेवा (आयएएस), भारतीय परराष्ट्र सेवा (आयएफएस) आणि भारतीय पोलिस सेवा (आयपीएस) आणि इतर विविध सेवांसाठी प्रतिष्ठित नागरी सेवा परीक्षा आयोजित करण्याचे कार्य हा आयोग करतो.
- यात **१ अध्यक्ष आणि १० अन्य सदस्य** असतात, ज्यांची नियुक्ती आणि बढतर्फीचे अधिकार राष्ट्रपतींना असतात.
- अध्यक्ष व सदस्यांचे **६ वर्षे किंवा वयाच्या ६५ वर्षांपर्यंत** त्यांच्या पदावर कार्यरत राहतात. घटनेतील कलम ३१६ सदस्यांची नियुक्ती आणि त्यांच्या कार्यालयाच्या कालावधीशी संबंधित आहे.

एअर इंडियाच्या अध्यक्षपदी अश्विनी लोहानी

- रेल्वे बोर्डाचे माजी अध्यक्ष अश्विनी लोहानी यांना एअर इंडियाचे नवीन अध्यक्ष व व्यवस्थापकीय संचालक म्हणून नियुक्त करण्यात आले आहे. कर्जात बुडालेल्या एअर इंडियाला कर्जातून बाहेर काढण्याची जबाबदारी त्यांच्यावर असेल.

- सध्याचे एअर इंडियाचे अध्यक्ष **प्रदीप सिंह खरोला** यांच्याकडून लोहानी पदभार स्वीकारतील. १९८५च्या कर्नाटक कॅंडरचे आयएएस अधिकारी असेलेल्या प्रदीप सिंह यांची नागरी उड्डाण मंत्रालयात सचिवपदी नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- यापूर्वी, अश्विनी लोहानी ऑगस्ट २०१५ ते ऑगस्ट २०१७ पर्यंत एअर इंडियाचे प्रमुख होते.
- ऑगस्ट २०१७मध्ये अश्विनी लोहानी यांना रेल्वे बोर्डाचे अध्यक्ष नियुक्त केले गेले. डिसेंबर २०१८मध्ये ते या पदावरून सेवानिवृत्त झाले होते.

एअर इंडिया

- एअर इंडिया ही भारत देशाची **राष्ट्रीय विमानवाहतूक कंपनी** असून ती भारतभर व जगातील प्रमुख शहरांमध्ये प्रवासी व मालवाहतूक विमानसेवा चालवते.
- एअर इंडियाची **स्थापना १५ ऑक्टोबर १९३२ रोजी टाटा एयरलाईन्स** म्हणून झाली. दुसऱ्या महायुद्धानंतर **२६ जुलै १९४६ रोजी टाटा एअरलाईन्सचे नाव बदलून एअर इंडिया** ठेवण्यात आले व ती एक सार्वजनिक कंपनी बनली.
- स्वातंत्र्यानंतर १९४८ साली भारत सरकारने एअर इंडियाचे ४९ टक्के समभाग विकत घेतले व त्याबदल्यात एअर इंडियाला आंतरराष्ट्रीय विमानसेवा सुरू करण्याची परवानगी दिली.
- १९५३मध्ये भारत सरकारने एअर इंडियामधील आपली गुंतवणूक वाढवली व बहुसंख्य भागीदारी प्रस्थापित केली ज्यामुळे **एअर इंडिया सरकारी कंपनी बनली.**

- एअर इंडियाचे **मुख्यालय नवी दिल्लीच्या इंडियन एअरलाइन्स हाउस येथे** आहे. २०१३पर्यंत हे मुख्यालय मुंबईच्या मरीन ड्राइव्हवरील एअर इंडिया बिल्डिंग या प्रसिद्ध २३ मजली इमारतीमध्ये होते.
- सध्या एअर इंडिया भारतामधील ५४ तर ऑस्ट्रेलिया, आशिया, युरोप व उत्तर अमेरिका खंडांमधील २८ देशांमधील ४० शहरांमध्ये विमानसेवा पुरवते.
- एके काळी भारतीय उपखंडामधील सर्वात मोठी विमानकंपनी असलेल्या एअर इंडियाचा एकूण वाहतूकीमध्ये ६० टक्के वाटा होता.
- परंतु सरकारी गैरवापर व अनास्था, आर्थिक संकटे, युनियन समस्या इत्यादींनी ग्रासलेली एअर इंडिया हळूहळू इतर खाजगी स्पर्धकांच्या तुलनेत मागे पडत गेली.
- २८ जून २०१७ रोजी कर्जात बुडालेल्या **एअर इंडियाच्या खाजगीकरणाची घोषणा** सरकारने केली आणि यासाठी समितीही स्थापन केली.

नीलांबर आचार्य नेपाळचे भारतातील नवे राजदूत

- नेपाळने माजी कायदा मंत्री नीलांबर आचार्य यांना भारतातील राजदूतपदी नियुक्त केले आहे. सुमारे वर्षभरापासून हे महत्त्वाचे पद रिक्त होते.
- माजी राजदूत दीप कुमार उपाध्याय यांनी राजकारणात प्रवेश करण्यासाठी आपल्या पदाचा राजीनामा दिला होता.
- नेपाळच्या **राष्ट्रपती विद्यादेवी भंडारी** यांनी राष्ट्रपती भवनात आचार्य यांना पद तसेच गोपनीयतेची शपथ दिली.
- यापूर्वी राजदूतांना तेथील सरन्यायाधीश शपथ देत असत. नव्या तरतुदींच्या

अंतर्गत पद व गोपनीयतेची शपथ घेणारे आचार्य हे **नेपाळचे पहिले राजदूत** ठरले आहेत.

- मॉस्को विद्यापीठातून पदवी शिक्षण प्राप्त केलेल्या आचार्य यांचा प्रारंभी डाव्या चळवळीच्या दिशेने ओढा होता.
- परंतु पुढील काळात ते नेपाळी काँग्रेस पक्षात सामील झाले. १९९०च्या अंतरिम सरकारमध्ये त्यांनी कायदा, न्याय आणि संसदीय कामकाज मंत्री म्हणून काम पाहिले होते.

रुचिरा कंबोज भूतानमधील भारतच्या नव्या राजदूत

- **रुचिरा कंबोज** यांची भूतानमधील भारतच्या राजदूत म्हणून नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- रुचिरा कंबोज **१९८७च्या बॅचचे भारतीय परराष्ट्र सेवा अधिकारी** आहेत. सध्या त्या दक्षिण आफ्रिकेत भारतीय उच्चायुक्त म्हणून कार्यरत आहेत.

भारत-भूतान राजनैतिक संबंध

- **भारत-भूतानमधील राजनैतिक संबंधांना १९६८मध्ये सुस्वात** झाली. भारताने १९६८मध्ये भूतानची राजधानी थिम्फू येथे एक विशेष कार्यालय स्थापन केले.
- त्यापूर्वी भूतानबरोबर भारतीय राजनयिक संबंधांचे व्यवस्थापन सिक्किममधील भारतीय राजकारणी अधिकारी करीत होते.
- भारत-भूतान द्विपक्षीय संबंधांचे नियमन १९४९मध्ये झालेल्या मैत्री आणि सहकार संधीद्वारे केले जाते. फेब्रुवारी २००७मध्ये या संधीमध्ये सुधारणा करण्यात आल्या.

- भारत-भूतानमधील राजनयिक संबंधांना २०१८मध्ये ५० वर्षे पूर्ण झाल्यामुळे हे भारत-भूतानमधील राजनयिक संबंधांचे सुवर्ण महोत्सवी वर्ष आहे.

सुशील चंद्रा यांची निवडणूक आयुक्तपदी नियुक्ती

- राष्ट्रपती रामनाथ कोविंद यांनी केंद्रीय प्रत्यक्ष कर मंडळाचे (सीबीडीटी) अध्यक्ष सुशील चंद्रा यांची निवडणूक आयुक्त म्हणून नियुक्ती केली आहे.
- ते आयआयटीचे पदवीधर असून, १९८०च्या तुकडीतील भारतीय महसूल सेवेचे (आयआरएस) अधिकारी आहेत.
- त्यांनी आयआयटी रुर्की येथून बीटेक पदवी संपादन केली आहे. तसेच त्यांनी कायद्याची पदवीदेखील संपादन केलेली आहे.
- माजी निवडणुक आयुक्त ओ. पी. रावत यांच्या निवृत्तीनंतर तत्कालीन निवडणुक आयुक्त सुनील अरोरा हे मुख्य निवडणुक आयुक्त बनले होते. त्यामुळे रिक्त झालेल्या निवडणुक आयुक्त पदावर सुशील चंद्रा यांची नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- निवडणूक आयुक्त म्हणून नियुक्ती झालेले चंद्रा हे दुसरेच आयआरएस अधिकारी आहेत. यापूर्वी २००४मध्ये आयआरएस अधिकारी टी. एस. कृष्णमूर्ति यांची निवडणूक आयुक्त म्हणून नेमणूक करण्यात आली होती.
- सध्या निवडणूक आयोगात सुनील अरोरा हे मुख्य निवडणूक आयुक्त, तर अशोक लवासा आणि सुशील चंद्रा हे निवडणुक आयुक्त आहेत.

निवडणूक आयोग

- भारतीय निवडणूक आयोग ही भारत सरकारच्या अखत्यारीतील एक स्वायत्त घटनात्मक संस्था आहे. याचे मुख्यालय नवी दिल्ली येथे स्थित आहे.

- भारतीय निवडणूक आयोगाची स्थापना **२५ जानेवारी १९५०** रोजी करण्यात आली होती. निवडणूक आयोग राज्यघटनेच्या **कलम ३२४** अंतर्गत कार्य करतो.
- भारतातील लोकसभा, राज्यसभा, राष्ट्रपती, उपराष्ट्रपती, राज्य विधानसभा इत्यादी निवडणुकींसाठी निवडणूक आयोग सर्वस्वी जबाबदार आहे.
- निवडणूक आयोगामध्ये १ मुख्य निवडणूक आयुक्त आणि राष्ट्रपती नेमतील इतके अन्य निवडणूक आयुक्त असतात.
- पदभार स्वीकारल्यापासून **६ वर्षे किंवा वयाची ६५ वर्षे** पूर्ण होईपर्यंत (जे आधी संपेल तोपर्यंत) ते पदावर कार्यरत राहू शकतात.
- सामाजिक प्रतिष्ठा, कायद्याचे ज्ञान आणि समृद्ध असा प्रशासकीय अनुभव असलेल्या व्यक्तीची नेमणूक पंतप्रधानांच्या सल्ल्याने राष्ट्रपती मुख्य निवडणूक आयुक्त पदावर करतात.
- सर्वोच्च न्यायालयाच्या सरन्यायाधीशाप्रमाणे मुख्य निवडणूक आयुक्ताला बडतर्फ करण्यासाठी महाभियोगाच्या प्रक्रियेचा अवलंब करावा लागतो. परंतु मुख्य आयुक्तांच्या शिफारशीशिवाय राष्ट्रपती इतर आयुक्तांना पदच्युत करू शकत नाही.
- **सुकुमार सेन हे भारताचे पहिले मुख्य निवडणूक आयुक्त** होते. सध्या **सुनील अरोरा** भारताचे मुख्य निवडणूक आयुक्त (२३वे) आहेत.

निवडणूक आयोगाची महत्त्वाची कार्ये

- मतदारसंघ आखणे.
- मतदारादी तयार करणे.
- राजकीय पक्षांना मान्यता देणे निवडणूक चिन्हे ठरवणे.

- उमेदवारपत्रिका तपासणे.
- निवडणुका पार पाडणे.
- निवडणूक खर्चावर नजर ठेवणे व उमेदवारांच्या निवडणूक खर्चाचा ताळमेळ लावणे.

प्रमोद चंद्र मोदी यांची सीबीडीटीच्या अध्यक्षपदी नियुक्ती

- प्रमोद चंद्र मोदी यांची केंद्रीय प्रत्यक्ष कर मंडळाच्या (सीबीडीटी) अध्यक्षपदी नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- सीबीडीटीचे मावळते अध्यक्ष सुशील चंद्रा यांची निवडणूक आयुक्त पदावर नियुक्ती करण्यात आल्यामुळे रिक्त झालेल्या सीबीडीटीच्या अध्यक्षपदी प्रमोद चंद्र मोदी यांची वर्णी लागली आहे.
- प्रमोद चंद्रा मोदी १९८२च्या तुकडीतील भारतीय महसूल सेवेचे (आयआरएस) अधिकारी आहेत. यापूर्वी ते केंद्रीय प्रत्यक्ष कर मंडळाचे सदस्य होते.

केंद्रीय प्रत्यक्ष कर मंडळ

- बीडीटी: सेन्ट्रल बोर्ड ऑफ डायरेक्ट टॅक्सेस
- केंद्रीय प्रत्यक्ष कर मंडळ आयकर विभागाची धोरण निर्माण करणारी एक केंद्रीय एजन्सी आहे. आयकर विभाग केंद्रीय अर्थ मंत्रालयांतर्गत कार्य करतो.
- ही एक संवैधानिक संस्था आहे, ती केंद्रीय महसूल अधिनियम १९६३च्या अंतर्गत स्थापित केली गेली आहे.
- प्रत्यक्ष कर धोरण निर्मितीच्या बाबतीत ही देशातील सर्वोच्च संस्था आहे. प्रत्यक्ष कर कायद्याच्या अंमलबजावणीची जबाबदारदेखील या मंडळावर आहे.

आफ्रिकन संघाच्या अध्यक्षपदी अब्देल फतेह अल-सीसी

- इजिप्तचे राष्ट्रपती अब्देल फतेह अल-सीसी यांची आफ्रिकन संघाच्या अध्यक्षपदी नियुक्ती करण्यात आली आहे. इथियोपिया पार पडलेल्या आफ्रिकन संघाच्या बैठकीत त्यांची अध्यक्ष म्हणून निवड करण्यात आली.
- ते आफ्रिकन संघाचे मावळते अध्यक्ष आणि रवांडाचे राष्ट्राध्यक्ष पॉल कागामे यांची जागा घेतील.
- आफ्रिकन संघाच्या स्थापनेनंतर या संघटनेच्या अध्यक्षपदी एखाद्या इजिप्तशियन व्यक्तीची निवड होण्याची ही पहिलीच वेळ आहे.

आफ्रिकन संघ

- स्थापना: ९ जुलै २००२
- सदस्य: ५५ आफ्रिकन देश
- आफ्रिकन संघ अर्थात अफ्रिकन युनियन ही आफ्रिका खंडातील ५५ देशांची एक राजकीय संघटना आहे. आफ्रिकन देशांमध्ये एकता बळकट करणे, हा या संघटनेचा मुख्य हेतू आहे.
- या संघटनेच्या अधिकृत भाषा: अरबी, फ्रेंच, इंग्रजी, पोर्तुगीज, सोमाली, स्पॅनिश, स्वाहिली आणि काही आफ्रिकन भाषा.
- इथियोपियाची राजधानी अदिस आबाबा येथे २६ मे २००१ रोजी आफ्रिकन युनियनच्या स्थापनेची घोषणा केली गेली. तर ९ जुलै २००२ रोजी दक्षिण आफ्रिकेत तिची स्थापना करण्यात आली.
- या संस्थेची स्थापना ऑर्गनायझेशन ऑफ आफ्रिकन युनिटीच्या जागी करण्यात

आली होती.

आफ्रिकन संघाची मुख्य उद्दिष्टे

- सदस्य देशांमध्ये एकता बळकट करणे.
- सदस्य देशांच्या प्रादेशिक अखंडत्व, स्वातंत्र्य आणि सार्वभौमत्वाचे संरक्षण करणे.
- आफ्रिकन महाद्वीपाच्या राजकीय, सामाजिक आणि आर्थिक विकासाला प्रोत्साहन देणे.
- आफ्रिकन महाद्वीप आणि लोकांच्या हितसंबंधांचे रक्षण करणे.
- आंतरराष्ट्रीय सहकार्यास प्रोत्साहन देणे.
- महाद्वीपमध्ये शांतता, सुरक्षा आणि स्थिरता वाढविणे.
- लोकशाहीचा आणि सुशासनाचा प्रचार आणि प्रसार करणे.

हिना जैसवाल वायुदलातील पहिली महिला उड्डाण अभियंता

- हिना जैसवाल ही भारतीय वायुदलातील पहिली महिला उड्डाण अभियंता (फ्लाइट इंजिनिअर) बनली आहे.
- आतापर्यंत फक्त वायुदलामध्ये फक्त पुरुष फ्लाइट इंजिनिअर होते. फ्लाइट इंजिनिअर शाखा २०१८मध्ये महिलांसाठी खुली करण्यात आली होती.
- फ्लाइट लेफ्टिनेंट हिना जैसवालचा जानेवारी २०१५मध्ये वायुदलाच्या अभियांत्रिकी शाखेत समावेश करण्यात आला होता.
- त्यांना भारतीय वायुसेनेच्या ऑपरेशन हेलीकॉप्टर युनिटमध्ये तैनात केले जाईल.

हे हेलीकॉप्टर सियाचीन ग्लेशियर व अंदमानसारख्या दुर्गम क्षेत्रांमध्ये कार्य करतात.

- उड्डाण अभियंता विमानाच्या उड्डाण चमूचा (फ्लाइट क्लु) सदस्य असतो. त्याच्याकडे देखरेख आणि जटिल प्रणाली संबंधित कौशल्य असणे आवश्यक आहे.
- फ्लाइट लेफ्टिनेंट हिना जैसवाल चंदीगडच्या आहेत. त्यांनी अभियांत्रिकीची पदवी पंजाब विद्यापीठाच्या इंजिनिअरिंग ॲण्ड टेक्नॉलॉजी इंस्टिट्यूटमधून प्राप्त केली आहे.

स्वीडन पंतप्रधानांच्या सल्लागारपदी निला विखे-पाटील

- भारतीय वंशाच्या निला विखे-पाटील यांची स्वीडनच्या पंतप्रधानांच्या सल्लागार म्हणून निवड झाली आहे.
- निला या प्रसिद्ध शिक्षणतज्ञ अशोक विखे-पाटील यांच्या कन्या, तर माजी केंद्रीय मंत्री दिवंगत बाळासाहेब विखे पाटील यांच्या नात आणि विधानसभेतील विरोधी पक्षनेते राधाकृष्ण विखे पाटील यांच्या पुतणी आहेत.
- स्वीडनमध्ये सोशल डेमोक्रेट-ग्रीन पार्टीचे सरकार असून, या पक्षाचे प्रमुख स्टिफन लोफवन हे स्वीडनचे पंतप्रधान आहेत. त्यांच्या सल्लागार म्हणून निला काम करतील.
- ३२ वर्षीय निला अर्थ खात्याशी संबंधित कर, अर्थसंकल्प, गृहनिर्माण यासारखे विषय हाताळतील. याशिवाय स्टॉकहॉम महानगपालिकेच्या परिषदेवरही त्यांची निवड झाली आहे. स्टॉकहॉम स्वीडनच्या राजधानीचे शहर आहे.
- निला यांनी याआधीच्या सरकारच्या सल्लागार म्हणूनही काम केलेले आहे. त्या ग्रीन पार्टीच्या सक्रीय सदस्य आहेत. स्टॉकहॉम ग्रीन पार्टीच्या निवडणूक

समितीच्या सदस्य मंडळातही त्यांचा समावेश आहे.

- निला या स्वीडिश यंग ग्रीन्स, ग्रीन पार्टी गोथेनबर्ग, ग्रीन स्टुडंट्स ऑफ स्वीडनच्या सदस्य आहेत. याशिवाय ग्रीन पार्टी स्टॉकहॉमचे सदस्यत्वही त्यांच्याकडे आहे.
- निला यांचा **जन्म स्वीडनमध्ये** झाला. त्या सुरुवातीला काही काळ महाराष्ट्रात वास्तव्याला होत्या.
- त्यांनी गोथेनबर्ग स्कूल ऑफ बिझनेसमधून **एमबीएची पदवी** घेतली आहे. अर्थशास्त्र आणि कायदा या विषयांचाही त्यांचा गाढा अभ्यास आहे.

चंद्रमौली रामनाथन यांची युनोमध्ये महत्वाच्या पदावर नियुक्ती

- संयुक्त राष्ट्रसंघाने त्यांच्या व्यवस्थापन रणनीती, धोरण व अनुपालन विभागातील (डीएमएसपीसी) सर्वोच्च पदावर भारतीय अधिकारी चंद्रमौली रामनाथन यांची नियुक्ती केली आहे.
- चंद्रमौली रामनाथन नियंत्रक, कार्यक्रम नियोजनाचे सहाय्यक सरचिटणीस, बजेट व वित्तव्यवस्थेतील व्यवस्थापन स्ट्रॅटजी आणि धोरण व अनुपालन विभागाचा कार्यभार ते **उरुग्वेच्या बेटीना तुक्की बर्टसीओतस** यांच्याकडून स्वीकारतील.

चंद्रमौली रामनाथन

- रामनाथन यांनी यापूर्वी भारताचे सहाय्यक महालेखापरीक्षक (१९९३-१९९५) तसेच भारताच्या महालेखापरीक्षकांसाठी लेखाचे संचालक (१९८९-१९९३) म्हणून काम केले आहे.
- त्यांनी लेखा विभागाचे डेप्युटी कंट्रोलर आणि चीफ ऑफ सव्हिस, आयटी सव्हिसेस विभागाचे प्रमुखपदही सांभाळले आहे.

- एन्टरप्राइज रिसोर्स प्लॅनिंगसाठी ते २०१६पासून सहाय्यक सेक्रेटरी जनरल व २०१८पासून नियंत्रक म्हणून कार्यरत आहेत.
- वित्त आणि बजेट, व्यवस्थापन आणि माहिती तंत्रज्ञानातील विविध आंतरराष्ट्रीय संस्थांचा ४० वर्षांचा अनुभव त्यांच्याकडे आहे.

डीएमएसपीसी

- व्यवस्थापन रणनीती, धोरण व अनुपालन विभाग (डीएमएसपीसी) १ जानेवारी २०१९ रोजी सुरु करण्यात आला.
- जागतिक व्यवस्थापन धोरणाद्वारे व्यवस्थापनाच्या सर्व क्षेत्रात रणनीतिक धोरण नेतृत्व प्रदान करणे, या उद्देशाने हा विभाग सुरु करण्यात आला आहे.

फैजल इस्माइल नेल्सन मंडेला स्कूल ऑफ पब्लिक गव्हर्नन्सचे संचालक

- भारतीय वंशाचे प्राध्यापक फैजल इस्माइल यांना दक्षिण आफ्रिकेने नेल्सन मंडेला स्कूल ऑफ पब्लिक गव्हर्नन्सचे संचालक म्हणून नियुक्त केले आहे. ते जुलै २०१९ मध्ये पदभार स्वीकारतील.
- प्राध्यापक फैजल इस्माइल यांना दक्षिण आफ्रिकेसाठी अनेक सामंजस्य चर्चा करण्याचे श्रेय दिले जाते.
- त्यांनी दक्षिण आफ्रिकन सीमा शुल्क संघटना आणि युरोपियन युनियनसह व्यापार आणि विकास करारासाठी सामंजस्य चर्चा केली होती.
- ते २०१५ ते २०१८ दरम्यान आंतरराष्ट्रीय व्यापार व प्रशासन आयोगाचे अध्यक्ष म्हणून कार्यरत होते. याच पदावर २०२३पर्यंत त्यांची पुनर्नियुक्ती करण्यात आली आहे. ते यूसीटी स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्समधेही प्राध्यापक आहेत.
- यापूर्वी त्यांनी **जागतिक व्यापार संघटनेमध्ये (डब्ल्यूटीओ) राजदूत** तसेच

व्यापार व उद्योग मंत्रालयाचे वरिष्ठ सल्लागार म्हणून काम केले आहे.

एएसआयच्या अध्यक्षपदी डॉ. जी. सी. अनुपमा

- भारतीय खगोलशास्त्रीय सोसायटीच्या (एएसआय: अॅस्ट्रोनॉमिकल सोसायटी ऑफ इंडिया) अध्यक्षपदी डॉ. जी. सी. अनुपमा यांची निवड झाली आहे.
- एएसआयच्या कार्यकारी परिषदेच्या निवडणुकीत डॉ. अनुपमा २०१९ ते २०२२ अशा ३ वर्षांकरिता अध्यक्षपदावर निवडून आल्या.
- देशातील अग्रगण्य खगोल शास्त्रज्ञांच्या या प्रमुख संघटनेच्या अध्यक्षपदी निवड झालेल्या त्या पहिल्याच महिला आहेत.
- डॉ. अनुपमा सध्या बंगळूर येथील इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ अॅस्ट्रोफिजिक्समध्ये (आयआयए) डीन आणि वरिष्ठ प्राध्यापक आहेत.
- त्यांनी आयआयए बॅंगलोरमधून पीएचडी प्राप्त केली आहे. १९९४पासून त्या आयएए बॅंगलोरमध्ये कार्यरत आहेत.
- वर्ष २०००मध्ये त्यांना तरुण वैज्ञानिकांकरिता देण्यात येणाऱ्या सर सी. व्ही. रमण पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले आहे.
- अनुपमा लेह, लडाखमधील हिमालयीन दुर्बिणीच्या डिझाईन व निर्मिती प्रकल्पाच्या संचालक होत्या.
- याशिवाय, त्या हवाई (अमेरिका) येथील ३० मीटर दुर्बिण (टीएमटी: थर्टी मीटर टेलिस्कोप) निर्मितीमधील आंतरराष्ट्रीय संघातील भारतीय चमूच्या सदस्य देखील आहेत. या दुर्बिणीसाठी १ अब्ज डॉलर खर्च अपेक्षित आहे.

भारतीय खगोलशास्त्रीय सोसायटी

- एएसआय: अॅस्ट्रोनॉमिकल सोसायटी ऑफ इंडिया

- भारतीय खगोलशास्त्रीय सोसायटी ही देशातील अग्रगण्य खगोल शास्त्रज्ञांची एक प्रमुख संघटना आहे. या संघटनेचे १००० पेक्षा अधिक सदस्य आहेत.
- खगोलशास्त्र व त्या संबंधीत इतर विज्ञान शाखांना प्रोत्साहन देणे, हा भारतीय खगोलशास्त्रीय सोसायटीचा प्रमुख हेतू आहे.
- ही संस्था वैज्ञानिक बैठकी, तसेच खगोलशास्त्राच्या संवर्धनासाठी विविध उपक्रमांचे आयोजन करते.

मेरी कोम प्युमा कंपनीची ब्रॅण्ड अँबेसेडर

- सहा वेळा विश्वविजेतेपद जिंकणारी भारतीय बॉक्सर एम सी मेरी कोमला प्युमा या कंपनीने ब्रॅण्ड अँबेसेडर म्हणून नियुक्त केले आहे.
- तिची निवड २ वर्षांकरिता झाली असून, महिला प्रशिक्षण श्रेणीमध्ये ती कंपनीची ब्रॅण्ड अँबेसेडर असेल.

मेरी कोम

- मेरी कोम आघाडीची भारतीय बॉक्सिंगपटू आहे. तिचा जन्म १ मार्च १९८३ रोजी मणिपूरमधील दुर्गम खेड्यात एका गरीब कुटुंबात मेरी कोमचा झाला.
- मेरी कोमने महिला जागतिक बॉक्सिंग अजिंक्यपद स्पर्धेचे विजेतेपद विक्रमी ६ वेळा जिंकले आहे. जागतिक बॉक्सिंग अजिंक्यपद स्पर्धेत तिच्या नावावर ६ सुवर्ण व १ रौप्य पदक जमा आहे.
- नोव्हेंबर २०१८मध्ये नवी दिल्ली येथे पार पडलेल्या जागतिक बॉक्सिंग अजिंक्यपद स्पर्धेत तिने ४८ किलो वजनी गटात आपल्या सहाव्या विश्वविजेतेपदावर नाव कोरले होते.
- लंडन ऑलिंपिक (२०१२) स्पर्धेसाठी पात्रता मिळवलेली ती एकमेव भारतीय

महिला बॉक्सर होती. या स्पर्धेतील फ्लायवेट प्रकारामध्ये तिने कांस्यपदक मिळवले. बॉक्सिंगमध्ये ऑलिंपिक पदक जिंकणारी ती पहिली भारतीय महिला आहे.

- २०१४च्या इंचिऑन आशियाई स्पर्धेमध्ये मेरी कोमने सुवर्णपदक जिंकले होते. २०१७मध्ये व्हिएतनाम येथे झालेल्या आशियाई बॉक्सिंग स्पर्धेत तिने सुवर्णपदक जिंकले होते.
- २०१३साली तिचे 'अनब्रेकेबल' नावाचे आत्मचरित्र प्रकाशित झाले होते.
- २०१४साली तिच्या जीवनावर आधारित 'मेरी कोम' नावाचा हिंदी चित्रपट प्रदर्शित झाला, ज्यामध्ये अभिनेत्री प्रियांका चोप्रा हिने मेरी कोमची भूमिका केली आहे.
- तिच्या क्रीडा क्षेत्रातील योगदानाबद्दल तिला पद्मश्री (२००६), पद्मभूषण (२०१३), अर्जुन पुरस्कार (२००६), राजीव गांधी खेलरत्न पुरस्कार (२००९) या पुरस्कारांनी सन्मानित करण्यात आले आहे.

करीना कपूर स्वस्थ इम्युनाईज्ड इंडिया मोहिमेची राजदूत

- स्वस्थ इम्युनाईज्ड इंडिया मोहिमेची राजदूत म्हणून अभिनेत्री करीना कपूरची निवड करण्यात आली आहे. सीरम इंस्टीट्यूट ऑफ इंडिया आणि नेटवर्क-१८द्वारे ही मोहिम सुरु करण्यात आली आहे.
- स्वस्थ इम्युनाईज्ड इंडिया मोहिमेचा हेतू लोकांना लसीकरणाविषयी जागृत करणे हा आहे. या मोहिमेअंतर्गत लोकांच्या मनातील लसीकरणाविषयीचे गैरसमज दूर केले जातील.
- या मोहिमेद्वारे लसीकरणाचे फायदे, त्याचे महत्त्व व देशात लसीकरणाचा प्रसार करण्यासाठी प्रोत्साहन देण्यात येईल.

- या मोहीमेमुळे सरकारच्या लसीकरणाविषयी प्रयत्नांना मदत मिळेल.

राजकुमारी रीमा बिन बंदरा सौदीच्या अमेरिकेतील राजदूत

- सौदी अरेबियाने अमेरिकेतील सौदीची राजदूत म्हणून राजकुमारी रीमा बिन बंदरा हिच्या नावाची घोषणा केली आहे. परदेशात महिला राजदूत नेमण्याची सौदीची ही पहिलीच वेळ आहे.
- पत्रकार जमाल खाशोगी यांच्या हत्येमुळे सौदीचे वॉशिंग्टन सोबत बिघडलेले संबंध पूर्ववत करण्यासाठी राजकुमारी प्रयत्न करणार आहे.
- अमेरिकेचे नागरिकत्व घेतलेल्या जमाल खाशोगी यांची इस्तंबूलमधील सौदी दुतावासात निर्घृण हत्या गेली गेली होती आणि त्याचे पडसाद जगभरात उमटले होते.
- सौदीने प्रथम खाशोगी त्यांच्या हत्येत त्यांचा संबंध असल्याचा इन्कार केला होता मात्र नंतर त्यांनी त्याचा स्वीकार केला होता. यामुळे अमेरिका-सौदी यांच्या संबंधात तणाव निर्माण झाला होता.
- सौदीचे युवराज मोहम्मद बिन सलमान यांचे कनिष्ठ बंधू राजकुमार खालिद बिन सलमान सध्याचे अमेरिकेतील सौदीचे राजदूत होते. त्यांची जागा आता राजकुमारी घेणार आहेत.
- राजकुमार खालिद बिन सलमान यांच्याकडे आता उपसंरक्षण मंत्रीपदाची जबाबदारी देण्यात आली आहे.
- राजकुमारी रीमा बिन बंदरा सुल्तान अल सऊदची यांची कन्या आहे. अल सऊद १९८३ ते २००५ दरम्यान सौदीचे अमेरिकेतील राजदूत होते.

- राजकुमारी अमेरिकेच्या वॉशिंग्टन विद्यापीठाच्या पदवीधर असून, शाही कुटुंबाशी संबंधित त्या जगभरातील एक प्रसिद्ध महिला उद्योजक आहेत.

केली नाईट क्राफ्ट संयुक्त राष्ट्रसंघात अमेरिकेच्या नव्या राजदूत

- अमेरिकेचे राष्ट्राध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांनी केली नाईट क्राफ्ट यांची संयुक्त राष्ट्रसंघात अमेरिकेच्या नव्या राजदूत पदासाठी निवड केली आहे.
- केली नाईट क्राफ्ट सध्या कॅनडामध्ये अमेरिकेच्या राजदूत आहेत. निकी हॅली यांच्या ऑक्टोबर २०१८मध्ये दिलेल्या राजीनाम्यानंतर रिक्त झालेल्या पदावर केली नाईट क्राफ्ट यांची निवड केली आहे.

संयुक्त राष्ट्र संघटना

- इंग्रजी: United Nations
- स्थापना: २४ ऑक्टोबर १९४५
- मुख्यालय: न्यूयॉर्क, अमेरिका
- सदस्य: १९३ सदस्य राष्ट्रे + २ निरीक्षक राष्ट्रे (होली सी आणि पॅलेस्टाईन)
- संयुक्त राष्ट्रसंघ किंवा संयुक्त राष्ट्रे ही आंतरराष्ट्रीय विधी, सुरक्षा, आर्थिक विकास, सामाजिक प्रगती, मानवाधिकार या बाबींमध्ये सहकार्य सुलभ करणे आणि विश्व शांती प्राप्त करणे, अशी उद्दिष्टे असलेली एक आंतरराष्ट्रीय संस्था आहे.
- या संघटनेची स्थापना दुसऱ्या महायुद्धानंतर राष्ट्रसंघाच्या जागी देशा-देशांमधील युद्धे थांबविण्यासाठी आणि संवादासाठी अधिष्ठान पुरविण्याच्या उद्देशाने झाली होती.

- संयुक्त राष्ट्र संघटनेची ६ मुख्य अंग: आमसभा, सुरक्षा परिषद, आर्थिक आणि सामाजिक परिषद, आंतरराष्ट्रीय न्यायालय, ट्रस्टीशिप कौन्सिल, सचिवालय.
- आंतरराष्ट्रीय न्यायालय वगळता इतर संयुक्त राष्ट्र संघटनेच्या मुख्य अंगांची मुख्यालये न्युयॉर्कमध्ये आहेत. तर आंतरराष्ट्रीय न्यायालय हेग (नेदरलँड्स) येथे आहे.
- संयुक्त राष्ट्र संघटनेच्या कामकाजाच्या इंग्रजी, फ्रेंच, रशियन, चीनी, स्पॅनिश आणि अरेबिक या ६ अधिकृत भाषा आहेत.
- अँटोनियो गुटेरेस हे संयुक्त राष्ट्र संघटनेचे विद्यमान महासचिव आहेत. संयुक्त राष्ट्र संघटनेच्या महासचिवांचा कार्यकाळ ५ वर्ष असतो.
- संयुक्त राष्ट्रांच्या सुरक्षा समितीचे अमेरिका, चीन, फ्रान्स, रशिया आणि ब्रिटन हे ५ देश स्थायी सदस्य असून, फक्त त्यांच्याकडेच नकाराधिकार आहे.
- याशिवाय सुरक्षा समितीचे १० अस्थायी सदस्यही असतात. त्यांची निवड सदस्य राष्ट्रांमधून २ वर्षासाठी केली जाते. दरवर्षी ५ राष्ट्रे बदलली जातात.
- संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या अनेक सलग संस्था तसेच संयुक्त राष्ट्रासंघाशी संबंधित अनेक व्यक्तींना नोबेल शांतता पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले आहे.

नॅशनल बुक ट्रस्टच्या अध्यक्षपदी गोविंद प्रसाद शर्मा

- शिक्षकतज्ञ व लेखक गोविंद प्रसाद शर्मा यांची नॅशनल बुक ट्रस्टचे अध्यक्ष म्हणून नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- शर्मा यांनी मध्यप्रदेशातील सरकारी पीजी कॉलेजचे प्राचार्य, ग्वालियर चंबळ उच्च शिक्षण विभागाचे अतिरिक्त संचालक, मध्यप्रदेश हिंदी ग्रंथ अकादमीचे संचालक आणि मध्यप्रदेश माध्यमिक शिक्षण मंडळचे उपाध्यक्ष, अशी अनेक

पदे त्यांच्या दीर्घ कारकिर्दीत सांभाळली आहेत.

नॅशनल बुक ट्रस्ट (एनबीटी)

- सरकारने मानव संसाधन विकास मंत्रालयाच्या उच्च शिक्षण विभागांतर्गत नॅशनल बुक ट्रस्टची स्थापना १९५७साली केली.

एनबीटीची उद्दिष्टे

- हिंदी, इंग्रजी आणि इतर भारतीय भाषांमध्ये चांगल्या दर्जेदार साहित्याची निर्मिती करणे अथवा निर्मितीस प्रोत्साहन देणे.
- लोकांना किफायतशीर दराने साहित्य उपलब्ध करून देणे.
- लोकांचे पुस्तकांमध्ये स्वारस्य निर्माण करणे.

ही उद्दिष्टे पूर्ण करण्यासाठी एनबीटी खालील साहित्य प्रकाशित करते

- शास्त्रीय भारतीय साहित्य.
- भारतीय लेखकाची भारतीय भाषांमधील उत्कृष्ट साहित्य व त्यांची इतर भारतीय भाषांमधील अनुवादित पुस्तके.
- परदेशी भाषेतील उत्कृष्ट पुस्तकांचे अनुवाद.
- आधुनिक ज्ञानांची उत्कृष्ट पुस्तके.

एनबीटीची कार्ये

- पाठ्यपुस्तकांव्यतिरिक्त इतर पुस्तके प्रकाशित करणे.
- पुस्तक मेळावे व प्रदर्शन आयोजित करणे.
- साहित्य संमेलने आयोजित करणे.
- प्रकाशनमध्ये संपूर्ण देशांमध्ये प्रशिक्षण प्रदान करणे.
- आंतरराष्ट्रीय पुस्तक मेळाव्यांमध्ये भाग घेऊन भारतीय साहित्याचा प्रचार करणे.

पुरस्कार व सन्मान

नरेंद्र मोदी यांना सेऊल शांतता पुरस्कार प्रदान

- भारत आणि जागतिक अर्थव्यवस्थेच्या विकासात दिलेल्या योगदानाबद्दल पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांना 'सेऊल शांतता पुरस्कार २०१८' प्रदान करण्यात आला.
- द सेऊल पीस प्राइझ कमिटीने (कल्चरल फाऊंडेशन) या पुरस्कारासाठी त्यांची निवड केली असून, हा पुरस्कार जिंकणारे ते १४वे व्यक्ती आहेत.
- पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी पुरस्काराची २ दशलक्ष डॉलर्स (१.४० कोटी रुपये) रक्कम नमामि गंगे कार्यक्रमासाठी समर्पित केली आहे.
- आंतरराष्ट्रीय सहकार्य, जागतिक आर्थिक वृद्धी, लोकशाही बळकट करणे, मानव विकास यासाठी मोदींनी केलेल्या प्रयत्नांची दखल घेत समितीने त्यांची या पुरस्कारासाठी निवड केली आहे.
- मोदींनी भारतासारख्या वेगाने विकसित होणाऱ्या अर्थव्यवस्थेचा वृद्धी दर वाढवून मानव विकास साधण्याचा केलेले प्रयत्न व भ्रष्टाचारविरोधी चालवलेल्या मोहिमांचे समितीने कौतुक केले आहे.
- गरीब आणि श्रीमंत यांच्यातील सामाजिक आणि आर्थिक दरी कमी करण्यासाठी मोदींनी केलेल्या प्रयत्नांची प्रशंसाही या समितीने केली आहे.
- द सेऊल पीस प्राइझ कमिटीने विश्वशांतीसाठी 'मोदी सिद्धांत' आणि ॲक्ट ईस्ट धोरणांचेही कौतुक केले आहे.
- सप्टेंबर २०१८ संयुक्त राष्ट्रांच्या सर्वसाधारण आमसभेत मोदींना 'चॅम्पिअन्स ऑफ द अर्थ अवॉर्ड' हा पर्यावरण विषयक पुरस्कारही मिळाला होता. (फ्रान्सचे राष्ट्राध्यक्ष इमॅन्युएल मॅक्रॉन यांच्यासह)

सेऊल शांतता पुरस्कार

- या पुरस्कारांची सुरुवात १९९०मध्ये दक्षिण कोरियातील **सेऊल येथे आयोजित २४व्या ऑलिम्पिक खेळांच्या स्मृतीप्रीत्यर्थ** करण्यात आली होती.
- हा पुरस्कार प्रत्येक २ वर्षांनी **जागतिक शांतता आणि सद्भावना यांना प्रोत्साहित करणाऱ्या व्यक्ती अथवा संस्थांना** दिला जातो.
- यापूर्वी हा पुरस्कार संयुक्त राष्ट्रांचे महासचिव **कोफी अन्नान**, जर्मनीच्या चँसलर **अँजेलो मर्केल** इत्यादी व्यक्तींना तर डॉक्टर्स विदआउट बॉर्डर्स आणि ऑक्सफेम अशा संस्थांना प्रदान करण्यात आला आहे.

आंतरराष्ट्रीय गांधी शांतता पुरस्कार प्रदान

- राष्ट्रपती रामनाथ कोविंद यांच्या हस्ते राष्ट्रपती भवनात एका कार्यक्रमात २०१५, २०१६, २०१७ आणि २०१८ या ४ वर्षांसाठीचे आंतरराष्ट्रीय गांधी शांतता पुरस्कार प्रदान करण्यात आले.
- नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखालील निवड समितीतील सरन्यायाधीश रंजन गोगोई, लोकसभा सभापती सुमित्रा महाजन, विरोधीपक्ष नेते मल्लिकार्जुन खरगे व खासदार लालकृष्ण आडवाणी यांनी सविस्तर चर्चेनंतर सर्व सहमतीने या पुरस्कार विजेत्यांची निवड केली.

पुरस्कार विजेते

- २०१५: विवेकानंद केंद्र, कन्याकुमारी.
- २०१६: संयुक्तरित्या अक्षय पात्र फाऊंडेशन आणि सुलभ इंटरनॅशनल.
- २०१७: एकल अभियान ट्रस्ट
- २०१८: योहेई ससाकावा

पुरस्कार विजेत्यांबद्दल

- विवेकानंद केंद्राला ग्रामीण विकास, शिक्षण व नैसर्गिक साधन संपत्तीच्या विकासात दिलेल्या योगदानाबद्दल हा पुरस्कार प्रदान करण्यात आला.
- २०१६वर्षासाठी अक्षय पात्र फाउंडेशन आणि सुलभ इंटरनॅशनल यांना संयुक्तपणे हा पुरस्कार प्रदान करण्यात आला.
- देशभरात लाखो मुलांना मध्यान्ह भोजन पुरवण्यात दिलेल्या योगदानाबद्दल अक्षय पात्र फाउंडेशनला हा प्रदान करण्यात आला.
- भारतात स्वच्छतेची स्थिती सुधारल्याबद्दल डॉ बिदेश्वर पाठक यांनी स्थापन केलेल्या सुलभ इंटरनॅशनलला हा पुरस्कार मिळाला आहे.
- देशभरातल्या दुर्गम व ग्रामीण भागातील आदिवासी मुलांना शिक्षण, लैंगिक आणि सामाजिक समानता, ग्रामीण सक्षमीकरण यामधील योगदानाबद्दल २०१७ वर्षासाठी हा पुरस्कार एकल अभियान ट्रस्टला हा पुरस्कार देण्यात आला.
- भारतात तसेच जगभरात कुष्ठरोग निर्मूलनात दिलेल्या योगदानाबद्दल २०१८ या वर्षासाठी हा पुरस्कार योहेई सासाकावा यांना प्रदान करण्यात आला आहे.
- योहेई सासाकावा निपॉन फाउंडेशनचे अध्यक्ष आणि जागतिक आरोग्य संघटनेचे सदस्य आहेत.

आंतरराष्ट्रीय गांधी शांतता पुरस्कार

- महात्मा गांधीच्या १२५व्या जयंतीनिमित्त १९९५मध्ये केंद्र सरकारने या वार्षिक पुरस्काराची सुरुवात केली होती.
- १ कोटी रुपये रोख, प्रशस्तीपत्र, स्मृतीशिला तसेच पारंपारिक हस्तशिल्प वस्तू

यांचा या पुरस्कारात समावेश आहे.

- या पुरस्काराच्या निवड समितीत ५ व्यक्ति म्हणजेच, भारतीय पंतप्रधान (अध्यक्ष), लोकसभा विरोधी नेता, भारतीय मुख्य न्यायाधीश व इतर दोन प्रख्यात व्यक्तित्वांचा समावेश असतो.

मनप्रीत सिंगला सर्वोत्कृष्ट खेळाडूचा पुरस्कार

- भारतीय हॉकी संघाचा कर्णधार मनप्रीत सिंग याला आशियाई हॉकी महासंघाचा (AHF) २०१८ या वर्षातील सर्वोत्कृष्ट खेळाडू (पुरुष)चा पुरस्कार मिळाला आहे.
- याशिवाय भारतीय महिला संघाची स्ट्रायकर लालरेम्सीआमी हिला सर्वोत्तम उदयोन्मुख खेळाडू (महिला) हा पुरस्कार दिला गेला आहे.
- तसेच भारतीय पुरुष हॉकी संघाला २०१८ या वर्षातील सर्वोत्कृष्ट प्रदर्शनाचा पुरस्कार (Best Performance) मिळाला आहे.

आशियाई हॉकी महासंघ (AHF)

- आशियाई हॉकी महासंघ ही आशियातली मैदानी हॉकी खेळासाठीची एक प्रशासकीय संस्था आहे. सध्या याच्या ३१ सदस्य संघटना आहेत.
- ही संस्था आंतरराष्ट्रीय हॉकी महासंघाशी संलग्न आहे. १९५८ साली या संस्थेची स्थापना करण्यात आली. क्वालालंपुर (मलेशिया) येथे याचे मुख्यालय आहे.
- तेंगू अब्दुल्ला सुलतान अहमद शाह हे आशियाई हॉकी महासंघाचे वर्तमान अध्यक्ष आहेत.

लॉरियस क्रीडा पुरस्कार २०१९

- क्रीडा क्षेत्रातील मानाच्या लॉरियस पुरस्कारांचे वाटप अलीकडेच करण्यात आले. **क्रीडा क्षेत्रातील ऑस्कर** म्हणून **लॉरियस पुरस्कार** ओळखले जातात.
- यंदा टेनिसपटू नोवाक जोकोव्हिच आणि जिम्नॅस्ट सिमॉन बाईल्स यांची वर्षातील सर्वोत्तम क्रीडापटू म्हणून निवड करण्यात आली.
- **जोकोव्हिचने मागील ३ ग्रँडस्लॅम स्पर्धा जिंकल्या** असून यात जानेवारीत संपन्न झालेल्या ऑस्ट्रेलियन ग्रँडस्लॅम जेतेपदाचाही समावेश आहे.
- लॉरियस पुरस्कार जिंकण्याची जोकोव्हिचची ही **चौथी वेळ** आहे. याबरोबरच तो ४ लॉरियस पुरस्कार मिळवणारे उसेन बोल्ट, सेरेना विल्यम्स व केली स्लॅटर यांच्या पंक्तीत जाऊन बसला आहे. स्विट्झर्लंडच्या रॉजर फेडररने हा पुरस्कार विक्रमी ५ वेळा प्राप्त केला आहे.
- जिम्नॅस्ट सिमोन बाईल्सला वर्षातील सर्वोत्तम महिला क्रीडापटूचा सन्मान प्राप्त झाला. तिने **वर्ल्ड चॅम्पियनशिपमध्ये ४ सुवर्ण, १ रौप्य व १ कांस्यपदक** जिंकले होते.
- २०१७मध्येही या पुरस्काराची मानकरी ठरलेल्या **बाईल्सने गतवर्षी सर्व ४ वर्ल्ड चॅम्पियनशिप जिंकण्याची ऐतिहासिक कामगिरी** केली होती.
- सध्या अवघ्या २१ वर्षांच्या असलेल्या **बाईल्सच्या खात्यावर विक्रमी १४ जगज्जेतेपदे** आहेत.
- याशिवाय **आर्सेनल फुटबॉल क्लबचे माजी प्रशिक्षक आर्सेन वेंगर** यांना **जीवनगौरव पुरस्काराने सन्मानित** करण्यात आले. ते २२ वर्षे आर्सेनल क्लबचे प्रशिक्षक होते. या क्लबच्या यशामध्ये त्यांची भूमिका महत्त्वपूर्ण आहे.

पुरस्कार विजेत्यांची यादी

- स्पोर्ट्समन ऑफ द ईयर: नोवाक जोकोव्हिच.

- स्पोर्ट्सवुमन ऑफ द ईयर: जिम्नॅस्ट सिमोन बाईल्स.
- स्प्रिट ऑफ सपोर्ट: स्किपर लिंडसे वोन.
- लाइफटाइम अचीवमेंट: आर्सेन वेंगर.
- कमबॅक (पुनरागमन) ऑफ द ईयर: अमेरिकेचे गोल्फर टाइगर वुड्स.
- ब्रेकथ्रू ऑफ द ईयर: जपानी टेनिसपटू नाओमी ओसाका. (तिने मागील वर्षी युएस ओपन आणि यावर्षी ऑस्ट्रेलियन ओपन स्पर्धा जिंकली आहे.)
- स्पोर्ट्सपर्सन ऑफ द ईयर विथ डिसएबिलिटी: स्किपर हेनररिएटा फार्कसोवा.
- एक्शन स्पोर्ट्सपर्सन ऑफ द इयर: क्लो किम (स्नोबोर्डिंग).
- टीम ऑफ द ईयर: फ्रांसचा राष्ट्रीय फुटबॉल संघ.
- लॉरियस स्पोर्टिंग मोमेंट ऑफ द ईयर: शिया बोयु.
- एक्सेप्शनल अचीवमेंट अवॉर्ड: एलियुड किपचोगे (अॅथलेटिक्स).
- स्पोर्ट फॉर गुड अवॉर्ड: 'एनजीओ यूवा' (झारखंड, भारत).

एनजीओ यूवा

- युवा ही स्वयंसेवी संस्था ग्रामीण झारखंडमधील विशेषतः गरीब कुटुंबांतील मुलींसह कार्य करते.
- २००९मध्ये अमेरिकन फ्रँक गॅस्टलर यांनी दिल्लीहून झारखंडला स्थायिक झाल्यानंतर या संस्थेची स्थापना केली.
- ही संस्था गावागावांमध्ये जाऊन फुटबॉल स्पर्धादिखील आयोजित करते. सुमारे ४५० मुली या संस्थेत सामील आहेत.
- एनजीओ युवाला वर्ष २०१९साठी लॉरियस स्पोर्ट फॉर गुड अवॉर्ड देण्यात आला आहे. खेळामध्ये किंवा खेळाच्या माध्यमातून समाजामध्ये योगदान देणाऱ्यांना

हा पुरस्कार प्रदान करण्यात येतो.

संगीत नाटक अकादमी पुरस्कार

- राष्ट्रपती भवनामध्ये आयोजित शानदार कार्यक्रमात राष्ट्रपती रामनाथ कोविंद यांच्या हस्ते महाराष्ट्रातील ४ कलाकारांसह देशभरातील ४२ कलाकारांना वर्ष २०१७चे संगीत नाटक अकादमी पुरस्कार प्रदान करण्यात आले.
- महाराष्ट्रातील पुरस्कार विजेत्यांमध्ये प्रसिद्ध नाट्य लेखक अभिराम भडकमकर, नाट्य दिग्दर्शक सुनील शानबाग, लोककलेचे अभ्यासक डॉ. प्रकाश खांडगे आणि तबला वादक योगेश सामसी यांचा समावेश आहे.
- याशिवाय ललित कलेतील योगदानाबद्दल महाराष्ट्राच्या डॉ. संध्या पुरेचा यांना यावर्षी संगीत नाटक अकादमीची मानाची फेलोशिप बहाल करण्यात आली.
- संगीत नाटक अकादमी ही भारत सरकारने दिल्लीमध्ये स्थापन केलेली एक राष्ट्रीय स्तरावरील संगीत व नाट्य कलेची अॅकॅडमी आहे.
- केंद्रीय सांस्कृतिक मंत्रालयांतर्गत कार्यरत संगीत नाटक अकादमी दरवर्षी संगीत, नृत्य, नाट्य आणि लोककला क्षेत्रामध्ये मोलाचे योगदान देणाऱ्या कलाकारांना संगीत नाटक अकादमी पुरस्कार प्रदान करते.
- १९५२पासून संगीत नाटक अकादमीचे पुरस्कार प्रदान करण्यात येतात. १ लाख रुपये रोख, ताम्रपत्र आणि शाल असे या पुरस्कारांचे स्वरूप आहे.

अभिराम भडकमकर

- नाट्य क्षेत्रातील योगदानासाठी प्रसिद्ध नाट्यलेखक अभिराम भडकमकर यांना नाटक अकादमी पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.
- श्री.भडकमकर यांनी गेली २ दशके नाटक, चित्रपट आणि दूरचित्रवाहिनी

क्षेत्रात **अभिनेता व दिग्दर्शक** म्हणून उत्तम कार्य केले आहे.

- नाटक, सिनेमा, कथा कादंबरीच्या माध्यमातून उत्तम आणि दर्जेदार लेखक म्हणून सहजपणे वावरणारे श्री.भडकमकर उत्तम कलावंतही आहेत.
- त्यांचा 'चुडैल' हा कथासंग्रह, 'असा हा बालगंधर्व' ही बालगंधर्वांचा जीवनपट उलगडणारी कादंबरी आणि 'एट एनी कॉस्ट' ही कादंबरी वैशिष्ट्यपूर्ण ठरली.
- दिल्लीतील राष्ट्रीय नाट्य विद्यालयात कलेचे धडे गिरवणारे श्री.भडकमकर यांनी अनेक मराठी चित्रपटांत भूमिका केल्या आहेत.
- आई, ए रेनी डे, खबरदार, देवकी, पाऊलवाट, बालगंधर्व या चित्रपटांची पटकथाही त्यांनी लिहिली आहे.
- त्यांनी 'आम्ही असू लाडके' हा मराठी चित्रपटही दिग्दर्शित केला आहे. तसेच विविध नाटकेही त्यांनी लिहिली आहेत.

सुनील शानबाग

- नाट्य दिग्दर्शनातील योगदानासाठी सुनील शानबाग यांना सन्मानित करण्यात आले. सुनील शानबाग यांची **नाट्य दिग्दर्शक** म्हणून ख्याती आहे.
- प्रसिद्ध नाट्य दिग्दर्शक सत्यदेव दुबे यांच्या सोबत त्यांनी १९७४ ते १९८४ अशी सलग दहा वर्षे २५ कलाकृतींमध्ये कलाकार व सहायक दिग्दर्शकाची जबाबदारी पार पाडली.
- त्यांनी कला क्षेत्रातील मित्रांच्या सहकार्याने १९८५मध्ये 'अपर्णा रिप्रेटरी कंपनीची' स्थापना केली व या माध्यमातून वर्षाला ५० नाट्य प्रयोग होत असत.
- त्यांनी विजय तेंडुलकर लिखित 'सायकल वाला', महेश एलकुंचवार लिखित 'प्रतिबिंब' आणि 'शफत खान यांचे किस्से', सयाजी शिंदे लिखित 'तुंबुरा' आणि रामु रामनाथन यांच्या नाटकांचे दिग्दर्शन केले आहे.

पंडित योगेश सामसी

- **प्रसिद्ध तबलावादक पंडित योगेश सामसी** यांना संगीत क्षेत्रातील योगदानासाठी सन्मानित करण्यात आले.
- श्री.सामसी यांनी पं. एच. तारंथनराव यांच्याकडून वयाच्या चौथ्या वर्षापासून तबला वादनाचे धडे घेतले.
- यानंतर श्री.सामसी यांना सलग २ दशके प्रसिद्ध तबला वादक उस्ताद अल्लारखाँ खान यांचे मार्गदर्शन लाभले.
- उस्ताद विलायत खाँ, पं. अजय चक्रवर्ती, पं. भीमसेन जोशी, पं. हरिप्रसाद चौरसिया, पं. शिवकुमार शर्मा आदी प्रसिद्ध गायक व नृत्यकालाकारांना श्री.सामसी यांनी तबल्याची साथ केली आहे.

डॉ.प्रकाश खांडगे

- **लोककलांचे अभ्यासक डॉ.प्रकाश खांडगे** यांना लोककलेतील योगदानासाठी गौरविण्यात आले.
- लोककला अकादमी अंतर्गत शाहीर अमरशेख अध्यासनाचे प्रमुख असलेले डॉ.खांडगे १९७८ पासून संशोधन क्षेत्रात कार्यरत आहेत. 'प्रयोगात्मक लोककला' हा ग्रंथही त्यांनी लिहिला आहे.
- त्यांनी इंडियन नॅशनल थिएटर, लोककला संशोधन केंद्राचे ज्येष्ठ नाटककार अशोक परांजपे व ज्येष्ठ संशोधक रा. चिं. ढेरे यांच्या मार्गदर्शनाखाली संशोधनाला सुरुवात केली.
- डॉ.खांडगे यांनी चीनमध्ये लोककला लोकसंगीत परिषदमध्ये ४ वेळा प्रतिनिधित्व केले, तर सॅन होजे येथे विश्व मराठी साहित्य संमेलनातही त्यांनी व्याख्यान दिले होते.
- नॅशविलमध्ये अमेरिकन फोकलोअर सोसायटीमध्ये त्यांनी भारताचे प्रतिनिधित्व

केले होते. याशिवाय ते राज्य व केंद्राच्या विविध सांस्कृतिक समित्यांवर कार्यरत आहेत.

डॉ.संध्या पुरेचा

- ललित कलेतील योगदानाबद्दल महाराष्ट्राच्या डॉ.संध्या पुरेचा यांना यावर्षी संगीत नाटक अकादमीची मानाची फेलोशिप बहाल करण्यात आली.
- प्रसिद्ध भरतनाट्यम् नृत्यांगणा असलेल्या डॉ.पुरेचा या मुंबई स्थित कला परिचय संस्थेच्या संचालिका तसेच सरफोजीराजे भोसले भरतनाट्यम् प्रशिक्षण व संशोधन संस्थेच्या सचिव आहेत.
- आचार्य पार्वती कुमार यांच्याकडून डॉ.पुरेचा यांनी भरत नाट्यमचे धडे घेतले. त्यांनी 'नाट्य शास्त्र' विषयावर संशोधनही केले आहे.
- ३ लाख रुपये रोख, ताम्रपत्र आणि शाल असे या संगीत नाटक अकादमी फेलोशिपचे स्वरूप आहे.

अझीम प्रेमजी यांना अर्न्स्ट अँड यंग जीवनगौरव पुरस्कार

- विप्रोचे अध्यक्ष अझीम प्रेमजी यांना अर्न्स्ट अँड यंग (Ernst & Young) जीवनगौरव पुरस्काराने गौरविण्यात आले आहे.
- ईवाय (EY) नावाने प्रख्यात असलेली अर्न्स्ट अँड यंग ही बहुराष्ट्रीय व्यावसायिक सेवा प्रदाता कंपनी आहे.

अझीम प्रेमजी

- अझीम हशिम प्रेमजी यांचा जन्म २४ जुलै १९४५ रोजी मुंबईमध्ये झाला. हे प्रसिद्ध भारतीय उद्योगपती व विप्रो कंपनीचे अध्यक्ष आहेत.
- वडिलांच्या अचानक मृत्यू झाल्यानंतर १९६६मध्ये त्यांनी वयाच्या २१व्या वर्षी

त्यांनी आपल्या वडिलांच्या विप्रो या वनस्पती तेलाच्या कंपनीची धुरा हाती घेतली.

- त्यावेळी ते अमेरिकेतील स्टँडफोर्ड विद्यापीठात इलेक्ट्रीकल इंजिनियरिंगची पदवी संपादन करीत होते. विप्रो कंपनीच्या व्यवस्थापनाची जबाबदारी घेतल्यानंतर त्यांनी या कंपनीचा मोठा विस्तार केला.
- एकीकडे साबण, तेल, तूप या पारंपरिक धंद्यांच्या विस्तारीकरणासह त्यांनी अन्य क्षेत्रांतही पदार्पण केले.
- त्यांनी विप्रो प्लुइडपॉवर, विप्रो टेक्नॉलॉजिस, इन्फ्रास्ट्रक्चर, लायटिंग, इकोएनर्जी, मॉड्युलर फर्निचर अशा अनेक कंपन्या काढल्या.
- माहिती तंत्रज्ञानाचे युग सुरू झाले, हे वेळीच हेरून त्या क्षेत्रात विप्रो इन्फोटेक, माइंडट्री, नेटक्रॅकर अशा कंपन्यांद्वारे कम्प्युटर व इलेक्ट्रॉनिक क्षेत्रावर जागतिक स्तरावर आपली मुद्रा उमटवली.
- गुणवत्तेसंदर्भात भारतात '६-सिग्मा' ही प्रणाली त्यांनीच आणली व लागू केली. माहिती-तंत्रज्ञान क्षेत्रातील अत्यंत मोलाचे मानला जाणारे 'पीसीएसएम लेव्हल:५' हे प्रमाणपत्र त्यांच्या कंपनीस मिळालेले आहे.
- कारभारातील पारदर्शकता, उच्च गुणवत्ता, सचोटी अशी 'विप्रो' उद्योगसमूहाची अनेक वैशिष्ट्ये सांगता येतील.
- १९८०च्या दशकात त्यांनी विप्रोला आयटी क्षेत्राशी जोडले. सध्या **विप्रो देशातील सर्वात मोठ्या आयटी कंपन्यांपैकी एक** आहे.
- दानशूरतेच्या बाबतीतहीर प्रेमजी यांनी **एक मानदंड प्रस्थापित केला** आहे. अझीम प्रेमजी ट्रस्टच्या माध्यमातून ते विविध समाजोपयोगी आणि शैक्षणिक कार्यासाठी निरपेक्ष वृत्तीतून काम करत आहेत.
- जागतिक स्तरावर अशा प्रकारचे कार्य करणाऱ्यांतील वॉरन बफेट, बिल गेट्स

यांच्या 'गिव्हिंग प्लेज' नामक मोहिमेत सहभागी होणारे प्रेमजी हे पहिले भारतीय उद्योजक आहेत.

- फोर्ब्सने जाहीर केलेल्या भारतीय श्रीमंतांच्या यादीमध्ये ते तिसऱ्या स्थानावर आहेत व जगातील श्रीमंतांच्या यादीमध्ये अव्वल १००मध्ये त्यांचा समावेश होतो.
- त्यांच्या या कार्यासाठी भारत सरकारने २००५साली त्यांना पद्मभूषण पुरस्काराने तर २०११साली त्यांना पद्मविभूषण पुरस्काराने गौरविले आहे.

महेश एलकुंचवार यांना मेटा जीवनगौरव पुरस्कार

- प्रसिद्ध भारतीय व महाराष्ट्रीयन लेखक महेश एलकुंचवार यांना २०१९साठीचा मेटा जीवनगौरव पुरस्कार जाहीर झाला आहे. १२ मार्च रोजी महिंद्रा नाटक महोत्सवा- दरम्यान त्यांना हा पुरस्कार प्रदान करण्यात येईल.
- एलकुंचवार हे देशातील व मराठीतील सर्वात प्रगतीशील नाटककारांपैकी इज आहेत. त्रिधारा या नाट्य प्रकार मराठी नाटकाला देणारे ते नाटककार आहेत.
- रुद्रवर्षा, वासनाकांड, पार्टी, वाडा चिरेबंदी, मग्न तळ्याकाठी, गाबो, सुलतान (एकांकिका संग्रह) ही एलकुंचवारांची नाटके आहेत.
- यापैकी आत्मकथा, पार्टी, प्रतिबिंब, रक्तपुष्प, वाडा चिरेबंदी या नाटकांचे हिंदी भाषेत, तर यांतील काही नाटकांचे बंगाली भाषेतही अनुवाद झाले आहेत.
- वैविध्य, गांभीर्य, व्यामिश्रता, आशयघनता आणि नाट्यमयतेसह पात्रांच्या मनाचा शोध घेण्याची विलक्षण क्षमता या घटकांसह श्री. एलकुंचवार यांनी नाट्यलेखन केले.
- मानवी जीवनातील गुंतागुंत, पारंपरिक चालीरीतींचा प्रभाव, त्यामुळे निर्माण

होणारे सामाजिक प्रश्न, समाजजीवनावर लोककलांचा प्रभाव, स्त्रीजीवनाची कोंडी अशा विषयांवर त्यांनी नाटकांमधून चिंतन केले.

- त्यांनी रसिकांचे प्रबोधन केले आणि त्याचबरोबर दिग्दर्शक अभिनेते यांचा कस लागेल असे नाट्यलेखन केले.
- त्यांना आत्तापर्यंत सरस्वती सन्मान, साहित्य अकादमी पुरस्कार, जनस्थान पुरस्कार आदी मानाचे पुरस्कार प्राप्त झाले आहेत.
- जानेवारी २०१९मध्ये त्यांना २०१८चा महाराष्ट्र शासनाचा साहित्य क्षेत्रातील सर्वोच्च असा विंदा करंदीकर जीवनगौरव पुरस्कार जाहीर झाला आहे.

मेटा पुरस्कार

- नाटक क्षेत्रात उत्कृष्ट कार्य करणाऱ्या नाटककारांना द महेंद्रा एक्सिलन्स ईन थिएटर अवॉर्ड्स (मेटा) हा पुरस्कार प्रदान करण्यात येतो.
- महेंद्रा समूहाने नाटक क्षेत्राला प्रोत्साहन देण्याच्या उद्देशाने हा पुरस्कार २००५ साली सुरु केला आहे.

सुनील छेत्रीला प्रथम 'फुटबॉल रत्न' पुरस्कार

- दिल्ली फुटबॉल असोसिएशनद्वारे भारतीय फुटबॉल संघाचा कर्णधार सुनील छेत्री यास प्रथम 'फुटबॉल रत्न' पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.
- सुनील छेत्री भारतातील सर्वोत्तम फुटबॉलपटूंपैकी एक मानला जातो. अलीकडेच त्याला पद्मश्री पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले होते.
- सुनील छेत्री भारतीय संघात आणि बंगळूरु एफसी संघात स्ट्रायकर म्हणून खेळतो. त्याचा जन्म तेलंगाना राज्यातील सिकंदराबाद शहरात ३ ऑगस्ट १९८४ रोजी झाला.

- सर्वाधिक आंतरराष्ट्रीय गोल करणाऱ्या सक्रीय फुटबॉल खेळाडूंच्या यादीत सुनील छेत्री दुसऱ्या स्थानी आहे. या यादीत त्याच्या पुढे आता फक्त पोर्तुगालचा ख्रिस्तियानो रोनाल्डो आहे.
- छेत्रीच्या नावार १०५ आंतरराष्ट्रीय सामन्यात ६७ गोल आहेत. मेस्सीच्या नावार १२८ सामन्यात ६५ गोल, तर ख्रिस्तियानो रोनाल्डोच्या नावार १५४ सामन्यात ८५ गोल आहेत.
- छेत्रीने आशियाई स्पर्धेत आतापर्यंत ५ गोल केले आहेत. २०११च्या या स्पर्धेत त्याने ३ गोल केले होते. तो या स्पर्धेत सर्वाधिक गोल करणारा भारतीय खेळाडू आहे.
- सर्वाधिक आंतरराष्ट्रीय सामन्यांत भारताचे प्रतिनिधित्व भारतीय फुटबॉल संघाचा कर्णधार सुनील छेत्री 'कॅप्टन फॅन्टॅस्टिक' म्हणून ओळखला जातो.
- भारतीय फुटबॉल फेडरेशनचा (एआयएफएफ) सर्वोत्तम फुटबॉलपटूचा मान त्याला एकूण ५ वेळा (२००७, २०११, २०१३, २०१४, २०१७) मिळाला आहे.

संजीव चड्ढा यांना 'फ्रीडम ऑफ द सिटी ऑफ लंडन' पुरस्कार

- स्टेट बँक ऑफ इंडियाचे युनायटेड किंग्डममधील प्रमुख संजीव चड्ढा यांना 'फ्रीडम ऑफ द सिटी ऑफ लंडन' या पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले आहे.
- द्विपक्षीय संबंधांना बळकटी देण्यासाठी त्यांनी दिलेल्या योगदानासाठी त्यांना हा हा सन्मान देण्यात आला आहे.
- लंडनचे महापौर पीटर एस्टलिन आणि शेरीफ विन्सेंट केवनी यांनी या सन्मानासाठी संजीव चड्ढा यांना नामांकित केले होते.
- संजीव चड्ढा यांनी २०१४मध्ये युनायटेड किंग्डममधील स्टेट बँक ऑफ इंडियाची

धुरा हातात घेतली होती.

- युकेमध्ये एसबीआयच्या प्रसारणात त्यांनी महत्त्वाची भूमिका बजावली. यामुळे भारत आणि युके यांच्यातील आर्थिक सेवांमधील संबंध बळकट झाले.

फ्रीडम ऑफ द सिटी ऑफ लंडन

- हा सन्मान लंडन म्युनिसिपल कॉर्पोरेशनद्वारे समाजातील महत्त्वाच्या व्यक्तीस, सेलिब्रिटीला किंवा प्रतिष्ठित व्यक्तीला प्रदान केला आहे.
- यापूर्वी स्वतंत्र भारताचे पहिले पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल नेहरू यांना या सन्मानाने गौरविण्यात आले आहे.

फ्रानोईस लाबोर्डे यांना 'लीजन डि ऑनर' पुरस्कार

- पश्चिम बंगालचे पादरी १२ वर्षीय फादर फ्रानोईस लाबोर्डे यांना फ्रान्सचा सर्वोच्च नागरी सन्मान 'लीजन डि ऑनर' या पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले.
- निराधार आणि दिव्यांग मुलांच्या कल्याणासाठी केलेल्या कामासाठी त्यांना हा सन्मान देण्यात आला आहे. फादर लाबोर्डे मूळचे फ्रान्सचे असून आता ते भारताचे नागरिक आहेत.
- फादर लाबोर्डे यांनी हावडा साऊथ पॉईंट नावाची एक संस्था सुरु केली आहे जी निराधार आणि दिव्यांग बालकांच्या कल्याणासाठी कार्य करते.
- लीजन डि ऑनर सन्मान मिळालेले सत्यजित रे आणि सौमित्र चॅटर्जी यांच्यानंतर पश्चिम बंगालचे ते तिसरे व्यक्ती आहेत.

लीजन डि ऑनर

- हा फ्रान्सचा सर्वोच्च नागरी सम्मान आहे. नेपोलियन बोनापार्टने हा सम्मान १८०२मध्ये सुरु केला. हा सम्मान फ्रान्सच्या उत्कृष्ट सेवेसाठी कोणत्याही

देशाच्या नागरिकाला दिला जातो.

- या सम्मानाच्या ५ श्रेणी पुढीलप्रमाणे: शेवलिएर (योद्धा), ऑफिसिएर (ऑफिसर), कॉमोडोर (कमांडर), ग्रँड ऑफिसिएर (ग्रँड ऑफिसर) आणि ग्रँड क्रॉइक्स (ग्रँड क्रॉस).
- २००७ आणि २०१४मध्ये अनुक्रमे अभिनेता **शाहरुख खान** आणि **अमिताभ बच्चन** यांना हा सम्मान देण्यात आला होता.
- याशिवाय अमर्त्य सेन, पंडित रवी शंकर, झुबिन मेहता, लता मंगेशकर, जेआरडी टाटा, रतन टाटा, **अजीम प्रेमजी** आणि **सौमित्र चॅटर्जी** यांनादेखील हा सम्मान देण्यात आला आहे.

बेहरूज बूचानी यांना साहित्याचे व्हिक्टोरियन पारितोषिक

- ऑस्ट्रेलियन आश्रय कायद्यांतर्गत पापुआ न्यू गिनीमध्ये ताब्यात घेतलेल्या ईरानी आश्रय साधक **बेहरूज बूचानी यांनी १ लाख ऑस्ट्रेलियन डॉलरचे साहित्याचे व्हिक्टोरियन पारितोषिक** जिंकले आहे.
- बूचानी यांना त्यांच्या 'नो फ्रेंड बट द माउंटन्स: राइटिंग फ्रॉम मानुस प्रिझन' या लेखन कार्यासाठी व्हिक्टोरियन पारितोषिकाने सन्मानित करण्यात आले.
- बेहरूज बूचानी वयाच्या १८व्या वर्षापासून लेखन करीत आहे. राजकीय भूगोल या विषयात पदवी घेऊन तो पत्रकार झाला.
- अनेक इंग्रजी, पर्शियन नियतकालिकांत लिखाण केल्यानंतर 'वेरया' या कुर्दी वृत्तनियतकालिकाची स्थापना त्याने इलम या इराणमधील त्याच्या गावी केली.
- पण इस्लामी राजवटीच्या 'रक्षकां'नी त्या कार्यालयावर छापा घालून, त्याच्या सहकाऱ्यांना कोठडीत डांबले. बेहरूज मात्र देशाबाहेर पळून जाण्यास यशस्वी ठरला.

- त्याने ऑस्ट्रेलियात आश्रय मागितला. परंतु अधिकाऱ्यांनी नकार देऊन त्याला प्रशांत महासागरातल्या 'मानुस' म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या बेटावरल्या बंदिगृहात धाडले.
- 'नो फ्रेंड बट द माउंटन्स' हे पुस्तक म्हणजे कैदेतील त्याचा खडतर जीवनक्रम त्रयस्थपणे सांगणारे आत्मपर गद्य आहे. हे पुस्तक त्याने मोबाईल फोनच्या माध्यमातून कैदेतून लिहिले आहे.
- बेहरूजला या तुरुंगात मोबाईल वापराची मुभा होती. त्यामुळे त्याने हे आपले लेखन लहान लहान संदेशांद्वारे पुस्तक अनुवादक ओमीद तोफिघीयान याला पाठवले.
- ओमीद तोफिघीयान गेल्या ५ वर्षांपासून बेहरूजच्या लेखनाला प्रकाशित करण्याचे कार्य करत आहे.
- याशिवाय बेहरूजने 'चौका, प्लीज टेल मी द टाइम' हा लघुपटही मोबाईल फोनच्या कॅमेऱ्यातून टिपला आहे. त्याच्या कहाणीवर आधारित 'मानुस' हे स्वीडिश नाटकही लिहिले गेले आहे.
- २०१५पासून 'पेन इंटरनॅशनल' त्याच्या सुटकेसाठी प्रयत्न करीत आहे, परंतु त्यांना अद्याप यश आलेले नाही.

भारतीय इतिहासकार संजय सुब्रमण्यम यांना डॅन डेव्हिड पुरस्कार

- प्रसिद्ध भारतीय इतिहासकार संजय सुब्रमण्यम यांना अलीकडेच इस्रायलच्या प्रतिष्ठित डॅन डेव्हिड पुरस्काराने गौरविण्यात आले.
- आशियाई, युरोपियन, उत्तर व दक्षिण अमेरिकेतील लोकांमधील आंतर-सांस्कृतिक संबंधांवर केलेल्या कार्यासाठी त्यांना हा पुरस्कार प्रदान करण्यात

आला.

- त्यांना हा पुरस्कार **भूतकाळ** या **श्रेणीमध्ये** शिकागो विद्यापीठाचे **प्राध्यापक केनेथ पोमेरेन्झ** यांच्यासह विभागून देण्यात आला.

डॅन डेव्हिड पुरस्कार

- हा पुरस्कार तेल अवीव्ह विद्यापीठात स्थित डॅन डेव्हिड फाऊंडेशनद्वारे दिला जातो. या पुरस्काराचे नाव **प्रसिद्ध परोपकारी व्यावसायिक डेन डेव्हिड** यांच्या नावावरून ठेवले गेले आहे.
- या पुरस्कार विजेत्याला **१ दशलक्ष डॉलर्स** पुरस्कारस्वरूप देण्यात येतात. हा पुरस्कार **प्रतिवर्षी** पुढील **३ श्रेण्यांमध्ये** दिला जातो.
 - ❖ **भूतकाळ**: इतिहास, पुरातत्त्व इत्यादी क्षेत्रांसाठी.
 - ❖ **वर्तमान**: कला, माध्यम, धोरण आणि अर्थशास्त्र इत्यादी क्षेत्रांसाठी.
 - ❖ **भविष्य**: नैसर्गिक विज्ञान क्षेत्रासाठी.
- यंदा वर्तमान श्रेणीमध्ये लोकशाहीचे संरक्षण करण्यासाठी **रिपोर्टर्स विदाऊट बॉर्डर्स** आणि **प्राध्यापक मायकेल इग्राटीफ** यांना सन्मानित करण्यात आले.
- भविष्य श्रेणीमध्ये यंदाचा पुरस्कार हवामानातील बदलांचा सामना करण्यासाठी **कोस्टा रिकाच्या राजनयिक क्रिस्टीना फिग्यूरस** यांना देण्यात आला.

सिद्धार्थ लाल: ईआय एन्टरप्रीनर ऑफ दी इयर २०१८

- आयशर मोटर्सचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी व व्यवस्थापकीय संचालक **सिद्धार्थ लाल** यांची २०१८ वर्षातील **ईवाय (अन्स्ट ईड यंग)** एन्टरप्रीनर (उद्योजक) ऑफ

दी इयर सन्मानासाठी निवड झाली आहे.

- २००६मध्ये त्यांनी आयशर मोटर्सचा कार्यभार स्वीकारल्यानंतर या कंपनीने मोठ्या प्रमाणात प्रगती केली आहे. त्यांनी भारतात मोटरसायकल ब्रँड रॉयल एनफील्डचे पुनरुत्थानही केले.
- विप्रोचे अध्यक्ष **श्री. अझीम प्रेमजी यांना** भारतीय माहिती तंत्रज्ञान उद्योगातील त्यांच्या योगदानासाठी आणि परोपकारी कार्यासाठी **जीवनगौरव पुरस्काराने** गौरविण्यात आले.
- तसेच टायटन कंपनीचे व्यवस्थापकीय संचालक **भास्कर भट यांना** **एन्टरप्रीनरिअल सीईओ पुरस्काराने सन्मानित** करण्यात आले.
- या सर्व विजेत्यांची निवड उदय कोटक यांच्या अध्यक्षतेखालील ८ सदस्यीय ज्युरींनी केली आहे.
- आपल्या सर्जनशील कल्पना आणि असामान्य उपक्रमांद्वारे भारताच्या उभारणीमध्ये योगदान देणाऱ्या उद्योजकांना सन्मानित करण्यासाठी ईओवाय दरवर्षी आयोजित केला जातो.
- यंदाचे वर्ष ईओवाय इंडिया पुरस्कार कार्यक्रमाचे २०वे वर्ष होते. सिद्धार्थ लाल ६ ते ८ जून रोजी मॉंटे कार्लो येथे होणाऱ्या ईवाय वर्ल्ड एन्टरप्रीनर ऑफ दी इयर (डब्ल्यूईओवाय) पुरस्कार सोहळ्यात भारताचे प्रतिनिधित्व करतील.
- २०१८ वर्षातील ईवाय एन्टरप्रीनर ऑफ दी इयर पुरस्काराच्या **अन्य ७ श्रेणींमधील विजेते** पुढीलप्रमाणे:

❖ बायजू रवीन्द्रन: संस्थापक व सीईओ, थिंक अँड लर्न (स्टार्टअप)

- ❖ किशोर बियाणी: फ्यूचर ग्रुपचे संस्थापक व सीईओ (व्यवसाय परिवर्तन)
 - ❖ निर्मल के मिंडा: सीएमडी, मिंडा इंडस्ट्रीज (उत्पादन)
 - ❖ रितेश अग्रवाल: संस्थापक व सीईओ, ओयो हॉटेल्स आणि होम्स (सेवा)
 - ❖ संजय अग्रवाल: एमडी व सीईओ, एयु स्मॉल फायनान्स बँक (आर्थिक सेवा)
 - ❖ बिनिश चुद्रर: उपाध्यक्ष, इंटास फार्मास्यूटिकल्स (लाइफ सायन्सेस व हेल्थकेअर)
 - ❖ राजेश मेहरा: जॅंग्वार ग्रुपचे प्रवर्तक आणि संचालक (ग्राहक उत्पादने व रिटेलस)
- टीप: ईवाय (EY) नावाने प्रख्यात असलेली **अर्न्स्ट अँड यंग ही** बहुराष्ट्रीय व्यावसायिक सेवा प्रदाता कंपनी आहे. तिची स्थापना १९८९ मध्ये झाली असून तिचे **मुख्यालय लंडनमध्ये (इंग्लंड)** आहे.

एफआयएच प्लेयर ऑफ द ईयर पुरस्कार

- आंतरराष्ट्रीय हॉकी फेडरेशनने (एफआयएच) 'प्लेयर ऑफ द ईयर' पुरस्कार जाहीर केले. हे पुरस्कार आंतरराष्ट्रीय हॉकीमध्ये सर्वोत्तम कामगिरी करणाऱ्या महिला आणि पुरुष खेळाडूंना दिले जातात.
- एफआयएच प्लेयर ऑफ द ईयर पुरस्कार **१९९८मध्ये** स्थापन करण्यात आले आणि तेव्हापासून प्रतिवर्षी हे पुरस्कार प्रदान करण्यात येतात.
- २००१मध्ये वर्षातील सर्वोत्तम युवा हॉकी खेळाडूसाठी एफआयएच यंग प्लेयर ऑफ द ईयर पुरस्कार सुरु करण्यात आला.

पुरस्कार विजेत्यांची यादी

- प्लेयर ऑफ द ईयर (पुरुष): आर्थर वॅन डोरेन (बेल्जियम)
- प्लेयर ऑफ द ईयर (महिला): ईवा डी गोएडे (नेदरलँड्स)
- गोलकीपर ऑफ द ईयर (पुरुष): विन्सेंट वनाश (बेल्जियम)
- गोलकीपर ऑफ द ईयर (महिला): मॅडी हिंच (ग्रेट ब्रिटन)
- रायझिंग स्टार ऑफ द ईयर (पुरुष): आर्थर डी स्लूवर (बेल्जियम)
- रायझिंग स्टार ऑफ द ईयर (महिला): लुसिना वोन डर हेड (अर्जेंटिना)

स्वच्छता एक्सीलन्स पुरस्कार २०१९

- शहरी समृद्धी उत्सवाच्या पार्श्वभूमीवर केंद्रीय गृहनिर्माण व शहरी दारिद्र्य निर्मुलन मंत्रालयाद्वारे देण्यात येणारा **स्वच्छता एक्सीलन्स पुरस्कार २०१९ छत्तीसगडच्या रायगड महापालिकेने जिंकला.**
- तर **अंबिकापूर (छत्तीसगड) व कुंभकोणम (तामिळनाडू)** या महापालिकांना अनुक्रमे दुसरे आणि तिसरे पारितोषिक मिळाले. ही तीनही 'अमृत' शहरे आहे.
- एकूण ४० प्रांतस्तरीय संघटना, शहरी आजीविका संघटना आणि शहरी स्थानिक संस्था यांना स्वच्छता एक्सीलन्स पुरस्कार प्रदान करण्यात आले.
- शहरी समृद्धी उत्सवाचा एक भाग म्हणून केंद्रीय गृहनिर्माण व शहरी दारिद्र्य निर्मुलन मंत्रालयाद्वारे हे पुरस्कार प्रदान करण्यात आले.

इतर पुरस्कार विजेते

- वैधानिक शहरांच्या श्रेणीमध्ये जशपूर नगर (छत्तीसगड), मलप्पुरम (केरळ) आणि सूरजपूरच्या (छत्तीसगड) नगर परिषदांनी पुरस्कार मिळविले.

- ग्रेटर हैदराबाद महापालिकेला १० लाखापेक्षा जास्त लोकसंख्या असलेल्या शहरांच्या श्रेणीमध्ये प्रथम पारितोषिकाने सन्मानित करण्यात आले.
- आकांक्षित जिल्ह्यांमध्ये झारखंडमधील बोकारो जिल्ह्यातील चास नगरपालिकेला विशेष पारितोषिकाने सन्मानित करण्यात आले.

शहरी समृद्धी उत्सव

- शहरी उपजीविकेवर लक्ष केंद्रित करण्याच्या हेतूने केंद्रीय गृहनिर्माण आणि शहरी दारिद्र्य निर्मुलन मंत्रालय १ ते १५ फेब्रुवारी या पंधरवड्यात देशभरात 'शहरी समृद्धी उत्सव' आयोजित केला होता.
- या कार्यक्रमाद्वारे, दीनदयाल अंत्योदय योजना - राष्ट्रीय शहरी आजीविका मिशनला (DAY-NULM) सर्व गरजू लोकांपर्यंत पोहचविण्याचे ध्येय आहे.

दीनदयाल अंत्योदय योजना

- दीनदयाल अंत्योदय योजना - राष्ट्रीय शहरी आजीविका मिशन ही एक केंद्र पुरस्कृत योजना आहे.
- या योजनेची सुस्वात २३ सप्टेंबर २०१३ रोजी सुवर्ण जयंती रोजगार योजनेच्या जागी करण्यात आली होती.
- तळागाळातील संस्थांमधील शहरी गरिबांना संघटीत करून, कौशल्य विकासाद्वारे त्यांना रोजगार मिळवून देणे किंवा कर्जाच्या सुलभ उपलब्धतेद्वारे त्यांना स्वतःचा उद्योग स्थापन करण्यास मदत करणे या उद्देशाने ही योजना सुरु करण्यात आली आहे.
- याशिवाय शहरी भागातील बेघरांना टप्प्याटप्प्याने आवश्यक सेवांसह आश्रय प्रदान करण्याचे हेदेखील या योजनेचे उद्दीष्ट आहे.

यात २ योजना समाविष्ट केल्या आहेत

- **राष्ट्रीय शहरी आजीविका मिशन:** हे मिशन शहरी भागासाठी आहे. केंद्रीय गृहनिर्माण आणि दारिद्र्य निर्मूलन मंत्रालयाद्वारे ही योजना कार्यान्वित केली जाते.
- **राष्ट्रीय ग्रामीण आजीविका मिशन:** हे मिशन ग्रामीण भागासाठी आहे. ग्रामीण विकास मंत्रालयाद्वारे ही योजना कार्यान्वित केली जाते.

स्वच्छता एक्सीलन्स पुरस्कार

- केंद्रीय गृहनिर्माण व शहरी कामकाज मंत्रालयाद्वारे २०१७मध्ये या पुरस्कारांची **सुरूवात** केली.
- दीनदयाल अंत्योदय योजनेतर्गत स्थापन झालेल्या बचत गटाच्या प्रांतस्तरीय संघटनांना आपल्या सभोवतालचा परिसर स्वच्छ ठेवण्यासाठी आणि स्वच्छ भारत अभियानाची (शहरी) उद्दिष्टे गाठण्यासाठी केलेल्या प्रयत्नांबद्दल हा पुरस्कार प्रदान करण्यात येतो.
- याशिवाय शहरी स्थानिक संस्थांसाठी (यूएलबी) **शहर स्वच्छता आजीविका पुरस्कार**ही यंदाच्या वर्षापासून सुरू करण्यात आला आहे.
- स्वच्छता क्षेत्रातील प्रतिष्ठित आजीविकेसाठी सक्षम वातावरण तयार करण्यासाठी हा नवा पुरस्कार सुरू करण्यात आला आहे.

७वे राष्ट्रीय छायाचित्र पुरस्कार

- माहिती आणि प्रसारण राज्यमंत्री (स्वतंत्र कार्यभार) कर्नल (निवृत्त) राज्यवर्धन राठोड यांनी नवी दिल्ली येथे नॅशनल मीडिया सेंटरमध्ये आयोजित कार्यक्रमाला **७वे राष्ट्रीय छायाचित्र पुरस्कार** प्रदान केले.
- या समारोहाच्या व्यावसायिक श्रेणीची मुख्य संकल्पना '**महिलांच्या नेतृत्वामध्ये विकास**' ही होती. तर हौशी श्रेणीची मुख्य संकल्पना '**भारतातील मेळावे व**

उत्सव' ही होती.

- छायाचित्रणाच्या तंत्रज्ञानाला व कलेला चालना देणे आणि देशातील व्यावसायिक व हौशी छायाचित्रकारांना प्रोत्साहन देणे, हा या पुरस्कारांचा मुख्य उद्देश आहे.
- या समारोहात एकूण **१३ पुरस्कार प्रदान** करण्यात आले. यात **३ लाख रुपये रोख रकमेचा जीवनगौरव पुरस्कार**ही समाविष्ट आहे.
- वर्षातील सर्वोत्तम व्यावसायिक छायाचित्रकाराला १ लाख रुपये रोख रकमेचा तर सर्वोत्तम हौशी छायाचित्रकाराला ७५ हजार रुपये रोख रकमेचा पुरस्कार प्रदान करण्यात आला.
- व्यावसायिक आणि हौशी दोन्ही गटात प्रत्येकी **५ विशेष पुरस्कार** प्रदान करण्यात आले. त्यांची अनुक्रमे रक्कम ५० हजार आणि ३० हजार आहे.

पुरस्कार विजेते

- जीवनगौरव पुरस्कार: अशोक दिलवाली
- सर्वोत्तम व्यावसायिक छायाचित्रकार: एसएल शांथ कुमार
- सर्वोत्तम हौशी छायाचित्रकार: गुरुदीप धीमण
- विशेष उल्लेखनीय पुरस्कार (व्यावसायिक): अरुण श्रीधर, कैलाश मित्तल, मिहीर सिंग, पी.व्ही. सुंदरराव, रणिता रॉय
- विशेष उल्लेखनीय पुरस्कार (हौशी): रवी कुमार, एस. निलीमा, मनीष जैती, महेश लोणकर, अविजित दत्ता

अब्दुल अझीझ मुहमत मार्टिन एन्नल्स मानवाधिकार पुरस्कार

- सुदानी शरणार्थी **अब्दुल अझीझ मुहमत** यांना २०१९चा मार्टिन एन्नल्स

मानवाधिकार पुरस्कार प्रदान करण्यात आला आहे.

- ऑस्ट्रेलियन सरकारच्या क्रूर निर्वासित धोरणाचा खुलासा करण्यासाठी त्यांना हा पुरस्कार जाहीर झाला आहे. सहकारी शरणार्थींच्या परिस्थितीकडे जगाचे लक्ष वेधून घेण्याचे कार्य अब्दुल अझीझने केले आहे.
- शरणार्थींच्या समस्यांसाठी कार्य करणाऱ्या व स्वतःच्याच मानवाधिकारांचे हनन झालेल्या व्यक्तीला या पुरस्काराने सन्मानित केले जाण्याची ही पहिलीच वेळ आहे.
- ऑस्ट्रेलियाने २०१३मध्ये त्यांची बोट ताब्यात घेतली होती. तेव्हापासून त्यांना पापुआ न्यू गिनी येथील मॅनस बेटावर नजरकैदेत ठेवण्यात आले आहे. स्विस व्हिसा मिळाल्यानंतर त्यांना बेट सोडण्याची परवानगी देण्यात आली आहे.

मार्टिन एन्नल्स मानवाधिकार पुरस्कार

- ब्रिटिश मानवाधिकार कार्यकर्ते व नोबेल शांतता पुरस्कार विजेते मार्टिन एन्नल्स यांच्या नावे हा पुरस्कार सुरु करण्यात आला आहे.
- त्यांचा जन्म २७ जुलै १९२७ रोजी स्टॅफोर्डशायर, इंग्लंड येथे झाला. १९६८ ते १९८० पर्यंत ते ॲम्नेस्टी इंटरनॅशनलचे महासचिव होते.
- त्यांच्या कार्यकाळात ॲम्नेस्टी इंटरनॅशनलला शांततेचा नोबेल पुरस्कार, इरॅस्मस प्राइज आणि संयुक्त राष्ट्र मानवाधिकार पुरस्कार प्रदान करण्यात आले.

डॉ. दिव्या कर्नाड यांना फ्युचर फॉर नेचर पुरस्कार

- अशोक विद्यापीठात पर्यावरणशास्त्राच्या सहाय्यक प्राध्यापक असलेल्या डॉ. दिव्या कर्नाड यांना 'फ्युचर फॉर नेचर २०१९' पुरस्कार जिंकला.
- समुद्री प्राणीजीवन संरक्षणासाठी त्यांनी केलेल्या कार्यासाठी त्यांना हा पुरस्कार

प्रदान करण्यात आला.

- डॉ. दिव्या कर्नाड यांच्या ईनसिझन फिश (In-Season Fish) प्रकल्पामुळे भारतीय समुद्रातील लुप्तप्राय शार्क माशांच्या प्रजातींच्या शिकारीच्या प्रमाणात घट झाली आहे. (अनेकदा मासेमारीमध्ये चुकून शार्क माशांना पकडले जात असे.)
- या सोबतच त्यांनी टर्टल ॲक्शन ग्रुप (Turtle Action Group)ची स्थापना केली आहे. ही संस्था समुद्री कासवांच्या संवर्धनासाठी स्थानिकांच्या सहकार्याने प्रयत्न करते आणि संवर्धन विषयक संशोधन करते.
- डॉ. दिव्या यांनी अमेरिकेच्या रटगर्स विद्यापीठातून भूगोल विषयातील पीएचडी केली आहे. तसेच त्यांनी वन्यजीवन जीवशास्त्र व संरक्षणात पद्युत्तर पदव्युत्तर प्राप्त केली आहे.
- डॉ. दिव्या या हा पुरस्कार मिळवणाऱ्या दुसऱ्या भारतीय आहेत. या पूर्वी २००८ साली डॉ. चारुदत्त मिश्रा यांना हा पुरस्कार हिमबिबट्याच्या संवर्धनासाठी मिळाला होता.

फ्यूचर फॉर नेचर पुरस्कार

- वन्य जीवन आणि वनस्पती प्रजातींचे संरक्षण करण्यासाठी हा पुरस्कार फ्यूचर फॉर नेचर फाउंडेशनद्वारे प्रदान केला जातो.
- वन्यजीव आणि वनस्पती प्रजातींचे संरक्षण करणाऱ्या व्यक्तींना सन्मानित करणे, त्यांना निधी पुरविणे, तसेच त्यांना त्यांचे कार्य सुरू ठेवण्यास प्रोत्साहित करणे, हे या पुरस्काराचे उद्देश आहेत.
- फ्यूचर फॉर नेचर २०१९ पुरस्काराचे इतर विजेते: फर्नांडा अब्रा (ब्राझिल) आणि

ओलिव्हियर न्सेनिगमाना (रवांडा).

- २००८ साली सुरु झालेला पुरस्कार पहिल्याच वर्षी डॉ. चारुदत्त मिश्रा यांनी मिळवला होता.

जीएसपीएलला फिक्की सीएसआर पुरस्कार

- जिंदाल स्टील अँड पावर लिमिटेडला (जीएसपीएल) महिला सक्षमीकरणासाठी फिक्की सीएसआर पुरस्कार मिळाला आहे.
- जेएसपीएल फाऊंडेशनद्वारे देशभरात महिला सबलीकरणाची प्रभावी व नाविन्यपूर्ण कार्यक्रम राबविल्याबद्दल जेएसपीएलला हा पुरस्कार जाहीर झाला आहे.

फिक्की सीएसआर पुरस्कार

- फिक्की सीएसआर पुरस्कार देशातील पहिले कॉर्पोरेट सोशल रिस्पॉन्सिबिलिटी पुरस्कार आहेत.
- या पुरस्कारांची स्थापना १९९९मध्ये फेडरेशन ऑफ इंडियन चेंबर ऑफ कॉमर्स अँड इंडस्ट्रीज (फिक्की)द्वारे करण्यात आली होती.
- कॉर्पोरेट सोशल रिस्पॉन्सिबिलिटीमध्ये दिलेल्या योगादांसाठी कंपन्यांना सन्मानित करण्याच्या उद्देशाने हे पुरस्कार प्रदान केले जातात.
- यापूर्वी एचपीसीएल, हिंदाल्को, टिस्को, सेल, महिंद्रा अँड महिंद्रा, इन्फोसिस, लुपिन, गुजरात अंबुजा सिमेंट अशा अनेक कंपन्यांना सीएसआर क्षेत्रातील त्यांच्या उत्कृष्ट कार्यासाठी या पुरस्कारांनी गौरविण्यात आले आहे.

फिक्की सीएसआर पुरस्काराच्या विविध श्रेण्या

- महिला सशक्तीकरणासाठी फिक्की सीएसआर पुरस्कार.
- शिक्षण, कौशल्य विकास आणि आजीविकेसाठी फिक्की सीएसआर पुरस्कार.
- पर्यावरणीय शाश्वततेसाठी फिक्की सीएसआर पुरस्कार.
- आरोग्य, पाणी आणि स्वच्छतेसाठी फिक्की सीएसआर पुरस्कार.
- सर्वोत्कृष्ट नवोन्मेषासाठी फिक्की सीएसआर पुरस्कार.
- लघु व मध्यम उद्योगांसाठी फिक्की सीएसआर पुरस्कार (२०० कोटी रुपयांपर्यंत उलाढाल असलेल्या कंपन्यांसाठी)

कॉर्पोरेट सोशल रिस्पॉन्सिबिलिटी (सीएसआर)

- कॉर्पोरेट सोशल रिस्पॉन्सिबिलिटी म्हणजे सोप्या भाषेत समजावयाचे झाले तर औद्योगिक घराण्यांची सामाजिक बांधिलकी.
- पर्यावरण आणि सामाजिक कल्याणकारी उपक्रमांमध्ये कंपन्यांच्या स्वैच्छिक योगदानासाठी याची सुरुवात करण्यात आली.
- सीएसआर हे एखाद्या निसर्गचक्राप्रमाणे असते. जे काही समाज, पर्यावरणाकडून मिळाले तेच पुन्हा त्यांना अर्पण करणे हे त्याचे उदात्त तत्त्व असते.
- कंपनी अधिनियम २०१३च्या कलम १३५मध्ये सीएसआरची तरतूद करण्यात आली आहे. सध्याच्या नियमानुसार, सीएसआरबद्दल निर्णय घेण्याची क्षमता कंपनीच्या मंडळाकडे आहे.
- यानुसार ५०० कोटी रुपये मूल्य असलेल्या किंवा १००० कोटी रुपयांची उलाढाल असलेल्या किंवा ५ कोटी रुपयांहून अधिक निव्वळ नफा असलेल्या कंपन्यांना गेल्या ३ वर्षांतील सरासरी निव्वळ नफ्यापैकी २ टक्के रक्कम

सीएसआरशी संबंधित उपक्रमांवर खर्च करणे बंधनकारक आहे.

- केंद्रीय कॉर्पोरेट कामकाज मंत्रालयाने या मंत्रालयाचे सचिव इंजीती श्रीनिवास यांच्या अध्यक्षतेखाली ऑक्टोबर २०१८मध्ये सीएसआरसाठी उच्चस्तरीय समितीची स्थापना केली आहे.
- ही समिती सध्याच्या सीएसआर रचनेचे पुनरावलोकन करेल व कॉर्पोरेट सोशल रिस्पॉन्सिबिलिटीवरील धोरणासाठी रोडमॅप तयार करेल.

आरोहण सामाजिक नवोन्मेष पुरस्कार

- इन्फोसिस फाऊंडेशनने आरोहण सामाजिक नवोन्मेष पुरस्कार स्थापन करण्याची घोषणा केली.
- हा पुरस्कार सामाजिक क्षेत्रासाठी नाविन्यपूर्ण उपाय प्रदान करणार्या व्यक्ती आणि गैर-सरकारी संस्थांना प्रदान केला जाईल.
- सामाजिक क्षेत्रातील नवोन्मेष संस्कृतीचा प्रचार करण्याच्या उद्देशाने या पुरस्कारांची स्थापना करण्यात आली आहे. यामुळे देशात सकारात्मक बदल आणण्यास मदत होईल.
- हा पुरस्कार पुढील ६ श्रेण्यांमध्ये दिला जाईल: आरोग्य, निराधार लोकांची काळजी, ग्रामीण विकास, महिला सुरक्षा व सबलीकरण, शिक्षण, क्रीडा, शाश्वत विकास.
- या पुरस्काराच्या विजेत्यांना आयआयटी हैदराबादमध्ये त्यांच्या उपायांना विकसित करण्यासाठी १२ आठवड्यांच्या निवासी मार्गदर्शनाची संधीदेखील मिळेल.

इन्फोसिस फाऊंडेशन

- इन्फोसिस फाऊंडेशन ही देशातील अग्रगण्य तंत्रज्ञान कंपनी इन्फोसिसची कल्याणकारी संस्था आहे.
- १९९६मध्ये या गैर-लाभकारी संस्थेची स्थापना करण्यात आली होती. तिचे मुख्यालय कर्नाटकमधील बंगळूरू येथे आहे.
- ही संस्था शिक्षण, ग्रामीण विकास, आरोग्यसेवा, कला आणि संस्कृती इत्यादी क्षेत्रांमध्ये कार्य करते.

निधनवार्ता

निधन: सुप्रसिद्ध निर्माते राजकुमार बडजात्या

- सुप्रसिद्ध चित्रपट निर्माते व दिग्दर्शक सूरज बडजात्या यांचे वडील राजकुमार बडजात्या यांचे २१ फेब्रुवारी रोजी मुंबईत वयाच्या ७७व्या वर्षी निधन झाले. त्यांना फिल्मफेअर पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले होते.
- राजश्री प्रॉडक्शनचे संस्थापक ताराचंद बडजात्या यांच्यानंतर राजकुमार बडजात्या यांनी संस्थेचा कारभार हाती घेतला.
- १९६० ते १९८० या काळात त्यांनी सहनिर्माता म्हणून चित्रपटांची निर्मिती केली. त्यांनी राजश्री प्रॉडक्शनच्या माध्यमातून ७० ते ९०च्या दशकात अनेक अजरामर चित्रपटांची निर्मिती केली.
- हम आपके है कोन, हम साथ साथ है, गीत गाता चल, मैंने प्यार किया, विवाह, पिया का घर ते प्रेम रतन धन पायो अशा अनेक दर्जेदार चित्रपटांची त्यांनी निर्मिती केली.
- मागच्या महिन्यात प्रदर्शित झालेला 'हम चार' हा राजश्री प्रॉडक्शनचा राजकुमार यांची निर्मिती असलेला शेवटचा चित्रपट ठरला.

निधन: गदिमांचे सुपुत्र श्रीधर माडगुळकर

- विख्यात मराठी कवी व पटकथा-संवाद-लेखक, साहित्यिक गदिमा अर्थात ग. दि. माडगुळकरांचे सुपुत्र आणि प्रसिद्ध लेखक, संपादक श्रीधर माडगुळकर यांचे २१ फेब्रुवारी रोजी वयाच्या ७३व्या वर्षी निधन झाले.
- श्रीधर यांचे साहित्य क्षेत्रातील योगदान मोलाचे होते. पुण्यातील गदिमा

प्रतिष्ठान, आणि माडगुळे येथील गजानन विकास प्रतिष्ठानचे विश्वस्त म्हणून ते कार्यरत होते.

- १९७० साली 'जिप्सी' या खास तरुणांसाठी असलेल्या मासिकाचे संपादन करून त्यांनी अनेक नवीन लेखकांना पुढे येण्यास संधी दिली.
- त्याचप्रमाणे 'धरती' व साप्ताहिक 'मायभूमी' या नियतकालिकांचा उपसंपादक म्हणून काम केले आहे.
- त्यांच्या अनेक कथा महाराष्ट्रातील प्रतिष्ठित नियतकालिकांमधून प्रसिध्द झाल्या आहेत. विविध वृत्तपत्रांसाठी देखील त्यांनी लेखन केले.
- त्यांची 'आठी आठी चौसष्ट' ही कादंबरी राजकीय कादंबरीतील मैलाचा दगड समजली जाते.
- ५ व ६ जानेवारी २०१३ रोजी गोवा इथे भरलेल्या कोकण मराठी साहित्य परिषदेच्या आठव्या शेकोटी साहित्य संमेलनाचे ते अध्यक्ष होते
- गदिमांच्या आठवणींवरील 'मंतरलेल्या आठवणी' हे पुस्तक प्रसिद्ध झाले. तसेच त्यांचे 'अजून गदिमा' हे पुस्तक लवकरच प्रसिद्ध होणार आहे.
- गदिमांची गाणी व आठवणी, थोरली पाती-धाकटी पाती या सारख्या साहित्यिक कार्यक्रमांचे आयोजन करून त्यांनी सांस्कृतिक क्षेत्रात आपला वाटा उचलला.
- १९९७ साली इंटरनेटवर मराठी भाषेतील 'जाळं' या पहिल्या साप्ताहिकाची सुरवात करून त्याचे यशस्वी संपादन केले.
- त्यांनी गदिमा.कॉम या मराठीतील सर्वात मोठ्या साहित्यिक वेबसाईटच्या रचनेत सल्लागार म्हणून मोलाची कामगिरी बजाविली.
- मराठीसृष्टी.कॉम या साहित्यिक वेबसाईटच्या सल्लागार मंडळाचे सदस्य

म्हणूनही त्यांनी कामगिरी बजावली.

- सांगली जिल्ह्यातील त्यांनी कै. ग. दि. माडगूळकर हायस्कूल सुरु केले. सुमारे ८ एकर परिसरात ही शाळा असून, यात सुमारे ५०० विद्यार्थी शिकत आहेत.

निधन: प्रसिद्ध हिंदी लेखक नामवर सिंह

- प्रसिद्ध हिंदी लेखक नामवर सिंह यांचे २० फेब्रुवारी रोजी नवी दिल्ली येथे निधन झाले आहे. मृत्युसमयी ते ९३ वर्षाचे होते.
- नामवर सिंह यांचा जन्म २८ जुलै १९२६ रोजी वाराणसीमधील एका छोट्या गावात झाला होता. हिंदी साहित्यमध्ये त्यांनी एमए आणि पीएचडीचे शिक्षण घेतले.
- विविध विद्यापीठांमध्ये प्रदीर्घ काळ अध्यापन केल्यानंतर जवाहरलाल नेहरू विद्यापीठाच्या (जेएनयु) भारतीय भाषा केंद्राचे प्रमुख म्हणून ते निवृत्त झाले.
- त्यांनी कम्युनिस्ट पार्टीतर्फे १९५९मध्ये चकिया-चंदौली मतदारसंघामधून लोकसभा निवडणूकही लढवली होती. मात्र त्यात त्यांचा पराभव झाला होता.
- प्रेमचंद और भारतीय समाज, छायावाद- प्रसाद, निराला, महादेवी और पंत, काशी के नाम, इतिहास और आलोचना, दूसरी परंपरा की खोज अशी विपुल ग्रंथसंपदा त्यांच्या नावावर आहे.
- पण 'कविता के नए प्रतिमान' हा त्यांचा ग्रंथ हिंदी समीक्षेतील मैलाचा दगड मानला जातो.

त्यांना १९७१ साली साहित्य अकादमी पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. याशिवाय त्यांना शलाका सम्मान, साहित्य भूषण सम्मान, कुवेम्पु राष्ट्रीय पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले आहे.

दिनविशेष

१ फेब्रुवारी: कल्पना चावला स्मृतीदिन

- अंतराळात प्रवास करणारी पहिली भारतीय महिला आणि देशातील कोट्यवधी मुलींचे प्रेरणास्थान असलेल्या **कल्पना चावला** यांचा १ फेब्रुवारी योजी स्मृतीदिन आहे.
- अवकाशातून पृथ्वीवर परत येणाऱ्या कोलंबिया अवकाशयानाचा स्फोट झाला. या यानामध्ये असलेल्या कल्पना चावला यांच्यासह ६ अंतराळवीरांचा दुर्दैवी मृत्यू झाला.
- अवकाश यानाच्या डाव्या विंगमधील एल्युमिनियम हिट इन्सुलेंटिंग टाइलमधील खराबीमुळे हा अपघात झाला होता.
- ही कोलंबिया अवकाश यानाची २८वी अवकाश मोहीम होती. हे यान पृथ्वीवर लँडिंगपासून केवळ १६ मिनिटे दूर होते.

कल्पना चावला

- कल्पना चावला यांचा **जन्म १७ मार्च १९६२ रोजी हरियाणातील करनाल येथे** झाला. त्यांनी पंजाब अभियांत्रिकी महाविद्यालयातून एरोनॉटिकल इंजिनिअरिंगमधील पदवी प्राप्त केली होती.
- त्यानंतर १९८२मध्ये त्या अमेरिकेत गेल्या. १९८४मध्ये त्यांनी टेक्सास विद्यापीठातून एरोस्पेस अभियांत्रिकीमध्ये मास्टर ऑफ सायन्स पदवी मिळवली.
- नंतर त्यांनी कॉलोरेडो विद्यापीठातून एरोस्पेस अभियांत्रिकी विभागातून १९८८मध्ये डॉक्टरेट (पीएचडी) मिळवली.
- १९८८मध्ये कल्पना चावला यांनी अमेरिकन अंतराळ संशोधन संस्था

‘नासा’मध्ये आपल्या कारकीर्दीस सुरुवात केली. १९९१मध्ये त्या अमेरिकेच्या नागरिक झाल्या.

- १९९६मध्ये त्यांची पहिल्यांदा अंतराळ उड्डाणासाठी निवड करण्यात आली. १७ नोव्हेंबर १९९७ रोजी त्यांची पहिली अवकाश मोहीम सुरु झाली.
- या मोहिमेसाठी ६ अंतराळवीरांचा चमू असलेल्या कोलंबिया अवकाशयानाचा वापर करण्यात आला होता. याबरोबरच कल्पना चावला अंतराळात जाणाऱ्या पहिल्या भारतीय महिला ठरल्या.
- मिशन विशेषज्ञ म्हणून त्यांनी एसटीएस-८७वर काम केले. अवकाशात तिने ३७६ तास व ३४ मिनिटे प्रवास केला.
- १६ जानेवारी २००३ रोजी पुन्हा त्या अंतराळात गेल्या आणि १ फेब्रुवारी २००३ रोजी अवकाशातून परतताना अपघातात त्यांचा मृत्यू झाला.
- कल्पना चावला यांच्या सन्मानार्थ देशात अनेक योजना सुरु करण्यात आल्या. हरियाणा सरकारने कर्नालमध्ये सरकारी हॉस्पिटलचे नाव 'कल्पना चावला मेडिकल कॉलेज' ठेवले.
- अंतराळक्षेत्रातील योगदानासाठी त्यांना स्पेस मेडल ऑफ ऑनर, नासा स्पेस फ्लाइट मेडल आणि नासा डिस्टिंग्वीशड सर्व्हिस मेडल असे अनेक पुरस्कार मिळाले होते.

२ फेब्रुवारी: जागतिक पाणथळ भूमी दिन

- पाणथळ जागांचे संवर्धन आणि संरक्षण करण्यासाठी जगभरात २ फेब्रुवारी हा दिवस जागतिक पाणथळ भूमी दिन (वेटलँड्स डे) म्हणून साजरा केला जातो.
- वाढत्या मानवी हस्तक्षेपांमुळे पाणवठे अडचणीत सापडले आहेत. पाणवठे राहिले तरच तेथील जैविक विविधता राहणार आहे. त्यामुळेच पाणवठ्यांच्या

प्रश्नांकडे लक्ष वेधण्यासाठीच हा दिन महत्त्वाचा ठरतो.

- 'हवामान बदल आणि पाणथळ' (Wetlands and Climate Change) ही यंदाच्या जागतिक पाणथळ भूमी दिनाची संकल्पना आहे.
- पाणथळ जागा म्हणजे नदी, समुद्राची खाडी, मिठागरे, नैसर्गिक आणि मानवनिर्मित तलाव. या पाणथळांचा जैविक विविधतेशी घनिष्ठ संबंध आहे.
- महाराष्ट्राचा महत्त्वाचे पाणथळ प्रदेश हे दरखनच्या पठारावरील नद्या-उपनद्या, धरणांमागील जलाशय आणि पाझर तलावांच्या आसपासच्या परिसंस्था आहेत.

पाणथळ क्षेत्रांचे महत्त्व

- वातावरणातील बदल कमी करण्यासाठी पाणथळ प्रदेश महत्त्वाचे आहेत.
- सध्या आपण भूगर्भातील पाण्याचा भरपूर वापर करतो. या पाण्याचे पुनर्भरण करण्याचे काम पाणथळ प्रदेश करतात.
- पाणथळ जागी वाढणाऱ्या वनस्पती प्रदूषित पाणी व इतर हानिकारक द्रव्यांना गाळण्याचे काम करून पाणी शुद्ध करतात.
- सागरी किनारपट्टीवर असलेल्या अशा गवतयुक्त पाणथळ प्रदेशांमुळे लाटांनी होणारी किनाऱ्यांची धूप थांबवली जाऊन वादळांपासून होणारे नुकसानही घटते.
- समुद्राचे आक्रमण थोपवून किनारी जमीन अतिक्षारयुक्त (निरुपयोगी खारपड) होण्याची क्रियाही तेथील 'मॅनग्रुव' (खारफुटी) प्रकारच्या झुडपांमुळे कमी होते.
- नदीला पूर आल्यास किंवा अतिवृष्टी झाल्यासही हे जास्तीचे पाणी किनारी पाणथळ प्रदेशात मुरते व मानवी वस्ती जलमय होण्याच्या संभाव्य धोक्याचे प्रमाण कमी होते.
- पाणथळ प्रदेशातील वनस्पती वातावरणातील अतिरिक्त कार्बन शोषून

घेण्यातही महत्वपूर्ण भूमिका बजावतात.

रामसर करार

- इराणमधील कॅस्पियन या समुद्राच्या किनाऱ्यावरील 'रामसर' या शहरात 'पाणथळ प्रदेशाचे महत्त्व' या विषयावर परिषद आयोजित करण्यात आली होती.
- पाणथळ प्रदेशांना मानवी जीवनात असलेले स्थान सर्वांना समजावे या हेतूने दरवर्षी २ फेब्रुवारी हा दिवस 'वेटलँड्स डे' साजरा केला जावा असा निर्णय या परिषदेत घेतला गेला. असा पहिला दिवस १९९७ साली साजरा झाला.
- या रामसर करारावर १६८ देशांनी स्वाक्षऱ्या केल्या होत्या आणि जगभरातील २१७७ पाणथळांचे संवर्धन करण्याचा निर्धार करण्यात आला होता.
- महत्त्वपूर्ण आंतरराष्ट्रीय पाणथळ क्षेत्रांच्या यादीमध्ये मे २०१८मध्ये २,३३१ रामसार स्थळांचा समावेश होता. ही यादी रामसार यादी म्हणून ओळखली जाते.
- भारतात रामसर कराराची अंमलबजावणी १ फेब्रुवारी १९८२पासून सुरु झाली. सध्या भारतात २७ रामसर स्थळे आहेत.

४ फेब्रुवारी: जागतिक कर्करोग दिन

- दरवर्षी ४ फेब्रुवारी हा दिवस जागतिक कर्करोग दिन म्हणून साजरा केला जातो.
- कर्करोगाबाबत जनजागृती करण्यासाठी आणि त्याच्या प्रतिबंध, निदान आणि उपचाराला प्रोत्साहन देण्यासाठी हा दिन साजरा केला जातो.
- आंतरराष्ट्रीय कर्करोग नियंत्रण संघटना (UICC) जागतिक आरोग्य संघटनेच्या (WHO) मदतीने जागतिक कर्करोग दिन साजरा करत आहे.

- जागतिक कर्करोग दिनाच्या पार्श्वभूमीवर आंतरराष्ट्रीय कर्करोग नियंत्रण संघटनेने 'आय एम अँड आय विल' (I Am and I Will) ही ३ वर्षीय (२०१९-२०२१) मोहीम सुरू केली आहे.
- अधिकाधिक लोकांना कर्करोगाविषयी जागरूक करणे आणि कर्करोगमुक्त भविष्यासाठी कार्य करणे, हा या मोहिमेचा हेतू आहे.

जगातील कर्करोगाचा प्रभाव

- २०१८मध्ये जगातील कर्करोगग्रस्त रुग्णांची संख्या सुमारे १८.१ दशलक्ष होती. याच वर्षी कर्करोगाने मृत्यू झालेल्या लोकांची संख्या सुमारे ९.६ दशलक्ष होती.
- जगात साधारणतः सरासरी ५ पुरुषांपैकी एका पुरुष आणि ६ महिलांपैकी एका महिला कर्करोगग्रस्त आहे.
- तसेच जगातील ८ पैकी एका पुरुषाचा व ११ पैकी एका महिलेचा मृत्यू कर्करोगामुळे होतो.
- भारतात कर्करोगाने ग्रस्त रुग्णांची संख्या अंदाजे २.२५ दशलक्ष आहे. भारतात दरवर्षी सुमारे १ लाख नवे कर्करोग रुग्ण आढळतात. २०१८मध्ये कर्करोगामुळे भारतात ७ लाख लोकांचा मृत्यू झाला.
- भारतीय वैद्यकीय संशोधन परिषदेच्या अंदाजानुसार २०२०पर्यंत भारतात १७ लाख नवे कर्करोगाचे रुग्ण आढळतील तर कर्करोगामुळे मृत्यू होणाऱ्यांची संख्या ७ लाखांवर पोहचेल.
- कर्करोगाशी लढण्यासाठी योग्य पावले उचलण्यात आली नाही तर २०४०पर्यंत कर्करोगग्रस्तांची संख्या ३० दशलक्षपर्यंत पोहोचू शकते.
- कर्करोगावर नियंत्रण मिळविण्यासाठी सरकारकडून देशभरात राष्ट्रीय कर्करोग नियंत्रण कार्यक्रम १९७५-७६पासून राबवविला जात आहे. प्रतिबंध, निदान, उपचार आणि पुनर्वसन हे या कार्यक्रमाचे मुख्य उद्देश आहे.

आंतरराष्ट्रीय कर्करोग नियंत्रण संघटना

- युआयसीसी: युनियन फॉर इंटरनॅशनल कॅन्सर कंट्रोल
- स्थापना: १९३३
- मुख्यालय: जिनीव्हा (स्वित्झर्लंड)
- ही कर्करोगाविरुद्धच्या लढ्यातील सर्वात मोठी संघटना आहे. जगभरात १५५ देशांमधील ८०० संस्था या संघटनेच्या सदस्य आहेत.
- जगातील प्रमुख कर्करोग संस्था, आरोग्य मंत्रालये, संशोधन संस्था, उपचार केंद्रे आणि रुग्णांचे समूह या संघटनेचे सदस्य आहेत.
- ही गैर-सरकारी संघटना जागतिक आरोग्य समुदायाला कर्करोगाविरुद्धचा लढा आणखी तीव्र करण्यास मदत करते.
- या संघटनेचे ध्येय: जागतिक कर्करोगाचा भार कमी करण्यासाठी कर्करोग समुदायाला एकत्र आणणे, जागतिक आरोग्य व विकासाचे ध्येय साध्य करण्यासाठी समानतेला प्रोत्साहन देणे व कर्करोग नियंत्रण एकीकृत करणे.

६ फेब्रुवारी: स्त्रियांचे जननांग छेदन प्रतिबंध शून्य सहनशीलता दिन

- दरवर्षी ६ फेब्रुवारी रोजी स्त्रियांमधील जननांग छेदनाच्या (Female Genital Mutilation) प्रतिबंधासाठी शून्य सहनशीलता आंतरराष्ट्रीय दिन साजरा केला जातो.
- स्त्रियांच्या जननांगाचा भाग कापण्याच्या विकृत प्रथेच्या निर्मूलनासाठी संयुक्त राष्ट्रांच्या प्रयत्नांचा भाग म्हणून हा वार्षिक जागरूकता दिवस साजरा केला जातो. सर्वप्रथम २००३मध्ये हा दिवस साजरा केला गेला होता.
- नायजेरियाच्या फर्स्ट लेडी आणि स्त्रियांमधील जननांग छेदनाविरुद्धच्या

मोहिमेच्या प्रवक्त्या **स्टेला ओबासंजो** यांनी ६ फेब्रुवारी २००३ रोजी या प्रथेविरुद्ध शून्य सहनशीलता घोषणापत्र जाहीर केले.

- त्यामुळे पुढे संयुक्त राष्ट्रांच्या मानवी हक्क आयोगाने ६ फेब्रुवारी हाच दिवस या संबधीचा आंतरराष्ट्रीय जागरूकता दिन म्हणून साजरा करण्यास सुरुवात केली.

स्त्रियांमधील जननांग छेदन

- स्त्रियांमधील जननांग छेदन (FGM: Female Genital Mutilation), ज्याला स्त्रियांमधील जननांग कापून काढणे व स्त्रीचा सुता करणे असे देखील म्हणतात.
- वैद्यकीय नसलेल्या कारणांसाठी स्त्रियांचे बाह्य जननेंद्रिय आंशिक किंवा पूर्णपणे काढून टाकणे किंवा त्यास इजा करणे म्हणजे स्त्रियांमधील जननांग छेदन होय.
- वांशिक गट तसेच उप-सहारा आणि ईशान्य आफ्रिकेतील २७ देशांमध्ये आणि आशिया, मध्य पूर्व व इतर ठिकाणच्या स्थलांतरित समुदायामध्ये कमी प्रमाणात, एक सांस्कृतिक विधी म्हणून FGM करण्याचा प्रघात आहे.
- २०१२मध्ये संयुक्त राष्ट्रांच्या जनरल असेम्ब्लीने **FGMला मानवी हक्कांचे एक गंभीर उल्लंघन** म्हणून मान्य केले आहे.
- ही प्रथा लैंगिकतेच्या आधारे महिलांशी भेदभाव करते, तसेच त्यांच्या आरोग्य, शारीरिक अखंडत्व, स्वातंत्र्य, अमानुष किंवा अपमानजनक वागणूक आणि जीवनाच्या हक्कावर गदा आणते.
- म्हणूनच या अमानुष प्रथा समाप्त करण्यासाठी, २०१५च्या शाश्वत विकास उद्दिष्टांमध्ये लिंग समानतेच्या ५व्या उद्दिष्टांतर्गत २०३०पर्यंत FGM नष्ट करण्याचे लक्ष्य संयुक्त राष्ट्रांनी ठेवले आहे.
- **International Day of Zero Tolerance for Female Genital**

Mutilation

१० फेब्रुवारी: जागतिक कडधान्य दिन

- १० फेब्रुवारी २०१९ हा दिवस जगभरात पहिला जागतिक कडधान्य दिन म्हणून साजरा केला गेला.
- शाश्वत अन्न उत्पादन, अन्नसुरक्षा व पोषण यातील कडधान्यांचे महत्त्व अधोरेखित करण्यासाठी २०१६ हे आंतरराष्ट्रीय कडधान्यांचे वर्ष घोषित करण्यात आले होते.
- आंतरराष्ट्रीय कडधान्यांचे वर्षाच्या यशस्वी आयोजनानंतर संयुक्त राष्ट्रांच्या महासभेने १० फेब्रुवारी हा दिवस जागतिक कडधान्य दिवस म्हणून साजरा करण्यासाठी ठराव मंजूर केला.

कडधान्यांचे महत्त्व

- कडधान्यांमध्ये हरभरा, तूर, मुग, उडीद, वाटाणा, मसूर, कुळीथ, मटकी, चवळी, सोयाबीन, इत्यादी पिकांचा समावेश होतो. मानवी आहारात कडधान्ये महत्वाची भूमिका बजावतात.
- कडधान्यांमध्ये प्रथिनांचे प्रमाण भरपूर असल्यामुळे ती पोषणास उपयुक्त ठरतात. मांस व दुधाची कमतरता असलेल्या भागात कडधान्ये विशेषतः उपयोगी आहेत.
- कडधान्यांमध्ये स्निग्ध पदार्थांचे प्रमाण कमी असून, रक्तातील साखरेचे प्रमाण कमी करण्यासाठी ते खूप उपयुक्त आहे. लठ्ठपणा कमी करण्यासाठी डाल्स

देखील उपयुक्त आहेत.

- अन्न सुरक्षेच्या दृष्टीनेही कडधान्ये महत्त्वाची आहेत. जगातील मोठ्या लोकसंख्येचे हे प्रमुख अन्न आहे.
- कडधान्यांच्या नायट्रोजन स्थिरीकरण गुणधर्मांमुळे जमिनीची सुपीकता वाढते, ज्यामुळे शेतीची उत्पादकता वाढण्यास मदत होते.
- कडधान्यांची लागवड करणाऱ्या शेतकऱ्यांसाठी हा उत्पन्नाचा एक महत्त्वाचा स्रोत आहे.
- कडधान्यांमुळे हवामान बदलाला नियंत्रित करण्याशी मदत मिळते. कडधान्यांमुळे कृत्रिम खतांचा वापर कमी होतो. यामुळे हरितगृह वायूंचे उत्सर्जन कमी होते.

११ फेब्रुवारी : राष्ट्रीय युनानी दिन

- युनानी संशोधक हकीम अजमल खान यांच्या जयंती प्रसंगी प्रतिवर्षी ११ फेब्रुवारी हा दिवस राष्ट्रीय युनानी दिन म्हणून साजरा केला जातो.
- यंदा युनानी दिनाच्या दिवशी केंद्रीय युनानी औषध संशोधन परिषदेद्वारे नवी दिल्ली येथे युनानी औषधांवर राष्ट्रीय परिषद आयोजित करण्यात आली.
- या संमेलनात सार्वजनिक आरोग्यामधील युनानी औषधांचे महत्त्व अधोरेखित केले गेले. या संमेलनाला सुमारे १३०० प्रतिनिधी उपस्थित होते.

युनानी औषध प्रणाली

- ही एक फारसी-अरबी पारंपरिक औषध प्रणाली आहे. तिचा वापर मुघल

भारतामध्ये केला गेला होता. याव्यतिरिक्त दक्षिण व मध्य आशियामध्येही युनानीचा वैद्यकीय पद्धतीचा वापर केला जातो.

- ही जगातील सर्वात जुन्या वैद्यकीय पद्धतींपैकी एक असून, तिची सुरुवात युनान (ग्रीस) मध्ये झाली. ही वैद्यकीय सराव सुरू झाली.
- ग्रीसचे महान तत्त्वज्ञ आणि वैद्य हिप्पोक्रेट्स यांना या वैद्यकीय पद्धतीचे जनक मानले जाते.
- भारतात १३व्या शतकात दिल्ली राजवटीच्या स्थापनेबरोबर युनानी वैद्यकीय पद्धतीची सुरुवात झाली. भारतात युनानीला लोकप्रिय बनविण्याचे श्रेय हकीम अजमल खान यांना जाते.
- युनानी वैद्यकीय पद्धतीमध्ये औषधे औषधी वनस्पती आणि खनिजांपासून बनविली जातात. तर आजारांचे निदान नस तपासून केले जाते.

१३ फेब्रुवारी: जागतिक रेडिओ दिन

- जगभरात १३ फेब्रुवारी हा दिवस जागतिक रेडिओ दिन म्हणून साजरा केला जातो. मनोरंजन, माहिती आणि संचार माध्यमांच्या स्वरूपात रेडिओचे महत्व अधोरेखित करण्यासाठी हा दिन साजरा केला जातो.
- याप्रसंगी यूनेस्को विविध प्रसारक, संघटना आणि विविध समुदायांसह विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करते.
- यावर्षी जागतिक रेडिओ दिनाची मुख्य संकल्पना (थीम) 'वार्ता, सहनशीलता आणि शांतता' ही आहे.

- रेडीओ हे मनोरंजन, माहिती आणि संचाराचे एक महत्वाचे माध्यम आहे. तसेच ते माहितीच्या स्वरूपात लोकांच्या सशक्तीकरणाचेही कार्य करते.
- यूनेस्कोने २०११मध्ये ३६व्या सार्वत्रिक सभेत १३ फेब्रुवारी हा दिवस जागतिक रेडिओ दिन म्हणून साजरा करण्याची घोषणा केली होती.
- त्यानंतर संयुक्त राष्ट्र महासभेने या दिनाला आंतरराष्ट्रीय दिवस म्हणून घोषित केले. २०१२मध्ये पहिल्यांदा जागतिक रेडिओ दिन साजरा केला गेला.

युनेस्को (UNESCO)

- संयुक्त राष्ट्रांची शैक्षणिक, वैज्ञानिक आणि सांस्कृतिक संघटना
- युएनईएससीओ: युनायटेड नेशन्स एज्युकेशनल, सायन्टीफिक अँड कल्चरल ऑर्गनायझेशन.
- युनेस्को ही संयुक्त राष्ट्रांची एक विशेष संस्था आहे. तिची स्थापना १६ नोव्हेंबर १९४५ रोजी करण्यात आली.
- दुसऱ्या महायुद्धानंतर जागतिक शांततेसाठी अमेरिकेच्या सहकार्याने युनेस्कोची स्थापना करण्यात आली होती.
- ही संस्था प्रामुख्याने शिक्षण, विज्ञान आणि संस्कृतीमधील आंतरराष्ट्रीय सहयोग वाढवून जगामध्ये शांतता व सुरक्षा कायम ठेवण्याचे काम करते.
- युनेस्कोचे मुख्यालय पॅरिसमध्ये असून जगभरात ५० पेक्षा अधिक कार्यालये आहेत. सद्यस्थितीत १९३ देशांचा या संघटनेत समावेश आहे.
- जगभरात युनेस्कोला जागतिक ऐतिहासिक वारसा कार्यक्रमासाठी ओळखले जाते. ही संस्था जगभरातील सांस्कृतिक आणि ऐतिहासिक स्थळांचे संवर्धन

करण्यास मदत करते.

- याचबरोबर प्रसारमाध्यमांचे स्वातंत्र्य, लैंगिक समानता व महिलांना साक्षर करण्यास प्रोत्साहन देण्याचे कामही युनेस्कोतर्गत केले जाते.

१५ फेब्रुवारी: आंतरराष्ट्रीय बाल कर्करोग दिन

- प्रतिवर्षी १५ फेब्रुवारी हा दिवस आंतरराष्ट्रीय बाल कर्करोग दिन म्हणून साजरा केला जातो.
- हा दिन साजरा करण्याची सुरुवात २००२ साली **चाईल्डहूड कॅन्सर इंटरनॅशनल (सीसीआय)** या संस्थेने केली. १३ देशांमधील १८८ संघटना या संस्थेच्या सदस्य आहेत.
- मुलांना होणाऱ्या कर्करोगाविषयी जागरूकता पसरविणे आणि कर्करोगाच्या उत्तम उपचारांसाठी कार्य करणे हा या दिनाचा उद्देश आहे.
- बालमृत्यूच्या अनेक कारणांमध्ये कर्करोग हे एक महत्वाचे कारण आहे. जगभरात दरवर्षी ३ लक्ष मुलांमध्ये कर्करोगाची लक्षणे दिसून येतात.
- विकसित देशांमधील ८० टक्के कर्करोगग्रस्त बालकांवर यशस्वी उपचार केला जातो. याउलट निम्न आणि मध्यमवर्गीय देशांतील कर्करोगग्रस्त बालकांच्या मृत्यूचा दर ८० टक्के आहे. ही असमानता कमी करणे आवश्यक आहे.

या दिनाचे मुख्य उद्देश

- कर्करोगाचे लवकर निदान.
- स्वस्त आणि उच्च दर्जाच्या औषधांची उपलब्धता.
- उत्तम उपचार.

- कर्करोगाने ग्रस्त मुलांची चांगली काळजी घेणे.
- कर्करोगग्रस्त लोकांसाठी शाश्वत रोजगाराच्या संधी निर्माण करणे.

२० फेब्रुवारी: जागतिक सामाजिक न्याय दिन

- दरवर्षी २० फेब्रुवारीला जागतिक सामाजिक न्याय दिन (World Day for Social Justice) म्हणून साजरा केला जातो.
- गरिबी, बेरोजगारी यांसारख्या समस्यांशी निगडित प्रयत्नांना चालना देण्याची गरज लोकांपर्यंत पोहोचवण्याच्या उद्देशाने हा दिवस साजरा करण्यात येतो.
- यंदाच्या सामाजिक न्याय दिनाची संकल्पना 'तुम्हाला जागतिक शांतता हवी असेल तर सामाजिक न्यायासाठी कार्य करा' अशी आहे.
- सामाजिक न्यायासाठी लैंगिक समानता, सामाजिक सुरक्षा आणि स्थलांतरितांच्या हक्कांचे संरक्षण आवश्यक आहे.
- जेव्हा लिंग, वय, वंश, धर्म किंवा संस्कृती याद्वारे लोकांमध्ये भेदभाव केला जात नाही, तेव्हाच सामाजिक न्याय सुनिश्चित केला जाऊ शकतो.
- संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या महासभेने २६ नोव्हेंबर २००७ रोजी २० फेब्रुवारी हा दिवस प्रतिवर्षी जागतिक सामाजिक न्याय दिन म्हणून साजरा करण्यास मंजूरी दिली. २००९ मध्ये पहिल्यांदा हा दिवस साजरा केला गेला.
- महाराष्ट्रात राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज यांचा जन्मदिन म्हणजेच २६ जून हा दिवस सामाजिक न्याय दिन म्हणून साजरा केला जातो.

२१ फेब्रुवारी: आंतरराष्ट्रीय मातृभाषा दिन

- बहुभाषिकतेला प्रोत्साहन देण्यासाठी व सर्व मातृभाषांचे संवर्धन करण्यासाठी

दरवर्षी २१ फेब्रुवारी हा दिवस आंतरराष्ट्रीय मातृभाषा दिन म्हणून साजरा केला जातो.

- यंदाच्या आंतरराष्ट्रीय मातृभाषा दिनाची मुख्य संकल्पना: **‘Indigenous languages matter for development, peace building and reconciliation.’**
- १७ नोव्हेंबर १९९९ रोजी संयुक्त राष्ट्र शैक्षणिक, वैज्ञानिक व सांस्कृतिक संघटनेने (युनेस्को) २१ फेब्रुवारी हा दिवस आंतरराष्ट्रीय मातृभाषा दिन म्हणून जाहीर केला होता.
- बांगलादेशी विद्यार्थ्यांनी उर्दूसोबत बांग्ला भाषेलाही राष्ट्रीय भाषेचा दर्जा मिळावा म्हणून २१ फेब्रुवारी १९५२ रोजी निदर्शने केली होती. त्यांच्यावर पोलिसांनी केलेल्या गोळीबारात काही विद्यार्थ्यांचा मृत्यू झाला.
- या घटनेच्या त्या स्मृतीप्रीत्यर्थ युनेस्कोने २१ फेब्रुवारी हा दिवस मातृभाषा दिवस म्हणून साजरा करण्याचा निर्णय घेतला.
- भाषा आपल्या मूर्त आणि अमूर्त वारसाचे जतन आणि विकास करण्याचे सर्वात शक्तिशाली साधन आहेत.

२७ फेब्रुवारी: मराठी राजभाषा दिन

- कविश्रेष्ठ कुसुमाग्रज अर्थात वि. वा. शिरवाडकर यांचा २७ फेब्रुवारी हा जन्मदिवस महाराष्ट्रात ‘मराठी राजभाषा दिन’ किंवा ‘मराठी भाषा गौरव दिन’ म्हणून साजरा करण्यात येतो.
- ‘अमृतातेही पैजा जिंकणाऱ्या’ आपल्या मायमराठीचा गौरव करण्याचा, आपल्या मातृभाषेबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करण्याचा हा दिवस आहे.

- कुसुमाग्रज यांचे मराठी साहित्यातील योगदान अवर्णनीय असून भविष्यातील पीढीने मराठीचा वारसा पुढे चालवावा यासाठीच 'मराठी राजभाषा दिन' साजरा करण्याची प्रथा सुरू करण्यात आली.

मराठीचा इतिहास

- भारतातील प्रमुख २२ भाषांपैकी मराठी ही एक भाषा असून, मातृभाषा असणाऱ्यांच्या लोकसंख्येनुसार ही जगातील १५वी तर भारतातील ३ऱ्या क्रमांकाची भाषा आहे.
- मराठी भाषेचा उदय संस्कृतच्या प्रभावाने प्राकृत भाषेच्या महाराष्ट्री या बोलीभाषेपासून झाला.
- पैठण (प्रतिष्ठान) येथील सातवाहन साम्राज्याने महाराष्ट्री भाषेचा प्रशासनात वापर सर्वप्रथम केला. देवगिरीच्या यादवांच्या काळात मराठी भाषा व संस्कृतीची भरभराट झाली.
- शके १११०मध्ये मुकुंदराज या कवीने 'विवेकसिंधू' या काव्यग्रंथाची रचना मराठी भाषेत केली. मराठीतील हा पहिला ग्रंथ मानला जातो.
- त्यानंतर शके १२१२मध्ये 'ज्ञानेश्वरी' या ग्रंथाची रचना संत ज्ञानेश्वरांनी केली. यानंतर महानुभाव संप्रदायाने मराठी साहित्यात भक्तिपंथाच्या काव्याची मौलिक भर घातली.
- छत्रपती शिवाजी महाराजांनी मराठी साम्राज्याची मुहूर्तमेढ रोवली आणि पेशव्यांनी या साम्राज्याचा विस्तार केला. त्यानंतर मराठी भाषेस राजाश्रय मिळाला.
- १९४७ नंतर स्वतंत्र भारत देशाने मराठीला अधिकृत राज्यभाषेचा दर्जा दिला.

१९६० मध्ये मराठी भाषिकांच्या एकसंध महाराष्ट्र राज्यास मान्यता मिळाली आणि मराठीस राजभाषेचा मुकुट प्राप्त झाला.

कुसुमाग्रज

- विष्णु वामन शिरवाडकर तथा तात्यासाहेब शिरवाडकर हे मराठी भाषेतील अग्रगण्य कवी, लेखक, नाटककार कथाकार व समीक्षक होते. त्यांनी कुसुमाग्रज या टोपणनावाने कवितालेखन केले.
- ते आत्मनिष्ठ व समाजनिष्ठ जाणीव असणारे मराठीतले महत्त्वाचे लेखक मानले जातात. त्यांचे वर्णन सरस्वतीच्या मंदिरातील देदीप्यमान रत्न असे केले जाते.
- त्यांचा जन्म २७ फेब्रुवारी १९१२ रोजी पुण्यामध्ये झाला. त्यांचे मूळ नाव गजानन रंगनाथ शिरवाडकर असे होते. त्यांचे काका वामन शिरवाडकर यांनी त्यांना दत्तक घेतल्याने त्यांचे नाव विष्णु वामन शिरवाडकर असे बदलले गेले.
- कुसुमाग्रजांना ६ भाऊ आणि कुसुम नावाची एक लहान बहीण होती, एकुलती एक बहीण सर्वांची लाडकी म्हणून कुसुमचे अग्रज म्हणून 'कुसुमाग्रज' असे नाव त्यांनी धारण केले.
- बी.ए.ची पदवी मिळाल्यानंतर काही काळ त्यांनी चित्रपट व्यवसायात पटकथा लिहिणे, चित्रपटात छोट्या भूमिका करणे अशी कामे केली.
- यानंतर सोबत, स्वराज्य, प्रभात, नवयुग, धनुर्धारी, अशा विविध नियतकालिकांचे, वृत्तपत्रांचे संपादक म्हणून त्यांनी काम केले.
- १९३२ साली झालेल्या काळाराम मंदिर प्रवेश सत्याग्रहात त्यांचा सहभाग होता. अनेक सामाजिक चळवळीत, सत्याग्रहांमध्ये सहभाग घेतला.
- पत्रकारितेच्या निमित्ताने मुंबईत आल्यावर शिरवाडकरांना डॉ. अ.ना. भालेराव

यांनी कवी नाटके लिहिण्यास प्रवृत्त केले आणि केवळ कवी असलेले वि. वा. शिरवाडकर एक यशस्वी नाटककार झाले.

- १० मार्च १९९९ रोजी शिरवाडकरांचे निधन झाले. त्यांच्या स्मरणार्थ नाशिक येथे 'कुसुमाग्रज प्रतिष्ठान' नावाची संस्था उभारण्यात आली आहे.

साहित्यसंपदा

- मराठी कुसुमाग्रजांच्या कविता तरुणांना प्रेरणा देणाऱ्या आहेत. त्यांची कणा ही कविता युवकांना स्फूर्ती देणारी आहे.
- कवितासंग्रह: विशाखा, अक्षरबाग, किनारा, चाफा, छंदोमयी, जाईचा कुंज, पांथेय मराठी माती, मुक्तायन, समिधा, जीवन लहरी, प्रवासी पक्षी, मेघदूत, हिमरेषा इ.
- लघुनिबंध संग्रह: आहे आणि नाही, प्रतिसाद.
- नाटके: ऑथेल्लो, आनंद, आमचं नाव बाबुराव, एक होती वाघीण, कैकेयी, कौंतेय, दिवाणी दावा, दुसरा पेशवा, देवाचे घर, नटसम्राट, ययाति देवयानी, राजमुकुट, विदूषक, वीज म्हणाली धरतीला इ.
- कथासंग्रह: अंतराळ, अपॉईटमेंट, एकाकी तारा, काही वृद्ध काही तरुण, जादूची होडी (बालकथा), प्रेम आणि मांजर, फुलवाली, बारा निवडक कथा, सतारीचे बोल इ.
- कादंबऱ्या: कल्पनेच्या तीरावर, जान्हवी, वैष्णव.

पुरस्कार व सन्मान

- मराठी साहित्यातील उत्कृष्ट योगदानाबद्दल त्यांना १९८७चा ज्ञानपीठ पुरस्कार प्रदान करण्यात आला. वि.स. खांडेकर यांच्यानंतर मराठी साहित्यात ज्ञानपीठ

पुरस्कार मिळवणारे ते दुसरे साहित्यिक होते.

- १९७४साली नटसम्राट या नाटकासाठी त्यांना 'साहित्य अकादमीचा पुरस्कार' मिळाला. तर भारत सरकारने १९९१मध्ये त्यांना 'पद्मभूषण' पुरस्काराने गौरविले.
- याशिवाय त्यांच्या अनेक नाटकांना व काव्यसंग्रहांना केंद्र व राज्य शासनाचे अनेक पुरस्कार मिळाले आहेत.
- १९८६मध्ये पुणे विद्यापीठाने त्यांना डि.लिट ही सन्माननीय पदवी प्रदान केली. याशिवाय अंतराळातील एका ताऱ्यास 'कुसुमाग्रज' यांचे नावही देण्यात आले आहे.
- १९६४च्या मडगाव येथील अखिल भारतीय मराठी साहित्यसंमेलनाचे व १९७० साली कोल्हापूर येथे भरलेल्या ५१व्या मराठी नाट्यसंमेलनाचे अध्यक्षपद त्यांनी भूषविले होते.
- १९९०साली मुंबईत भरलेल्या पहिल्या जागतिक मराठी परिषदेचेही ते अध्यक्ष होते.

२८ फेब्रुवारी : राष्ट्रीय विज्ञान दिन

- नोबेल पुरस्कार विजेते भारतीय भौतिकशास्त्रज्ञ डॉ. सी. व्ही. रामन यांच्या सन्मानार्थ भारतात २८ फेब्रुवारी हा दिवस राष्ट्रीय विज्ञान दिन म्हणून साजरा केला जातो.
- २०१९च्या राष्ट्रीय विज्ञान दिनाची मुख्य संकल्पना (थीम) 'लोकांसाठी विज्ञान आणि विज्ञानासाठी लोक' अशी आहे.
- डॉ. सी. व्ही. रामन हे भारतीय भौतिकशास्त्रज्ञ होते. त्यांचं पूर्ण नाव चंद्रशेखर

वेंकट रामन असे होते.

- त्यांच्या 'रामन परिणाम' (प्रकाशाचे मॉलिक्युलर स्कॅटरिंग) या शोधासाठी ते ओळखले जातात.
- २८ फेब्रुवारीला रामन यांनी त्यांचा 'रामन परिणाम' या शोधाबाबतचा शोधनिबंध नेचर या मासिकाला प्रसिद्धीसाठी पाठवला होता. त्याची स्मरणार्थ हा दिवस देशात राष्ट्रीय विज्ञान दिन म्हणून साजरा केला जातो.
- याच शोधासाठी त्यांना **१९३० साली भौतिकशास्त्राच्या नोबेल पारितोषिकाने सन्मानित** करण्यात आले होते.
- नोबेल पारितोषिक हा जगातला सर्वात प्रतिष्ठेचा पुरस्कार आहे. रसायनशास्त्र, भौतिकशास्त्र, साहित्य, जागतिक शांतता, वैद्यकशास्त्र, जीवशास्त्र आणि अर्थशास्त्र या क्षेत्रातल्या अतुलनीय कामगिरीसाठी किंवा संशोधनासाठी प्रतिवर्षी हा पुरस्कार दिला जातो.
- डॉ. सी. व्ही. रामन रांना १९५४ मध्ये देशाचा सर्वोच्च नागरी पुरस्कार **भारतरत्न** व १९५७ मध्ये त्यांना **लेनिन शांतता पुरस्कारही** देण्यात आला होता.
- सी. व्ही. रामन यांचा जन्म तिरुचिरापल्ली येथे ७ नोव्हेंबर १८८८ रोजी झाला. त्यांचे शिक्षण चेन्नईला झाले.
- १९१७ ते १९३३ पर्यंत त्यांनी भौतिकशास्त्राचे प्राध्यापक म्हणून काम केले. त्यानंतर १९४७ साली ते रामन संशोधन संस्थेचे संचालक झाले.

राष्ट्रीय उत्पादकता सप्ताह: १२ ते १८ फेब्रुवारी

- राष्ट्रीय उत्पादकता परिषदेने (एनपीसी) १२ ते १८ फेब्रुवारी २०१९ दरम्यान देशभरात राष्ट्रीय उत्पादकता सप्ताह साजरा केला.
- या सप्ताहाची संकल्पना (थीम) 'उत्पादनक्षमता आणि शाश्वततेसाठी परिपत्रक अर्थव्यवस्था' अशी आहे. ही थीम एनपीसीला तिचे शून्य कचऱ्याचे उद्दिष्ट पूर्ण करण्यास फायदेशीर ठरेल.

परिपत्रक अर्थव्यवस्था (सर्क्युलर इकॉनॉमी) म्हणजे काय?

- परिपत्रक अर्थव्यवस्था तयार करा, वापर करा आणि परत करा (मेक, युज अँड रिटर्न) या मॉडेलवर आधारित आहे.
- लीनियर इकॉनॉमीमधील उत्पादने वापरानंतर सरळ कचरापेटीत जातात. (उदा. एकदा वापरून फेकून घ्यायच्या वस्तू, वस्तूंची वेष्टने इत्यादी.)
- तर सर्क्युलर इकॉनॉमीमध्ये उत्पादने अशा पद्धतीने तयार केली जातात की, एकदा वापरानंतरही त्याचा पुनर्वापर (रिसायकलिंग) होऊ शकेल व त्यानंतरही ती कचरापेटीत न जाता परत परत वापर होऊन ती चक्र पूर्ण करतील.
- परिपत्रक अर्थव्यवस्थेचे मुख्य फायदे: उत्पादकतेमध्ये वाढ, रोजगारनिर्मिती, कार्बन उत्सर्जनामध्ये घट व त्यायोगे मौल्यवान कच्च्या मालाची बचत.
- परिपत्रक अर्थव्यवस्था यंत्रणा सुधारित रचना आणि देखरेखीद्वारे उत्पादनाची जीवनमर्यादा वाढविते. तसेच कचऱ्याचे पुरवठा साखळीच्या शेवटच्या टोकापासून सुरुवातीच्या टोकाकडे स्थानांतर करते.

लीनियर इकॉनॉमीला सर्क्युलर इकॉनॉमीमध्ये रूपांतरित करण्याचे ध्येय
पूर्ण करण्यासाठी एनपीसीने हाती घेतलेले उपक्रम:

- स्वच्छ भारत मोहिमेची उद्दीष्टे पूर्ण करण्यासाठी नवे घन कचरा व्यवस्थापन नियम.
- विविध औद्योगिक क्षेत्रांमध्ये प्रशिक्षित ऊर्जा व्यावसायिक.
- १८,६४० प्रमाणित ऊर्जा लेखापरीक्षक तयार करण्यात आले आहेत.
- गेल्या १२ वर्षांपासून १०-१५ वार्षिक कार्यशाळांच्या माध्यमातून, ८००० बाँयलर पर्यवेक्षकांना प्रशिक्षित केले गेले आहे, जे कार्यक्षमता व सुरक्षिततेच्या विषयांवरील तज्ञ आहेत.

राष्ट्रीय उत्पादकता परिषद

- एनपीसी: नॅशनल प्रॉडक्टिव्हिटी कौन्सिल
- ही वाणिज्य आणि उद्योग मंत्रालयाच्या, उद्योग आणि अंतर्गत व्यापार संवर्धन विभागांतर्गत (डीआयपीपी) कार्यरत एक स्वायत्त नोंदणीकृत संस्था आहे.
- या परिषदेची स्थापना १९८५ मध्ये झाली. भारतातील उत्पादनक्षमतेच्या नवीन व सुधारित संस्कृतीला प्रोत्साहन देणे आणि त्याचा अवलंब करणे ही या परिषदेची मुख्य कार्ये आहेत.

२०१९: आंतरराष्ट्रीय आवर्तसारणी वर्ष

- आवर्त सारणीच्या शोधाला १५० वर्षे पूर्ण झाल्याच्या पार्श्वभूमीवर युनेस्कोने २०१९ हे वर्ष रासायनिक मूलद्रव्यांच्या आवर्त सारणीचे आंतरराष्ट्रीय वर्ष म्हणून साजरा करण्याचा निर्णय घेतला आहे.
- आवर्त सारणी (पिरियॉडिक टेबल) ही रासायनिक मूलद्रव्यांना तक्त्याच्या रूपात

दर्शवण्याची एक पद्धत आहे.

- मूलद्रव्यांना कोष्टकरूपात दाखवण्याच्या काही पद्धती जुन्या काळी प्रचलित होत्या (उदा. डोबेरायनरची त्रिके, न्यूलँडची अष्टके). या पद्धतींद्वारे केली जाणारी मांडणी सर्व ज्ञात मूलद्रव्यांना लागू करता येत नसे.
- १८६९साली रशियन शास्त्रज्ञ **दिमित्री मॅंडेलीव्ह**ने प्रथम ही आवर्त सारणी आधुनिक पद्धतीने मांडली होती.
- मॅंडेलीव्हने मूलद्रव्यांना त्यांच्या अणु-वस्तुमानाच्या चढत्या क्रमाने मांडले. त्याची आवर्त सारणी त्याच्या खालील नियमावर आधारित होती.
- **मॅंडेलीव्हचा आवर्ती नियम**: मूलद्रव्यांचे तसेच संयुगांचे गुणधर्म व संयुगांची रेणुसुत्रे हे त्या मूलद्रव्याच्या अनुभारांची आवर्तीफले असतात.
- मॅंडेलीव्हची आवर्त सारणी जरी तत्कालीन ज्ञात मूलद्रव्यांची मांडणी करण्यात यशस्वी ठरली, तरी कालांतराने, तिच्यामधील काही त्रुटी समोर आल्या.
- १९१३मध्ये **हेनरी मोस्ले** या ब्रिटिश शास्त्रज्ञाने असे शोधून काढले की, अणुवस्तुमान हा मूलद्रव्यांचा मूलभूत गुणधर्म नसून, तो अणुअंक हा आहे.
- मोस्लेने मॅंडेलीव्हच्या सारणीत अणुअंकानुसार मूलद्रव्यांची फेरमांडणी केली आणि आज वापरली जाणारी आधुनिक आवर्तसारणी तयार केली.
- **मोस्लेचा आधुनिक आवर्ती नियम**: मूलद्रव्यांचे गुणधर्म हे त्याच्या अणुअंकाचे आवर्तीफल असतात.

आधुनिक आवर्तसारणीची वैशिष्ट्ये

- **अणुअंक** हा आधुनिक आवर्तसारणीचा पायाभूत गुणविशेष (आधार) आहे. आवर्त सारणीतील मूलद्रव्यांचे स्थान हे त्या मूलद्रव्याच्या इलेक्ट्रॉन संरूपणाशी निगडित आहे.

- या आवर्तसारणीचे स्वरूप दीर्घ आहे. यामध्ये ७ आडव्या ओळी म्हणजेच **आवर्त** आहेत, तर १८ उभे स्तंभ म्हणजेच **गण** आहेत.
- प्रत्येक आवर्ताची सुरुवात ज्याच्या अणूच्या बाह्यतम कक्षेत एक इलेक्ट्रॉन आहे अशा आम्बलारी धातूने होतो. तर शेवट ज्या अणूच्या बाह्यतम कक्षेत इलेक्ट्रॉनचे स्थिर अष्टक पूर्ण झाले आहे अशा उदासीन वायुने होतो.
- प्रत्येक आवर्तातील सर्व मूलद्रव्यांच्या अणुमध्ये त्या आवर्ताच्या क्रमांकाइतक्या इलेक्ट्रॉनच्या कक्षा असतात.
- प्रत्येक गणातील मूलद्रव्यांतील अणूच्या बाह्यतम कक्षेत त्या गणाच्या क्रमांकाइतके इलेक्ट्रॉन असतात.
- सातव्या आवर्तच्या तळाशी सारणीत लॅथेनाईड आणि अॅक्टीनाईड मालिकेतील मूलद्रव्ये स्वतंत्रपणे दाखविली आहेत.
- संपूर्ण आवर्तसारणी एस, पी, डी आणि एफ अशा ४ खंडात विभागलेली आहे.
- एकाच आवर्तातील मूलद्रव्यांचे रासायनिक गुणधर्म डावीकडून उजवीकडे क्रमाक्रमाने बदलत जातात.
- एखाद्या विशिष्ट गणातील मूलद्रव्यांच्या संयुजा, संयुजांची रेणुसुत्रे, रासायनिक अभिक्रिया अशा रासायनिक गुणधर्मात साम्य दिसते.
- या आवर्तसारणीत धातू आणि अधातू स्वतंत्रपणे दिसतात.